

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Tarih Anabilim Dalı

**17. YÜZYIL BAŞINDA OSMANLI İMPARATORLUĞU İLE
DUBROVNIK CUMHURİYETİ İLİŞKİLERİ**

Mladen Glavina

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2009

17. YÜZYIL BAŞINDA OSMANLI İMPARATORLUĞU İLE
DUBROVNIK CUMHURİYETİ İLİŞKİLERİ

Mladen Glavina

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Tarih Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2009

KABUL VE ONAY

Mladen Glavina tarafından hazırlanan "17. Yüzyıl Başında Osmanlı İmparatorluğu İle Dubrovnik Cumhuriyeti İlişkileri" başlıklı bu çalışma 25. Mayıs 2009. tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından "17. Yüzyıl Başında Osmanlı İmparatorluğu İle Dubrovnik Cumhuriyeti İlişkileri" olarak kabul edilmiştir.

Yrd. Doç. Dr. M. Hulusi LEKESİZ (Başkan-Danışman)

Prof. Dr. Ahmet Yaşar OCAK

Prof. Dr. Bahaeddin YEDİYILDIZ

Doç. Dr. Bülent ARI

Yrd. Doç. Dr. Selim ASLANTAŞ

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylıyorum.

Prof. Dr. İrfan ÇAKIN

Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin kâğıt ve elektronik kopyalarının Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım.

- Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.
- Tezimin sadece Hacettepe Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- Tezimin 3 yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

25. Mayıs 2009.

Mladen Glavina

TEŞEKKÜR

Bu çalışma, Osmanlı İmparatorluğu ile Hırvatlar arasındaki yüzyıllardır süren ilişkilere ışık tutma isteğimin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Tamamen farklı bir kültürel ve medeni çevrede doğmuş ve büyümüş bir yabancı için Osmanlı İmparatorluğu'nun tarihini anlamaya çalışmak en baştan itibaren genç bir adamın kişisel ve bilimsel bir mücadelesidir. Bu istek, kendimle ve yeni kültür ve sanki benimmişçesine kalbime yakın olan çok farklı insanlar arasında daha büyük ve daha karmaşık bir etkileşim olarak ortaya çıktı. Hayatıma giren ve hepsine minnettar olduğum insanlar olmasaydı izlenimim tamamlanmış olmazdı.

Her şeyden önce, ilk profesörüm, Türkoloji ve Osmanlı tarihinde ilk adımlarımı atmamı sağlayan Prof. Dr. Ekrem Čaušević, Dr. Tatjana Paić-Vukić ve Zagreb Üniversitesi'nden Prof. Dr. Nenad Moačanin, ayrıca Dubrovnik Tarih Bilimi Enstitüsü'nden Dr. Vesna Miović'e teşekkür etmek istiyorum. Hacettepe Üniversitesi Tarih Bölümü'ndeki bütün mükemmel insanlara minnettarlığımı sunmak istiyorum: Prof. Dr. Mehmet Öz, Doç. Dr. Rüya Kılıç, Doç. Dr. Yunus Koç, Doç. Dr. Mehmet Seyitdanoğlu. En özel teşekkürümü de her zaman bana faydalı öğütler verip beni cesaretlendiren güler yüzlü, iyimser danışmanım Doç. Dr. Hulusi Lekesiz'e borçluyum.

Bu çalışmayla bağlanmış olmamıza rağmen yardımları için, insani ve kardeşçe samimiyetleriyle benim bir dünya vatandaşı olmamı sağlayan kişilere kalbimin derinliklerinden teşekkür etmek istiyorum: Dr. Selim Aslantaş, Doç. Dr. Bülent Arı ve Dr. Ahmet Demir. Türkiye'de kalan ruhum gibi onlar da sonsuza kadar kalbimin derinliklerinde kalacaklar. Türkiye'deki çalışmalarım sırasında yardım ve destekleri için arkadaşlarım Ira Galić, Andrea Berković, Dilek Kalfa ve Željko Gajić'e teşekkür ediyorum. Ayrıca işteki fiziksel ve manevi yokluğum sırasında bana anlayış gösteren sevgili patronum Gordan Bakota'ya büyük bir teşekkür borçluyum.

Son olarak, çalışmalarım nedeniyle beraber geçiremediğimiz günler için sonsuz sabır ve anlayış göstermiş olan aileme ve sevgili eşim Rina'ya en derin teşekkürlerimi sunmak istiyorum.

Hepinize teşekkür ederim!

ÖZET

Mladen Glavina, 17. Yüzyılın başında Dubrovnik Cumhuriyeti ve Osmanlı İmparatorluğu ilişkileri, Master Tezi, Ankara 2009.

Bu çalışmanın amacı 17. yüzyılın başlarında Osmanlı İmparatorluğu ve Dubrovnik Cumhuriyeti arasındaki siyasi ilişkilere dair tarihsel perspektiften bir değerlendirme yapmaktır. Çalışmanın temel kaynağı Düvel-i Ecnebiye Defteri (A.DVN.DVE.d 13/1)'dir. Bu defter Osmanlı İmparatorluğu ile Dubrovnik ve Venedik'in arasındaki ilişkilere dair Osmanlı idaresince tasnif edilen ilk defterdir ve 1604-1618 arasını kapsar.

Bu çalışmada cevap aranan en önemli iki soru şudur: Çift taraflı ilişkilerin esas niteliği neydi? Dubrovnik ile Osmanlı İmparatorluğu arasındaki ilişkiler devamlılık arz ediyor muydu?

17. yüzyılın başları ile ilgili bir sonuca varmak için A.DVN.DVE.d 13/1 defteri değerlendirilmiştir. Bu çalışmada ayrıca kapitülasyonların Osmanlı İmparatorluğu'nun devletlerarası ilişkilerdeki en güçlü hukuki – siyasi faaliyeti olarak şekillenmesi de incelenmiştir. Dubrovnik kapitülasyonunun işlevi karşılaştırmalı metotla açıklanmıştır. Dubrovnik kapitülasyonunun genellikle İslâm hukuku çerçevesinde düzenlenmiş olsa da Osmanlı devletinin haraç mükellefi ülkelere karşı yürüttüğü ilişkilere ait teorik konsepti aşan belirli bazı sıra dışı unsurları barındırdığı sonucuna varılmıştır. Osmanlı hükümetine Cumhuriyet arasındaki hukuki ilişkilerde belirli bir düalizm olduğu görülmektedir.

Anahtar Sözcükler

Osmanlı İmparatorluğu; Dubrovnik Cumhuriyeti; Venedik Cumhuriyeti; Düvel-i Ecnebiye Defteri; Hırvatistan Tarihi.

ABSTRACT

Mladen Glavina, *Relations between the Ottoman Empire and the Republic of Dubrovnik at the beginning of the 17th Century*, Ankara 2009.

The purpose of this work was to give an historical account on the status of the political relations between the Ottoman Empire and the Republic of Dubrovnik at the beginning of the 17th c. In doing so the Register on Foreign Affairs (Düvel-i Ecnebiye Defteri) classified under number A.DVN.DVE.d 13/1 was used as primary source. This is the first register classified by the Ottoman administration which refers to the relations between the Ottomans, Dubrovnik and Venice in the period 1604-1618. The key questions that had to have been answered in this work were: what was the main quality in the bilateral relations? Was there any continuity in the relations between Dubrovnik and the Ottoman Empire?

In order to come to the conclusion about the beginning of the 17th c, the A.DVN.DVE.d 13/1 register was evaluated. Further on in this work, the formation of the capitulation as the strongest legal-political act of the Ottoman state in international relations was analyzed. The function of the Dubrovnik capitulation had to be explained through comparative method. Even though the Dubrovnik Capitulation was usually drawn up within the frames of Islamic law, it did contain certain extraordinary elements that surpassed the theoretical concept of the Porte's relationship toward tribute-paying countries. We witness a certain dualism in the legal relations between the Porte and the Republic.

Key Words:

Ottoman Empire; Republic of Dubrovnik; Republic of Venice; Düvel-i Ecnebiye Registers; History of Croatia.

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY.....	i
BİLDİRİM.....	i
TEŞEKKÜR.....	iii
ÖZET.....	v
ABSTRACT.....	vi
İÇİNDEKİLER.....	vii
SİMGELER VE KISALTMALAR.....	xi
ÖNSÖZ.....	1
BİRİNCİ BÖLÜM: 17. YÜZYILIN BAŞLARINA KADAR OSMANLI İMPARATORLUĞU VE DUBROVNIK CUMHURİYETİ ARASINDAKİ SİYASİ İLİŞKİLERİN OLUŞUMU VE GELİŞİMİ.....	6
1.1.1 Tarih Yazımında Dubrovnik.....	6
1.1.2 Dubrovnik'te Siyasi Kurumların Teşekkülü ve Dubrovnik Cumhuriyeti'nin Topraklarının Belirlenmesi.....	8
1.1.3 Dubrovnik'te Macar Hâkimiyeti (14. Yüzyıl Ortalarından 15. Yüzyılın Başlarına).....	10
1.2.1 Dubrovnik ve Osmanlı İmparatorluğu Arasındaki İlk Temaslar.....	11
1.2.2 Yerel Osmanlı İdaresi ve Dubrovnik Halkı.....	12
1.2.3 Osmanlıların Dubrovnik'e Tanıdığı İlk İmtiyazlar.....	16
1.2.4 Dubrovnik - Osmanlı İmparatorluğu İlişkilerindeki En Belirsiz Dönem: 1442-1481.....	17

1.3.1 Dubrovnik - Osmanlı İmparatorluğu İlişkilerindeki İstikrar Dönemi: II. Bayezid ve Tarafsız Bölge Olarak Dubrovnik.....	21
1.3.2 İlk Akdeniz Küreselleşme Dönemi ve Dubrovnik'in Akdeniz'deki Konumu.....	23
1.3.3 I. Selim Dönemi (1512-1520) ve Dubrovnik Cumhuriyeti'ndeki Konsolosluk Ağı Meseleleri.....	25
1.3.4 Dubrovnik - Osmanlı İlişkilerinin Zirve Dönemi: 1520 – 1580.....	27
1.3.5 Dubrovnik'in Kendi Gümrüğünün Mültezimi Haline Gelmesi.....	27
1.3.6 1526: Üçlü İlişkiler Yılı: Macaristan-Dubrovnik-Osmanlı İmparatorluğu.....	29
1.3.7 16. Yüzyılda Akdeniz'deki Devletlerarası Politikalar Bağlamında İstihbarat Merkezi Olarak Dubrovnik'in Emansipasyonu.....	29
1.3.8 16. Yüzyılın İkinci Yarısında Akdeniz İhtilafı Esnasında Dubrovnik....	34
1.3.9 16. Yüzyılda Dubrovnik İle Osmanlı İmparatorluğu Arasında Sınırdaki İlişkilerin Gerilemesi.....	34
1.3.10 II. Selim Dönemi (1566-1574) Ve Osmanlı devletinin Dubrovnik'e Olan İlgisinin Azalması.....	36
1.3.11 16. yüzyılın Sonlarında Yeni Atlantik Güçleri Tarafından Dubrovnik'e Yönetilen Suçlamalar.....	39
1.3.12 16. yüzyılın Sonlarında Dubrovnik İle Osmanlı İmparatorluğu Arasındaki İlişkilerin Zayıflaması.....	40
1.3.13 Hıristiyan Koalisyonu'nun Balkanlar'da İsyân Planları; 16. yüzyılın Sonunda Dubrovnik.....	43
İKİNCİ BÖLÜM: YABANCI ÜLKELER İLE İLGİLİ İLK KAYITLAR (Düvel-İ Ecnebiye Defteri) VE DUBROVNIK-VENEDİK DEFTERİ A.DVN.DVE.D 13/1 (1604-1618).....	45
2.1.1. Osmanlı Kayıtları.....	45
2.2.1. Dubrovnik Ahkâm Defteri (A.DVN.DVE.D 13/1) (1604-1618).....	47
2.2.2. A.DVN.DVE.D 13/1 Defteri İle Dubrovnik Arşivi'ndeki Fermanların Karşılaştırmalı Tablosu.....	50
2.3.1 Sonuç.....	59
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: OSMANLI İMPARATORLUĞU'NDA KAPİTÜLASYON KURUMUNUN OLUŞUMU, İŞLEVİ VE 1604 DUBROVNIK KAPİTÜLASYONU.....	62

3.1.1. Dubrovnik Kapitülasyonu.....	62
3.1.2. İslâmî Hukukta Dünyanın Bölünme İlkeleri.....	63
3.1.3. Osmanlı Kapitülasyonlarına Genel Bir Bakış.....	65
3.2.1. 16. yüzyıl İle 17. yüzyılın İlk Yıllarındaki Siyasi Bağlam Çerçevesinde Osmanlı Kapitülasyonları.....	68
3.2.2. Eflak ve Boğdan.....	69
3.2.3. Erdel.....	71
3.2.4. Venedik.....	72
3.3.1. Kapitülasyon Kavramı Üzerinde Varılan Genel Sonuçlar.....	74
3.3.2. Dubrovnik Kapitülasyonu.....	76
3.3.3. Belgenin Değerlendirilmesi.....	81
3.3.4. Sonuç.....	82
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM: A.DVN.DVE.d 13/1 (1604-1618) KAYITLARINDAKİ BELGELERİN IŞIĞINDA 17. YÜZYILIN BAŞINDA OSMANLI İMPARATORLUĞU - DUBROVNIK CUMHURİYETİ İLİŞKİLERİNE TEMATİK BİR BAKIŞ.....	85
4.1. SİYASİ İLİŞKİLER.....	85
4.1.1. 17. Yüzyılın Başlangıcı Ve 1603-1606 Lastovo Krizi.....	85
4.1.2. Venedik Ve Dubrovnik Arasında Devam Eden Çatışmalar.....	87
4.1.3. Venedik'in Dubrovnik'e Taarruzu.....	88
4.1.4. 17. Yüzyıla Doğru.....	90
4.2. 17. YÜZYILIN BAŞINDA DUBROVNIK-OSMANLI SINIRINDAKİ DURUM....	90
4.2.1. Balkanlar'da Osmanlı Ticaret Antreposu Ve Dubrovnik'le Yapılan Tuz Ticaretinin Merkezi Olarak Herceg Novi'yi Kurma Çabası.....	90
4.2.2. Dubrovnik Ve Osmanlılar Arasındaki İlişkilerde Uskoklar Sorunu.....	97
4.2.3. Osmanlı devletinin Dubrovnik Vatandaşlarını Koruması.....	100
4.2.4. Sınır Çatışmaları, Osmanlı Yetkilileri Ve Ordusu Tarafından Yetkinin Kötüye Kullanılması, Dubrovnik Topraklarında Soygun Ve İstilâlar....	103
4.2.5. Dubrovnik Halkının Kaçırılması Ve Korsanlık.....	108
4.3. DUBROVNIKLİ TÛCCARLARIN OSMANLI TOPRAKLARINDAKİ MÛLKİYET HAKLARI.....	112
4.3.1. Osmanlı İmparatorluğunda Dubrovnik Kolonileri.....	112

4.3.2. Osmanlı İmparatorluğunda Dubrovnik Halkının İmtiyazları.....	113
4.3.3. Osmanlı İmparatorluğu'nda Dubrovnik Halkının Mülkiyet Hakları İle İlgili Sorunları.....	118
4.3.4. Dubrovnik Halkı İle Osmanlı Tebaası Arasındaki Davalar, Ticâri Sorunlar Ve Yalan Suçlamalarla Para Koparma Teşebbüsleri.....	119
4.3.5. Osmanlı Topraklarındaki Dubrovnik Kiliseleri.....	123
4.4. 17. YÜZYILIN BAŞINDA DUBROVNİK VE OSMANLI İMPARATORLUĞU ARASINDAKİ SERBEST TİCARET KONULARI İLE TİCARET SORUNLARI	125
4.4.1. Dubrovnik'in Ticari İmtiyazları, Vergi Ve Resim Muafiyetleri.....	125
4.4.2. Osmanlı Hükûmeti'nin Ticarî Ambargosu.....	128
4.4.3. Dubrovnik'in Osmanlı Topraklarından Buğday Tedariki.....	131
SONUÇ.....	134
KAYNAKÇA.....	139
ÖZGEÇMİŞ.....	145

SİMGELER VE KISALTMALAR

A.DVN.DVE.d 13/1:	Dubrovnik Ahkâm Defteri
BOA:	T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi
DİA:	Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
EJOS:	Oryantal Çalışmalar elektronik Jurnalı
DA:	Državni arhiv u Dubrovniku (Dubrovnik Devlet Arşivi)
POF:	Prilozi za orijentalnu folologiju (Oryantal Filolojiye Katkı)
HAZU:	Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti (Hırvatistan Bilim ve Sanat Akademisi)
JAZU:	Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti (Yugoslav Bilim ve Sanat Akademisi)
MD:	Mühimme Defterleri
NZMH:	Nakladni zavod Matice hrvatske ("Matrix Croatiae" Yayın Birliği)
SANU:	Srpska akademija znanosti i umetnosti (Sırbistan Bilim ve Sanat Akademisi)
SAZU:	Slovenska akademija znanosti i umetnosti (Slovenya Bilim ve Sanat Akademisi)
SKA:	Srpska kraljevska akademija (Sırp Kraliyet Akademisi)
TTK:	Türk Tarih Kurumu

ÖNSÖZ

Dubrovnik, Doğu Adriyatik'in güneyinde dar ve stratejik açıdan neredeyse savunmasız denilebilecek bir alanda kurulmuştur. Dubrovnik'in kıyı kesimi bugün 140 km uzunluğunda ve en geniş kısmıyla 5 ila 10 km genişliğinde dar kıyı şeridinden oluşan Hırvatistan Cumhuriyeti'nin en güney ilinin topraklarını da kapsamaktadır. Hırvatistan Cumhuriyeti'nin Bosna-Hersek'e ve Karadağ'a uzanan bugünkü güney sınırları 1718'deki Pasarofça Antlaşması'yla belirlenen eski Dubrovnik Cumhuriyeti'nin tarihi sınırlarını yansıtmaktadır.

Dar kıyı şeridi çoğunlukla kayalıktır ve herhangi bir yaygın tarım çeşidi için kuraktır. Verimli Konavle ovası *Grad*¹ (*şehir*)'den itibaren güneydoğuda özel bir alandır ancak bu alan küçüktür, yağışa bağlıdır ve dolayısıyla şehir için sistematize ve bol bir yiyecek kaynağı kapasitesine sahip değildir. Bu nedenle Dubrovnik ve Dubrovnik Cumhuriyeti yiyecekte ithalata bağımlıdır. Tarihi boyunca yiyecek temini, hem iç hem de dış politika perspektifinden değerlendirildiğinde Dubrovnik Cumhuriyeti'nin bütünlüğü açısından en zayıf yönlerinden biri olmuştur.

Açık denizin etkilerine maruz kalan Adriyatik'in Batı İtalya kıyısının aksine, Doğu Hırvatistan kıyısı çok sayıda ada ve körfezle oldukça fazla girintili çıkıntılıdır. Girintili çıkıntılı Doğu Adriyatik kıyısı mevsimsel seferler için oldukça olumlu şartlar yaratan mikro iklimsel elemanlara sahiptir. Antik çağlarda batı medeniyetinin iki milenyumunu boyunca, Doğu Akdeniz'den başlayıp Kuzey Adriyatik'teki Aquileia (ve sonra Venedik) üzerinden Batı Avrupa'ya devam eden Doğu Adriyatik su yolu, Hırvatistan Adaları ve şehirleri boyunca uzanmıştır: Dubrovnik, Hvar, Split, Trogir, Šibenik, Zadar, Rab ve Pula.

¹ *Grad* (*Şehir*) terimi, tarihi bağlamda, Dubrovnik'in kıyı şeridinde yaşayanlar tarafından kullanılır ve Dubrovnik'in şehir surlarıyla çevrili alanını ifade etmektedir.

Doğu Adriyatik su yolu Akdeniz ve Batı Avrupa'nın medeniyet ekseninden biri ve ayrıca İtalyan şehir devletlerinin özellikle de Venedik'in filoları için ana ticaret ve iletişim rotası olmuştur. Bu husus, Venedik'le Hırvatlar, Macarlar, Osmanlılar, İspanyollar, Pisa, Ankona ve ayrıca Dubrovnik ile de Doğu Adriyatik'i kontrol altına almak için yüzyıllar süren savaşlarla ilgili yapılacak çalışmalarda ufuk açıcı bir mesele olarak değerlendirilmelidir.

Adı geçen su yolu yüzyıllar boyunca Venedik ve Dubrovnik arasındaki ilişkileri şekillendiren en önemli faktörlerden biri olmuştur. Askeri açıdan Venedik'ten daha zayıf olmasına rağmen Dubrovnik, siyasi olgunluğu ve diplomasisinin gücü sayesinde, Venedik'in hiçbir zaman yok etmeyi başaramayacağı Doğu Adriyatik'te özgür topraklardaki tek Hırvat toprağı olarak kalmıştır. Dahası coğrafi konumu çok iyi kullanan Dubrovnik, Venedik için çok önemli bir diplomatik rakip olmuştur.

İlaşede yabancı kaynaklara bağımlılık (özellikle yoğun hasat kültürleri) ve deniz ticaretinin gelişmesi için uygun konum Dubrovnik'in gemicilik ve ticarete yönelmesinde belirleyici olmuştur. Bu özelliğı ile kısa zamanda Akdeniz ve Güneydoğu Avrupa arasında da ticari aracı rolü üstlenmiştir.

Osmanlı İmparatorluğu en başından itibaren Dubrovnik'in sadece ticari anlamdaki rolünü değil aynı zamanda onun siyasi rolünü de önemsemiş ve politikasını bu gerçekler üzerine inşa etmiştir. Bu durum, Osmanlı İmparatorluğu ile Dubrovnik arasında imparatorluğun tarihinde pek görülmeyen emsalsiz bir ilişkiler bütününe ortaya çıkmasına imkân vermiştir.

Dubrovnik Ahkâm Defteri (A.DVN.DVE.D 13/1) İstanbul'daki Osmanlı arşivinde tutulan yabancı ülkelerle ilişkilere (*Düvel-i Ecnebiye Defteri*) dair kayıtlar sınıfına girer. A.DVN.DVE.D 13/1 numaralı defter, Osmanlı İmparatorluğu, Dubrovnik Cumhuriyeti ve Venedik Cumhuriyeti arasındaki karşılıklı ilişkilerden bahseden belgeleri içeren en eski kayıttır. Bu çalışmada 1604-1618 arasını kapsayan bu arşiv kaynağına dayanarak 17. yüzyıl başlarında Dubrovnik Cumhuriyeti ile Osmanlı İmparatorluğu arasındaki tarihi ilişkileri incelemek istiyoruz. Bunun yanında daha nesnel bir tablo ortaya koymak için Dubrovnik'teki Devlet Arşivi ve A.DVN.DVE.D 13/1'den 1604-1618 dönemine ait iki farklı kaynaktaki Osmanlı belgelerinin içeriklerini karşılaştırmayı deneyeceğiz.²

² Bundan sonra metinde ve dipnotlarda Dubrovnik'teki Devlet Arşivi için DA kısaltması kullanılacaktır.

Genellikle konu ile ilgili araştırmalarda, 16. yüzyıl sonlarında Dubrovnik ve Osmanlı İmparatorluğu arasındaki siyasi ilişkilerin seviyesinin düştüğü ve yoğunluğunun azaldığı savunulmuştur. 15. yüzyılın sonundan 16. yüzyılın ikinci yarısının ortalarına kadar Osmanlı hkmeti istihbarat merkezi olarak Dubrovnik'in rolünü desteklemiştir. Ancak 1573'ten itibaren Dubrovnik'teki Devlet Arşivi'nde Dubrovnik Cumhuriyeti'nin istihbarat görevi ile ilgili fermanlara rastlanmaz.

Dubrovnik Devlet Arşivi (DA) ve Osmanlı Arşivi (A.DVN.DVE.D 13/1) kayıtlarını karşılaştırmak suretiyle şu iki soruyu soracağız ve muhtemel cevapları üzerinde duracağız: 1) 1604-1618 yıllarında gerçekten istihbarat fermanları yok muydu ? 2) Yoksa DA'daki bu fermanların eksikliği yanlış çıkarımlara yol açan bir tesadüf müydü? İşte bu soruların cevabını bulmamız gerekmektedir. Dahası, 1604-1618 dönemindeki kaynakları karşılaştırarak, hangi ölçülerde söz konusu zaman için DA'daki Osmanlı kaynaklarının tutarlılığına gvenilebileceğinin cevabını bulmaya çalışacağız.

Dubrovnik kapitülasyonları Dubrovnik Cumhuriyeti'ne Osmanlı Sultanları tarafından 15. yüzyılın ortalarından itibaren düzenli olarak verilmiştir. Bu kapitülasyonları Dubrovnik ve Osmanlı İmparatorluğu arasındaki ilişkilerin yorumlanması temelinde ana kaynak olarak kullandık. Zaman içerisinde Dubrovnik kapitülasyonlarının içeriğindeki (*de iure*) değişikliğin gerçek (*de facto*) ilişkilerdeki değişikliklerin karakterini yansıttığını ya da ima ettiğini varsaymanın mantıklı olduğuna inanıyoruz.

Bu meseleyi daha sağlam bir zeminde tartışmak için Dubrovnik Cumhuriyeti ile Osmanlı İmparatorluğu arasındaki ilişkilerin tarihine göz atacağız. Daha sonra siyasi bağlamlarıyla Dubrovnik kapitülasyonlarının ne anlam ifade ettiğini inceleyeceğiz. Nihayet A.DVN.DVE.D 13/1 kayıtlarında tutulan dokümanlarla beraber 17. yüzyılın başlarındaki ilişkilerin içeriğini detaylı olarak inceleyeceğiz.

Çalışmada Hırvatça ve Sırpça eserlerin gerek dipnotlarda ve gerekse kaynakçada Türkçe karşılıkları verilmiştir.

Bu çalışmada şu tezler verilmiştir:

TEZ 1: Dubrovnik Cumhuriyeti 19. yüzyılın başından itibaren artık bir devlet olarak varlığını sürdürmediği için son 200 yıldıki DA'daki Osmanlı İmparatorluğu kaynaklarının kaybolması

da dâhil olmak üzere birçok belgenin hasara uğramış olabileceğini düşünmek makuldür. Dolayısıyla DA kaynaklarında A.DVN.DVE.D 13/1 kayıtlarında bulunabilecek birçok belgenin eksik olabileceğini varsaymak mantıklı olacaktır.

ALTTEZ 1: A.DVN.DVE.D 13/1 kayıtları 1604-1618 dönemi için Osmanlı siyasi yönetim arşivi kitabıdır ve yeni belgelerle sistematik olarak ve başarılı şekilde güncellendiğini söyleyebiliriz. DA'daki 1604-1618 Osmanlı kaynaklarının A.DVN.DVE.D 13/1 kayıtlarında olmayan hukuki ve siyasi konularla ilgili belgeleri içerdiğini düşünmüyoruz.

TEZ 2: 16. yüzyıl boyunca Dubrovnik'in düzenli olarak çoğu aynı içerikte olan kapitülasyonlar aldığı bir gerçektir. 16. yüzyıl kapitülasyonları ve 1604 Sultan I. Ahmed ve 1618 II. Osman dönemi kapitülasyonları karşılıklı ilişkiler ilkelerine göre İslâmî yasalar çerçevesini ifade etmektedir.

ALTTEZ 2: Kapitülasyonlar uluslar arası ilişkilerdeki en yüksek Osmanlı hukuki-siyasi akdidir. Daha düşük hukuki-siyasi değerdeki belgelerin içeriğini incelerken ilişki çıkarımsal olarak belirli olaylara bölünmektedir. Ancak Osmanlı hükümeti ve kapitülasyonların verildiği devlet arasındaki ilişkiyi tamamen anlamak için sadece kapitülasyonların incelenmesi bile, belirli olayları detaylı bir şekilde incelemeye ihtiyaç hissettirmeyecek derecede yeterli olacaktır.

TEZ 3: 1573'ten sonra Dubrovnik'teki Devlet Arşivi, Dubrovnik Cumhuriyeti'nin istihbarat görevini açığa çıkaran fermanları artık muhafaza etmemiştir. Ancak 1570'lerde Dubrovnik Cumhuriyeti'nin Osmanlı devletindeki istihbarat görevinin sonunu ifade eden dönem olduğu sonucuna varmakta acele etmememiz gerekmektedir. Zira 17. ve 18. yüzyıllar boyunca, Dubrovnik Cumhuriyeti Akdeniz'deki olayları Osmanlı devletine düzenli olarak bildirmiştir.

Diğer yandan araştırma şu ana kadar Osmanlı İmparatorluğu ve Dubrovnik Cumhuriyeti sınırındaki olayların ve Osmanlı tebaasının Dubrovnik Cumhuriyeti topraklarını kuşatmalarının sayısının 16. yüzyılın sonlarında arttığını göstermiştir.

16. yüzyıldaki değişiklikler istihbarat operasyonlarının Akdeniz'den İstanbul'a kayması ve ayrıca İmparatorluğun 16. yüzyılın ikinci yarısından itibaren karşılaştığı ekonomik ve siyasi krizden kaynaklanmıştır. Dubrovnik, Osmanlı İmparatorluğu'nun istihbarat faaliyetleri

açısından çok önemliydi ve 16. yüzyıl boyunca taraflar arasındaki ilişkiler istikrarlı bir şekilde devam etti. Yüzyılın sonuna doğru istihbarat içerikli belgelerin nerdeyse ortadan kalkması ve bunun yerine sınırda meydana gelen huzursuzluk ve kargaşaya ait belgelerin çoğalması bizlere ilişkinin hangi yöne evirildiğini göstermesi açısından önemli veriler sunmaktadır. DA'da bu huzursuzluk ve kargaşayı içeren belgelerin sayısındaki artışı ve istihbarat fermanlarının yokluğunu A.DVN.DVE.D 13/1 defterinin yansıtması gerektiğini düşünüyoruz.

BİRİNCİ BÖLÜM

17. YÜZYILIN BAŞLARINA KADAR OSMANLI İMPARATORLUĞU VE DUBROVNIK CUMHURİYETİ ARASINDAKİ SİYASİ İLİŞKİLERİN OLUŞUMU VE GELİŞİMİ

1.1.1 Tarih Yazımında Dubrovnik

Ragusinium adını taşıyan ana şehir batı Avrupa'nın birçok Orta Çağ kenti gibi Roma'ya tabi olanlar için bir mülteci yerleşimi olarak kurulmuştur. Slav göçleriyle birlikte hem içine hem de kenarına yoğun bir Slav yerleşimi gerçekleşmiştir. Bu süreç şehrin bir Slav şehri karakteri kazanmasının önünü açmıştır. 12. yüzyıldan itibaren *Ragusinium* yanında şehir Slavca *Dubrovnik* adıyla da anılmaya başlanmıştır.³

13. yüzyılın başlarına kadar Dubrovnik, daha sonraki ekonomik büyümesi için zemin hazırlayan “siyasi belirsizlik” ortamındaydı. Kuruluşundan itibaren Dubrovnik'in fiilen (de facto) kendi yöneltimine sahip fakat hukuken (de iure) Bizans'a bağlı bir siyasi yapısı vardı. Bizans İmparatoru'nun koruması Hırvat ve Sırp hükümdarları ve şehrin kurulmasından sonraki ilk yüzyıllar boyunca Venedik'in şehri fethetme girişimlerinden uzak durması için yeterli bir neden olmuştur. Bu dönem ayrıca Dubrovnik ve İtalyan şehirleri arasında ilk ticari anlaşmaların olduğu ve Dubrovnikli tüccarların bugün Edirne olarak bilinen şehre karadan ulaştığı dönemdir.⁴ İlk zamanlardan itibaren bu “siyasi belirsizlik” şehrin, Balkanların Slav hâkimlerinin gümrük vergileri, İtalya ve Doğu Akdeniz'den sabunlar, kokular ve en iyi kumaşlar gibi değerli malları temin etmelerini sağlayan ticari bir merkez olarak gelişmesine olanak tanımıştır.

³ Bariša Krekić, *Dubrovnik in the 14th and 15th Centuries: A City Between East and West*, University Oklahoma Press, Oklahoma 1972, s. 1-3.

⁴ Vinko Foretić, *Povijest Dubrovnika do 1808., Prvi dio od osnutka do 1526. (1808'e Kadar Dubrovnik Tarihi, Kuruluşundan 1526'ya Kadar İlk Kısım)*, NZMH, Zagreb 1980, s. 31, 41; (buradan sonra: Foretić I.).

Adriyatik'in doğu kıyısı erken Orta Çağlarda Roma şehirlerinin "sera"sı olmasına rağmen Hırvat ve Macarların Adriyatik'i kontrol etmek için Venedik'le yaptıkları mücadeleler Dalmaçya şehirlerini savaş yıkımlarına maruz bırakmıştır. Split ve Zadar gibi şehirler Venedik saldırıları karşısında finansal güçlerini ve bağımsızlıklarını yavaş yavaş yitirirken Dubrovnik, Venedik, Hırvat-Macar Krallığı ve Bizans arasındaki çatışmaların coğrafi merkezinde yer almadığı için nisbi bir huzur ve istikrar ortamına sahip olmuştur.

Dubrovnik bu huzur dönemini kendini müreffeh bir ticaret şehrine dönüştürmek için kullanmıştır. Öte taraftan söz konusu "siyasi belirsizlik" Orta Çağ'ın başlarına kadar Dubrovnik'in kendi toplumsal kurumlarını ve bütünlüğünü siyasi olarak da farkında olmasına olanak sağlamıştır. Ancak Bizans'ın Latin Haçlıların eline düştüğü 1204 yılında Dubrovnik'i de kapsayan Doğu Adriyatik'teki bütün topraklar Venedik hâkimiyetini tanımak zorunda kalmıştır. Dubrovnik 1385 yılına kadar Venedik hâkimiyeti altında kalmıştır.

Bütün bunlara rağmen Dubrovnik Doğu Adriyatik'teki diğer şehirlerin aksine, Venedik'le olan ilişkileri bir anlaşma zeminine oturtacak ve doğrudan bir işgali önlemeye yetecek siyasi ve diplomatik bir birikime sahipti.

Doğu Akdeniz ve Batı arasında ticarete tekel oluşturan ve Doğu Adriyatik deniz rotasını kontrol altında bulunduran Venedik'in çıkarı, Dubrovnik'i denizlere yönelmekten alıkoymaya devam etmekte. Ancak Venedik'in Balkanlar'la kara ticareti yapmaya niyeti olmadığından bu ticareti tamamıyla Dubrovnik'e bırakmıştır. Yeni Slav ülkeleriyle (Bosna⁵, Sırbistan⁶ ve Bulgaristan) iş yapan Dubrovnik 15. yüzyılda Osmanlı hâkimiyeti altında bulunan Orta Çağ

⁵ Orta Çağlarda bugünkü Bosna Hersek ayrı yönetsel birimlerden oluşmaktaydı (Orta Bosna, Osmanlı fetihleriyle Bosna'ya katılan ve tarihi adı Türk Hırvatistanı olan bugünkü Bihaç bölgesi, Hum, Travunja, Soli, Usora, Zavrşje, Donji Kraji). Siyasi açıdan bugünkü Bosna Hersek'in en büyük kısmı, Hırvatistan Krallığı (9.-11. yüzyıl) ve Macar-Hırvat krallığı (11.-15. yüzyıl) döneminde vasal olarak Hırvatistan'a bağlıydı. Bugünkü Bosna-Hersek'in doğu kısımları 12. yüzyıldan itibaren çoğunlukla Doğu Ortodoksları haline gelmiştir. İlk Bosna Kralı Tvrtko I Kotromanić hâkimiyeti sırasında (1353-1391) Bosna bir krallık haline gelmiştir. 14. yüzyılın sonlarından itibaren yavaş yavaş feodal anarşiye girmiş ve nihayet 1463'te Osmanlılar Bosna'yı fethetmiştir.

⁶ Sırbistan Krallığı 1168 yılından 1389'daki Kosova yenilgisine kadar Nemanjić (Nemanyić) hanedanı sırasında ilk gücünü kazanmıştır. Nemanjić döneminde Sırbistan alanını değiştirmiş ve genel olarak bugünkü Karadağ, Kosova, Metohia (Kosova'da dağ ve vadisi) ve bugünkü Batı ve Orta Sırbistanı'ı kapsamıştır. Sırbistan genel olarak Üsküp İmparatoru ünvanını almış olan (Makedonya'nın bugünkü başkenti) Stefan Dušan döneminde genişlemiştir. Sırbistan o dönemde bugünkü Sırbistan (Vojvodina hariç), Karadağ, Güney Dalmaçya (Dubrovnik hariç), Arnautluk, Makedonya, Tesali ve Epir'i kapsayan topraklarıyla gücünün zirvesine ulaşmıştır. Sırbistan İmparatorluğu Dušan'un oğlu İmparator Stefan Uroš'un 1371'deki ölümüyle bölünmüş ve Nemanjić hanedanı sona ermiştir. Ölümünden sonra toprak sahipleri bağımsız hale gelmişler ve Osmanlılar, Sırbistan ordusunu ilk olarak 1371'de Marica'da (Meriç) ve daha sonra 1389'da Kosova'da yenilgiye uğratmışlardır. 1371 ve 1427 yılları arasında Lazarević hanedanı Sırbistanı *knez (dük)* Lazar ve despota oğlu Stefan yönetmiştir. 1427'den 1459'a kadar Sırbistan Branković hanedanı tarafından yönetilmiştir. 1459'da Sırbistan Osmanlı hükümdarlığı altına girmiştir.

Sırbistan ve Bosna'sının düşüşüne kadar kendi kendini finanse eden bir siyasi ortak yaşam alanı oluşturmuştur.

1.1.2 Dubrovnik'te Siyasi Kurumların Teşekkülü ve Dubrovnik Cumhuriyeti'nin Topraklarının Belirlenmesi

Venedik hâkimiyeti sırasında Dubrovnik'te siyasi kurumlar Venedik'in siyasi kültüründen derin bir şekilde etkilendi. Şehir Venedik benzeri bir yönetim tarzını kabul etmiş ve aristokratik cumhuriyetin siyasi yapısı biçimlenmiştir. 14. yüzyılın ortalarına kadar eski Roma-Bizans soyluları ve zengin Slav aileleri Dubrovnik'te bir asilzade sınıfı ya da Dubrovnik Cumhuriyeti'nin "siyasi kişiler" için özel haklara sahip olan "vlastela" (asillik) sistemi kurulmuştur. 14. yüzyılın ortalarından itibaren soyluluk kapıları halk tabakasına, yabancılara ve bütün yeni gelenlere kapanmıştır.⁷ Soyluluk gücü Dubrovnik Cumhuriyeti'nin Napolyon işgaline kadar ve şehirdeki Fransız kumandanın 1808'deki bildirgesiyle kaldırılmasına kadar yasama ve yürütme konumundakilerin imtiyâzlı haklarına dayanan dar bir oligarşik yapı oluşturmuştur. Dubrovnik'te üç anahtar otorite kurumu vardır:

*Büyük Konsey*⁸ en üst yasama organı olarak adlandırılan çağdaş parlamentoya benzeyen organdır. Büyük Konsey'in üyeleri soylu ailelerden geliyordu. Kararlar çoğunluğun ilkelerine göre alınıyordu. 14. yüzyılın ortalarında soylular, Büyük Konsey'de 200'den fazla üyeyle yaklaşık 80 tane aileden oluşmaktaydı. Akraba evliliği ve ataların dejenerasyonundan kaynaklanan genetik problemlerin yanı sıra hastalık ve salgınların sonucunda Dubrovnik'in soylu ailelerinin sayısı azalmaya başlamıştır. 17. yüzyılın başlarında Büyük Konsey'de yaklaşık 100 üye ile birlikte sadece 27 soylu aile bulunmaktaydı.

*Senato*⁹ siyasetini uygulamaya müsait pratik bir organ olmadığından soyluların en deneyimli ve en saygınları arasından *Senato*'ya 61 üye seçmiştir. Senato hükûmetin gücüne sahipti. Mâli ve parasal politikaları yürütmüş, yasa tasarılarını kabul etmiş, en üst yargı organı olarak

⁷ O zamanın birçok aristokratik devleti gibi Dubrovnik'in soylu hâkimiyeti sistemi, sistemin asillerle sıradan halk arasındaki evliliği bile yasakladığı 1462 yılından itibaren izole bir hale gelmiştir. Ayrıcalıklı güç sahiplerinin izolasyonu özellikle de Venedik'in Dalmaçya şehirlerindeki direnci kırmaya çalıştığı, sıradan halk ve asiller arasındaki tahammülsüzlüğü kullandığı, sıradan halkı isyan etmeye cesaretlendirdiği 15. yüzyılın başlarından itibaren Venedik'in silahlı haline gelmiştir. Bakınız: Zlatar, *Between the Double Eagle and the Crescent*, Columbia University Press, New York 1992, s. 49.

⁸ Latince: Consilium Maius, İtalyanca: Maggio Consilio, Hırvatça: Veliko Vijeće

⁹ Latince: Consilium Rogatorum.

hizmet etmiş, elçileri ve konsolosları atamış ve dış politika ile ilgili kararları da yine Senato vermiştir.

Knezin (Latince: Rector) başkanlık yaptığı *Küçük Konsey*¹⁰, emirleri Senato'dan alan yürütme organıdır. Her biri belirli bir yönetim biriminden sorumlu 11 danışmandan oluşmaktadır. Küçük Konsey'in üyeleri Senato'nun üyeleri arasından seçilmiş ve kendilerine bir yıllık yetkiler verilmiştir. *Knez* devletin en yüksek idari amir idi. Sadece bir aylık yetkiler almasına ve görevleri çoğunlukla formaliteden ibaret olmasına rağmen Knez gizli devlet işleri ve bütün konseylerdeki karar alma mekanizmalarında resmi olmayan geniş yetkilere sahipti.¹¹

Dubrovnik Balkanlar'daki en önemli siyasi ve ticari başarılarıyla birlikte 13. yüzyıl ortalarından 14. yüzyıl ortalarına kadar kıyı şeridine doğru genişledi. 13. yüzyıla kadar Dubrovnik topraklarının eski şehir etrafındaki uzunluğu 15 km'lik dar bir şeritle sınırlı kalmıştır. 14. yüzyılın sonuna kadar Sırp Orta Çağ hükümdarlarının işgalleri boyunca topraklarını Lastovo Adası, Mljet, Pelješac Yarımadası ve 1399'da Slano bölgesine genişletmeyi başarmıştır. Dubrovnik topraklarının genişlemesi 1419'da ve 1427'de Konavle bölgesinin güneydoğu kısmını Hum Düklerinden ve Sırp Krallarından alınmasıyla sona ermiştir.¹²

9. yüzyıldan itibaren Dubrovnik halkı şehri çevreleyen topraklara sahip olma karşılığında, sınırların güvenliği ve dokunulmazlığı ve Balkanlarda serbest ticaret için Bosna ve Sırp hükümdarlarına düzenli olarak yıllık küçük miktarlarda vergi ödemişlerdir.¹³ Bu vergiler Sırbistan ve Bosna'ya Osmanlıların gelişiyle kaldırılmıştır.

12. yüzyıldan 15. yüzyıla kadar Balkanlar'la ticaret yapan Dubrovnikliler çoğunlukla kömür, tahta, metal, yün, deri gibi hammaddelerle köle ihraç ederken güney İtalya'dan da şarap, tuz, kumaş ve silah ithal ediyorlardı. 13. yüzyılda iş ilişkilerinin gelişmesiyle beraber Dubrovnikli

¹⁰ Latince: Consilium minus, İtalyanca: Minor Consiglio, Hırvatça: Malo Vijeće.

¹¹ 1272'den itibaren Dubrovnik Şehri Yönetmeliği'nin kararlarına göre knezin Küçük Konsey üyelerini, beş yargıcı ve kendi yardımcısını diğer bir deyişle bir yıllık yetkili yerel hükûmeti bağımsız bir şekilde seçme yetkisi vardır. Nela Lonza, *Statut Grada Dubrovnika (Dubrovnik Şehri'nin Anayasası)*, DA, Dubrovnik 2002, s. 87.

¹² Tam bir toprak tanımı ve Dubrovnik Cumhuriyeti'nin iç bölümleri için bakınız: Ilija Mitić, *Dubrovačka država u međunarodnoj zajednici (Uluslar arası Toplumda Dubrovnik Devleti)*, JAZU-NZMH, Zagreb 1988, s. 27-53.

¹³ Örnek olarak: 1253'te Bulgar imparatoru Mihail Asyen ile anlaşma, her iki hükümdarın da Dubrovnikli tüccarları korumakla yükümlü hale geldiği 1268 yılındaki Sırp kralı Uroš ile yapılan anlaşma. Foretić I, s. 86-88.

tüccarlar çoğunlukla Sırbistan ve Bosna'daki maden köyleri etrafında toplanmış ilk ticaret kolonilerini kurmuşlardır.¹⁴

1.1.3 Dubrovnik'te Macar Hâkimiyeti (14. Yüzyıl Ortalarından 15. Yüzyılın Başlarına)

Dubrovnik üzerindeki Venedik hâkimiyeti, Hırvat-Macar Kralı Büyük I. Louis (Ludovicus Anjou) ile savaştan sonra, Venedik'in Doğu Adriyatik'teki topraklarından vazgeçmeye zorlandığı 1358 yılında sona ermiştir.¹⁵ O zamana kadar Dubrovnik siyasi kurumlarını geliştirmiştir ve Venedik kontrolü ve ticaretteki sınırlandırmaları, Dubrovnik'in ilerideki ticari özgürlüğünde büyük sorunlar yaşamasına neden olmuştur. Dolayısıyla 1358 yılında Dubrovnik, Hırvat-Macar hâkimiyetini memnuniyetle kabul etmiştir. Yıllık sembolik vergi, itaat ve hâkim devlet yetkililerinin zorunlulukları karşılığında Dubrovnik fiili olarak hem siyasi hem de ekonomik anlamda bağımsızlığını yaşamaya başlamıştır. Siyasi bağımsızlığının bir ifadesi olarak asilzade sistemi yerli üyeler arasından Knez ve Dubrovnik hükûmetini seçmeye başlamıştır. Siyasi özgüven ve üstünlüğün gelişmesindeki son aşama 15. yüzyıl başlarından itibaren Dubrovnik'in resmen *Dubrovnik Cumhuriyeti* adını kullanmaya başlamasıyla gerçekleşmiştir.

1358 yılından sonraki elverişli siyasi ortam, 15. yüzyılın başlarına kadar Doğu Adriyatik'teki ana ticari liman Venedik ve Ancona'dan sonra Dubrovnik'in Adriyatik'teki üçüncü büyük liman haline gelmesini sağlamıştır. Bütün sınırlandırmaların dışında Dubrovnik'in Doğu Akdeniz ile ticareti çok daha büyük önem kazanmıştır. Dubrovnik Doğu Akdeniz'e, İskenderiye'ye ve Suriye'ye yerel mercanlar ve kumaş ihraç etmiş ve aynı zamanda 15. yüzyılın sonunda 25 binden 30 bine çıkan nüfusu için yeni bir tahıl kaynağı bulmuştur.¹⁶

Doğu Akdeniz'le ticaret sadece bir ticari çıkar meselesi değil aynı zamanda Hıristiyan Batı'nın Doğudaki *hizipçi* (*Şizmatik*) ve *kâfirlere* karşı siyasetin de büyük bir meselesidir. Doğu Akdeniz'de artan buğday ihtiyacı nedeniyle Dubrovnik diplomatik yeteneklerini kullanarak çözmek zorunda kaldığı büyük önem taşıyan devletlerarası bir siyasi sorunla

¹⁴ Krekić, s. 21.

¹⁵ Hırvat-Macar Krallığı 1102 yılında Hırvatistan Krallığı ya da tam adıyla Hırvatistan Slavonya ve Dalmaçya Krallığı tarafından Macar Krallarıyla yapılan anlaşma aracılığıyla kurulmuştur. Macar Kralları Arpad soyundan Hırvatistan Kralları olarak kabul olunmuştur. O zamandan itibaren Hırvat soyluları Macar Kralıyla kişisel bir birlik oluşturmuş ve Hırvat soylularının 1527 yılında Habsburg krallarından birini seçtiği ve Habsburg monarşisiyle resmi bir ilişki içine girdiği zamana kadar Hırvatistan Macaristanın bir parçası olarak kalmıştır.

¹⁶ Krekić, s. 55.

karşı karşıya kalmıştır. 1433 yılında Basel'deki Kilise Konseyi "doğu kâfirleriyle" ticaret yapmak için Dubrovnik'in iznini ve 1451 yılında Bizans İmparatoru XI. Konstantin'den imtiyaz almıştır.¹⁷

Yüzyıllardır Doğu Akdeniz buğday ticareti çoğunlukla Cenevre ve Venedik tarafından yürütülen düzgün işleyen kazançlı bir iştir. Osmanlıların gelişinden önce bol miktarda buğday üreten Doğu Akdeniz devletleri oldukça zengindiler ancak donanma kuvvetleri olmadığından buğdayı siyasi bir silah olarak kullanamamışlardır.¹⁸ Akdeniz'deki buğday ticareti Mora ve Anadolu'daki ambarların kontrollerinin Osmanlılar tarafından ele geçirildiği 15. yüzyılın ortalarında derinden değişmiştir. Bundan itibaren buğday stratejik, siyasi ve askeri açıdan bir vasıta haline gelmiştir. Dubrovnik 15. yüzyılın ortasında Osmanlılarla ticarete yarım yüzyıldan fazla tecrübe ve İtalyan ticaret şehirleri gibi diplomatik deneyim sahibi olmuştur.

1.2.1 Dubrovnik ve Osmanlı İmparatorluğu Arasındaki İlk Temaslar

14. yüzyılın ortasından Sultan II. Bayezid hâkimiyetine (1481-1512) kadar olan dönem Dubrovnik ve Osmanlı İmparatorluğu arasındaki ilişkilerin başlangıcını teşkil etmektedir. Bu ilişkiler Osmanlıların Sırbistan ve Bosna ile ilişkileri çerçevesinde incelenmelidir. Bu geniş bağlamda Dubrovnikliler Osmanlılarla ilk ilişkiyi kuracaklar, ilk problemlere sebep olacaklar ve aynı ortamda bu problemlerin çözülmesine çalışacaklardır.

Dubrovnikler ile Osmanlılar arasında ilk ilişkiler 14. yüzyılın başlarında gerçekleşmiştir. Bu ilişkiler nadiren ve sadece iş amacıyla gerçekleşen ilişkilereydi.¹⁹ Kuşkusuz Venedik Doğu Akdeniz'deki bu ilişkilerin her birini kendi tekeline karşı bir tehlike olarak görmüştür. Sonuç olarak bu ilk temaslar Dubrovnik ve Anadolu Türkleri arasında buğday ticaretinin yasaklandığı 1332 yılından itibaren Venedik belgelerinde dolaylı olarak açıklanmaktadır.²⁰

¹⁷ Ivan Božić, *Dubrovnik i Turska u XIV. i XV veku (14 Ve 15. Yüzyıllarda Dubrovnik Ve Türkiye)*, Srpska akademija nauka, Beograd 1952, s. 57-60, 129.

¹⁸ Palmira Brumett, *Ottoman Seapower and Levantine Diplomacy in the Age of Discovery*, State University of New York Press, NY 1994, s. 132.

¹⁹ Dubrovnik'teki hükümet elçi ve tüccarlarını İzmir, Sakız Adası ve bugün Selçuk olarak bilinen Altolugo şehirlerine, İzmir'in 60 km güneyine Palatia'ya, eski ve yeni Foça'ya göndermiştir.

²⁰ Dubrovnikli tarihçi Džono Rastić (1669-1735), 1451 yılına kadar Dubrovnik tarihini yazmıştır ve 1893'te Zagreb'de *Chronica Ragusina Junii Restii (ab origine urbis usque ad annum 1451) item Joannis Gundulae (1451-1484)* adıyla basılmıştır. Rastić 1365'te Dubrovnik halkının Orhan Bey'le anlaşmaya vardığını iddia etmektedir. Foretić (I, s. 119) Rastić'in bu yorumunun hatalı olduğunu düşünür. Yaşar Canatan Rastić'in görüşünü paylaşmaktadır. Bakınız: Yaşar Canatan, "Kapitulasyonlar Nedir", *Yeni Forum*, Mayıs 1991, s. 22.

Dubrovnik 14. yüzyılın ikinci yarısından 1526 yılına kadar Hırvat-Macar Krallığının resmi olarak bir parçası olduğu için, Macar hükümdarlarının Osmanlı karşıtı hareketlerinde isteksizce de olsa yer almıştır. Dubrovnik ticaretinin ağırlıklı olarak Osmanlı yardımlarına bağlı olduğu ve bazı karlı iş anlaşmaları yaptığı 15. yüzyılın başında Dubrovnik halkı papaların ve Macar krallarının çağrılarına katılmaktan kaçınmış ve Osmanlı karşıtı eylemlere katılmaya isteksiz olmuşlardır.

14. yüzyılın ortasından 15. yüzyıl ortasına kadar olan dönem Balkan tarihinde olağanüstü derecede kaotik bir dönemdir. Bu dönemde feodal kriz eşzamanlı olarak Orta Avrupa'da ve yıkıcı bir şekilde Balkanlar'da kendini hissettirmiştir. Bu süreçte merkezî otoriteler neredeyse tamamen yıkılmış ve kralların önemi sembolik düzeye inmiştir. 15. yüzyılın başlarında Bosna ve Sırbistan, tarih yazımındaki basitleştirilmiş tabiriyle *feodal anarşi* denilen zayıf feodal klanlar federasyonu haline gelmiştir. 1409 yılında bu anarşi Adriyatik'in doğu kıyısının Venedik'in eline geçmesine ve 1798 yılında Venedik'in yıkılışıyla sona eren Dubrovnik'e karşı saldırgan bir politikanın ortaya çıkmasına neden olmuştur.²¹ Bu gelişmelerle birlikte Osmanlı İmparatorluğu, Macar hâkimiyeti altında olmasına rağmen 15. yüzyılın ortalarından itibaren, Venedik'le mücadelesinde kendi açısından bir avantaj oluşturması için Dubrovnik'e destek vermeye başlamıştır.²²

1.2.2 Yerel Osmanlı İdaresi ve Dubrovnik Halkı

Balkanlar'daki feodal anarşi Venedik'e Dalmaçya açısından ve Osmanlı İmparatorluğu'na da Sırbistan ve Bosna açısından müsait bir zemin hazırlamıştır. Osmanlılar ilk saldırılarını Güney Sırbistan ve Bosna'ya yönlendirdiler. 1392'de Güney Sırbistan'ı ele geçirdiler ve burada Üsküp Vilayeti'ni (*Vilayet-i Üskub*) kurdular. Osmanlılar bölgedeki feodallerin kendi aralarındaki çatışmalarından ustaca faydalandılar. Adım adım bölgeyi hâkimiyetleri altına aldılar.²³

²¹Kendini Macar Anjou hanedanının hukuki varisi olarak gören Napolili Ladislaus 1390'dan itibaren Lüksemburglu Sigismund'a karşı savaşta Macaristan ve Hırvatistan'ın hükümdarı olma hakkını istemiştir. Napolili Ladislaus Dalmaçya için bütün haklarını 1409 yılında 100.000 altın para karşılığında Venedik'e satmıştır. Bu satış anlaşmasının sonuçları bundan sonra 1797 yılına kadar Venedik hâkimiyetine giren bütün güney Hırvatistan için yıkıcı olmuştur.

²²Venedik'in gözünü korkutma ve uyarma durumu çoğunlukla "vahşi" Venedikli tüccarlardan ve Osmanlı limanlarındaki konsoloslardan ya da Dubrovnik topraklarındaki Venedik saldırıları sırasında zarar gören Dubrovnikli tüccarlar için hazırlanan Sultanların fermanlarında görülmüştür.

²³Orta Çağ Balkan tarihinin en iyi ve en yoğun kronolojilerinden biri hala Romanyalı tarihçi Nicolae Jorga'nın çalışmasıdır. Bu çalışmada yoğun olarak kullandığımız ilk iki bölüm 15. yüzyılın ortalarına kadar Balkan tarihi kronolojisi için en önemli kısımdır. Bakınız: Nicolae Jorga, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi* 1-5, Yeditepe, İstanbul 2005.

Dubrovnik Osmanlı tehdidini ilk defa Osmanlıların Bulgaristan ve Sofya'yı fethetmesinden çok kısa bir süre sonra hissetti. 1386 ve 1389 yıllarında Osmanlılar Hum'u²⁴ Kosova ve Karadağ yoluyla işgal etmişlerdir. İşgaller zamanla Dubrovnik'e akacak olan yerel nüfus için yavaş yavaş daha sık ve yıkıcı, daha tehlikeli ve Dubrovnik'in ticari çıkarları için risk dolu bir hale geldi. 1388'de Dubrovnik hükûmeti Osmanlıların niyetini öğrenmek amacıyla Rumeli beylerbeyi Şahin'e halktan birini yollamıştır. Ancak bu görevin nasıl sonuçlandığı hakkında elimizde herhangi bir kayıt mevcut değildir.²⁵

Hıristiyan Orta Çağ bugünün aksine seyahatin ve macera tutkusunun tehlikeli olduğu bir dönemdi. Bilinmeyenin verdiği korkudan dolayı bir seyyah veya bir yabancı sınırlı ufuk sahibi bir Orta Çağ insanı için en az istenen insanlardı. En büyük Orta Çağ gezginleri tüccarlardı. Dolayısıyla en erken zamanlardan beri ticaret sadece malların yer değiştirmesini sağlamakla kalmıyor aynı zamanda bir iletişim aracı işlevini de görüyordu. Bu olgu, Doğu dünyasında olduğu gibi ticaretin Orta Çağ Avrupası'ndaki önemli rollerinden biriydi.²⁶ Modern tarih yazıcılığının küçük ticaret şehir devletlerine ve tüccarların seyahatlerine, kültürler arası iletişim açısından niçin bu kadar geniş bir şekilde yer verdiğini, onların Orta Çağ vasatındaki taşıdıkları öneme bakarak anlayabiliriz. O dönemde sadece küçük şehir devletleri siyasi çevredeki hızlı değişikliklere adapte olabilmek için yaratıcı ve dinamik bir iç organizasyona sahiptiler. Bu siyasi adaptasyon yeteneği ve arabuluculuk rolü, onların kendilerinden güçlü ve tehlikeli komşuları arasında hayatta kalmalarını sağlamıştır.

Osmanlıların Balkanlar'a gelişinden itibaren, Dubrovnik birlikte var olmayı ve Makedonya, Kosova ve Bosna topraklarını ele geçirmiş olan Osmanlılarla ortak çıkarlar bulmayı denemiştir. İlk Osmanlı akıncılarından korkmalarına ve sürekli savaş durumunda ticaretin güvenliğinin tehlikede olduğu feodal anarşi tecrübesine rağmen Balkanlar'da Osmanlı hâkimiyetinin istikrarı, sabit, güvenli ve ekonomik bir çevrenin sağlanmasına katkıda bulunacağından Dubrovnik'in ticari çıkarlarına son derece uygun bir durumdu. Bu ise, iki tarafın da birbirleri ile işbirliği yapma isteklerini artıran önemli bir gerekçeyi ifade etmekteydi.

15. yüzyılın sonuna kadar Osmanlılar'ın Dubrovnik'e ilgisi alış-verişle sınırlıydı. Osmanlılar her şeyden önce kendilerini gazaya adanmış oldukları için Balkanlar'da ticaretle yoğun bir

²⁴ Hum, bugünkü Bosna-Hersek'in güney ve güneydoğu vilayeti olan Hersek'in Orta Çağdaki adıdır.

²⁵ Božić, s. 10.

²⁶ James Burke, *The Day the Universe Changed*, Little, Brown and Company, Boston 1986, s. 96.

şekilde ilgilenmediler. Siyasi sebeplerden dolayı Hıristiyan tebaasının karlı iş anlaşmalarını sona erdirmek için çeşitli mâli ve gümrük önlemleri kullanmışlardır. Netice itibariyle Osmanlıların, Vilayetlerinin ve yerel hükûmetlerinin finansal ve maddi istikrarını korumak için etkili ve güvenilebilir bir ticaret ortağına ihtiyaç duyduklarını söyleyebiliriz.

Diğer yandan Dubrovnik halkı kaynak, ulaşım, teslimat ve kalite güvencesini de içeren ve herhangi siyasi karakter arzetmeyen bir “hizmet paketi” sunmuştur. Bu suretle Dubrovnikliler oldukça çabuk bir şekilde Osmanlıların güvenini kazanmıştır ve aynı zamanda güvenilir bir ortak olarak nam salmış ve Balkan ticaretindeki imtiyâzlı konumunu geri kazanmaya başlamışlardır. İşbirliği 15. yüzyılın ortalarına kadar Orta Çağ'da Bosna ve Sırbistan arasındaki ticarete benzer şekilde ortak yaşama dönüşmüştür. 15. yüzyılın ortasına kadar Dubrovnik'le ilişkileri Osmanlıların bölgedeki yerel otoritesini sürdürürken bu dönemden itibaren Osmanlı merkezî hükûmetinde Dubrovnik ile doğrudan ve kalıcı ilişki kurma konusunda bir arzu belirmiştir.

Kalıcı ticari ilişkiler kurulması 1390'lara ait Dubrovnik belgelerinde açık bir şekilde görülmektedir. Bu belgelerde sultanın verdiği muayyen serbest ticaret garantilerinden bahsedilmektedir. Dubrovnikliler Kosova'da yerel Osmanlı yöneticileriyle temas kurmalarını sağlayan Despot Stefan Lazarević'e²⁷ teşekkür etmişlerdir. Dubrovnikli tüccarları Sırp despotlarının topraklarından kontrolleri altındaki topraklara çekmek için *Vilayet-i Üskub'ün* Osmanlı kumandanları çeşitli teşvikler sağlamışlardır. Gümrük vergisinin düşürülmesi şeklinde gerçekleştirilen ilk teşvikler 1398 ve 1399 yıllarında *Vilayet-i Üskub* kumandanı tarafından verilmiştir. Ancak teşviklerin çok az katkısı olmuştur.²⁸ Osmanlı kontrolü altındaki topraklarda gümüş ihrâcatı yasağı ve Osmanlı tuz ticaretinde sınırlandırma olduğundan, Dubrovniklilerin, İtalya'ya ihraç edebilecekleri gümüş ve diğer madenleri tedarik edebildikleri

²⁷ Sırp despotu Stefan Lazarević (1389-1427) Orta Çağ Sırbistan'ının hükümdarı ve 1389'da Kosova'da Osmanlılara karşı savaşta knez Lazar Hrebeljanović'in oğlu ve mirasçısıdır.

²⁸ 1396'dan 1399'a yerel Osmanlı kumandanlarının mektupları Hırvatça ve Bosna tipi Kiril alfabesiyle yazılı (hrv. *Bosañçitsa*) olarak Dubrovnik Arşivindeki en eski Osmanlı belgeleridir. Hırvat dilindeki Orta Çağ uygulamalarında üç çeşit yazı kullanılmıştır: Latince, Hırvat tipi Kiril yazısı (hrv. *Glagolytsa*) ve Bosna tipi Kiril yazısı (hrv. *Bosañçitsa*). *Bosañçitsa* çoğunlukla Orta Çağ'da Bosna, Hersek ve Dalmaçya'da kullanılmış ve 20. yüzyıla kadar varlığını korumuştur.

Dubrovnik Arşivindeki Osmanlı dökümanları ve arşivsel diziler için bakınız: Hazim Šabanović, “Turski dokumenti Državnog arhiva u Dubrovniku“ (*Dubrovnik Devlet Arşivi'ndeki Türk belgeleri*), *Prilozi za orijentalnu filologiju – POF (Oryantal Filolojije Katkı)*, XII-XII/(1962-63), Sarajevo 1965, s. 121-149.

Dubrovnik Arşivinde Osmanlı belgelerinin en son yeniden düzenlenmesi Vesna Miović tarafından yapılmıştır. Bakınız: Vesna Miović, *Dubrovačka Republika u spisima osmanskih Sultana (Osmanlı Sultanlarının Belgelerinde Dubrovnik Cumhuriyeti)*, Državni arhiv u Dubrovniku (Dubrovnik Devlet Arşivi), Dubrovnik 2005, (buradan itibaren: Miović, *Fermani (Fermanlar)*) and Vesna Miović, *Dubrovačka Republika u spisima namjesnika Bosanskog eyaleta i Hercegovačkog sandžaka (Eyalet-i Bosna ve Sancak-i Hersek Valilerinin Belgelerinde Dubrovnik Cumhuriyeti)*, DA, Dubrovnik 2008.

Sırp ve Bosna topraklarıyla daha fazla ilgilendikleri görülmektedir. Bu yüzden ilişkilerin bozulmasını engellemek için Dubrovnik hükûmeti *Vilayet-i Üskub* kumandanlarıyla diplomasi yoluyla dostane ilişkileri korumaya gayret etmiştir.

1402'de Ankara Savaşı'nda Osmanlıların yenilgisi Sırbistan ve Bosna'daki feodal anarşinin derinleşmesine yol açmıştır. Dubrovnik'teki bazı topraklar üzerinde Bosna Kralı ile Dubrovnikliler arasındaki mücadele şiddetlenmiştir. Sırbistan ve Bosna'daki Dubrovnik ticareti de Osmanlı akınlarına ve feodal anarşiye yenik düşmüştür. 15. yüzyılın ilk yarısında bir süre için Dubrovnik toprakları Osmanlılardan kaçan Bosna nüfusu için sığınak olmuştur. Sultan II. Murad (1421-1451)'in Sırbistan'a saldırdığı 1426 yılından sonra şartlar daha da kötüleşmiş ve Dubrovnik ticareti çıkmaza girmiştir. Anarşiye kısmî bir tepki olarak bazı Dubrovnikli tüccarlar işlerini Osmanlı toprakları içerisinde sürdürmeyi denemişlerdir.

Osmanlılarla Dubrovnik'in ilk ortak proje girişimleri 1411'de gerçekleşti. Dubrovnikliler *Vilayet-i Üskub*'de mültezim haline geldiler. 20 yıl sonra Dubrovnikliler iltizam için doğrudan sultandan berat almaya başlamışlardır.²⁹ Bazı uç durumlarda Dubrovniklilerden bazıları Osmanlı topraklarında iş yapan diğer Katolik tüccarlarla rekabet etmek için İslâm'a bile geçmişlerdir.³⁰ Arnavutluk, Sırbistan ve Bosna'nın tersine feodal anarşiyi hiç yaşamadığı ve 14. yüzyıldan itibaren Dubrovnik'in önemli bir buğday kaynağı olduğu için, 15. yüzyılın başlarında Dubrovnik Kroia ve Avlonya'daki Osmanlı kumandanlarıyla kalıcı temaslar kurarken, Osmanlı'ya tabi olan yerel tüccarlar sıklıkla Dubrovnik'i ziyaret etmişlerdir. Bunun dışında hem Dubrovnik halkı hem de Osmanlılar 15. yüzyılın başlarında Arnavutluk'taki ortak rakipleri olan Venedik'e karşı ortak mücadeleye girmişlerdir.

²⁹ DA'deki 1440'tan kalan bazı Osmanlıca olmayan kaynaklarda Dubrovnikli tüccarların Osmanlı topraklarında kira altında bazı gümrük vergileri aldığından bahsedilmektedir. Bu gerçek Osmanlı kurumunun temel anlayışı olan *iltizam* için oldukça önemlidir. Tarih yazımında *mültezim*'in girişimi için garantör sağlayabilecek tek kişi olduğu bilinmektedir. Bu bağlamda İslami yasalara göre bir yabancı ya da *müst'emin*'in *mültezim* olabilmesi için hiçbir hukuki temel yokken Osmanlı Hükûmetine geçerli bir garantör sağlayamaz.

1442'deki ilk kapitulasyona kadar Dubrovnik'in hukuki olarak *Dârü'l-İslâm'a* entegre edilmediğini varsayarsak bu Dubrovnik vatandaşlarının o zamana kadar *iltizama* tâbi tutulmalarını sağlayan hukuki konumları olmadığı anlamına gelmektedir. Buna rağmen 1442'den önce de Dubrovnikliler Osmanlı gümrüklerinden iltizam alıyorlardı. Tarih yazımındaki bu durum daha önce bahsi geçen varsayımlar hakkında bizi şüpheye düşürmüştür. Bakınız: Božić, s. 78-79.

³⁰ Božić, s. 33.

1.2.3 Osmanlıların Dubrovnik'e Tanıdığı İlk İmtiyâzlar

Osmanlı işgallerine ve Balkanlar'daki feodal anarşiye maruz kalmasına rağmen Dubrovnik'in düzenli bir ordusu yoktu. Askeri açıdan Dubrovnik Cumhuriyeti'nin uzun ve dar topraklarını savunmak tamamen imkânsızdı. Dubrovnik'in asil sınıfının hayatta kalması Dubrovnik'in tarafsız bir bölge olmasına ve bölgedeki bütün tarafların ticaretlerini etkin bir biçimde sürdürmelerine bağlıydı.

Fakat bu tarafsızlık iddiasını feodal anarşinin rüzgârında savunmak zordu. Dolayısıyla Dubrovnik Cumhuriyeti ticaret yoluyla yerel Osmanlılar ile yavaş yavaş diplomatik bir girişim için para ile zemin hazırladılar. Bölgedeki Osmanlı idarecilerinin paraya olan yakın ilgilerinden dolayı Dubrovnikliler üçüncü kişilerden gelecek tehlikelerden korunmak için Osmanlı yardımlarını temin ettiler. Bu şartlar sadece yerel Osmanlı memurlarına değil aynı zamanda Osmanlı hükümeti ile herhangi bir ilişkinin resmileşmesini engellemek için Osmanlılara para verme yolunu kullanan Dubrovnikli asillere de yaramıştır.

1430'da Bosna anarşisinin bir sonucu olarak Bosna asillerine ait Pavlović ile Dubrovnik arasında Konavle'ye sahip olma hakları konusunda tartışma çıkmıştır. Osmanlı hükümeti daha sonra doğrudan çatışmayı durdurmayı denemiştir. Bir hâkim gibi hareket eden Sultan II. Murad, Dubrovnik'in kendisine diplomatik bir görevli göndermesini ve Osmanlı hükümeti ile ilişkilerini resmileştirmesini istemiştir. İlk resmi diplomatik görevli Edirne'ye 1430 yılında ulaşmıştır ve Arnavutluk, Bosna, Sırbistan gibi vasal devletlerin yanı sıra bütün Osmanlı topraklarında da serbest ticaret hakkını garanti eden ilk karar Sultan II. Murad tarafından verilmiştir. Karar ayrıca Dubrovnik topraklarını Bosna ve Sırbistan toprak sahibi saldırılarından da korumayı içeriyordu. Sultan, hazırlanan diğer bir özel kararla da Dubrovnik'i kendi vasallarından korumaya söz vermektedir.³¹ Bunlar kurumları tanıyan Dubrovnik'le genel ilişkileri koordine etmek için Osmanlı devletinin kullandığı ilk iki akitdir. Ancak Sultan özel bir dostluk kurduğu Dubrovnik'i siyasi bir kurum ya da "diğer taraf" olarak tanıırken özel imtiyâzların olduğu 1430 kararının yeni bir şey eklemeyen sadece Dubrovnik

³¹ Sultan II. Murad'ın bahsi geçen iki belgesi Hırvat dilinde ve Bosna tipi kiril yazısında original olarak muhafaza olunan en eski Osmanlı fermanlarıdır. Dubrovnik Arşivinde bu şekilde yaklaşık 129 belge bulunmaktadır. Kanuni Sultan Süleyman dönemine kadar Bosna tipi kiril yazısında fermanlar vardır. Bu dönemden sonra bütün fermanlar orijinalinde yalnızca Osmanlı Türkçesinde yazılmıştır. Bahsedilen bütün belgeler birçok kez yayınlanmıştır. Sırp tarihçi Boško Bojović belegeler hakkında bir kitap yayınlamıştır, *Raguse et L'Empire Ottoman (1430-1520)*, Editions de l'Association "Pierre Belon", Paris 1998. ben de aynı zamanda bu tezde şu kitabı kullandım: Ćiro Truhelka, *Tursko-slovijski spomenici Dubrovačke arhive (Dubrovnik Arşivinin Türkçe-Slavca Belgeleri)*, Zemaljska štamparija, Sarajevo 1911. See: Truhelka, s. 5.

ve Osmanlı arasındaki düzgün işleyen uygulamanın yasallaştırılması gibi görmektedir. Buna rağmen Osmanlı hükümeti hâlâ Dubrovnik'teki çıkarlarının farkına varamamıştır.

Sultan'ın kararının Dubrovnik'te Bosnalı asillerle olan siyasi krizi dindirmemesine rağmen Sultanla ilk resmi diplomatik deneyimin Dubrovnik için faydalı olduğu muhakkaktır. Bu deneyim, değerini, Dubrovnik'in Osmanlılara karşı Balkanlar'daki isyanı desteklemekle asılsız bir şekilde suçlanmasından sonra Osmanlı misillemesini hafiflettiği 1437 yılında Sırbistan'daki Macar işgalinden sonra göstermiştir. Bu durumun aksine Balkanlar'daki barış, Dubrovnik Cumhuriyeti'nin Sırbistan'daki Srebrenica ve Novo Brdo gibi en büyük kolonileri büyük gümüş akışını garanti ettiği ve Arnavutluk da buğday sağladığı için Dubrovnik'in yararına olmuştur. Ancak Balkanlar'daki siyasi durum 1439'da tamamen değişmiştir.

1.2.4 Dubrovnik – Osmanlı İmparatorluğu İlişkilerindeki En Belirsiz Dönem: 1442-1481

İlk bakışta 1440'tan önce Osmanlı devletinin Dubrovnik'le nasıl ilgileneceğine dair fikrinin olmadığı izlenimi uyansa da, ilişkiler Macar Kralı Sigismund'un 1437'de ölümünden sonra Sultan II. Murad'ın Balkanlara yönelik daha aktif bir politika izlemeye başlamasıyla tamamen değiştiğini gözlemlemekteyiz. 1439 yılında Sırbistan'ı ilk işgalinden sonra 1440 yılında II. Murad Dubrovnik'ten haraç talep etti. İslâm hukukuna göre Dubrovnik'in Osmanlı İmparatorluğu hâkimiyetini tanınması onun haraç vermesine bağlıydı. Bu konuda müzakereler iki yıl sürdü: Dubrovnik Cumhuriyeti siyasi imaları güçlü olduğu için maliyeti ne olursa olsun haraç ödemekten kaçındı. Fakat Osmanlı hükümeti Dubrovnikli tüccarları hapse atıp işkenceye tabi tutunca Dubrovnik boyun eğmek zorunda kaldı.³²

1442'deki II. Murad'ın kapitülasyonu (*ahdnâme*) gerçekte bir sultanın Dubrovnik Cumhuriyeti'ne verdiği ilk kapitülasyondur.³³ Bu kapitülasyon Dubrovnik Cumhuriyeti'ne daha sonra Osmanlı sultanları tarafından verilen kapitülasyonların temelini oluşturmuştur. Osmanlı devletinin aşırı finansal isteklerine rağmen Dubrovnik'in diplomasisi sonunda Sultan'a 1.000 altın para değerinde gümüş eşya olarak zorunlu yıllık "hediye" vermeye devam etmiştir. Dubrovnik'in haraç ödemekten kurtulması ve yıllık hukuken (*de iure*) hediye vermeye devam ettiği gerçeği bazı tarihçiler tarafından başarı olarak değerlendirilmektedir. Ancak ne şekilde

³² Bakınız: Božić, s. 81.

³³ 1442 kapitülasyonları Dubrovnik Arşivinde Bosna tipi kiril yazısıyla muhafaza olunmakta. Bakınız: Truhelka, s. 9-11.

olursa olsun Osmanlı devletinin İslâmî yasalar yoluyla Dubrovnik'in emrivaki (*fait accompli*) olarak bağıllığını beklediğine şüphe yoktur.³⁴

1442 kapitülasyonu uyarınca, Sultan kendi ülkesi ve haraç ödeyen vasal topraklarına (*haraçgüzâr*) özgürce girebilen Dubrovnikli tüccarlar ve Dubrovnik halkının güvenliğini garanti altına almayı teyit etti. Çevre ülkelerden yabancılar da Dubrovnik'e özgürce girebilmişlerdir. Sultan Osmanlı tebaasının Dubrovnik'e zarar vermesi durumunda zararlarının karşılanacağını da taahhüt etti. Ayrıca Sultan'ın elçileri dışında hiçbir Osmanlı tebaasının Dubrovnik'e giremeyeceğini ve böylece zarara neden olmayacağını da teyit etti. Dubrovnik halkına Anadolu ve Rumeli'yi içeren İmparatorluk topraklarına özgürce girip çıkma hakkı verildi. Sultan memurlarına "Edirne, Filibe ve Kratova'daki tatbik edilen kanunlarla" aynı olmak üzere ticaretin vuku bulduğu yerde satılan mallarda sadece %2'lik gümrük vergisi alınmasını, bunun dışında herhangi bir para talep edilmemesini emretmiştir. Dolayısıyla Sultan Osmanlı öncesi kanun ve adetleri tanımış oluyordu.³⁵ Dubrovnikliler kendi aralarındaki davalarda bağımsız yargılanma hakkını kazanırken üçüncü taraflara karşı ortak sorumluluklar ve ödemeler kaldırılmıştır. Dubrovnikli ölmüş insanların mallarının da Dubrovnik'e gönderilmesi emredilmiştir.

1442 kapitülasyonları 1444'te Macar-Osmanlı savaşının çıkmasına kadar devam etmiştir. Segedin'deki barış antlaşması ile beraber Osmanlı İmparatorluğu, Sırbistan'ın yeniden tesisini kabul etmiştir. Sırbistan, Macaristan ve Osmanlı İmparatorluğu arasında bir tampon bölge oldu. Sırbistan Despotu Đurađ Branković her iki ülkeyle de iyi ilişkiler sürdürmeyi başardı. Onun yardımıyla 1447'de Dubrovnik için artık yıllık düzenli hediye ödeme zorunluluğunu kaldıran bir akit düzenlendi. 1444'ten sonra bile Dubrovnikli tüccarların Kosova ve Makedonya'daki Osmanlı memurlarıyla iyi iş ilişkileri içinde olduğu gerçeği, durum henüz hukuki hale gelmeden bile Osmanlı yerel memurlarının gelişmeleri akıllıca değerlendirdiklerini göstermektedir. Çünkü kısa süreli ticaret projelerini hayata geçirmek Osmanlı memurlarının için yegane istek olmuştur.

Ancak Dubrovnik'e karşı Osmanlı devletinin tutumu, bu ilişkiler açısından önemli siyasi krizlerin çıktığı II. Mehmet (1451-1481)'in hükümdarlığı döneminde tamamen değişti. Krize

³⁴ Bakınız: Božić, s. 218-232.

³⁵ Genel olarak konuşmak gerekirse tüccarların konumuna göre Osmanlı İmparatorluğu'nda üç çeşit gümrük vergisi oranı vardı. Ancak asıl ilginç olan Yahudi tüccarların nereden gelirlerse gelsinler, Osmanlı İmparatorluğu ya da Avrupa da olsa %2 ödemek zorunda oldukları gerçeğidir. Bernard Lewis, *Muslimansko otkriće Europe (Avrupa'nın Müslüman Keşfi)*, ATC Avangarda, Beograd 2004, s. 259.

neden olan olay Dubrovnik ve Bosna feodalleri arasındaki Konavle bölgesi üzerindeki çıkar çatışmasıdır. Hersek Dükü Styepan Kosaça birkaç yıl önce Dubrovnik'e satmak zorunda kaldığı Konavle'deki verimli topraklarını geri almak için Dubrovnik'e saldırdı. Kosaça'nın Sultan'a vergi ödemesi Osmanlı devletinin bu hadiseye karışması için yeterli bir gerekçeydi.

Dubrovnik yeniden bir haraç tartışmasının çıkmasını önlemek için Osmanlı hükümeti ile doğrudan temastan kaçınmıştır ve bir kez daha Sırp Despotunun yardımını istemiştir. Bosna feodalleri bile Osmanlı devletinin aracılığını isteyerek kabul etmemiştir. Ancak genç ve aktif bir padişah olan II. Mehmet'in politikaları tamamen yeni bir durum yaratmıştı. II. Mehmet, kendini, coğrafi ilgi alanı içinde kesin riayet bekleyen en üst düzey hükümdar olarak görmüştür. Dubrovnik diplomasisi Dubrovnik'in haklarını savunan bir öneri sundu. Bu öneri Sultanın vassaları ile Dubrovnik arasında bir barış sağlanması için onların iki ayrı unsur olarak görülmesini içeriyordu. Dubrovnikliler bunu Sultanın isteği olarak lanse ettiler. Öte taraftan, II. Mehmet Bosna feodallerinden ve Dubrovnik'ten eşit derecede riayet istemiş ve Dubrovnik'ten yeniden haraç talebinde bulunmuştur. Ona göre feodaller ve Dubrovnik aynı siyasi konumdaydılar. Dubrovnikliler bu eşit statünün hayata geçmesini önlemeye çalıştılar. Fakat II. Mehmet onların bu çabasına set çekmek için Dubrovnikli tüccarların Osmanlı topraklarındaki bütün mallarına el konulmasını ve hapse atılmalarını emretti. Dubrovnik Osmanlı devletine resmi elçiler gönderdikten ve 1.500 altın para değerinde yıllık haraç ödemeyi kabul ettikten sonra 1458 yılında Sultan içeriği çoğunlukla 1442'deki aynı olan yeni kapitülasyonları düzenlemiştir.³⁶ Aynı yıl Dubrovnik 1.500 filoriyi ödedi. Ödemenin teyidi Osmanlı Türkçesi ile yazılmış ve Dubrovnik Arşivi'nde muhafaza edilen en eski orijinal Osmanlı belgesidir.³⁷

1458 kapitülasyonu Osmanlı hükümeti ve Dubrovnik arasındaki siyasi ilişkiler tanımlanmış oluyordu. Osmanlı devletine göre bu bağlam Dubrovnik'i *dârü'l-ahdîn* bir parçası haline getiriyordu. Ancak bu haraçgüzar statü o dönemin şartları altında hem

³⁶ 1458 kapitülasyonu İtalyanca olarak Dubrovnik Arşivinde muhafaza olunmaktadır. Takip eden birkaç yıl Dubrovnik elçilerinin isteği üzerine Sultan aynı kapitülasyonun birkaç kopyasını daha düzenlemiştir. Ancak bu kopyalardan hiçbiri muhafaza edilmemiş sadece İtalyanca muhafaza olunmuştur. İtalyanca belge Truhelka tarafından getirilmiştir. Bakınız: Truhelka, s. 16-17; Truhelka ayrıca 1462'de yapılan daha sonraki kapitülasyonlardan birinin Bosna tipi kiril alfabesiyle de getirmiştir. Bakınız: Truhelka, s. 18-19; Božić Dubrovnik Hükümetinin belgelerinde Yunanca da yazılmış kapitülasyonlar olduğundan bahsedildiği için Dubrovnik kapitülasyonları ve fermanlarının genellikle Yunanca, Osmanlı Türkçesi, Bosna tipi kiril alfabesiyle yazılmış Hırvatça şeklinde düzenlendiğine inanmaktadır. Bakınız: Božić 156; 1442 II. Murad ve 1458 II. Mehmed kapitülasyonları arasındaki temel fark 1458 versiyonunda karşılıklı davalarda Dubrovnik'in otonom yargılanma hakkıyla ilgili madde olmayışıdır. Bu nedenle bu madde daha sonraki Dubrovnik kapitülasyonlarının hiçbirinde yer bulmamıştır. Bakınız: Bojović, s. 196-198.

³⁷ Truhelka s. 15.

Osmanlılar hem de Dubrovnikliler için geçici bir durum olarak kabul edilmekteydi. Nihayetinde Dubrovnik'in kaçınılmaz olarak *dârü'l-islâm* toprağı haline geleceğı düşünülüyordu. Dubrovnikliler Sırbistan ve Bosna tecrübesini göz önüne alarak bundan oldukça endişe ediyorlardı.

1463'te Dubrovnik Cumhuriyeti sınırlarında toplanan Osmanlı ordusundan büyük bir korku duyuldu. Dubrovnikliler şehir duvarlarını güçlendirip yenilemek için hızlı bir inşaat faaliyetine giriştiler. Bu gelişme Dubrovnik'te tam bir panik havasının esmesine neden oldu. Bu korkunun altında Dubrovnikliler'in Sultan'ın sözüne (kapitülasyonlar) güvenmemeleri yatmaktaydı. Yine bu korku Osmanlı devletinin gerçek siyasi çıkarlarından çok II. Mehmet'in ihtirasları ile de ilgiliydi.

1463'ten II. Mehmet'in 1481'de ölümüne kadar Osmanlı İmparatorluğu'yla Dubrovnik arasındaki ilişkiler sürekli kriz içindeydi denilebilir. Sultan haracı 1468'de 5.000³⁸ altına ve 1470'de 10.000 altına yükseltti. Geçici olarak gümrük vergisini %5'e çıkarmış ve şehrin doğu girişinde gümrük noktaları kurmuştur.³⁹ Karşı tedbir olarak, Dubrovnik Bosna ve Sırbistan'da Dubrovnik ticaretinden nemalanan Osmanlı beylerini harekete geçirmek için bu hattaki kara ticaretini bitirmeye ve Arnavutluk'a yöneltmeye karar vermiştir. Dubrovnikliler bu suretle gelirden mahrum kalan beylerin eski düzene dönmek için merkezî hükümet nezdinde girişimde bulunacaklarını umuyorlardı. Osmanlı devletindeki Dubrovnik diplomasisi Dubrovnik'in iltizamını yıllık 2.500 altın karşılığında almak için teşebbüste bulundular. Ancak başarılı olamadılar.⁴⁰ Hersek Novi kadıları Dubrovnik'in çok zengin bir şehir olduğunu öne sürerek İstanbul'a Dubrovnik üzerindeki baskıların artırılması konusunda taleplerde bulundular. Öte taraftan da Doğu Hersekli Eflâkları Dubrovnik topraklarını işgal etmeleri, saldırıp gasp etmeleri için kışkırtmışlardır.⁴¹ Sultan'ın Hersekli sancakbeylerine saldırıları

³⁸ Orijinal Bosna kiral yazısında Sultanlar tarafından düzenlenen ödeme teyidi. Truhelka s. 27, 29.

³⁹ Giriş gelecekte Osmanlı gümrük memurlarının evlerini kurduğı asıl şehir duvarlarının dışındaki *Ploče Kapısı* (Turkçe: *Ploče*) olarak bahsedilmiştir.

⁴⁰ Bu şehir kapısında Osmanlı *emini* tarafından yapılan hesaplar uyarınca bahsedilen toplamda ayarlanan sözde *Dubrovnik gümrüklerini* ortaya çıkarmak için ilk çaba olmuştur. Osmanlı emininin 1 Aralık 1477'den 1478 Mart ayının sonuna kadar, yani 4 aylık dönem için, hazırladığı gümrük vergisi raporuna göre 260 altın para toplanmıştır. Bu daha sonra yılda 1.200 altın paradan daha azının toplandığı varsayımına neden olmuştur. Bakınız: Božić, s. 203, Truhelka, s. 51.

⁴¹ Hersek Eflaklarının Dubrovnik topraklarına en erken saldırıları hakkındaki bilgiler ve yerel Osmanlı görevlilerinin hırsızlık ve kölelik için insan satmayla ilgili düşünceleri II. Mehmed'in fermanında doğrudan görülebilir. Sultan Hersek sancakbeyleri ve kadılarının alınan insanları ve malları geri iade etmelerini emreden Bosna kiral alfabetiyle yazılmış fermanlar düzenlemiştir. Bu en eski fermanların bazı örnekleri şuradan görülebilir: Truhelka, s. 32-35.

durdurmalarını ve esirleri ve malları geri vermelerini⁴² içeren emri ancak 1480 yılında Dubrovnik haracı 15.000 altına⁴³ çıkarmayı kabul ettiği zaman göndermiştir.

Bu krizin getirdiği şartlar altında Dubrovnikliler, Balkanlar'daki kolonilerini terk etmek zorunda kaldılar. Dubrovniklilerin bu kolonilere yeniden yerleşimi ancak Sultan II. Bayezid ve Dubrovnik arasındaki güvenin gelişmesiyle başlamıştır.⁴⁴

II. Mehmed'in ölümüyle Dubrovnik ve Osmanlı devletinin kriz dönemi sona erdi. Bundan sonraki dönemde Akdeniz'de yeni devletlerarası ilişkilerle sonuçlanan tamamen yeni bir işbirliğine zemin hazırlanmıştır.

1.3.1 Dubrovnik - Osmanlı İmparatorluğu İlişkilerindeki İstikrar Dönemi: II. Bayezid ve Tarafsız Bölge Olarak Dubrovnik

Tarih yazıcılığında uzun süre II. Mehmet dönemi ile kıyaslanarak Sultan II. Bayezid'in dönemi (1481-1517), basmakalıp bir şekilde sönük bir dönem olarak kabul edilmiştir. Fakat dikkatli bir şekilde bakıldığında II. Bayezid'in 1495 yılına kadar (Cem Sultan'ın ölümü) zorunlu bir şekilde uzlaşmacı bir siyaset yürüttüğü ve bu dönemde de kendini hazırladığı görülmektedir. Dolayısıyla bu dönemi bir olgunlaşma dönemi olarak kabul etmek daha uygun olacaktır. Genel olarak bakıldığında II. Bayezid dönemi imparatorluğun iç bütünlüğü için bir ön koşul olan ve imparatorluk fikrinin temelini oluşturan erken dönem Osmanlı saray-tarih yazımının en önemli çalışmalarının yapıldığı dönem olmuştur.⁴⁵ Diğer yandan bu dönemde Osmanlı hükümeti Akdeniz'i 16. yüzyılda çok taraflı küresel siyasetin ilk sahnesi haline gelen yeni bir jeostratejik alana dönüştürmüştür.⁴⁶ Bazı şeyler aynı zamanda ekonomik olarak da değişmiştir, yani Osmanlı hükümeti 16. yüzyıldaki açık etkileriyle

⁴² Daha sonra toplamın bir kısmı haline gelen 2500 *altın* paralık gümrükle büyütülen 12.500 altın paralık haraç toplanmıştır. Mayıs 1480'de Sultan daha önceki ayrıcalıkları teyit eden ve haracı yükselten kapitulasyonun daha kısa bir versiyonunu düzenlemiştir. Bu belgenin bir kopyası DA'na Truhelka tarafından yayınlanmıştır ve kendisinin belirttiği üzere belgenin orijinali Viyana Arşivinde tutulmaktadır. Bakınız: Truhelka, s. 57.

⁴³ Foretić I, s. 235.

⁴⁴ Zlatar, s. 13-14.

⁴⁵ II. Bayezid'in dönemindeki tarih yazımı çalışmaları Osmanlı imparatorluğu ile ilgili yazılan sonraki bütün tarih kitaplarının ana kaynağı haline gelmiştir. Karşılaştırın: Halil İnalcık, "The Rise of Ottoman Historiography", *Historians of the Middle East*, Oxford University Press, London 1962, s. 165.

⁴⁶ Donanma inşa etmiş olan II. Bayezid Sultan II. Süleyman'ın hükümdarlığı sırasında 20 yıl içerisinde Osmanlı İmparatorluğu'nun askerî ve siyasî potansiyellerini anlamıştır ve ekonomik ve askeri anlamda Akdeniz'de bir hegemonya kurmuştur. Bakınız: İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, II. Cilt, TTK, Ankara 1998, s. 202-206. (buradan itibaren: Uzunçarşılı II); Brummett, s. 89-121.

imparatorluğun ekonomisine dinamizm kazandıracak olan İspanya'dan Yahudi göçmenleri kabul etmiştir.⁴⁷

Osmanlı devletinin politikasında yukarıda sözü edilen değişiklikler Dubrovnik siyasetine de yansımıştır. Daha önceki ilişkiler sadece ticari anlamda işbirliğinin avantajlarına dayanırken Sultan II. Bayezid bu ilişkilere çok önemli siyasi bir boyut ekledi.

Stratejik olarak Akdeniz'e yönelmiş olan Osmanlı hükümeti şehrin daha önce yaşamadığı şekilde ilk kez Dubrovnik'e önemli görevler vermiştir. Akdeniz'de ortaya çıkan büyük güçler döneminde Osmanlı devletinin Dubrovnik'in bir şekilde bir iletişim noktası, istihbarat merkezi, yeni ortaya çıkan çok taraflı siyasi alanda bir casusluk alanı olmasını istediği anlaşılmaktadır. Teşvik olarak Sultan Dubrovnik'in haracını 15.000'den 12.500'e⁴⁸ düşürdü ve gümrük vergisini de % 5'ten %2'ye indirdi.⁴⁹

II. Bayezid'in 15. yüzyılın sonlarında Akdeniz'deki siyasi gelişmeleri önceden tahmin eden ilk Osmanlı Sultanı olduğu görülmektedir. İnsanlık tarihinde ilk kez, Akdeniz medeniyetler arası iletişimin büyük siyasi öneme sahip olacağı devletler arası ve çok taraflı politika alanı olarak ortaya çıkmıştır. Osmanlı hükümeti bu vasatta Dubrovnik'i iki dünyanın sınırındaki (Osmanlı İmparatorluğu ve Batı) ticaretle uğraşan diğer aktörlerin aksine (Ege Adaları gibi), siyasi kurumlarını tamamlamış ve diğerlerine kıyasla kurumsal açıdan yetkin ve bağımsız bir devlet gibi davranabildiği için seçmiştir.

II. Bayezid'e göre Dubrovnik geleneksel rolü olan ticaret merkezi olma özelliğini devam ettirmeliydi. Ancak siyasi açıdan oynayacağı rol daha önemliydi. Devletler arası ilişkilerde o tarihten itibaren Dubrovnik bütün yabancıların özgürce girebildiği tarafsız bir bölge haline geldi. 16. yüzyılda bu rolünü rahat bir şekilde yerine getirme yetkinliğine erişti.⁵⁰

⁴⁷ Osmanlı İmparatorluğu ile ilgili olarak Akdeniz siyasi havuzunun gelişmesindeki ilginç sentez için bakınız: Halil İnalçık, "Avrupa Devletler Sistemi: Fransa ve Osmanlı", *Doğu Batı Makaleler 1*, Ankara 2005, s. 241- 258.

⁴⁸ Aslında, Sultan II. Bayezid'in fermanlarını aldıktan sonra, Dubrovnik halkı 15000 altın haracın bir tranşını ödememiştir. Hicri takvime göre 883 yılında sadece 13.750 altınlık bir tranş ödemişlerdir (4/04/1478 – 3/25/1479). Bakınız: Gliša Elezović, *Turski spomenici, knjiga I, sveska I (1348-1520)*, (*Türk Belgeleri, Kitap I, Cilt I (1348-1520)*), SKA, Beograd 1940, s. 186-187. (buradan itibaren: Elezović I).

⁴⁹ Sultan II. Bayezid'in kapitüslasyonlarının kopyası Bosna tipi kiril alfabesiyle DA'de muhafaza olunmaktadır. Bakınız: Truhelka, s. 63.

⁵⁰ 1573'e kadar olan dönem için Babiâli'nin Dubrovnik'teki istihbarat servislerinden bahseden 15 ferman hala DA muhafaza olunmaktadır. Bakınız: Miović, *Fermani (Fermanlar)*, s. 48-49.

Sultan II. Bayezid'in 1481 kapitülasyonlarında kendi ülkeleriyle savaşta olsa da olmasa da bütün yabancıların Dubrovnik'e gelip ticaret yapmasına izin verildiği açık bir şekilde belirtilmektedir. En önemlisi Sultan Bayezid döneminde fermanlar Dubrovnik'ten gelen haberler ve Dubrovnik'e gönderilecek haberlerin kabullerinin teyitleri için düzenlenmiştir.⁵¹ İlk mükellefiyetler arasında Sultan Dubrovnik halkından kardeşi Cem Sultan'la ilgili bilgi gönderilmesini istemiştir.⁵² Cem'in İtalya'da ölümüyle ilgili haberleri teyit eden 1495 fermanı da Dubrovnik'te tutulmaktadır.

1.3.2 İlk Akdeniz Küreselleşme Dönemi ve Dubrovnik'in Akdeniz'deki Konumu

15. yüzyıl Akdeniz'i dünya güçlerinin aşama aşama oluşumunun takip edilebileceği büyük bir yeniden yapılanma sürecine girmiştir: Osmanlı İmparatorluğu, İspanyol-Habsburg İmparatorluğu, Fransa ve Venedik. 16. yüzyılda bu büyük devletler anlık sınırlardaki çağdaş çatışma hatlarının geride bırakılmasına tanıklık eden ilk çok taraflı siyasi sahneyi oluşturmuşlardır. En büyük rol diplomasi kullanılmasını gerektiren çıkarlara tâbi devlet sistemi tarafından oynanmıştır.

Osmanlı hükümeti ile hiçbir alakası yokmuş gibi görünen Fransa ve Milano arasındaki savaş nedeniyle Osmanlı İmparatorluğu'nun Venedik ile çatışmaya girdiği 1499 yılında, denilebilir ki, 16. yüzyılın başından itibaren Osmanlı İmparatorluğu ve dolaylı olarak da Dubrovnik Cumhuriyeti çok taraflı uluslar arası siyaset sistemine girmiştir.⁵³

Akdeniz'deki iletişim noktası olarak Dubrovnik'in rolünün hem olumlu hem de olumsuz yönleri olmuştur. Mâli açıdan bakmak gerekirse Dubrovnik'in konumunun çok yararlı olduğu görülmüş⁵⁴, ancak siyasi bakış açısına göre tarafsız kalmak istemesine rağmen diğer taraf için düşman olarak görülmüştür.

⁵¹ Bojović, s. 319-321, 331, 358, 360.

⁵² Sultan, Dubrovnik Cumhuriyeti'ne bu konuda 6 Ağustos 1482 tarihinde İtalyanca bir ferman düzenlemiştir. Kopyası için bakınız: Miović, *Fermani (Fermanlar)*, s. 26.

⁵³ Fransa'nın müttefiki Venedik, Dubrovnik'in topraklarına ve gemilerine saldırıp Dubrovnik Cumhuriyeti'nin batısında tuz çalışmalarını yok ettiği için Osmanlı devleti Dubrovnik'in kendi adına Milano'ya maddi ve mâli destek göndermesini emretmiştir.

⁵⁴ Bütün bu engellerle, Dubrovnik'in ticaret hacminin Batı ve Osmanlı İmparatorluğu arasındaki savaşlar esnasında büyük artış gösterdiği bir gerçektir. 16. yüzyılın başlarında Dubrovnik'in ticaretindeki artış yatırılan paranın kayda değer büyümesinden anlaşılabilir. Bakınız: Toma Popović, *Turska i Dubrovnik u XVI veku (16. Yüzyılda Türkiye Ve Dubrovnik)*, Srpska književna zadruga, Beograd 1973, s. 64;

Halil İnalçık, Akdeniz'deki savaş zamanlarında ticaret hacmindeki artışın kolayca görülebileceği 16. yüzyılda Dubrovnik limanının yıllık gümrük gelirlerini bir tabloyla vermiştir. Bakınız: Halil İnalçık, Donald Quataert (ed.), *Economic and Social History of the Ottoman Empire 1300-1914*, Cambridge University Press, NY 1994, s. 263.

Çağdaş bakış açısına göre tarafsız konum devletler arası tanınmaya tâbi olan bir kategoridir. Ancak erken modern çağlarda siyasi olarak tarafsız toprak kategorisi teoride ve uygulamada var olmamıştır. Osmanlı bakış açısına göre Dubrovnik'in durumunda tarafsız devlet hukuken tartışılmamıştır. Çünkü İslâm hukuku bağlamında Dubrovnik İslâm dünyasına aittir. Buna rağmen uygulamada Osmanlı devletinin Dubrovnik'in tarafsız olması için çok ısrar ettiği, bunun için Dubrovnik'i tamamlanmış bir ürün olarak Batı'nın güçlerine (Avusturya, Macaristan, Fransa ve Papalık) teklif ettiği görülmektedir. Batı ülkeleri Osmanlı devletinin bu teklifini kabul etmiştir.

1503'te Venedik, Macaristan ve Osmanlı hükümeti arasında barış sağlanmıştır. Barış anlaşmasının içinde Dubrovnik'in bütünlüğünü korumak ve özellikle belirtildiği üzere Macar Kralı tarafından topraklarının korunmasıyla ilgili bir madde bulunmaktadır. Ancak bahsi geçen maddeye Venedik açısından dikkatle bakılmalıdır. Venedik hiçbir zaman ekonomik anlamda rakibi olan Dubrovnik'i işgal etme isteğinden vazgeçmemiştir. Macaristan ve Venedik için bu özel maddede Osmanlı devletinin görüşü ikincil öneme sahip olmuştur.

Osmanlı Merkez Hükümetinin siyasi çizgisine rağmen, Osmanlı tarafında 16. yüzyılda Dubrovnik'e karşı gizli çelişkili bir politika olduğu da gözlerden kaçmamalıdır. İlişkilerin diğer yarısının, hepsinin de dışında, Bosna ve Hersek'teki yerel Osmanlı yöneticilerinin aralıksız devam eden Dubrovnik karşıtı lobilerinden kaynaklandığı görülmektedir. Ancak Dubrovnik karşıtı bu lobi hareketinin siyasi bir geçmişi olmadığı söylenebilirse de, bu lobi Dubrovnik'e şantaj yapan, tüccarlarına saldıran, onları soyan ve köle olarak satan Osmanlı beylerinin çıkarlarından destek almıştır. Bosna Hersek'teki Osmanlı yöneticilerinin suçlamalarının sonuçlarına rağmen Osmanlı hükümeti, Dubrovnikli tüccarları nadiren Macaristan ve Avusturya lehine ispiyonculukla suçlamıştır. Dubrovnik diplomasisi bu düşünceleri pahalı hediyelerle alt etmeyi bilmiştir. Bu, Sultan'ın yerel Osmanlı görevlilerini yanlış suçlama ve Dubrovnik halkına saldırı nedeniyle düzenli olarak uyarmasıyla sonuçlanmıştır.⁵⁵

Ekonomik çöküşten sonra Osmanlı İmparatorluğu İtalya'daki savaştan çekilmiştir (1499-1503), ülke dışına yiyecek ihraç etmeye de yasak konmuştur. Bu yasaklar kıtlığın üstesinden gelebilmek için ortaya çıkmış olsa da Hersek'in valileri buna uymamıştır. Yani sebze-meyve

⁵⁵ Mart 1500'de Osmanlı devleti, Rumeli Kadıları için Venedikli olduklarından şüphelenilen Dubrovnik halkına kötü davranmamaları, öncelikle kimliklerinden emin olmaları ve daha sonra serbestçe ticaret yapmalarına izin vermeleri konusunda bir uyarı düzenlemiştir. Bakınız: Popović, s. 42.

ihracatındaki yasaklar 16. yüzyılda yerel görevlilerin Dubrovnik'e karşı siyasi şantajının ortak bir aracı haline gelmiştir.

1.3.3 I. Selim Dönemi (1512-1520) ve Dubrovnik Cumhuriyeti'ndeki Konsolosluk Ağı Meseleleri

Sultan I. Selim'in Dubrovnik'i Batıyla daha büyük oranlarda istihbarat savaşına sokan ilk hükümdar olduğu görülmektedir. Kazandığı zaferlerle ilgili olarak, muhtemelen, Dubrovnik halkının psikolojik etki yapmasını beklediği Batı'ya bilgi göndermesi beklentisiyle bir dizi ferman göndermiştir.⁵⁶

Sultan I. Selim hükümdarlığı sırasında Dubrovnik'le alakalı olarak en önemli siyasi sorunlardan biri 16. yüzyılda Dubrovnik'in siyasi konumunu anlamak için kesinlikle vazgeçilmez olan Osmanlı topraklarında Dubrovnik'in konsolosluk ağının varlığını koruması ve işleyişi olmuştur.⁵⁷

Bahsi geçen konuyu daha iyi anlamak için Dubrovnik tarihinde *İskenderiye Meselesi* denen konuyla başlamak en doğrusudur.

Ticari rolünü dayatmakta başarısız olan Fransa 16. yüzyılda Akdeniz'de yönetim yaptırımlarında siyasi özgürlük arayışına girmiştir. Özel imtiyâzlar yoluyla 1507'de İskenderiye'deki Fransız konsolosuna, Memlûk Sultanı tarafından, o zamana kadar İskenderiye'de konsolosluk açmayan bütün Hıristiyan devletlerin vatandaşlarını temsil etme hakkı verilmiştir. Anlaşılabilir şekilde Fransızlar 16. yüzyıl boyunca özel İmtiyâz olarak savundukları sözü geçen emri ilk Osmanlı kapitülasyonlarına da dâhil etmişlerdir.⁵⁸

⁵⁶ Truhelka birçok fermanı kapsamaktadır. Bakınız: Truhelka, s. 145-148 i 151-152. Sayfa 145-148'deki iki ferman İtalyanca olarak muhafaza olunmakta ve Selim'in *kızılbaş* karşıtı ve 1514 ve 1515'teki Safevi karşıtı kampanyalarıyla ilgilidir. Sayfa 151-152'teki bir ferman Osmanlıca olarak muhafaza olunmaktadır ve 1517 Nisan tarihli Orta Doğu fetihleriyle ilgilidir (fî evâsıt-ı Rebûlevvel 923). 1. Selim'in Osmanlı'nın Mısır'ın fethiyle ve diğer Arap illerinin fethiyle ilgilidir. Bakınız: DA, Cilt 3, No.:107 1517 Haziranının başından itibaren (fî evâsıt-ı Cemâziyelevvel 923). Bakınız: Miović, *Fermani (Fermanlar)*, s. 151.

⁵⁷ Sultan Selim'in kapitülasyonlarının onaylı kopyası Elezović I tarafından getirilmiştir, s. 572-579.

⁵⁸ Fransa'nın konsoloslarını korumadaki ısrarının nedeni basit bir hesapta yatmaktadır. Her bir finansal işlem için yüzde bazında konsolosluk vergisi koyulmuştur. Nicolaas Hendrik Biegman, *The Turco-Ragusan Relationship According to the Fermanlar of Murad III (1575-1595) Extant in the State Archives of Dubrovnik*, Mouton, The Hague 1967, s. 39.

Uluslar arası bir olaydan sonra Dubrovnik halkı Memlûklülerle Fransızlar arasındaki gergin ilişkilerden faydalanmış ve Hersekoğlu Ahmed Paşa'yı aracı olarak kullanarak 1516 yılında Memlûk Sultanı'nın kapitülasyonunu Dubrovnik Cumhuriyeti için yaptırmışlardır. Dubrovnik Cumhuriyeti hızlı bir şekilde Kahire'ye kendi konsolosunu göndermiştir. 1519'da I. Selim'in fermanında konunun teyit edilmesiyle birlikte Fransa ile Dubrovnik arasında Osmanlı, Suriye ve Mısır'daki konsoloslarının durumuyla ilgili olan 100 yıl devam eden bir siyasî çatışma başlamıştır.⁵⁹

15. yüzyılın sonunda Dubrovnik'in çoğunlukla batı Akdeniz'de kurulmuş olan 22 konsolosluk ağı vardı. 16. yüzyılın sonuna kadar konsoloslukların toplam sayısı elliye geçmiştir. Ancak haraç ödeyen diğer devletlerin aksine Dubrovnik'in Osmanlı topraklarında bile konsolosluğu olmuştur. 16. yüzyılın başlarında Dubrovnik Avlonya ve İskenderiye'de ve 16. yüzyılın sonuna kadar da Sakız, Rodos, Girit ve Zakynthos adalarında ve bütün Osmanlı İmparatorluğu'nda konsolosluklar açmıştır.⁶⁰

Dubrovnik Arşivi Dubrovnik halkını savunmak için İskenderiye kadısına gönderilen 1520 tarihli Mısır valisinin bir *buyruldu* (valinin emri)sunu muhafaza etmektedir. Sözü edilen buyruldu haraç ödedikleri için ve konsolosluk hakları olmadığı için Fransız konsolosunun Dubrovnik halkından ödeme istememesini emreden I. Selim'in saklanmamış olan bir fermanından bahsetmektedir.⁶¹ Ancak her ikisi de tamamen zıt bilgiler veren yukarıda sözü edilen I. Selim'in 1519 tarihli fermanı ile 1520 yılında Mısır Valisi'nin buyurulduğundan bahsedilen ferman bir paradoks yaratmaktadır.⁶² Bu paradoks Osmanlı İmparatorluğu toprakları bağlamında Dubrovnik'in siyasi konumuyla ilgili ayırt edici bir özelliği belirtmektedir. 1481 kapitülasyonlarıyla Osmanlı hükümeti uluslar arası ilişkilerde Dubrovnik'in rolünü belirlediğinden bu yana belirli şartlar uluslar arası ilişkilerin mantığıyla ve hatta İslâmî yasalarla çeliştiğinde bile bu rolü üzerinde ısrar etmiş ve onu savunmuştur. Dolayısıyla Osmanlı hükümeti Dubrovnik'le olan ilişkilerini sadece İslâmî yasalar üstüne değil pragmatik temeller üzerine kurmuştur.

⁵⁹ Ferman DA: Cilt 3, No. 110 Temmuz 1919 başından (fî evâsıt-ı Receb 925). Bakınız: Miović, *Fermani (Fermanlar)*, s. 151; Elezović I, s. 1071.

⁶⁰ Dubrovnik'in Osmanlı toprağındaki konsolosluk ağı 20'den fazla konsoloslukla 18. yüzyılda zirveye ulaşmıştır. Bakınız: Ilija Mitić, *Konzulati i konzularna služba starog Dubrovnika (Eski Dubrovnik'in Konsoloslukları ve Konsolosluk Hizmetleri)*, Historijski institut JAZU, Dubrovnik 1973, s. 40.

⁶¹ Elezović I, s. 1093-1098 (fî evâsıt-ı Cemâziyelâhir 926).

⁶² 1519 fermanı Dubrovnik konsolosunun İskenderiye'ye atanmasına izin verirken 1520 tarihli buyruldu Fransız konsolosunun Dubrovnik halkı üzerinde ayrıcalıklı olmasını reddetmiştir. Çünkü haraç ödemektedirler ve konsolos bulundurma hakları yoktur.

1.3.4 Dubrovnik - Osmanlı İlişkilerinin Zirve Dönemi: 1520 – 1580

Hâkimiyeti boyunca Dubrovnik her zaman Kanuni Sultan Süleyman'ın lehinde olmuştur. İlk hareketini yaptıktan sonra, Dubrovnik diplomasisinin yeni Sultanın bağlılığını güvenceye aldığı görülmektedir. Sultan'a *te'yîd-i ilâhî*⁶³ zaferini veren 1521'de Belgrad'ın düşüşü, genç Sultanın ilk başarısı ve Sultan ve Divan'ın zafer coşkusunun başında gösterilen Dubrovnik elçilerinin tebrikleri Sultan'ın Dubrovnik'in bütün isteklerine uyacak şekilde Osmanlıların yumuşamasıyla sonuçlanmış gibi görünmektedir. Çünkü Sultan sadece Dubrovnik'e yeni kapitülasyonlar⁶⁴ düzenlemekle kalmamış ayrıca iki yeni önemli imtiyâz daha vermiştir.⁶⁵

1.3.5 Dubrovnik'in Kendi Gümrüğünün Mültezimi Haline Gelmesi

1521 kapitülasyonunda Dubrovnik halkı bundan sonra Dubrovnik'in belgelerinde *gümrük* olarak geçmiş olan %2 gümrük iltizamını alma hakkını elde etmiştir. İltizam Rumeli toprakları için geçerliken, İmparatorluğun Asya toprakları için eski zamanlardaki aynı rejim geçerliliğini korumuştur (2% doğrudan Osmanlı vergi toplayıcılarına ödeniyordu). Dolayısıyla, 1521'den itibaren Dubrovnik halkı satılan malların %2 vergisini sadece Dubrovnik halkından olan Dubrovnik mültezimine ödemiştir ve Sultan'ın *beratını*, mültezim için anlaşma almıştır. Bu çok pratik olduğundan Osmanlılar Dubrovnik elçilerinin tercümanlardan (*dragoman*) birini mültezim olarak seçmişlerdir. Görevleri üç yıllıktır. İltizama eşdeğer olarak üç yıllık gümrük iltizamını yılda iki kez elli bin *akçelik* taksitler halinde üç yüz bin akçe olmasına karar verilmiştir.⁶⁶

⁶³ H. İnalçık "State, Sovereignty and Law During the Reign of Süleyman", *İkinci Süleyman ve Dönemi*, The Isis Press, İstanbul 1993, s. 67.

⁶⁴ DA'de 1556 Aralık'ın ilk yarısına ait bir kapitülasyonun onaylı bir kopyası bulunmaktadır (fî evâil-i Safer 964). DA: Cilt 5, No. 207; See: Miović, *Fermani (Fermanlar)*, s. 164.

⁶⁵ Deneyimler Dubrovnik halkına Osmanlı Sultanının isteğini etkileyebilecek iki temel öge olduğunu öğretmiştir; çevresi ve lehindeki askeri-siyasal olaylar. Dolayısıyla Dubrovnik'teki hükûmet müzakerelerin olumlu sonuçlarını güvence altına alabilmek için Balkanlar'dan gelen Osmanlı görevlilerinin hassas değerleriyle oynaması ve rüşvet vermesi yönünde elçilerine talimatlar vermiştir. Bakınız: Vesna Miović, *Dubrovačka diplomacija u Istanbulu (İstanbul'daki Dubrovnik Diplomasisi)*, HAZU-Zavod za povijesne znanosti u Dubrovniku, Zagreb-Dubrovnik, 2003, s. 51-66. (buradan itibaren: Miović, *Diplomasi*); Örnek olarak Vezirlerin haraçlarını düşürmesini sağlamak için Dubrovnik Cumhuriyeti kendilerine 2.000 altın para vermeye hazırıldılar. Dubrovnik elçileri 1521 yılında kendilerine yandaş olarak dördüncü vezir ve daha sonra da Semendire Sancakbeyi olan Ferhad Paşa'yı bulmuşlardır. En sonunda haraçları hiç düşürülmemesine rağmen Dubrovnik halkı gümrük resmi kirasıyla memnun olmuşlardır. Bakınız: Popović, s.118.

⁶⁶ Pratik nedenlerden dolayı Dubrovnik halkı vergi kirasını haraçla birlikte bir yıllık tıraş halinde ödemiştir. Dubrovnik diplomasisinin başarısının kanıtı olarak vergi kirası seviyesinin isteğe bağlı ayarlandığının ve böylelikle paranın gerçek toplamını yansıtmadığının altının çizilmesi gerekmektedir. Bu anlaşma ortalamada yıllık olarak gümrük gelirin %84'ünü kaybettikleri için Osmanlı devletinin tamamen aleyhinde olmuştur. Yani

İmparatorluk topraklarına mallarını ithal eden diğer ülkelerden tüccarlar, iltizam sadece Dubrovnik vatandaşlarına ait olduğu için, iltizama dâhil edilmemişlerdir. Dubrovnik limanlarına mal ithal eden yabancılar vergilerini şehrin doğu girişinde çalışmak zorunda olan Osmanlı görevlilerine (*emin*) ödemişlerdir. Doğası gereği özel olan bazı olaylara rağmen⁶⁷, gümrük memuru Venedik ve diğer ülke limanlarında yaptığı gibi vergi konsolosluğu görevi çerçevesinde işini sürdürmüştür.⁶⁸

1521 kapitülasyonlarıyla kabul edilen gümrük resmi rejimi 19. yüzyıl başında Dubrovnik Cumhuriyeti'nin çöküşüne kadar devam etmiştir. Dubrovnik gümrüğü iltizamının Dubrovnik diplomasisinin çok önemli bir başarısı olduğunu, Dubrovniklilerin Osmanlı devletinin bu imtiyazı başka herhangi bir çıkar olmadan vermiş olmalarına inanmak zordur.

Osmanlılara karşı asıl hisleri ne olursa olsun Dubrovnikli asiller bütün siyasi hareketlerinde Osmanlı devletinin toleransını tartabilecek kadar mantıklı olmuştur. Ancak Dubrovnik'in soylu sınıfında ne Osmanlıya ne de Hıristiyan kuvvetlerine karşı romantik-Hıristiyan bir hassasiyet vardır. Her ne kadar batılı çağdaşları Dubrovniklileri dalkavuklukla suçlamış olsa da Dubrovnik Cumhuriyeti'nin hiçbir zaman Osmanlı devletine karşı dalkavukça bir tutum içine girmediği bir gerçektir. Sınırlarında Osmanlı kuvvetlerinin varlığı Dubrovnik Cumhuriyeti'nin iç ve dış politikasına öfkelenmemesi için yeterli bir sebep olmuştur. Böylelikle Dubrovnik Cumhuriyeti'nin doğrudan Osmanlı devletinin cömertliğine bağlı olduğunu söylemek yerinde olur. Bir dizi fermanla Osmanlı hükümeti yerel beylerinin Dubrovnik'in bütünlüğüne zarar vermesini ve bazen Dubrovnik Cumhuriyeti topraklarına girmelerini bile yasaklamıştır. Dubrovnik Cumhuriyeti'nin askeri-stratejik savunulmazlığı nedeniyle Osmanlı devletinin Dubrovnik hükümetinin ciddiyetine, hareketleriyle tolerans limitini aşmayacağı konusunda

Sultan hiçbir mantıklı doğruluğu olmadan Dubrovnik'in gümrük miktarının 5 milyon akçe olduğunu tahmin etmiş ve bu temelde onaylamıştır. Ancak 16. Yüzyılın ortalarındaki gerçek rakam bunun altı katından daha fazla olmuştur. Bakınız: Popović, 128.

⁶⁷ 1618'de Dubrovnik hükümeti Osmanlı devletinden yerel kadından Dubrovnikli kadın ve erkeklere ahlaksız davranışlarda bulunan, malları çalıp yağmalayan ya da şehirde silahlı gezen *emin* ve yanındaki kişileri değiştirmesi için bir ferman istemiştir. Bakınız: A.DVN.DVE.d 13/1: 753/s.164 (fî evâil-i şehri-i cumade'l-ûla sene sab'a ve işrîn ve elf) (26.04.-06.05.1618.). orijinali için bakınız DA: Cilt 14, No.:674. See: Miović, *Fermani (Fermanlar)*, s. 228.

⁶⁸ Bakınız: Vesna Miović, "Emin (Customs Officer) as Representative of the Ottoman Empire in the Republic of Dubrovnik", *Dubrovnik Annals* 7, Dubrovnik 2003, s. 81-88; Hükümetin Ploče'deki *emininin* ahlaksız ve kontrolsüz davranışlarından şikâyeti nedeniyle 4 Mayıs 1503 tarihinde Osmanlı devleti, Hersek sancakbeyinin dava ve araştırma dışında kalmasını emreden, bu rolü özel bir elçiye veren ve Osmanlı emirlerinin Dubrovnik'te silah taşımalarını yasaklayan bir ferman düzenlemiştir. Ferman DA: Cilt 2, No.:70 (fî 7 Zilkâde 908). Bakınız: Miović, *Fermani (Fermanlar)*, s. 146; Elezović I, s. 350-353.

güvendiği görünmektedir.⁶⁹ Ne yazık ki, bu tür bir sorun anlayışı çağdaş tarih yazımında görülmez.

1.3.6 1526: Üçlü İlişkiler Yılı: Macaristan-Dubrovnik-Osmanlı İmparatorluğu

Orta Avrupa olaylarından uzaklığı nedeniyle Dubrovnik hayatını Macar hükümdarlığından bağımsız sürdürmüştür. Bazı tarihçilerin düşündüğünün aksine gerçek şu ki Mohaç'taki savaşın sonuçlarının Dubrovnik için sadece sembolik bir anlamı vardır. Dahası Macaristan'ı fethederek Osmanlılar Dubrovnik ticaretinin genişlemesi için başka bir toprak daha eklemiş oldular.

Aslında, Dubrovnik 1526'dan sonra Macar hükümdarlığıyla olan sembolik ilişkisinden kaçmamıştır. 1526'dan sonra Ferdinand Habsburg düzenli yıllık Macar haracı istemiştir ve Dubrovnik Osmanlı misillemesinden korktuğu için özür dileyerek reddetmiştir. Dubrovnik hiçbir zaman Hristiyan hassasiyetinden vazgeçmemiş olmasına rağmen Macar hükümdarlığıyla siyasi anlaşmazlıklardan uzak durmak zorunda kalmıştır. Ferdinand'ın elçilerinin mesajı, Kral'ın durumları için bir düşüncesi olması ve aynı şeyi İspanyol imparatoruna iletmesi ve İspanyol ülkelerindeki daha önceki imtiyazlarının yeniden teyit etmesini istediğinden bahsetmektedir. 16. yüzyılın ortalarında V. Charles'ın etkisiyle Ferdinand nihayet Dubrovnik üzerine baskı uygulamaktan vazgeçmiştir.⁷⁰

1.3.7 16. Yüzyılda Akdeniz'deki Devletlerarası Politikalar Bağlamında İstihbarat Merkezi Olarak Dubrovnik'in Emansipasyonu

Geç Orta Çağ'dan itibaren Güney İtalya (Sicilya Krallığı, Napoli Krallığı) gerek Balkan ham maddeleri gerekse Dubrovnik Cumhuriyeti için önemli bir buğday kaynağı ve Dubrovnik ticareti açısından önemli bir pazar olmuştur. Napoli ve Sicilya, İspanya ve Dubrovnik'i

⁶⁹ Osmanlı devleti Dubrovnik'in çok önemli olduğunu düşündüğünden Dubrovnik'in sadakatsizliğini görmezden geliyordu. Örnek olarak Osmanlı devleti haraçlarını ödemekte geciken çok küçük ülkeleri bile cezalandırırken tüm haraç toplamını resmi olarak tam göstermek ve gerçek değerini daha az göstermek amacıyla Dubrovnik halkı tarafından yapılan bütün parasal kötü yönetime ve Dubrovnik'in sürekli geç kalmasına tolerans göstermiştir. Haraçların gecikmesiyle ilgili fermanlar için bakınız: Şubat 1609'dan (18 Zilkâde 1017) Fermanlar DA: Cilt 12, No.:590; Cilt 13, No.:626 Mayıs 1614'ten (19 Rabi'ulahir 1017). Bu fermanlar A.DVN.DVE.d 13/1'de muhafaza edilmemiştir; Sakız adasından Ceneviz ailesi Giustiniani iyi bir örnektir. 1566'da haraçlarını ödemekte geç kalmışlardır, bunun üzerine Osmanlılar kendilerini yenmiş ve topraklarını ele geçirmişlerdir. Bakınız: Uzunçarşılı II, s. 435.

⁷⁰ Vinko Foretić, *Povijest Dubrovnika do 1808., Drugi dio od 1526. do 1808. (1808'e Kadar Dubrovnik Tarihi, 1526'dan 1808'e Kadar İkinci Kısım)*, NZMH, Zagreb 1980, s. 11; (buradan itibaren: Foretić II).

yakınlaştırmakta kilit rol üstlenmişlerdir. 16. yüzyılda bu ikisi arasındaki ilişkiler, Dubrovnik'in önemli bir çok taraflı siyaset merkezi haline gelmesiyle ticaret çerçevesini aşmıştır.

15. yüzyılın ortalarında, Dubrovnik halkına, Aragon Kralları tarafından Aragon ve Sicilya topraklarında serbest ticaret yapmaları için inisiyatif verilmiştir. 1507 yılında Katolik Ferdinand İspanya yönetimi altındaki bütün ülkelere ticari imtiyazlar vermiştir. Roma-Germen İmparatoru V. Charles ve İspanya kralı Dubrovnik'in Güney İtalya'nın buğdayını serbest ihraç etme hakkını teyit etmiştir.

İspanya kralı 16. yüzyılda Akdeniz'i hâkimiyet altına alma amacı gütmekle birlikte kendi donanmasına sahip olmadığı için, İspanyollar, askeri amaçlar için daha küçük batılı ülkelerin donanmalarını kullanmaya başlamıştır. Nitekim tıpkı Ceneviz donanmasına yaptıkları gibi, Dubrovnik'in gemilerini de Dubrovnik'in rızası dışında kullanmışlardır.

16. yüzyıl başlarında Akdeniz doğuda Osmanlı İmparatorluğu ve batıda en güçlü askeri ve mâli güç olarak İspanya arasında iki kutuplu bir bölünme sürecine girmiştir. Bu yapılanma, Dubrovnik'in bölünmüş bir siyasi rol üstlenmesini gerektirmiştir. Bir yandan Osmanlı'ya tâbi olarak her zaman resmi hamisinin hoşgörüsü seviyesini korumaya çalışırken içten içe kendini Batıya ait hissetmiştir. Ancak, Batı çoğu zaman Dubrovnik'ten kendi medeniyeti için aktif olarak rol oynamasını istemiş, bu da az bir ihtimal olmakla birlikte kimi zaman Cumhuriyete tehdit oluşturmuştur.⁷¹

Buna göre, ünlü Ceneviz ve İspanya amirali Andrea Doria çoğu zaman Dubrovnik gemilerine el koymuş, Dubrovnik hükûmeti doğrudan İspanya Kralına karşı çıkmış olsa da aynı zamanda İstanbul'dan yardım istemiştir.

Bu durum mâli açıdan kazançlı olduğu için 16. yüzyıl boyunca çoğu zaman Dubrovnik'in denizcileri gönüllü olarak İspanyol donanmasına katılıyorlardı. Her ne kadar bu durum abartılacak kadar büyük bir oranda gerçekleşmese de, Dubrovnik sorunu Osmanlı devletine tamamen farklı bir biçimde taşımıştır. Osmanlı'nın misilleme yapmasından korkan Dubrovnik 1553 yılında resmi olarak Dubrovnik vatandaşlarına el konulan gemileri bırakmaları için bir kanun çıkartmıştır. Ancak Dubrovnik diplomasisi diğer yandan Dubrovnik Cumhuriyeti'nin

⁷¹ Modern Çağ'da Akdeniz'deki jeopolitik ve ekonomik dünyanın oluşumu ve gelişimini daha iyi anlamak için en ayrıntılı ve kapsamlı çalışma Fransız tarihçi Fernand Braudel'e aittir: *The Mediterranean and the Mediterranean World in the Age of Philip II*. Türkçe baskı için bakınız: Fernand Braudel, *Akdeniz Ve Akdeniz Dünyası*, II Cilt, Eren, İstanbul 1989.

devlete büyük kayıplara mal olan İspanyol amirallerin özerkliği karşısında yeterince güçlü olamaması gerekçesiyle Osmanlı devletinden yardım bile talep etmiştir.

Dubrovnik donanmasının iki taraf arasındaki savaflara katılım konusundaki isteksizliğinin tek sebebi Osmanlı misillemesinden duyduğu korku değildir. 1536 yılında Osmanlı hükümeti Dubrovnik'ten 50 gemisini Osmanlı donanmasına göndermesini istediğinde, Dubrovnik diplomasisi aynı sorunu bu sefer İspanya ile yaşamıştır. Her ne kadar Dubrovnik çok sayıda gemisi olduğundan kolayca Osmanlı devletinin isteğini yerine getirebilecek olsa da Hıristiyan misilleme ihtimali karşısında bundan kaçınmak durumunda kalmıştır.⁷² Yine de, Kanuni Sultan Süleyman dönemi öncesinde ve sırasında Dubrovnik Osmanlılar için en az dört kez özellikle Arnavutluk limanlarına gemi inşa mühendislerini göndermiştir.⁷³

Buna göre, Dubrovnik Cumhuriyeti'nin 16. yüzyıl başları itibarıyla tarafsız bölge halini almış olması, İspanya ya da Osmanlı İmparatorluğunu savaflarda gerektiğinde zorla Dubrovnik filolarını kullanmaktan alıkoymamıştır.

Dubrovnik Cumhuriyeti kendi tarafsız konumunu Balkanlar'daki son Hıristiyan toprağını koruma gerekliliği gibi romantik bir gerekçeyle İspanyol krallarına ve Roma Papalarına ispatlamış olsa da, çıkarlar ya da Akdeniz'de büyük güçlerin ihtiyaçları karşısındaki konumu gereği devletler arası ilişkilerde ihtiyatlı açık kanal olma özelliğini her zaman koruması gerektiğinin de farkında olmuştur. 16. yüzyıl boyunca Dubrovnik Akdeniz'de ikili bir casusluk rolü üstlenmiştir. Aslında her iki taraf da bu durumun net olarak farkındaydı. Önemli bir psikolojik savaş aracı olarak Dubrovnik'teki ikili casusluk yapısı tüm güçlere hizmet etmiştir.⁷⁴

⁷² 16. Yüzyıl'da Dubrovnik gemilerinin tonajları için bakınız: Halil İnalcık, *The Ottoman Empire, The Classical Age 1300-1600*, Phoenix Press, London 2000, s. 136.

⁷³ Tadić Jorjo, "Organizacija dubrovačkog pomorstva u XVI veku" (16. Yüzyıl'da Dubrovnik Donanmasının Yapısı), *Istorijski časopis 1-2*, SANU, Beograd 1948, s. 60; İnalcık, Quataert (ed.), *An Economic and Social History...*, s. 264.

⁷⁴ Bakınız: Miović, *Diplomacija (Diplomasi)*, s. 127-140; Dubrovnik'teki casusluk konusunda ilginç bir bilgiyi Slovenyalı tarihçi Žontar vermiştir. Žontar, 1660'larda Dubrovnik'in Osmanlı devletine bilgi taşıyan yabancı casuslarla dolu olması nedeniyle Napoli Krallığı ile Dubrovnik Hükümeti arasındaki yazışmalarda bile takma ad kullanıldığını belirtmiştir. Žontar kitabında 16. yüzyıl boyunca bazıları sadrazamların yakın arkadaşları olan Dubrovnik ve İstanbul'daki Habsburg ajanlarının istihbaratı ile ilgili detaylı bilgiler vermektedir. Bakınız: Josip Žontar, *Obveščevalna služba in diplomacija Avstrijskih Habsburžanov v boju proti Turkom v 16. stoletju* (16. Yüzyıl'da Türkiye'ye Karşı Verilen Savaşta Avusturyalı Habsburg İstihbaratı Ve Diplomasisi), SAZU, Ljubljana 1973.

Casusluk kazançlı bir iş olduğu için, yavaş yavaş Dubrovnik toplumunda hemen bütün kademelere yayılmıştır (asiller, avam sınıfı, esnaf, zanaatkârlar, ruhban sınıfı, işçiler, vs). 16. yüzyılda casusluğun denetim altında tutulmasının zor olduğu ve Cumhuriyeti kolayca tehdit edebilecek hale geldiği görülmektedir.

Dubrovnik diplomasisi Osmanlı Sultanlarının yanı sıra papalar, İspanyol ve Fransız Kralları ile ilişkileri de güvence altına almak için her iki tarafa hediyeler, tatlı dil, gizli bilgi iletimi, kutsal ilişkilerin sürdürülmesi ve özel güven ilişkilerinin kurulması gibi özel protokollere önem vermiştir. Ancak kimi zaman denetim altında tutulamayan bilgilerin gayri resmi ya da özel kanallardan sızması halinde Dubrovnik hükûmetinin güvenilirliği zedelenmiştir. Bu nedenle hükûmet bilgi sızması korkusunu hep taşımış ve kentin karşı-casusluğuna özellikle dikkat etmek zorunda kalmıştır. Buna bağlı olarak, Dubrovnik Hükûmeti 16. yüzyılda birçok defa bütün dış hükûmetler lehine yapılan casusluk faaliyetleri karşısında hapis ve kovuşturma gibi yaptırımlar uygulamaya çalışmıştır.⁷⁵

Dubrovnik'in ticaret ve istihbarat pazarı olarak önemi esasen batılı müttefikleri kendi askeri ve siyasi maceraları karşısında bölge güvenliğini tehdit etmekten alıkoymalıydı. Dubrovnik ile İspanya ve Papalık Devletleri arasındaki iyi ilişkiler Osmanlı devletinde Dubrovnik Hükûmetinin çalışmaları karşısında güvensizlik yaratmıştır. Ancak, bu güvensizlik Dubrovnik ve Batı arasındaki gerçek ilişkilerden çok Hersek'te yer alan yerel Osmanlı valileri ile Osmanlı devletindeki Venedik diplomasisinden kaynaklanmıştır.

Akdeniz'de Dubrovnik'in tarafsızlığını kabul etmekte isteksiz olan tek devlet Venedik olmuştur. Venedik, Dubrovnik'in Osmanlı himayesinden yararlandığı zamanlarda Venedik-Osmanlı İmparatorluğu arasındaki ihtilaflardan ticari anlamda fayda sağladığını görmüştür. Buna bağlı olarak da sürekli olarak Dubrovnik'i Hıristiyan orduların Balkanlar'a nüfuz etmek amacıyla Dubrovnik Cumhuriyeti'ni köprü olarak kullanma çabaları gibi batılı ülkelerin Osmanlı aleyhtarı faaliyetlerine dâhil etmeye çalışmıştır. Ayrıca Venedik bütün ihtilafları fırsat bilip donanmasıyla Dubrovnik sularına girerek topraklarını işgal etmeyi âdet haline getirmiştir. Venedik'i Osmanlı çıkarlarının zedelendiği konusunda uyarmak gerekmekteydi, bu amaçla Venediklilerin Dubrovnik halkına karşı işledikleri ağır ve insanlık dışı suçlara ilişkin Sultan fermanları mevcuttur.

⁷⁵ Popović, s. 151.

Osmanlılar çoğu zaman stratejik ürünlerin (buğday, balmumu, vs.) Balkanlar'dan Dubrovnik'e ihracatını ürünlerin oradan Batıya ihraç edildiği şüphesiyle geçici olarak ticari engellerle baltalamıştır. Osmanlı hükümeti ile Dubrovnik Cumhuriyeti arasında en büyük güven krizi 1538-1540 yıllarında Kutsal İttifak devam ederken ortaya çıkmıştır.

Birleşik İspanyol-Venedik filosu Osmanlı toprakları arasındaki Herceg Novi'yi geçici olarak ele geçirmiştir. Osmanlı hükümeti ise işi Dubrovnik'i İspanyol filosuna yardımcı olmakla suçlamaya kadar götürmüştür. Kriz nihayet 1539 yılında Osmanlı devletinde Venedik elçisinin karalamaları karşısında Dubrovnik çıkarlarını koruyan yeni Sadrazam Lütfi Paşa sayesinde aşılmıştır (İtalyanca: *bailo*).⁷⁶

Preveze seferi sonrasında Venedik ile Osmanlı hükümeti arasında barış yapılmasının ardından Kutsal İttifak bölünmüştür. İspanya ekonomik kriz yaşamış ve 1558'de Kral Philip tahta çıkana kadar Osmanlı karşıtı askeri heveslerine olan ilgisini kaybetmiştir. Kutsal İttifak ile savaştan sonra dahi Osmanlı ile Dubrovnik arasında barışçıl komşuluk ilişkileri yaklaşık 20 yıl sürebilmiştir. Ancak, istikrarlı siyasi ilişkiler sürekli olarak İspanya ile Fransa arasında ortaya çıkan yeni Akdeniz ihtilafları ile tehdit edilmiştir. 16. yüzyılın İlk yarısının ortalarından yüzyılın sonuna kadar sürecek olan Fransa-İspanya ihtilafı Batılı Akdeniz müttefiklerinin bloklara ayrılmasının da temel sebebi olacaktır. Dubrovnik, İspanya'nın himayesinde düşünüldüğü için Dubrovnik'in çıkarları topraklarına yönelik Osmanlı devletinin yanı sıra Fransız ve Venedik tehditlerine kurban gitmiştir.

Aslında, Fransa Dubrovnik Cumhuriyeti'nin İskenderiye'de Fransız konsülünün yönetimini tanımakta çekinceli davranmasına içerlemiştir. Fransa'nın baskıları Fransız Kralının Doğu Akdeniz'deki Hıristiyanları koruma ve denetleme hakkını yorumlamakta kullandığı kapitülasyonlara dayanmaktadır. Esasen Kanuni Sultan Süleyman döneminde, çoğu kez Dubrovnik'in İskenderiye'de kendi bağımsız konsülünün Ceneviz ya da Venedik gibi kendi adıyla tanınması hakkı tanınmıştır.⁷⁷

II. Selim (1566-1574) ve III. Murad'ın (1574-1595) saltanatı sırasında, Fransa ile Dubrovnik arasındaki ihtilaf iyice alevlenmiştir. Her ne kadar bir fermanda artık bunun böyle olmayacağı

⁷⁶ Osmanlı devleti Kutsal İttifak ile savaşı bittikten hemen sonra Dubrovnik'ten aldığı istihbarat üzerine yıllarca süren pek çok ferman çıkartmıştır. Fermanlar DA: Cilt 4: No.: 155, 156, 157, 167, 168, 169, 185, yıllar: 1541-1547 (948-957 A.H.). Miović, *Fermanlar*, s. 157-159, 161.

⁷⁷ Firman DA: Cilt 3, No. 149 Mayıs sonu Haziran başı 1540 (fi evâil-i Muharrem 947); Cilt 4, No. 171 Mayıs'tan itibaren 1547 (fi evâsıt-ı Rebiülevvel 954); ve No.:183 Temmuz sonu Ağustos başı 1550 (fi evâsıt-ı Recab 957). Miović, *Fermanlar*, s. 157, 159, 161.

belirtilmiş olsa da II. Selim'in, Dubrovnik'in konsül atama gibi eski haklarını tanımaya devam ettiği doğrudur ve III. Murad da aynısını yapmıştır. Dubrovnik adı en son 1604 yılında bir Fransız kapitülasyonunda geçmektedir. Ancak, 16. yüzyıl boyunca, Dubrovnik Cumhuriyeti Osmanlı hükûmeti tarafından resmen tanınan konsolosu ile İskenderiye'de var olmuştur.⁷⁸

1.3.8 16. Yüzyıl'ın İkinci Yarısında Akdeniz İhtilafı Esnasında Dubrovnik

İspanya ile Osmanlı İmparatorluğu arasında denizde yaşanan ihtilaflar yeni İspanya Kralı II. Philip'in tahta çıkmasıyla iyice yoğunlaşmıştır (1556-1598).

Dubrovnik hükûmetinin onaylamamasına rağmen, Dubrovnik'ten pek çok gemi İspanyol müttelikleri Balearik Adaları, Cerbe ve Malta adaları ile ilgili ihtilaflara dâhil edilmiştir. Sayıca çok olmasa da Dubrovnik'in bu tür hamleleri 16. yüzyıl'ın ikinci yarısında Osmanlı İmparatorluğunu oldukça sınırlendirmiştir. Örneğin, Osmanlı amirali Piyale Paşa pek çok gemiye el koymuş ve 1565'te Malta savaşından sonra misilleme olarak bütün gemilerin yağmalanmasını emretmiştir. Osmanlı'nın misilleme yapmasını önlemek için, Dubrovnik Hükûmeti aynı yıl filosunun Adriyatik'ten çıkmasını yasaklayan özel bir emir çıkartarak el konmasını önlemeye ve halkının gönüllü olarak savaşan iki taraftan herhangi birinin hizmetine girmesini engellemeye çalışmıştır.⁷⁹

1.3.9 16. Yüzyılda Dubrovnik İle Osmanlı İmparatorluğu Arasında Sınırdaki İlişkilerin Gerilemesi

Her ne kadar İslâm hukukuna göre, Sultan İslâm topraklarının bütününde Dubrovnik Cumhuriyeti ve vatandaşlarının hukuki ve mâli himayesini güvence altına alsa da sınırda gündelik olarak yaşanan olaylar farklı bir görüntü sergilemektedir. Hersek sancakbeyleri çoğunlukla divanın kararlarına itaat etmekten uzaktır. Herceg Novi'de eminler ve kadılar ile birlikte ticaret yasakları ve ek vergiler uygulayan Hersek sancakbeyleri Dubrovnik Cumhuriyeti ile sürekli ihtilafa düşmüşler, saldırılarda Eflâklar gönderip Osmanlı hükûmeti önünde Dubrovnik'i Venedik ya da İspanya ile işbirliği yapar durumuna düşürmüşlerdir.

⁷⁸ Biegman, s. 68.

⁷⁹ Foretić II, s. 50–51.

1541-1580 arasında görevleri sırasında tüm Hersek sancakbeyleri sürekli olarak Dubrovnik ticaretine engeller getirmişlerdir.⁸⁰

Dubrovnik Arşivi'nde Osmanlı kaynakları ile Osmanlı dışı kaynaklara dayalı olarak Dubrovnik ve Osmanlı İmparatorluğu ilişkileri üzerine yapılan çalışmalara uygun olarak, bu ilişkilerin 16. ve 17. yüzyıl boyunca tematik olarak tek tip olduğu görülmektedir.⁸¹ Dubrovnik halkı yerel Osmanlı valilerinin özerkliği nedeniyle gerek korsanlardan gerekse Eflâklardan büyük zararlar görmüş olsa da, Dubrovnik diplomasisi bu sorunları doğrudan Osmanlı hükümeti kanalıyla çözmeye çalışmış, hükümetler nezdinde ikili ilişkilere büyük önem vermiş ve siyasi kanada yüklenmiştir. Ancak, hiçbir zaman resmi olarak ifade edilmemiş olmakla birlikte, kimi zaman Sadrazam İbrahim Paşa (1523-1536) olmak üzere Osmanlı hükümeti ile Dubrovnik Cumhuriyeti arasında ikili ihtilafların çözümünün sadrazam kanalıyla yürütülmesi adet halini almıştır.⁸²

Dubrovnik Cumhuriyeti temel gelir kaynağı olarak daha çok ticarete dayandığı için, belirli ham maddelerde gümrük vergi zamları ya da ticaret yasaklarından özellikle etkilenmiştir.

Osmanlı devleti, kendi valilerinin ticari-mâli çıkarlarından ziyade Dubrovnik ile ilgili kendi yüksek siyasi çıkarlarını gözetmiş olsa da Dubrovnik ticareti ile yakından ilgilenen Hersek sancakbeyleri sürekli olarak Osmanlı devleti'yi Dubrovnik halkı açısından gümrük vergisini yükseltme uygulamasını bir kez daha gözden geçirmeye ikna etmeye çalışmışlardır. İçlerinde birçoğunun bunu bağlılıklarından dolayı yapmış olmasına rağmen, gerçekte sancakbeylerin çoğu Osmanlı devletinde bu tür lobicilik faaliyetlerini durdurmaları için Dubrovnik'ten rüşvet almaktaydı. Her ne kadar çoğu zaman Dubrovnik diplomasisi küçük ya da büyük miktarlarla Hersekli sancakbeylerin sesini kesmiş olsa da 1550 yılında diplomasi Sultan'ın Bursa, Edirne ve İstanbul olmak üzere üç vilayette vergileri %5 arttırmasını engelleyememişlerdir. Bu da muhtemelen Rumeli defterdarı ile Sadrazam Rüstem Paşa olmak üzere Osmanlı devletinin mâli tedbirlerinin bir parçası olarak gerçekleşmiştir. Daha

⁸⁰ Popović, s. 213.

⁸¹ Dubrovnik ile İmparatorluk arasındaki ilişkiler üzerine yapılan eski çalışmalar daha çok DA'de Osmanlı dışı kaynaklara dayansa da Dubrovnik'te HAZU (Hırvat Bilim ve Sanat Akademisi) Tarih Bilimleri Enstitüsü'nden Dr. Vesna Miović bu ilişkilerin gerçek niteliğinin ortaya çıkarılmasına önemli katkılarda bulunmuştur. Sözü edilen kaynakların yanı sıra ayrıca şu kaynaklardan da söz etmek gerekir: Vesna Miović-Perić, *Na razmeğu – osmansko-dubrovačka granica (1667-1806) (Sınırdaki- Osmanlı İmparatorluğu ve Dubrovnik Sınırı (1667-1806))*, Zavod za povijesne znanosti HAZU, Dubrovnik 1997.

⁸² Dubrovnik diplomasisi olumlu durumdan yararlanmış ve zamanında Ahmet Paşa Hersekoğlu Dubrovnik Cumhuriyeti'nin efendileri olarak hitap ettiği bütün Sadrazamlara dil dökmüştür. Popović, s. 179.

sonraki Sultanlar ile birlikte Dubrovnik Cumhuriyeti o zamandan itibaren düzenli olarak kapitülasyonlara eklenen bu kararı iptal ettirmeyi başaramamıştır.⁸³

Herceg Novi'de Osmanlı devleti, Hersek sancakbeyleri ve kadılar arasındaki bu siyasi tavır uyuşmazlığı, Dubrovnik diplomasisinin yerel Osmanlı valilerini doğrudan Osmanlı hükümeti kanalıyla bertaraf etme becerisi ve Dubrovnik'e refah ve bol gıda sağlarken Balkanlar'daki sefalet ve açlığı görmezden gelen Osmanlı hükümeti yerel Osmanlı yöneticilerini misillemeye iten unsurlar olmuştur.

Yaklaşık dört yüz yıl boyunca Osmanlı topraklarının buğdayına doğrudan ya da dolaylı olarak bağımlı Dubrovnik yalnızca Balkanlar'da değil, aynı zamanda tüm Batı Akdeniz'de de yaygın olan bu açlığı hiçbir zaman hissetmemiştir. Nitekim 16. yüzyıl'ın sonundan itibaren Dubrovnik ile Osmanlı İmparatorluğu sınırlarında huzursuzluk ve soygun artmıştır. 17. yüzyıl başlarına kadar tecavüz, adam kaçırma, soygun ve cinayet yerel düzeyde gündelik olaylar halini almıştır. Aynı yüzyılda Osmanlılar 19. yüzyıla kadar Dubrovnik Cumhuriyetine tehdit oluşturan yerel Hersek ve Karadağ Eflâklarından yararlanmışlardır.

1.3.10 II. Selim Dönemi (1566-1574) Ve Osmanlı devletinin Dubrovnik'e Olan İlgisinin Azalması

Tarih yazmında genel kabul gören yaklaşımlara uygun olarak 1566 yılında Kanuni Sultan Süleyman'ın ölümüyle birlikte, Osmanlı İmparatorluğunun *Altın Çağı* diyebileceğimiz dönem sona ermiştir. Ancak, onun döneminde İmparatorluğun en geniş topraklara ulaşmış olmasına ve gerek siyasi gerekse idari sistemin güç kazanmış olmasına rağmen, Sultan Süleyman'ın yönetiminde esasen büyük ölçüde iç sosyal ve ekonomik istikrarsızlık sıkıntı yaratmıştır.⁸⁴

⁸³ Yeni gümrük yönetmeliğine uygun olarak, 1550 yılında Kanuni Sultan Süleyman başka bir kapitülasyon yayınlamıştır. Bu kapitülasyon korunmamış olmakla birlikte Dubrovnik hükümetine ait belgelerde sözü edilmektedir. Bakınız: Popović, s. 221.

⁸⁴ Batı 16. yüzyıl ortalarına kadar bir şekilde Akdeniz'deki büyük demografik potansiyeli azaltmayı ve hatta bu durumdan faydalanmayı başarmıştır. Enflasyonla mücadele amacıyla ekonomik reformlar yapılmış ve askeri teknikler mükemmel hale getirilmiştir. Sultan Süleyman'ın yönetimi bile bütün bu ilerlemeler karşısında etkili olamamıştır. Üstelik, devlet içi bürokrasinin idareyi Sultan'dan devralması Sultan Süleyman'ın aslında Osmanlı İmparatorluğu'nun son büyük yaratıcısı olmaktan çok İmparatorluğun güç kaybını temsil eden dönemin ilk Padişahı olduğu argümanını güçlendirmektedir. Padişahın başarısı yalnızca toprak genişliği ile değil özenle seçilmiş yetkin varislerine devrettiği genel sosyo-ekonomik ve siyasi durum ile ölçülür. Bu nedenle, Osmanlı İmparatorluğunun *Altın Çağı'na* şüpheyile bakmak için oldukça iyi nedenlerimiz var. Bakınız: Barbara Flemming, "Public Opinion Under Sultan Süleyman", *Süleyman the Second And His Time*, Isis Press, İstanbul 1993, s. 49; Cristine Woodhead, "Perspectives on Süleyman", *Süleyman the Magnificent and his Age*, Longman, London-NY 1995, s. 164-190; Mehmet Öz, *Osmanlı'da Çözüm ve Gelenekçi Yorumcuları*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2005.

Güçlü bir lider olan babasından farklı olarak, II. Selim zayıf bir lider olmuş ve sefaya dalarak devlet meselelerini daha çok vezirlere bırakmıştır.

Balkan kökenli olması ve de paraya olan ilgisi sebebiyle, Sadrazam Sokollu Mehmet Paşa Dubrovnik'i desteklemiştir. Nitekim onun sadrazam olduğu dönem Dubrovnik halkı için de iyi olmuştur. Bosna ve Hersek sancakbeyleri ile ilişkilerin olaylı olduğu dönemde Sokollu Mehmet Paşa'nın sağladığı koruma büyük önem taşımıştır.

II. Selim, Dubrovnik Cumhuriyetine içerik itibariyle Kanuni Sultan Süleyman'ın 1550 tarihli kapitülasyonunun genişletilmiş bir kopyası olan bir kapitülasyon uygulamıştır.⁸⁵

Sultan II. Selim (1566-1574) ile birlikte Osmanlı devletinin Akdeniz sahnesindeki aktif siyasi oyuna ilgisinin nispeten azaldığı siyasi ve askeri gerileme dönemi de başlamıştır. Devletlerarası dinamikler, sarayın ve entrikaların Sultan'dan diplomatik ve siyasi erki ele geçirmekte olduğu, İstanbul'a yönelmiştir.⁸⁶ Aynı zamanda, devletlerarası diplomatik ilişkilerin İstanbul'a yönelmesiyle birlikte, II. Selim'in Akdeniz'de önemli odak noktalarından biri olan Dubrovnik nüfuz kaybetmeye başlamıştır. İstanbul ise 17. yüzyıl'dan itibaren küresel diplomasi ve casusluğun yoğun olarak ortaya çıktığı kozmopolit bir şehir halini almıştır. Osmanlı devleti Dubrovnik'te aktif siyasete yönelik ilgisini kaybetmeye başlamıştır. Dubrovnik'in sadrazamlarla doğrudan teması sürdürme çabalarına rağmen Osmanlı devleti yavaş yavaş direkt ikili ilişkiler dinamiğini azaltmaya başlamıştır.

1560'lı yıllarda, Kıbrıs Savaşı'ndan hemen önce Dubrovnik'te ticaret doruk noktasındaydı. Savaştan sonra ise özellikle Atlantik'teki güçlü rekabet nedeniyle güç kaybetmeye başlamıştır. Ayrıca, Kıbrıs Savaşı'ndan hemen öncesi ve savaş dönemi, Dubrovnik'in Osmanlı devleti tarafından istihbarat açısından son kez büyük bir önemi haiz olduğu dönemdir.⁸⁷ Tam olarak ihmal edilmemiş olmakla birlikte, Dubrovnik Cumhuriyeti'ne

⁸⁵ Sultan, kapitülasyonun yanı sıra Sultan Süleyman zamanında ikili ekonomik ve siyasi ilişkileri düzenlemek amacıyla çıkarılan 21 fermanı da sürdürmüştür. Bakınız: Popović, s. 245-247.

⁸⁶ Sultanın despot yetkilerinin Kanuni Sultan Süleyman döneminin sonlarına doğru devredilmeye başlamasına rağmen, bu durum özellikle aktif siyaset rolünü Sadrazam Sokollu Mehmed Paşa'ya devreden II. Selim zamanında ciddi boyutta kurumsal krize neden olmuştur. Bu durum, özellikle kendi kurbanı Sokollu Mehmed Paşa ile divan entrikalarına maruz kalan III. Murad döneminde felaket boyutlara ulaşacaktır. Bu husus bu tezin sınırlarını aşmaktadır. Olayların kronolojisi Türk tarihçi Uzunçarşılı'nın çalışmalarında izlenebilir. Bakınız: İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, III. Cilt I. Kısım, TTK, Ankara 1995 (bundan böyle Uzunçarşılı, III/I); III. Cilt II. Kısım, TTK, Ankara 1995 (bundan böyle Uzunçarşılı, III/II); Uzunçarşılı, II.

⁸⁷ Yıldırım, Hacı Osman ve ark. ed., *5 Numaralı Mühimme Defteri (973/1565-1566) – Özet ve Transkripsiyon*, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü (bundan böyle: BOA), Ankara 1994, No:561 (15 Kasım 1565); Hacı Osman Yıldırım ve ark. ed., *7 Numaralı Mühimme Defteri (975-976 / 1567-1569) – Özet – Transkripsiyon*

istihbarat ile ilgili pek fazla ferman gitmemesi nedeniyle Kıbrıs Savaşı'ndan sonra Osmanlı devleti Dubrovnik'in casusluk hizmetlerinden yararlanmaktan yavaş yavaş vazgeçmiştir. Oysa İspanya bir on yıl daha Dubrovnik'in istihbaratından yararlanmaya devam etmiş, Fransa da burada kendi kaynaklarını kullanmıştır.⁸⁸

Kıbrıs Savaşı (1570-1573) Batı ile Osmanlı İmparatorluğu arasında Akdeniz'de stratejik üstünlük konusunda uzun süren bir anlaşmazlık döneminin bitişini temsil etmektedir. 1571 yılında Papa, Venedik ve İspanya bir kez daha *Kutsal İttifak* oluşturmuştur. Ancak, batılı müttefiklerin Dubrovnik'e yaklaşımı bir kez daha büyük ölçüde artmıştır. Her ne kadar Kutsal İttifak'ın Papa ve İspanya arasında yapılan antlaşma neticesinde Dubrovnik'in tarafsızlığını benimsemiş olsa da Dubrovnik Cumhuriyeti tecrübelerine dayanarak yeni Venedik saldırıları beklemekteydi.⁸⁹ Nitekim 1571'de, tarihinde ilk kez, Dubrovnik hükûmeti resmen Osmanlı devletinden gerektiğinde Venedik karşısında koruma talebinde bulunmuştur. Dubrovnik'in önerisi üzerine Osmanlı devleti Bosna, Hersek, İzvornik, İşkodra ve Klis sancakbeylerine ferman yollamıştır.⁹⁰

Ayrıca Dubrovnik halkı toprakların Osmanlı devleti ile Venedik arasında Kıbrıs'tan Adriyatik kıyılarına kadar genişleyeceğine inanmaktaydı. Nitekim Dubrovnik hükûmeti, olası bir kuşatma halinde Osmanlı ya da Venedik saldırılarında aleyhine kullanılabileceğini düşündüğü kent duvarlarının etrafındaki binaları yerle bir etme kararı almış ve derhal kalelerini yenileyip güçlendirmişti.

– *İndeks, I., II., III. Cilt*, BOA, Ankara 1998-1999: Cilt I., No.:503 (7 Aralık 1567), Cilt I. No.:703, 704 (14 Ocak 1568), Cilt III. No.:1261 (12 Haziran 1568); Fermanlar DA: Cilt 6., No.:274, 276, 284, 292 (1570-1573); Dubrovnik'te isimsiz bir kaynaktan 6 Eylül 1572'de İspanya'ya gönderilmiş ilginç bir mektupta her gün İstanbul'dan Dubrovnik'e ya da Dubrovnik'ten İstanbul'a ulakların gelip gittiği iddia edilmektedir. Bakınız: Mirjana Polić-Bobić, *Među križom i polumjesecom – dubrovačke dojave španjolskome dvoru o Turcima u XVI. st. (16. Yüzyıl'da Haç ile Hilal Arasında-İspanya Sarayına Türkler Hakkında Sunulan Dubrovnik Raporları)*, Naklada Ljevak, Zagreb 2000, s. 149.

⁸⁸ Dubrovnik'te İspanyol casuslar için en önemli muhbirler, aslen Hırvat ya da Sırp kökenli olup İslam'a devşirilmiş ve görevi İstanbul'daki Sultanın sarayına çeşitli hizmetlerde bulunmak olan Osmanlı devletinin çavuşlarıdır. Örneğin, Šibenik'ten önceki Tardić'in erkek kardeşi Bosna'da bir Osmanlı yetkili idi. Bakınız. Žontar, s. 14; 1570lerde, Dubrovnik'ten Venedik'e (çoğunlukla İspanyol elçisine) ve Napoli'ye ayda ortalama 5 istihbarat mektubu gönderilmekteydi. Fransız psikopos D'Acqs, 1570'lerin ilk yarısında Dubrovnik'te ikamet etmekteydi ve İstanbul'daki Fransız elçisi sık sık misafiri olmaktadır. Dubrovnik'in İspanyollara sunduğu raporlarda 1572-1573 yılında İstanbul'a olası bir Hristiyon filo saldırısından duyulan korku ve Sultan'ın duyduğu panik tasvir edilmektedir. Bakınız: Polić-Bobić 70, 76-78.

⁸⁹ İspanyol Kralından Napoli Valisine 24 Eylül 1570'te yazılmış bir mektupta ve 5 Aralık 1570'te buna verilen cevapta açıkça Kutsal İttifak içinde Dubrovnik konusunda bölünmeler meydana geldiği ancak İspanya ve Papa'nın Dubrovnik'i koruma yolundaki görüşleri desteklediği belirtilmekteydi.

⁹⁰ Dubrovnik ile Osmanlı devleti arasındaki ilişkiler konusunda yapabileceği olası siyasi çağrışımlar düşünülerek 1571 tarihli ferman Osmanlı devleti içerisinde bile yıllarca gizli kalmıştır. Buna göre, Sokollu Mehmed Paşa dişında bu fermanın varlığından kimse haberdar değil gibiydi. Bakınız: Foretić II.,s. 57; Popović, s. 265.

1571 yazı başlarında Osmanlı filosu çoktan güney Adriyatik'e yerleşmişti. Kısa süreli bir kuşatmanın ardından Osmanlılar Ulcinj'in (Olgun) Eflak sahil yerlerini ve Bar'ı ele geçirmiştir. Ağustos 1571'de Osmanlı filusunun bir bölümü Hvar'ın Orta Dalmaçya adasına doğru ilerleyerek burayı yağmalamıştır. Osmanlı deniz komutanlarını sakınleştirmek için Dubrovnik diplomasisi askeri başarılarından dolayı onları hediyelere, iltifatlara ve övgülere boğmuştur. Yine de aynı yaz mevsiminde Osmanlı filosundan kaçan bir Venedik kalyonu Dubrovnik limanına sığınınca tarafsızlığı bozan çok ciddi bir olaya sebebiyet vermiştir.

Buna benzer olaylar Dubrovnik diplomasisi açısından büyük zorluk teşkil etmiştir. Venedik Dubrovnik için eski bir rakip olsa da, Dubrovnik halkı Venedik'in kendileri aleyhinde İspanya sarayı ya da Vatikan'a haber taşıma riskini göze alamazdı. Bu durumda, Dubrovnik diplomasisinin elinden gelen tek şey Dubrovnik'i iki taraftan gelebilecek her tür misilleme karşısında korumaktı. Ayrıca, Dubrovnik'ten yaklaşık 30 geminin Kutsal İttifak'a katıldığını öğrenen öfkeli Osmanlıları yatıştıran da yine Dubrovnik diplomasisi olmuştur. Osmanlı'nın memnuniyetsizliğini gidermek için Dubrovnik halkı Papa'dan Müslüman tutsakları almak için büyük çaba harcamıştır. Bunun sonucunda Dubrovnik halkı bir kez daha Osmanlı'nın sevgisini kazanmıştır.

1.3.11 16. Yüzyıl Sonlarında Yeni Atlantik Güçleri Tarafından Dubrovnik'e Yönetilen Suçlamalar

16. yüzyıl sonlarında İngiltere Akdeniz'de yeni bir deniz gücü olarak belirmiştir. Katolik İspanya'nın hırslı bir rakibi olan Anglikan İngiliz diplomasisi İspanya, Dubrovnik ve tüm müttefikleri karşısında Osmanlı devleti ile işbirliğine gitmiştir. Özellikle 1588 yılında Manş'ta İspanyol donanmasının uğradığı yenilginin ardından İngiliz elçilerinin suçlamaları daha da ağır olmuştur. Osmanlı devletinde Dubrovnik aleyhinde gelen haberler daha çok Dubrovnik'in İspanyol donanmasındaki rolü ile ilgili olmuştur. Dubrovnik'in aslında İspanyol Armadasına katılmış olmasına rağmen oradaki rolü Osmanlı devletinde İngiliz çıkarlarını temsil eden ve Dubrovnik'i ciddi bir rakip olarak gören İngiliz Levantin Company tarafından abartılmıştır.

Diğer yandan, İspanya'nın deniz gücü Fransa'nın Akdeniz'deki etkisini güçlendirmiştir. Bu durum, neticede İstanbul'da bulunan Fransız konsoloslarının Dubrovnik aleyhine ifadelerde bulunmasına neden olmuştur. Her iki taraftan taşınan haberler III. Murad döneminde (1574-

1595) Fransa ile Osmanlı devleti arasındaki ilişkiler gerildiği için sonuçsuz kalmıştır.⁹¹ Ayrıca, III. Murad, özellikle 1580'lerde İspanya ile uzun vadeli bir ateşkes ihtimali üzerinde durduğu için, İngilizler ile ilişkilere önem vermemiş ve onların işbirliği çabalarına sıcak bakmamıştır.⁹²

Dubrovnik'i Osmanlı pazarından uzaklaştırmaya yönelik bir diğer çaba ise III. Murad döneminde Osmanlı devletinde Dubrovnik aleyhine geliştirilen oldukça tehlikeli bir plandır. Birlik içerisinde Venedik, Fransa ve İngiltere tarafında yapılan suçlamalar silsilesi neticesinde 1591 yılında, Sultan Dubrovnik'in Osmanlı devleti aleyhine Avusturya ve İspanya'ya askeri ve mâli yardım yaptığına ilişkin iddiaları araştırmıştır. Dubrovnik'in Osmanlı buğdayını Batıya ihraç ettiğine ilişkin iddialar özellikle büyük bir tehlike anlamına gelmektedir. Sultan, Bosna Beylerbeyi Hasan Paşa Predojeviç'ten bir soruşturma yürütmesini istemiştir. Ancak Dubrovnik diplomasisi etkili bir biçimde bunu bastırmayı başarmıştır.⁹³

Dubrovnik aleyhine suçlama ve karalamalara rağmen, Sadrazam Siyavuş Paşa hiçbir zaman Osmanlı devleti ile Dubrovnik Cumhuriyeti arasındaki ilişkiyi sorgulamak istememiştir. Dubrovnik aleyhine İngiliz ve Fransızlar'dan gelen suçlamalar nihayet İngiltere ve İspanya arasında 1604 tarihli anlaşmanın ardından son bulmuştur.

1.3.12 16. Yüzyıl Sonlarında Dubrovnik İle Osmanlı İmparatorluğu Arasındaki İlişkilerin Zayıflaması

Genel olarak, Sokollu Mehmet Paşa'nın 1579 yılında ölümünün ardından Osmanlı devleti Sadrazamları Dubrovnik'i eskisi kadar önemsememiştir. Ayrıca, sarayda özellikle de saray yetkilileri arasındaki ilişkiler eskiden var olan disiplin ve eşgüdümünden yoksun kalmıştır. Osmanlı ordusundaki ilk yenilgiler ile birlikte 16. yüzyıl sonlarında Osmanlılar'da entelektüel hayat, özellikle Kanuni Sultan Süleyman'ın Altın Çağ olarak adlandırılan döneminin ardından bir zaafiyet duygusunun gölgesinde kalmıştır.⁹⁴

⁹¹ Foretić II, s. 67; Uzunçarşılı III/II, s. 203;

⁹² Uzunçarşılı III/II, s. 217;

⁹³ Ferman DA: Cilt 9, No.:401 Kasım sonu Aralık başı 1592. Miović, *Fermanlar*, s. 190.

⁹⁴ Cemal Kafadar, "The Myth of Golden Age", *Süleyman the Second And His Time*, The Isis Press, İstanbul 1993, s. 37.

16. yüzyıl sonlarında Dubrovnik ile İmparatorluk arasındaki ilişkilerde uzak Osmanlı eyaletlerinin özerkleşmeye başladığı hissedilmiştir. Eyaletler ayrı idari topraklara dönüşmeye başlamıştır. Aynı zamanda, ekonomik kriz ve açlık da İmparatorluğun ekonomik sisteminin çökmesine neden olmuş, yerel ve eyalet yönetiminde özerkliğin yükselişi ile birlikte Anadolu ve Rumeli’de halk ayaklanmaları baş göstermiştir. Nitekim Osmanlı devletinin Bosna Paşalığı’nı oluşturduğu 1580 yılında bu durum merkezî hükûmetin planlanmış politikası yerine merkezî hükûmetin zayıflaması olarak algılanmıştır. Bu tarihten sonra Osmanlı devleti büyük merkezî bürokrasinin, merkezden kaçma eğilimlerinin artışı önleme çabalarının sarf edildiği denetimli bir kaos dönemine katlanmak zorunda kalmıştır.

Her zamankinden daha kaotik ve belirsiz hale gelen Dubrovnik ile ilişkilerde de siyasi zayıflık hissedilmeye başlamıştır. Dubrovnik yavaş yavaş istihbarat pazarı olarak siyasi önemini kaybetmeye yüz tutmuştur. Bunun sonucunda Osmanlı devleti doğrudan Dubrovnik Cumhuriyeti ile temasa geçmekten vazgeçmiştir. Aynı şekilde 1580’den sonra Dubrovnik ile ilgili pek çok mesele ve bunlara yönelik *geçici* çözüm yolları Osmanlı devletinden Bosna Paşası’na iletilir olmuştur.

Buna rağmen Osmanlı devleti Dubrovnik imtiyâzlarının hemen hepsini tanımaya devam etmiştir (1575’te Sultan III. Murad ve 1595’te Sultan III. Mehmed (1595-1603) Dubrovnik’in kapitülasyonlarını teyit etmiştir). Ancak, ilişkilerin eski yapıcı niteliği kaybolmaya yüz tutmuştur.⁹⁵ Örneğin, Dubrovnik’ten Osmanlı devletine daha fazla bilgi iletilmesi talebini yansıtan fermanlar bir önceki yüzyılda çok sık çıkarılmasına rağmen 16. yüzyıl sonlarında kesilmiştir.⁹⁶

1580 yılından sonra siyasi ilişkilerin Osmanlı devletinden Bosna Paşalığı’na yönelmesi Dubrovnik Cumhuriyetini savunmasız bırakmıştır. O zamana kadar İmparatorluk ile Dubrovnik Cumhuriyeti arasındaki ilişkiler Osmanlı devletinin önemli ve daha geniş siyasi çıkarlarının bir parçası idi. Ancak, Bosna Paşası tarafından siyasi imtiyâzlar devralınca Paşa ile Dubrovnik arasında gizli bir ihtilaf dönemi ortaya çıkmıştır. Dubrovnik Osmanlı hükûmeti ile siyasi ilişkileri yeniden oluşturmaya çalışmış olsa da Bosna Paşası ve Hersek sancakbeyleri çok daha basit hedefler benimsemişlerdir.

⁹⁵ III. Murad ve III. Mehmed’in kapitülasyonlarının orijinalleri DA’de muhafaza edilmektedir (Cilt 7, No.:301; Cilt 9, No.:431). Sultanlar genellikle kapitülasyonları yayınladıktan sonra münferit siyasi ve ticari hususlar ile ilgili çok sayıda fermanı da onaylamışlardır. Bakınız: Miović, *Fermanlar*, s. 177 ve devamı; 194 ve devamı; III: Murad’ın kapitülasyonlarının bir dökümü N. Biegman tarafından verilmiştir. Bakınız: Biegman, s. 56-57.

⁹⁶ Bakınız: bu tezde Dördüncü Bölüm.

Dubrovnik diplomasisi düzenli olarak Dubrovnik Cumhuriyeti'nin imtiyâzlarını korumakta başarılı olmuşsa da, yerel paşalar, sancakbeyleri, kadılar ve eminlerden kaynaklanarak yıldan yıla birbiri ardına patlak veren krizler ekonomik olarak Cumhuriyeti yıpratmıştır. Dubrovnik, tehlikeli durumlarda büyük meblağlarda rüşvet ödemek zorunda kalmıştır. Dubrovnik'te Ahmed Paşa Hersekoğlu'nun⁹⁷ mirası krizi ya da 1588-1591 arasında *Einehan krizi*⁹⁸ olarak da bilinen, 4 yıl süren ve Dubrovnik'in tuz ticaretindeki imtiyâzlarına ket vuran kriz gibi çeşitli krizler siyasi kaosu net bir biçimde yansıtmaktadır.

Aynı zamanda, Dubrovnik yavaş yavaş siyasi önemini kaybederken, iç politikasındaki gerçekliklerle paralel olan ancak tamamen ayrı olmayan bir diğer süreçten darbe almıştır. 16. yüzyıl'da Dubrovnik asillerini siyasi ve ekonomik yaratıcılık krizi vurmuştur. Bu süreç az da olsa dış ilişkiler ile belirlenmiş olsa da büyük oranda asillerin demografik ve ekonomik üretkenliğinin çöküşü ile ortaya çıkmıştır. Asillerin sermayesinin büyük bölümü kademeli olarak kar getiren ticari işlere kaydırılmış ve yabancı Batılı bankalarda toplanmıştır. Ticari işlerin büyük bölümü müreffeh avamların eline geçmiştir. Dubrovnik asillerinin giderek sayıca azalması ve maddi güçlerinin zayıflamasıyla asillerin siyasi faaliyetlere olan ilgisi ve önceki iki yüzyılda bu alanda itici güç teşkil eden varlıkları azalmıştır. Diğer yandan, ekonomik güçlerindeki büyümeye rağmen, Dubrovnik'in müreffeh avam tabakası maalesef Cumhuriyet'in çöküşüne kadar siyasetin hiçbir kanadını güvence altına alamamıştır. Kriz ise buna bağlı olarak 17. yüzyıl'da iyice belirgin hale gelmiştir.

⁹⁷ Ahmed Paşa Hersekoğlu (1455-1517), Osmanlı devlet adamı ve sadrazamı, Hersekli Stjepan Vukčić Kosača'nın oğludur. Dubrovnik'teki mirası ile ilgili sıkıntılar 16. Yüzyıl sonunda Bosna'nın Osmanlı hâkimiyeti altına girmesinden itibaren varlığını korumuştur. Bakınız: Gliša Elezović, "Nekretna dobra Ahmed Paše Hercegovića u Dubrovniku – Izvor za pljačku Dubrovačke Republike" (*Ahmet Paşa Hersekoğlu'nun Dubrovnik'teki Varlıkları-Dubrovnik Cumhuriyeti'ni Yağmalamak Hakkında Bir Kaynak*), *POF*, br. 1/1950, Orijentalni institut, Sarajevo 1950, s. 69-83.

⁹⁸ Aslında, Einehan krizi, tuz ticareti krizinin yanı sıra Ahmed Paşa Hersekoğlu'nun mirası krizini de içine almaktadır ve o zamana kadar Osmanlı devleti ile Dubrovnik arasında meydana gelen en ciddi krizdir. Belgrad'da eski bir Osmanlı emini olan Einehan 1588 yılında haksız bir biçimde Osmanlı devletinden Makarska (Dubrovnik'ten 90 km uzakta) ile Dubrovnik arasında kalan ve esasen sancak olarak düzenlenmiş alana kendisini sancakbeyi tayin eden bir berat almıştır. Bu siyasi yolsuzluk ile mücadele etmek için sadece birkaç yıl sonra sadrazamlara da büyük meblağlarda para verilmesi karşılığında Dubrovnik diplomasisi Einehan'ın beratının feshedilmesi için gerekli fermanı çıkarttırmıştır. Bakınız: Popović, s. 340-364.

1.3.13 Hıristiyan Koalisyonu'nun Balkanlar'da İsyân Planları; 16. Yüzyıl Sonunda Dubrovnik

16. yüzyıl sonunda devletler arası öneme haiz gelişmeler olmuştur. Yüz yıllık savaştan sonra 1592 yılında Osmanlı hükümeti ve Venedik Osmanlı Yahudi tüccar eliti tarafından ikna edilerek nihayet Siplit'te doğu Adriyatik Sahili'nde yeni bir ticari pazar oluşturulması konusunda anlaşmaya varmışlardır. Venedikli ticaret filosu ile desteklenen Siplit, Dubrovnik'in karşısına güçlü bir rakip olarak çıkmıştır. *Siplit İskelesi'nin* açılması Venedik ile Osmanlı hükümeti arasındaki ikili ilişkilerde büyük bir dönüm noktasını işaret etmektedir. O zamana kadar Osmanlı devletinin baş düşmanı olan Venedik 16. yüzyıl sonundan itibaren Balkanlar'da barış ve mevcut durumu (*status quo*) koruma politikası izlemiştir.

Siplit İskelesinin açılmasıyla, Dubrovnik tarihinde ilk kez, Venedik Balkanlar'da Dubrovnik'in mutlak ticari tekeli kırılmıştır. Makul gümrük sistemi ve Dubrovnik'in Osmanlı idaresi altındaki Balkanlarda *fili* tekel konumu kent için değer refahı ve Avrupa üzerindeki mâli etkisinin temel kaynağını oluşturuyordu. Ancak, 1592'de Osmanlı İmparatorluğu Venedik Projesini desteklemeye karar verince durum tamamen değişmiştir. Bu tarihten 1645 yılında çıkan Girit Savaşı'na kadar, Dubrovnik, tekeli yeniden kurmak için meşakkatli bir siyasi çabaya girişmiştir. Osmanlı devletinde Venedik-Dubrovnik arasındaki bu diplomatik-ekonomik ihtilaf 17. yüzyıl'da Avusturya-Osmanlı Savaşı (1593-1606) sırasında yerel bir ihtilaf olmaktan çıkıp *Lastovo Krizine* (1603-1606) dönüşmüştür.

Siplit İskelesi nedeniyle Venedik'in Avusturya ile Osmanlı arasındaki savaşta (1593-1606) tarafsızlığını korumaya çalıştığı altı çizilmelidir. Bu nedenle, Dubrovnik ve Venedik ilk kez kendilerini batılı müttefikler karşısında aynı konumda bulmuştur. Her ikisi de Balkanlar'da daha geniş Osmanlı topraklarına ulaşılması amacı doğrultusunda İspanya, Avusturya, Mantua ve Savoy'un idealleri ile savaşmıştır.

17. yüzyıl başlarında Dubrovnik asilleri ve avam tabakasının Papa ve İspanyol casusları ve vekilleri ile işbirliği içerisinde Balkanlar'da Osmanlı hâkimiyetine karşı Hıristiyan Balkan halkını ayaklandırarak devrim hazırlıklarına girişilmesine yönelik büyük bir gizli anlaşma yapılmıştır. Dubrovnik toprakları, isyankârlara lojistik destek sağlayacak bir köprü olarak kullanılmak istenmiştir.

Balkanlar'da Hıristiyan ayaklanması hazırlıklarına Papa Clement VII, Sırp patriği Yovan, Dubrovnik çevresinden Sırp ve Hırvat din adamları, Eflak dükleri, Katolik Arnavutluk toplulukları, Doğu Ortodoks Arnavutluk Kimariot topluluğu ve Fransa dâhil İngiltere ve Venedik hariç tüm batılı müttefikler de katılmıştır. Ancak, eylem iyi planlanamamış, hatta bu planı başlatanlar kendileri bile bu ihtimale inanmamışlar gibi koordinasyondan uzak kalmıştır. Diğer yandan, öncelikle doğu Hersek'te ve Sırbistan'da başlayan başkaldırı, 1606'da Zitvatorok Antlaşması'nın imzalanmasıyla son bulmuştur.⁹⁹

İlk planları başarısızlıkla sonuçlamasına rağmen, Mantua Dükü liderliğinde gelişen ve Savoy Dükü I. Karl Emanuel tarafından desteklenen ikinci bir Hıristiyan ayaklanma projesi daha ortaya çıkmıştır. Ancak, Dubrovnik'in elebaşlarını cezalandırması ve yabancı elebaşlarının da genel bir Balkan ayaklanması fikrinden uzaklaşmasıyla 1612 yılında bu faaliyetler de sonuçsuz kalmıştır.¹⁰⁰

⁹⁹ Bakınız: Ivan Bach ve ark, *Historija naroda Jugoslavije*, II. Dio (*Yugoslav Halklarının Tarihi*, İkinci Bölüm), Matica Hrvatska, Zagreb 1959, s. 491-512.

¹⁰⁰ Avusturya-Osmanlı Savaşının (1593-1606) sonucunda ortaya çıkan önemli bir unsur da Rönesans Avrupa'sının yanı sıra Dubrovnik ve Hırvat entellektüellerinin de Balkanlarda Osmanlı yenilgisine yönelik kuvvetli hevesleri ve inançlarıdır. Bakınız: Zlatar, s. 75-103.

İKİNCİ BÖLÜM

YABANCI ÜLKELER İLE İLGİLİ İLK KAYITLAR (Düvel-i Ecnebiye Defteri) VE DUBROVNIK-VENEDİK DEFTERİ

A.DVN.DVE.d 13/1 (1604-1618)

2.1.1. Osmanlı Kayıtları

Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü tarafından korunan Osmanlı arşivleri, İmparatorluk zamanına ait daha küçük diğer arşivlerin tarihsel bir karışımıdır. Osmanlı İmparatorluğu'nda mâli ve idari yönetim iki ayrı arşiv tutmuştur. Ayrıca, çok sayıda daha küçük arşiv mâli ya da siyasi bürokrasinin idari birimleri kanalıyla dağıtılmış ve gündelik işlerde gerekli belgeler arşivlerde muhafaza edilmiştir. Osmanlı İmparatorluğu'nun siyasi yönetimine *divan-i hümayûn kalemi* adı verilirdi ve üç idari birime ayrılmıştı: *tahvil kalemi*, *rü'ûs kalemi* ve *beğlikçi kalemi*. İlk iki birim varis ya da maaşlı olmak üzere atanmış yetkililerin sorumluluğunda iken, *beğlikçi kalemi* (bazı kitaplarda *divan kalemi* olarak da geçer) Divan'ın siyasi kararlarına ilişkin belgeleri yayınlamak gibi idari yönetimden sorumluydu.

Temel işlevine bağlı olarak, *beğlikçi kalemi* diğerlerinin yanı sıra *mühimme* ve *ecnebi* gibi kayıtlarda toplanmış önemli dış politika belgelerini de arşivlerinde tutmuştur. Bu iki tür kayıt Osmanlı devletinin yabancı ülkeler için hazırladığı bütün siyasi belgelerin en büyük koleksiyonunu içermekte, bunlar arasında çoğunlukla da kapitülasyonlar bulunmaktadır. Diplomatik açıdan bakıldığında, iç ya da dış kurumlara hitaben oluşturulan bütün belgelerden (beratlar, fermanlar, mektuplar-*name* ve kapitülasyonlar) farklı olarak, bu belgelerin nüshaları kayıtlarda kendi yekpare biçiminde muhafaza edilmiştir. Buna göre, kayıtlardaki belgeler (*defter*) çoğu zaman protokol ya da eshatokol gibi diplomatik unsurları içermez.

Zaman içinde, Osmanlı yönetimi reformlarla değişerek mükemmel hale gelmiş ve Divan yönetimi üzerindeki idare de bundan nasibini almıştır. 17. yüzyıl itibarıyla, bu yetki *re'isü'l-*

küttab tarafından *nişancıdan* alınmıştır. 17. yüzyıl'ın ikinci yarısında Divan yönetimi hükûmetin başı olan Sadrazam'ın doğrudan denetimine (*bab-i 'ali, bab-i asafi, paşa kapısı*) tabi olmuştur.

Mühimme kayıtları (*mühimme defterleri*) genel olarak Osmanlı belgelerinin en önemli koleksiyonlarından birini oluşturur. Bunların 266 cildi 1553-1905 dönemine ilişkin olup, defterlerdeki belgelerde kronolojik olarak yer alan siyasi konular ve bunların büyük önemi haiz devlet meselelerine ışık tutması, başlı başına çağdaş tarih yazımında paha biçilmez değerlerini ortaya koymaktadır.¹⁰¹

Ancak, tarihçi Theunissen'in de belirttiği gibi, genel devlet meselelerindeki önemlerine rağmen, 1553-1643 yılları arasındaki ilk *mühimme* defterlerinden başlayarak, beklenmeyecek kadar az sayıda kapitülasyon kayıtlara dâhildir (1564-1581 döneminde yalnızca dört kapitülasyon olup bunlardan ikisi Avusturya'ya, biri Venedik'e, biri de İngiltere'ye verilmiştir). Yazar, kapitülasyonların özel verilmiş prosedürü ya da önemi nedeniyle *mühimme* defterlerinden farklı bir yerde tutulduklarını düşünmektedir.¹⁰²

Ecnebi defterlerinde Osmanlı hükümeti tarafından resmi ilişkilerde bulunduğu yabancı ülkelere verilen belgeler yer almaktadır. Genel olarak bakıldığında, bu defterlerdeki kayıtlar konu itibarıyla oldukça geniş bir hükümetler arası ilişkiler çerçevesine sahiptir. Ancak içerik itibarıyla defterlerde çoğunlukla yabancı konsoloslar tarafından yöneltilen şikâyetlere verilmiş çeşitli resmi yanıtlar yer almaktadır. Bu defterlerin kronolojik olarak Birinci Dünya Savaşı'na kadar uzanan 122 nüshası İstanbul'daki Osmanlı arşivlerinde saklanmaktadır.¹⁰³

Ancak İmparatorluk ile birlikte *ecnebi* defterleri de ortadan kalktığı için Theunissen ilk olarak bunların nasıl ve ne zaman oluşturulduğunu sorgulamaktadır.

Kronolojik sırasıyla (57/1 *Nemçelü Ahid Defteri* (1567-1795); 55/1 *Lehistan Ahidname defteri* (1607-1759)); 13/1 *Dubrovnik Ahkâm Defteri* (1604-1618)) üç *ecnebi* defterinin karşılaştırmalı analizini yapan Theunissen ilk ve ikinci defterin 1698-1700 arasında oluşturulduğunu, düzeltilmiş ve kısaltılmış diğer defterlerin nüshalarının da aynı başlık

¹⁰¹ Yusuf Ihsan Genç ve ark (ed.), *Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi*, BOA, İstanbul 2000, s. 10-18.

¹⁰² Hans Theunissen, Osmanlı-Venedik Diplomasisi: 'Ahd-Nameleler, EJOS (<http://www2.let.uu.nl/Solis/anpt/ejos/EJOS-1.2.html>) 1998, s. 314-315.

¹⁰³ Yusuf Ihsan Genç ve ark (ed.), s. 33-37.

altında tutulduğu sonucuna varmıştır. Aslında yazar ilk iki defterin önemli hususları önemsiz olanlardan ayırmaya yönelik idari yeniden yapılanmanın ve sadeleşmenin gözle görülür bir sonucu olarak ortaya çıktığını düşünmektedir. 1700 yılından itibaren defterler düzenli olarak güncellenmektedir. Theunissen Hollanda, İngiltere ve Fransa *ecnebi* defterleriyle de benzer bir durum görmüştür. Sadeleşme süreci başlamadan önce birçok belgenin kaybolması da gösteriyor ki bu defterler 1675-1680 arasında sadeleşmiş özetler olarak geliştirilmiştir.¹⁰⁴

Buna göre, yukarıda belirtilene uygun olarak, 1673 yılından 1700 yılına kadar Osmanlı hükümeti dış politika yönetimini sistemli hale getirmeye ve en önemli bilgileri özetlemeye çalışmıştır. Aynı zamanda muhtemelen Almanya, Polonya, Hollanda, İngiltere ve Fransa defterlerini de önemsiz ve gereksiz materyalden arındırmaya gayret etmiştir.

Saklanan belgelerin niteliğine bakılarak Dubrovnik-Venedik defterinin A.DVN.DVE.d 13/1 – resmi adıyla Dubrovnik Akâm Defterinin (1604-1618) – hiçbir zaman bir kısaltma ya da yeniden yapılandırılmaya maruz kalmadığı anlaşılmaktadır. Buna göre, DVN.DVE.d 13/1 defteri Osmanlı arşivlerinde özgün halde tutulan en eski *ecnebi* defteridir.¹⁰⁵ Ayrıca, defterin aynı döneme ait *mühimme* defterlerini andıran teknik görünümü de bu sonucu desteklemektedir. En eski Dubrovnik-Venedik defterini (A.DVN.DVE.d 13/1) kronolojik olarak aynı konseptte sahip *Maliyeden Müdevver* koleksiyonundan iki defter takip etmektedir (17901 i 6004 (1616-1628)).

2.2.1. Dubrovnik Akâm Defteri (A.DVN.DVE.d 13/1) (1604-1618)

1604 Dubrovnik defteri yalnızca kendi Dubrovnik adı altında sınıflandırılmış olup, aslında Venedik ve Dubrovnik için ortak defter olduğunu belirtmek gerekir. İlk sayfa şöyledir: „*Venedige ve Dubrovnike müte'allik ahkam kaydıdır*“. Defter A.DVN.DVE.d seri numarası ve 13/1 sıra numarasıyla tutulmuş olup 195 sayfa uzunluğundadır ve boyutları 42x16 santimetredir. Defterler Osmanlı Türkçesi ile tutulmuş ve *divani kırma* tarzı benimsenmiştir.

Kâtip isimlerini belirtme özelliği tutarlılık göstermez. Her ne kadar, A.DVN.DVE.d 13/1 defterinde bazı yerlerde kâtibin adı fermanın yanına yazılmış olsa da, çoğu belgede isim belirtilmemiştir. Buna göre, faydalı bir sonuç çıkarılamamaktadır.

¹⁰⁴ Theunissen, s. 318-321.

¹⁰⁵ Kronolojik olarak takip eden defterler *Maliyeden Müdevver* defterleri altında sınıflandırılmıştır (No.:17901 ve 6004) ve 1616-1619 ile 1618-1628 dönemlerini kapsamaktadır. Theunissen, s. 321.

Defter Sultan I. Ahmed'in (1603-1617), 19 Rebi'ü'l-âhir 1013 A.H. (15 Ağustos 1604) tarihli Dubrovnik kapitülasyonu ile başlar. Venedik kapitülasyonu ise sayfa 7-11'de, 21 Cemâziye'l-âhir 1013 A.H. (14 Kasım 1604) tarihli olarak yer almaktadır. Buna göre, A.DVN.DVE.d 13/1 defterinin arşiv sınıflandırması ve isminin *Dubrovnik Ahkâm defteri* olması muhtemelen ilk belgeye uygun, bütün içeriğinden ise bağımsız olarak düşünülmüştür.

Defter, Zi'l-hicce 1027 A.H (29 Kasım-9 Aralık 1618) döneminin ikinci yarısına ait bir fermanla son bulur.

İstanbul'da Osmanlı arşivlerinden arşivcinin notuna uygun olarak defterde 852 yazılı unsur olup bunlara belge dökümleri ve kenar notları da dâhildir. Belge dökümlerinin Venedik'e ilişkin dökümleri ile Dubrovnik'e ilişkin dökümlerinde tutarlı bir ayırım yapılmamıştır. Ayırım kısmen yapılmış, dolayısıyla belgeler numaralandırılırken dikkate alınmamıştır. Defterde belgeler çoğunlukla düzenli değildir. Dubrovnik ile ilgili toplam 156 belge bulunmaktadır (kenar notları hariç), bu nedenle belgelerin çoğunlukla Venedik ile ilgili olduğu düşünülmektedir.

A.DVN.DVE.d 13/1 içerisinde yer alan 156 Dubrovnik belgesi üç Sultan'ın devrine tekabül etmektedir. Birinci belge, 15 Ağustos 1604 tarihli Dubrovnik kapitülasyonudur ve Sultan I. Ahmed'in tahta çıkmasından en geç dokuz ay sonra çıkarılmıştır. 156 belgenin 89'u I. Ahmed dönemine aittir. 6 belge Sultan I. Mustafa, 61 belge de Sultan II. Osman dönemine aittir. Dubrovnik ile ilgili son belge II. Osman tahta çıktıktan yaklaşık on ay sonra oluşturulmuştur.

II. Osman'ın döneminden itibaren fermanların çoğu (61 ferman içinden 39'u), Sultan'dan önceki padişahların dönemindeki fermanların yenilenmiş halidir. Yenilenmiş fermanların hepsi, Mart 1618 başından aynı yılın Haziran ayı başına kadar üç aylık sürede oluşturulmuştur. 28 yenilenmiş ferman ise Nisan sonu/Mayıs başında (fi evâil-i şehr-i Cumâde'l-ûlâ sene seb'a ve 'işrîn ve elf) oluşturulmuştur.

A.DVN.DVE.d 13/1 defterinde Dubrovnik fermanlarının büyük bölümüne I. Mustafa ve II. Osman döneminden itibaren on günlük dönemler halinde tarih atılmıştır. I. Ahmed dönemine

ait hemen tüm fermanlarda kesin tarih belirtilmiştir. Aynı döneme ait yalnızca üç fermana tarih belirtilmemiştir.¹⁰⁶

Söz konusu defterde Dubrovnik ile ilgili olarak tarihlerin belirtilme biçimi incelendiğinde Dubrovnik Arşivi'nde orijinal nüshalara nazaran ilginç farklılıklar gözlenmektedir. A.DVN.DVE.d 13/1 defterindeki belirli kayıtlarda on günlük dönem belirtilmiş oysa Dubrovnik Arşivi'ndeki orijinallerinde tam tarih yazılmıştır.¹⁰⁷ Aynı zamanda, bazı belgelerde de defter kayıtlarında tam tarih belirtilirken Dubrovnik'teki orijinallerinde on yıllık dönem belirtilmiştir.¹⁰⁸ Bazı belgelerde ise söz konusu defter kayıtları ve Dubrovnik Arşivindeki tarih belirtme biçimi tamamen farklıdır.¹⁰⁹

Bazı belgelerin orijinal fermanların alınmasından bir yıl sonra deftere dâhil edilmesi ve hatta defterdeki olağan tarih sıralamasını bozarak eklenmesi de bu iddiayı desteklemektedir. Orijinalleri yayınlandıktan ve Dubrovnik Arşivi'nde muhafaza edildikten bir yıl sonra yazılan üç ferman kaydı bulunmaktadır.¹¹⁰ Bu belgelerin orijinal belgenin dökümü olması mümkün değildir. Olsa olsa belirli taslak belgelerin dökümü olarak oluşturulmuşlardır.

Bu argümanlar Dubrovnik halkına parça parça iletilen A.DVN.DVE.d 13/1 defterine girilen fermanların nihai orijinal nüshalarının döküm kaydına ilişkin kesin ve sağlam oluşturulmuş bir sistem olmadığı yolundaki varsayımımızı desteklemektedir. Aksine, defterde yukarıda adı geçen ferman dökümlerinin tamamen farklı bir tarihte oluşturulmuş taslak belge nüshalarına dayalı olabileceğine inanmamızı gerektiren gerekçelerimiz vardır.

Bu durumlarda, belgelerin uyuşmaması kuvvetle muhtemeldir. Bunlar ya defterde ya da Dubrovnik Arşivi'nde saklanmamış belgelerin döküm kayıtları ya da eski belgeler de olabilir.¹¹¹

¹⁰⁶ A.DVN.DVE.d 13/1: 671/s.140; 672, 673/s.141 (tarih belirtilmemiş).

¹⁰⁷ Kıyaslanan fermanlar: A.DVN.DVE.d 13/1 (732/s.156 (fî evâhir-i şehri Rebî'ül-âhir sene seb'a ve 'işrîn ve elf)) ve Dubrovnik Arşivi (Cilt 14, No.:653 (29 Rebî'ül-âhir 1027) Miović, *Fermanlar*, s. 225).

¹⁰⁸ Kıyaslanan fermanlar: A.DVN.DVE.d 13/1 (594/s.117 (fî 22 Ramazan-ı Mübârek 1023)) ve Dubrovnik Arşivi (Cilt 13, No.:629 (fî evâsıt-ı Ramazan 1023)) Miović, *Fermanlar*, s. 222).

¹⁰⁹ Kıyaslanan fermanlar: A.DVN.DVE.d 13/1 (198/s.46-47; 202, 203/s.47, 362/s.76, 405/s.83, 528, 529/s.107) ve Dubrovnik Arşivi (Cilt 12, No.:584, 585, 586, 596; Cilt 13, No.:605, 622, 623. Miović, *Fermanlar*, s. 215, 217, 218, 221).

¹¹⁰ Kıyaslanan fermanlar: A.DVN.DVE.d 13/1 (529/s.107 1 Ağustos 1613 itibariyle (fî 13 Cemâziyelâhir1022)); (534 ve 535/s.108 29 Eylül 1612 itibariyle (fî 3 Şa'bânü'l-Mu'azzam 1021)).

¹¹¹ Kıyaslanan fermanlar: A.DVN.DVE.d 13/1 (137/s.24 (fî 11 safer 15 (1015)); 141/s.35 (fî 7 Rebî'ül-evvel 15 (1015))) ve Dubrovnik Arşivi (Cilt 12, No.:575 (fî evâsıt-ı Safer 1015), 577 (fî evâil-i Rebî'ül-evvel 1015)) Miović, *Fermanlar*, s. 214).

2.2.2. A.DVN.DVE.D 13/1 Defteri İle Dubrovnik Arşivi'ndeki Fermanların Karşılaştırmalı Tablosu

A.DVN.DVE.d 13/1 defteri ile Dubrovnik'teki devlet arşivlerindeki belgelerin karşılaştırmalı tablosunu oluşturmaktaki amaç, Dubrovnik Arşivi'nde tutulan A.DVN.DVE.d 13/1 belgelerinin tam sayısına ilişkin yanıtları ortaya koymaktır. Ayrıca, A.DVN.DVE.d 13/1 defterinde kayıtlı olmadığı halde Dubrovnik Arşivi'nde tutulan belge olup olmadığını bilmek istedik. Bu açıdan, tablo A.DVN.DVE.d 13/1 defterinin 1604-1618 yılları arasında Dubrovnik ile Osmanlı İmparatorluğu arasındaki ilişkilerin anlaşılabilmesi için kapsamlı bir arşiv materyali olup olmadığını anlamamızı sağlamaktadır.

Dubrovnik Arşivi'ndeki ferman listeleri için Vesna Miović'in ikinci bölümünde Dubrovnik Arşivi'nde 1990 tam listenin yer aldığı *Dubrovačka Republika u spisima osmanskih Sultana (Osmanlı Sultanlarının Belgeleri'nde Dubrovnik Cumhuriyeti)* adlı eserinden yararlandık.¹¹² Gri renkliler iki kaynakta örtüşen fermanları göstermektedir.¹¹³

¹¹² Bakınız: Miović, *Fermanlar*, s. 137-409.

¹¹³ Anahtarlar:

Sıra no –	Ferman sıra no (1-156)
A.DVN.DVE.d 13/1-	İstanbul'da Osmanlı arşivinin sınıflandırmasına göre ferman sıra no
DA Sıra no -	Dubrovnik'te Dubrovnik Arşivinde ferman sıra no (1-153)
DA –	Dubrovnik'te Devlet Arşivi
Uyuşanların sayısı -	İki kaynakta uyuşan belgelerin sayısı
Sultan -	Belgeyi çıkaran Sultan'ın adı

Yıl	Sıra no	A.DVN.DVE. d 13/1	DA Sıra no.	DA	Uyuşanların sayısı	Sultan
1604	1	1/s.1-2				I. Ahmed
	2	(1/2)/s.2 ¹¹⁴				I. Ahmed
	3	(2/2)/s.2				I. Ahmed
	4	(1/4)/s.3				I. Ahmed
	5	(2/4)/s.3				I. Ahmed
	6	(3/4)/s.3				I. Ahmed
	7	(4/4)/s.3				I. Ahmed
	8	(1/3)/s.4				I. Ahmed
	9	(2/3)/s.4				I. Ahmed
			1	11/542		I. Ahmed
			2	11/543		I. Ahmed
			3	11/544		I. Ahmed
			4	11/545		I. Ahmed
			5	11/546		I. Ahmed
			6	11/547		I. Ahmed
			7	11/548		I. Ahmed
			8	11/549		I. Ahmed
			9	11/550		I. Ahmed
	10	(1/1)/s.5-6				I. Ahmed
1605	11	(2/3)/s.14				I. Ahmed
	12	(1/6)/s.18	10	12 /551	1	I. Ahmed
	13	(3/6)/s.18				I. Ahmed
	14	(4/6)/s.18				I. Ahmed
	15	(5/6)/s.18				I. Ahmed
			11	12/552		I. Ahmed
			12	12/553		I. Ahmed
			13	12/554		I. Ahmed
			14	12/555		I. Ahmed
			15	12/556		I. Ahmed
			16	12/557		I. Ahmed
			17	12/558		I. Ahmed
			18	12/559		I. Ahmed
			19	12/560		I. Ahmed

¹¹⁴ (1/2)/s.2 şu şekildedir: ikinci sayfada yer alan iki belgeden ilki. A.DVN.DVE.d 13/1'da yer alan ve Dubrovnik ile ilgili ilk kayıtlar Fermanlara uygun olarak okunmuştur. Tabloya bakınız.

			20	12/561		I. Ahmed
			21	12/562		I. Ahmed
			22	12/563		I. Ahmed
			23	12/564		I. Ahmed
			24	12/565		I. Ahmed
			25	12/566		I. Ahmed
			26	12/567		I. Ahmed
			27	12/568		I. Ahmed
			28	12/569		I. Ahmed
			29	12/570		I. Ahmed
1606	16	107				I. Ahmed
	17	110				I. Ahmed
			30	12/571		I. Ahmed
	18	131	31	12/572	2	I. Ahmed
	19	132				I. Ahmed
	20	133				I. Ahmed
	21	134				I. Ahmed
			32	12/573		I. Ahmed
			33	12/574		I. Ahmed
	22	137	34	12/575	3	I. Ahmed
			35	12/576		I. Ahmed
	23	140				I. Ahmed
	24	141	36	12/577	4	I. Ahmed
			37	12/578		I. Ahmed
			38	12/579		I. Ahmed
			39	12/580		I. Ahmed
1607	25	190				I. Ahmed
			40	12/581		I. Ahmed
			41	12/582		I. Ahmed
			42	12/583		I. Ahmed
	26	196				I. Ahmed
	27	198	43	12/584	5	I. Ahmed
	28	201				I. Ahmed
	29	202	44	12/585	6	I. Ahmed
	30	203	45	12/586	7	I. Ahmed
	31	215				I. Ahmed
			46	12/587		I. Ahmed
			47	12/588		I. Ahmed
			48	12/589		I. Ahmed

1608	32	248				I. Ahmed
	33	249				I. Ahmed
	34	250				I. Ahmed
	35	258				I. Ahmed
			49	12/590		I. Ahmed
			50	12/591		I. Ahmed
			51	12/592		I. Ahmed
			52	12/593		I. Ahmed
1610	36	343				I. Ahmed
	37	356				I. Ahmed
			53	12/594		I. Ahmed
			54	12/595		I. Ahmed
	38	362	55	12/596	8	I. Ahmed
	39	363				I. Ahmed
	40	364				I. Ahmed
	41	365				I. Ahmed
1611	42	397				I. Ahmed
	43	398				I. Ahmed
			56	12/597		I. Ahmed
			57	12/598		I. Ahmed
			58	12/599		I. Ahmed
			59	12/600		I. Ahmed
			60	12/601		I. Ahmed
			61	12/602		I. Ahmed
	44	399	62	13/603	9	I. Ahmed
	45	400				I. Ahmed
			63	13/604		I. Ahmed
	46	405	64	13/605	10	I. Ahmed
	47	406				I. Ahmed
	48	407				I. Ahmed
	49	408				I. Ahmed
	50	410	65	13/606	11	I. Ahmed
	51	412	66	13/607	12	I. Ahmed
	52	413				I. Ahmed
1612	53	414				I. Ahmed
	54	417				I. Ahmed
	55	418				I. Ahmed
	56	419	67	13/608	13	I. Ahmed
	57	422				I. Ahmed

			68	13/609		I. Ahmed
			69	13/610		I. Ahmed
	58	461				I. Ahmed
			70	13/611		I. Ahmed
			71	13/612		I. Ahmed
1613			72	13/613		I. Ahmed
			73	13/614		I. Ahmed
			74	13/615		I. Ahmed
			75	13/616		I. Ahmed
			76	13/617		I. Ahmed
			77	13/618		I. Ahmed
			78	13/619		I. Ahmed
			79	13/620		I. Ahmed
			80	13/621		I. Ahmed
	59	527				I. Ahmed
	60	528	81	13/622	14	I. Ahmed
						I. Ahmed
	61	529				I. Ahmed
						I. Ahmed
1612	62	534				I. Ahmed
1612	63	535				I. Ahmed
1613	64	540				I. Ahmed
	65	541				I. Ahmed
	66	542	82	13/623 ¹¹⁵	15	I. Ahmed
			83	13/624		I. Ahmed
			84	13/625		I. Ahmed
	67	553				I. Ahmed
1614	68	570				I. Ahmed
			85	13/626		I. Ahmed
	69	571				I. Ahmed
	70	572				I. Ahmed
			86	13/627		I. Ahmed
			87	13/628		I. Ahmed
	71	588				I. Ahmed
	72	592				I. Ahmed
	73	594	88	13/629	16	I. Ahmed
	74	595				I. Ahmed

¹¹⁵ Uyuşma şüphelidir.

	75	597				I. Ahmed
	76	598				I. Ahmed
	77	599				I. Ahmed
Tarihsiz	78	671				I. Ahmed
Tarihsiz	79	672				I. Ahmed
Tarihsiz	80	673				I. Ahmed
			89	13/630		I. Ahmed
			90	13/631		I. Ahmed
			91	13/632		I. Ahmed
			92	13/633		I. Ahmed
			93	13/634		I. Ahmed
1616			94	13/635		I. Ahmed
			95	13/636		I. Ahmed
			96	13/637		I. Ahmed
	81	674				I. Ahmed
	82	675				I. Ahmed
	83	676				I. Ahmed
	84	677				I. Ahmed
	85	678				I. Ahmed
			97	13/638		I. Ahmed
1617			98	13/639		I. Ahmed
	86	681				I. Ahmed
			99	13/640		I. Ahmed
			100	13/641		I. Ahmed
	87	682				I. Ahmed
	88	683				I. Ahmed
	89	684				I. Ahmed
			101	13/641		I. Ahmed
			102	13/642		I. Ahmed
			103	13/643		I. Ahmed
			104	13/644		I. Ahmed
1618			105	13/646		I. Ahmed
	90	690	106	13/647	17	Mustafa
	91	692				Mustafa
	92	693	107	13/648	18	Mustafa
	93	694	108	13/645	19	Mustafa
	94	697				Mustafa
	95	699				Mustafa
			109	13/649		Mustafa

			110	13/650		Mustafa
			111	13/651		Mustafa
			112	13/652		Mustafa
	96	702				II. Osman
	97	703				II. Osman
	98	704				II. Osman
	99	705				II. Osman
	100	707				II. Osman
	101	708	113	14/656	20	II. Osman
	102	732	114	14/653	21	II. Osman
			115	14/654		II. Osman
			116	14/655		II. Osman
	103	734				II. Osman
	104	735				II. Osman
	105	736	117	14/671	22	II. Osman
	106	738				II. Osman
	107	739	118	14/679	23	II. Osman
			119	14/680		II. Osman
	108	740	120	14/673	24	II. Osman
	109	741	121	14/672	25	II. Osman
	110	742	122	14/657	26	II. Osman
	111	743				II. Osman
	112	744				II. Osman
	113	745	123	14/686	27	II. Osman
	114	746				II. Osman
	115	747	124	14/687	28	II. Osman
	116	748	125	14/683	29	II. Osman
	117	749	126	14/684	30	II. Osman
	118	750	127	14/678	31	II. Osman
	119	751	128	14/685	32	II. Osman
	120	752				II. Osman
	121	753	129	14/674	33	II. Osman
			130	14/675		II. Osman
	122	754				II. Osman
	123	755	131	14/677	34	II. Osman
	124	756				II. Osman
	125	757	132	14/666 ¹¹⁶	35	II. Osman

¹¹⁶ Uyuşma şüphelidir.

	126	758	133	14/667	36	II. Osman
	127	759	134	14/658	37	II. Osman
			135	14/659		II. Osman
			136	14/660		II. Osman
			137	14/661		II. Osman
			138	14/662		II. Osman
			139	14/663		II. Osman
			140	14/664		II. Osman
			141	14/665		II. Osman
	128	760				II. Osman
	129	761	142	14/682 ¹¹⁷	38	II. Osman
	130	762	143	14/676	39	II. Osman
	131	763				II. Osman
	132	764	144	14/668	40	II. Osman
	133	765	145	14/681	41	II. Osman
	134	766	146	14/670	42	II. Osman
	135	768				II. Osman
	136	769	147	14/669 ¹¹⁸	43	II. Osman
	137	770				II. Osman
	138	772				II. Osman
	139	773	148	14/688	44	II. Osman
			149	14/689		II. Osman
						II. Osman
	140	774				II. Osman
	141	775				II. Osman
	142	777				II. Osman
	143	778				II. Osman
	144	779				II. Osman
	145	787				II. Osman
	146	788				II. Osman
	147	789				II. Osman
			150	14/690		II. Osman
	148	811				II. Osman
	149	822				II. Osman
	150	824				II. Osman
	151	825				II. Osman

¹¹⁷ Uyuşma şüphelidir.

¹¹⁸ Uyuşma şüphelidir.

	152	827				II. Osman
	153	829				II. Osman
	154	841				II. Osman
	155	842				II. Osman
	156	852	151	14/691	45	II. Osman
			152	14/692		II. Osman
			153	14/693		II. Osman

Tabloya göre, A.DVN.DVE.d 13/1 defteri ile Dubrovnik Arşivi'nin aynı döneme ait (Ağustos 1604 – Aralık 1618). yaklaşık aynı sayıda ferman içerdiği (A.DVN.DVE.d 13/1=156; DA=153) görülür. Ancak, iki kaynakta ortak olan tek özellik de budur. Her iki kaynakta birden örtüşen toplam belge sayısı sadece 45'tir. Buna göre, A.DVN.DVE.d 13/1 defterinde 111 Dubrovnik Arşivi'nde ise 108 belge birbirinden tamamen farklıdır.

Uyuşmayan Dubrovnik belgelerinin içeriği kıyaslandıktan sonra şu söylenebilir: Dubrovnik Arşivi'nde A.DVN.DVE.d 13/1 defterine kaydedilmiş çok sayıda mâli ve parasal içerikli belge yer almaktadır. Bunlar arasında ödenmiş haraçların değeri kadar yaklaşık 12,500 altın akçe ile ilgili olağan yıllık teyitler, 100,000 akçe değerinde vergi icar yıllık taksiti ve Dubrovnik gümrük icarlarına ilişkin dönemsel beratlar yer alır.

Mâli meselelerin A.DVN.DVE.d 13/1 defterinde yer alan dış politika yerine maliye alanında ele alındığı düşünülürse, Osmanlı İmparatorluğu'nun merkezî idari yönetim alanları arasında idari ayırımın DA'nin mâli ve parasal konusuna ilişkin tek bir belgenin bile defterde yer almamasının temel sebebi olduğu düşünülebilir (ödeme teyidi, icar vs). Ancak, A.DVN.DVE.d 13/1 defterinde ticaret, vergi imtiyazları ve mâli meseleler gibi özel hususlar ile ilgili çok sayıda ferman bulunur. Sözü edilen belgelerde ayrıca *Maliye* tarafından çıkarılmış belirli fermanlara atıf da yapılmaktadır.¹¹⁹ Ancak, bu belgelerin idari olmadığı (ödemeler, icar, vs.), ancak *Maliye* atfı ile belgenin hukuki-idari nitelik kazandığı görülmektedir. Çoğunlukla, bu durum Dubrovnik'i Osmanlı yetkilileri ile hukuk konusunda ihtilafa düşürmüştür.

Diğer yandan, Dubrovnik Arşivi'nde Dubrovnik tacirleri ve yurttaşları için değil fakat Dubrovnik sefirleri için çıkarılan çok sayıda ferman – seyahat izinleri ve seyahat sigorta fermanları gibi fermanlar, eksiktir. Sözü edilen fermanların büyük bölümü A.DVN.DVE.d 13/1

¹¹⁹ A.DVN.DVE.d 13/1: 343/s.72; 732/s.156; 738/s.158; 750, 752/s.163; 773/s.170; 777/s.171.

defterinde kayıtlıdır. Bu tür fermanlar tek kullanımlık olduğu için Dubrovnik hükûmeti bunların saklanmasına önem vermemiş olabilir.

Araştırmamız için oldukça önemli bir diğer durum ise ne A.DVN.DVE.d 13/1 defterinde ne de Dubrovnik Arşivi'nde Dubrovnik'in Osmanlı devletine dış dünyada olup bitenleri bildirme yükümlülüğüne ilişkin fermana rastlanmıştır. Bu durum, en geç 17. yüzyıl başına kadar Dubrovnik'in Osmanlı hükümeti için bir istihbarat merkezi olma rolünü kaybettiği yolundaki düşüncemizi desteklemektedir.

Ancak, vurgulanması gereken en önemli gerçek, Dubrovnik Arşivi kaynaklarından farklı olarak A.DVN.DVE.d 13/1 defterinde hukuki-idari çok sayıda fermanın eksik olmasıdır. Dubrovnik Arşivi'nde ve A.DVN.DVE.d 13/1 defterindeki farklar kıyaslandıktan sonra, bu durumu anlamamızı sağlayacak tutarlı bir kuralın mevcut olmadığı görülmektedir.

Ayrıca aynı ya da benzer konulu fermanlar sadece bazen A.DVN.DVE.d 13/1 defterinde yer alırken bazen almamaktadır. Dolayısıyla Osmanlı yönetiminin belge tutma konusunda tutarlı ve kati olmadığı, diğer bir deyişle, en azından Dubrovnik konusunda tutarlı bir defter tutma sisteminin bulunmadığı sonucuna varmak zorundayız.

A.DVN.DVE.d 13/1 defterindeki belgeler ve DA'deki fermanlar bu tez kapsamında iki farklı şekilde dipnotlandırılmıştır. A.DVN.DVE.d 13/1 defterindeki ferman dökümleri Osmanlı arşivlerinde atıf numara ve sayfa verilmiş biçimi korunarak belirtilmiştir. Dubrovnik Arşivi'ndeki fermanlarda belirtilen fermanın cilt numarası, ferman numarası ve sayfasının yanı sıra Vesna Miović'in sözü edilen kitabındaki atıf bilgisi korunmuştur.

2.3.1 Sonuç

Yukarıdaki bilgilere dayanarak *ecnebi* defterleri üç gruba ayrılmaktadır:

- 1) 1673-1700 arasında oluşturulmuş ve eski defterlerin sistemli nüshaları ve ilgisiz ya da tarihi geçmiş bilgidan arındırılmış belgeleri kapsayan yenilenmiş defterler. Tarihi geçmiş defter ve belgeler muhtemelen imha edilmiştir;
- 2) Daha sonra oluşturulan ve tümü bir kapitülasyonla başlayan yeni defterler. Bunlar 1700 itibarıyla oluşturulmuştur;

3) *Ecnebi* koleksiyonunda yer alan ve muhafaza edilen en eski Dubrovnik-Venedik defterleri: (A.DVN.DVE.d 13/1 (1604-1618)) *Maliyeden Müdevver* koleksiyonunda devam etmiştir (17901 i 6004 (1616-1628)).

Son olarak, bazı sorular cevapsız kalmıştır:

1. Diğer tâbi devletlerin tek bir ayrı defteri yokken Dubrovnik'in neden vardı ?
2. Ayrıca, Dubrovnik haraç yükümlülüğü bulunan tâbi bir devlet olduğu halde neden Dubrovnik defteri Osmanlı hükûmeti tarafından *ecnebi* defteri addedilmişti ?

Bütün ele alınan hususlar ışığında siyasi çerçevede Dubrovnik'in Osmanlı İmparatorluğu için özel bir öneme sahip olduğu sonucu çıkmaktadır. Ancak, idari düzeyde Osmanlı Devleti Dubrovnik Cumhuriyeti'ni yabancı ülke olarak değerlendirmiştir (güncel siyasi literatürde bu ilişki en azından "diğer taraf" olarak adlandırılır) bu da, siyasi düzeyde, Osmanlı devletine göre, Dubrovnik'in ayrı, bağımsız ve tarafsız toprak rolü oynadığını gösterir. Bu durum Dubrovnik için Akdeniz devletlerarası siyaseti içinde serbest kalmanın tek yolu olmuştur.

3. Eğer Theunissen'in *ecnebi* defterleri fikri doğrultusunda 17. yüzyıl sonu itibariyle bir sadeleşme dönemi başladıysa, neden Osmanlı yönetimi 17. yüzyıl itibariyle ilk Dubrovnik-Venedik defterlerini sadeleştirmede ?

Bu açıdan bakınca, Theunissen muhtemelen Dubrovnik'in Osmanlı hükümeti karşısındaki hukuki ve siyasi çelişkili durumunun karmaşık doğasının Osmanlı devletinin ilk defterleri korumasının temel sebebi olduğu yolundaki iddiasında haklıdır.

4. Neden Dubrovnik ve Venedik 1670'e kadar ortak deftere sahip oldu ve 1604 tarihli ilk defterin gerekçesi neydi ?

Son soruyu en başa almak daha mantıklı olurdu ancak içlerinde tutarlı bir yanıtı olmayan tek soru da budur. Venedik Dubrovnik'in en önemli ve en tehlikeli düşmanıydı. Gerçek şu ki 1604'ten önceki Dubrovnik ve Venedik belgeleri *mühimme* ve *Maliyeden Müdevver* defter koleksiyonlarında yer alır. 1604'ten itibaren ilk defterin tek amacı Lastovo adası konusunda Venedik ile Dubrovnik arasındaki siyasi ve savaş krizinin (1603-1606) ortasında ilgili

belgeleri bir araya toplamak ve bunları kullanışlı bir biçimde belirli bir deftere kaydetmek olabilir.¹²⁰

5. A.DVN.DVE.d 13/1 defteri 1604-1618 arasında Dubrovnik ile İmparatorluk arasındaki ilişkilerin bütünsel olarak anlaşılabilmesi için kapsamlı bir arşiv materyali olarak düşünülebilir mi?

Bir önceki tablo A.DVN.DVE.d 13/1 defteri kayıtları ve Dubrovnik Arşivi belgeleri olmak üzere her iki kaynakta yer alan toplam belge sayısının üçte birinden azının uyuştüğunu göstermektedir. Buna göre, yalnızca Dubrovnik Arşivi'nde muhafaza edilen Osmanlı fermanlarının analizine dayalı olarak Dubrovnik ile İmparatorluk arasındaki ilişkilerin bütünsel çalışmasını gerçekleştirme ihtimali şüpheli gözükmeğdir. Ancak, Dubrovnik Arşivi de Osmanlı belgeleri haricinde başka kaynaklara da sahiptir; bunlar bu konuyu netleştirmekte ve Dubrovnik ile Osmanlı İmparatorluğu arasındaki ilişkilerin incelenmesi açısından gerekli görülmektedir.

Diğer yandan, A.DVN.DVE.d 13/1 defterinin vazgeçilmez bir arşiv kaynağı olduğunu belirtmemiz gerekir. Ancak, mâli belgeler burada kaydedilmediği, ve hukuki-siyasi belgelerin büyük bölümü bilinmeyen sebeplerle muhafaza edilmediği için Dubrovnik ile İmparatorluk arasındaki ilişkilerin nesnel ve kapsamlı bir çalışmasının yapılabilmesinde A.DVN.DVE.d 13/1 defteri yeterli bir tarihsel kaynak olmaktan uzaktır.

¹²⁰ Bu tezde Dördüncü Bölüm'e bakınız.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

OSMANLI İMPARATORLUĞU'NDA

KAPİTÜLASYON KURUMUNUN OLUŞUMU, İŞLEVİ VE

1604 DUBROVNIK KAPİTÜLASYONU

3.1.1. Dubrovnik Kapitülasyonu

Dubrovnik Cumhuriyeti, Balkanlar'da Osmanlı hâkimiyeti kurulurken Orta Balkanlar ve Akdeniz'de ticari ve iletişim şebekesini canlı tutan tek güçtü. Buna göre görkemli Osmanlı devleti, yerel Osmanlı yöneticilerinin girişimiyle Dubrovnik tacirlerinin kendi hâkimiyeti altındaki ülkelerde iş yapmaya devam etmesine izin vermeyi pratik bulmuştur.¹²¹ Ancak, Osmanlı hükümeti giderek doğrudan ilişkiler kurma konusunda talepkâr hale gelmiştir.¹²² 1442 yılında Sultan II. Murad, Dubrovnik'e ilk kapitülasyonu verdi, aynı yıl iki taraf arasında siyasi ilişkiler açısından bir dönüm noktası olmuştur.

Kapitülasyonlar, siyasi kurumların en erken dönemlerinden itibaren farklı biçimlerde var olan özel hukuki uygulamalardır.¹²³ Bunlar toprakları resmi olarak düşmana tâbi bulunan yabancı

¹²¹ Konuyla ilgili örnekler 1) 1396'da Gluhavica kadısı (*Sancak*'ta bir kent – Kosova, Sırbistan ve Eflak arasında üç sınırlı bir bölge), 2) 1415'te Arnavutluk Kroia'sından ve, 3) 1417'de Avlonya Türk subaşı ve Dubrovnik arasındaki yazışmalarda görülmektedir. Dubrovnik hepsiyle ikili ve karşılıklı serbest ticaret anlaşmaları yapmıştır. Bakınız: Božić, s. 16, 39.

¹²² Bu gerçek Sultan II. Murad'ın açık ticari imtiyazlar içeren 1430 tarihli fermanında imâ edilmektedir. 1430 itibarıyla çıkan fermanın Osmanlı yerel beyleri ile ilişkilerde Dubrovnik hükümetinin elinde bir hukuki araç olarak çıkarıldığı belirtilmelidir. Buna göre, bu durum ticaret ve diğer imtiyazlara ilişkin hususları açıklamaktadır. Ancak ferman Dubrovnik'in Balkanlar'da Osmanlı'dan önce devlet olarak gerçekleştirdiği ticari uygulamaları tekeline almıştır. Bakınız: Truhelka, s. 5-6.

¹²³ Osmanlı öncesi zamanlarda, bu anlaşmalara şu isimler verilirdi: *muvâdea*, *muhâdene*, *hüdne*, *müsâleme*, *musâlahâ*, *muâhede*, *sulh* ve *silm*. Bakınız: Ahmet Özel, "Dârüssulh", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt 9, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul 1994, s. 5 (bundan böyle: *IA*); Osmanlı İmparatorluğu'nda yaygın olarak kullanılan ad '*ahd-nâme idi*. Osmanlılar belge sınıflandırmada tutarlı bir uygulama benimsememişlerdir. Ancak, bazen aynı belgeler aynı metin içerisinde bile çeşitli isimlerle anılmıştır (*'ahd-nâme-i şerif*, *nişân-i şerif*, *nişân-i hümâyûn*, *mu'ahede-i hümâyûn*, *hatt-ı hümâyûn*, *fermân-ı âlişân*). Bakınız: Theunissen, s. 187-188.

bir ülkenin kısmi dokunulmazlık ve tam dokunulmazlık (İngilizce: extraterritoriality and extraterritoriality) hakkının tanınmasını kapsamaktaydı.¹²⁴

3.1.2. İslâmî Hukukta Dünyanın Bölünme İlkeleri

Majid Khadduri tarafından belirtildiği üzere, İslâmî devletler arası hukuk (Arapça: *es-siyâr*), tarihi açıdan, tüm dünyanın İslâmlaşmasından sonra elverişsiz hale geleceğinden kısa ömürlü olacaktı. Diğer yandan, evrensel bir İslâm hukuku oluşturmak imkânsız olduğundan, Şer'î hukûk, dünyayı İslâm dünyası (Arapça: *dârü'l-İslâm*) ve savaş dünyası olarak (Arapça: *dârü'l-harb*) ayırmak zorundaydı. Uygulamada, İslâm topluluğunun çıkarına uyduğu sürece, en azından *savaş dünyası* ile birlikte var olmayı düşünmesi gerekmektedir.¹²⁵ Bu ilişkilerin doğası ve zaman çizelgesi İslâmî hukuk kuramının çeşitli yorumlarına tabi olmuştur.

Dört İslâm hukuku mezhebi de geçici bir barış anlaşmasına (Arapça: *hudna*) varılması koşuluyla İslâm toplumunun savaş dünyası (Arapça: *harbî*) ile ilişki kurmasında hemfikirdir. Geçici barış anlaşması ise uzlaşmaya giren *savaş dünyası* ülkeleri için yeni bir tanımlı imâ etmektedir. Geçici barış döneminde İslâm topraklarında yaşayan vatandaşları geçici bir süreliğine korunan tebaa (Arapça: *müst'emin*) adını alırken ülke de *barış ülkesi* (Arapça: *dârü's-sulh*) statüsünü kazanır. Geçici barış uyarınca İslâm toplumunda ikamet etme özgürlüğü, iş ilişkileri, özerk yargı ve Şer'î vergiden muâfiyet (Arapça: *cizye*) hakkı tanımakla yükümlüdür. Esasen, yabancı, muâfiyet statüsü elde eder ancak bu durum iş projelerini tamamlamasına ya da barış anlaşmasının sona ermesine kadar geçerlidir.

Her ne kadar dört mezheb de *savaş dünyası* ile yapılan geçici anlaşmalardan doğan koşul ve yükümlülüklerin yorumlanmasında hemfikir olsa da, yabancılarla yapılan uzun vadeli anlaşmaların koşul ve sonuçlarının yorumlanmasında fikir ayrılığı sözkonusudur.

Örneğin, Hanefî ve Şafî mezhepleri İslâm toplumu ile uzun vadeli barış anlaşması elde eden ülkelerin *öncelikle* İslâm'a boyun eğmeyi kabul etmesi gerektiğini esas alır.¹²⁶ Her ne kadar

¹²⁴ Osmanlı İmparatorluğu tarihi kapsamında kısmî dokunulmazlık ve siyasi dokunulmazlık kavramları Bakınız: Nasim Sousa, *The Capitulatory Regime of Turkey*, The Johns Hopkins Press, Baltimore 1933, s. 4-5.

¹²⁵ Majid Khadduri, *War and Peace in the Law of Islam*, The Johns Hopkins Press, Baltimore 1955, s. 143-144

¹²⁶ Hanefî mezhebi, geçici ikili barış anlaşmasına giren ülkelerin *uzlaşmış ülkeler* (ar. *dârü'l-muvâdea*, *dârü'l-emân*, *dârü's-sulh*) çerçevesine girdiğini açıklar. Diğer yandan korunma statüsünü kabul ederek ve belirli bir vergi ödeyerek (batılı ülkelerin uygulamasına göre *tribute*) ve böylece kalıcı barış sağlanan yabancı ülkeler sonuç olarak (*ipso facto*) İslâm devletinin üstün egemenliği altına giriyorlar.

yabancı dünya İslâm'ın siyasi egemenliğini kabul edip Şer'î *cizyeyi* kabul etse de hükümdar (Osmanlı Sultanı) söz konusu topluluğun var oluş, kurumsal özerklik (Arapça: *emân*) ve dışarıdan korunma hakkını ifade eder (Arapça: *'ahd*). Uygulamada, yabancı toplum kendi siyasi hedeflerini İslâm toplumunun siyasi hedefleri ile koordine etmek ve uyumlaştırmak zorundadır. Kalıcı anlaşma yabancı toplum arasında İslâmî korunma (Arapça: *zimmî*) ve İslâmî toplum şeklinde asimetrik bir ilişki anlamına gelse de, hükümdar anlaşma hususlarında çeşitli değişiklikler yapma hakkına sahiptir¹²⁷, buna karşılık anlaşmaya aykırı *zimmî* faaliyetleri savaş durumuna geçiş sebebidir.¹²⁸

Hanefi ve Şafi mezheplerinin her ikisi de daimi nitelikte bir anlaşmaya varmanın yabancı ülkenin yüce İslâm egemenliğine boyun eğme anlamını da içinde barındırdığı inancındadır. Varılan bu yorumu başka bir şekilde ifade etmek gerekirse daha büyük bir çerçevede bahsi geçen bu tür bir ülkenin bir İslâmî toprak olarak kabul edilmesi gerektiği kanaati ortaya çıkmaktadır. Ne var ki, ülkenin kendi iradesiyle anlaşmaya¹²⁹ dâhil olması ile bu ülke klasik Şeriat idaresinin kontrolüne girmemekte aksine kendi içinde siyasi bir özerkliğe tabi olmaktadır ki bahsi geçen toprağın mahiyeti burada ortaya konmaktadır. Öyleyse bu bölge kendi hukuki ve siyasi çerçevesinde *dârü'l-'ahd* (anlaşma ülkesi) kategorisine girmektedir. *Dârü'l-'ahd* vatandaşları *zimmî*lerdir, ve İslâm hukuku çerçevesindeki yükümlülöklere tabi ve himaye altında olan bireyler haline gelmektedirler. *Dârü'l-'ahd zimmîsi* ile *dârü'l-İslâm zimmîsi* arasındaki fark şudur: *Dârü'l-'ahd zimmîsi* kendi özerk yönetimleri tarafından toplanılan *haracı* dolaylı yoldan öderken, *dârü'l-İslâm zimmîsi* ise tüm klasik İslâmî vergileri ödemekteydi.

Şafi mezhebi çerçevesinde daha detaylı bir açıklama 11. Yüzyıl'da Ebü'l-Hasen el-Mâverdi tarafından yapılmıştır. İslâm toplumuyla kalıcı ve haraca bağlı ilişkiler içine giren ülkelerin yaşadıkları topraklarda mülkiyet haklarına sahip olmaya devam ettiklerini belirtmiştir. Bu nedenle bu ülkeler İslâm'a ait değil ancak anlaşmalı ülkelere (*dârü'l-'ahd*) tabidir, ve halkları da Şer'î *cizye* yerine arazi vergisi (Arapça: *harac*) ödemekle yükümlüdür. Ancak, bu halklar korunma statüsünde olup (*zimmî*) üstün egemenlik anlamında yine İslâm dünyasına tabidir.

Buna göre Mâverdi, argümanında mülkiyet haklarına ağırlık verirken Hanefi mezhebi siyasi egemenliğe ağırlık verir. Aslında bu iki yorum çok büyük ayrılık göstermez. Bakınız: Özel, "Dârüssulh", DİA, s. 5-6.

¹²⁷ Bu daha çok zorunlu haraç miktarı ile anlaşmanın belirli garanti unsurları kapsamı ile ilgilidir, *İmam*'ın haraç miktarını değiştirme hakkına ilişkin referans olarak Bakınız: A. Ben Shemesh (çev.), *Taxation in Islam* vol III, *Abû Yûsuf's Kitâb Al-Kharâj*, Leiden, London 1969, s. 103-104.

¹²⁸ Özel "Dârüssulh", DİA, Cilt. 9, s. 5-6; Halil İnalıcık, "Dâr Al-Ahd", *Encyclopaedia of Islam*, Cilt. 2, Brill, Leiden 1983, s. 116, (bundan böyle: *El*); D. B. Mcdonald, "Dâr Al-Sulh", *El*, Cilt. 2, Brill, Leiden 1983, s. 131.

¹²⁹ Şeriatı göre diğer taraftan gelen barış önerisi İslami topluluğun liderince reddedilmemelidir. Bakınız: *Kur'ân*, "Enfal", suresi 8.

3.1.3. Osmanlı Kapitülasyonlarına Genel Bir Bakış

Yabancı ülkeler ile Osmanlı İmparatorluğu arasında yapılan anlaşmalar Osmanlı idari uygulamasında 'ahd-nâme şeklinde isimlendirilirken Batı dünyası bunun Latince karşılığı olan kapitülasyon kelimesini kullanmaktaydı.¹³⁰ Uluslar arası ilişkiler alanında, İslâmî teoriye göre müslüman olmayan bir ülke ile yapılan anlaşmalar tek taraflı ve asimetrik nitelik taşıma eğiliminde olma durumundaydı. Ne var ki gerçek siyasi yaşamın ortaya çok farklı şeyler koyduğu ve hukuki-siyasî bir fiil olan Osmanlı kapitülasyonunun büyük oranda Türkmen Anadolu prenslikleri ile Selçuklu Devleti'ne ait diplomatik gelenekten türediği de bir olgu olarak karşımızdadır.¹³¹

Ülke dışındaki siyasi şartların, jeostratejik anlaşmazlıkların, Osmanlı İmparatorluğu'nun gerçek askeri gücünde 15. ve 17. yüzyıllar arasında görülen değişimlerin, iç siyasetteki gelişmelerin, 16. yüzyıldan itibaren İmparatorluk dâhilinde görülen ekonomik durgunluğun Osmanlı kapitülasyonlarının içeriğinde hiç şüphe götürmeyecek şekilde yansıma bulduğu görülmektedir. Osmanlı hükümeti kapitülasyonları hukukî belge olarak iki şekilde kullanmıştır: 1) *dârü's-sulh* (Venedik, Fransa vs.) ile yapılan simetrik, karşılıklı ve iki taraflı unsurlar barındıran anlaşmalardan ibaret kapitülasyonlar; 2) esas itibariyle *dârü'l-'ahd* kategorisine ait olan ülkelerle yapılan ve tek taraflı – asimetrik ilişki unsurları taşıyan daimi anlaşmalara tekabül eden kapitülasyonlar (Dubrovnik, Erdel, Boğdan).

Bu nedenle, Osmanlı kapitülasyonları, Osmanlı'nın yabancı ülkelerle ilişkilerindeki siyasi ve ekonomik amaçları ile objektif olanaklarını yansıtmıştır ki bu alanda İslâmî hukuka değil müşterek hukuka ve menfaatlere öncelik tanınmaktadır.

Reel-politik bağlamda İmparatorluk'un siyasi eliti özellikle Hanefi mezhebindekiler olmak üzere klasik prensipler çerçevesinde yeni yorumlar ortaya koymayı bir gelenek haline getirdi. Bu da İslâmî uygarlık tarihindeki hukuki teori gelişimine katkı yapılmasını sağlamıştır.

¹³⁰ Latince *capitulatio* teriminin kullanılması belgenin görünüşünden kaynaklanmaktadır. Şöyle ki metnin alt bölümleri konuya uygun başlıklarla sıralanmıştır. (Latince: *capitus* = Arapça: 'uhûd, şurût). Bakınız: Linda T. Darling, "Capitulations", *The Oxford Encyclopedia of the Modern Islamic World*, Cilt 1, Oxford University Press, NY 1995, s. 257-60.

¹³¹ Melek Delilbaşı, "Orta Çağ'da Türk Hükümdarları Tarafından Batılılara Ahidnamelerle Verilen İmtiyazlara Genel Bir Bakış", *Bellekten*, 185, c. XLVII, TTK, Ankara, 1983, s. 95-103; İnalçık tarafından Orta Çağ ticaretine genel bir bakışa, 10. yüzyıl Haçlı Seferlerinden Osmanlı İmparatorluğu'nun süper güç olana kadar geçen süreçte jeostratejik değişimlere ve ayrıca Osmanlı kapitülasyonlarının bir kurum olarak oluşumu ve gelişimi üzerine ayrıntılı değerlendirmeye yer verilmektedir. Bakınız: Halil İnalçık, "Osmanlı'nın Avrupa ile Barışıklığı: Kapitülasyonlar ve Ticaret", *Doğu-Batı Makaleler I*, Doğu-Batı, Ankara 2005, s. 259-290.

Örneğin İmparatorluk iç hukukunda Osmanlı Devleti hükûmet organizasyonunun daha etkin olmasına katkı sağlamaları koşuluyla eyaletlerde bulunan ve yerel nitelikteki geleneklere *kanunnamede* yer verme konusunda hiç tereddüt etmemiştir.¹³²

Çağdaş uluslar arası hukuk uygulamasında olduğu gibi, bir devletlerarası hukukî fiil olan Osmanlı kapitülasyonları yerel kanunların üzerindeydi. Bu nedenle kapitülasyonlar yabancı ülke vatandaşları ile Osmanlı İmparatorluğu'ndaki kişiler arasındaki hukukî ihtilaflarda çözüm üretildiği ve yabancılar ile *İslâm dünyası* arasındaki ilişkilerin şekillendirildiği temel kaynaklardı.¹³³ Bahsi geçen durumlarda ilişkilerin ifade edilmesi için gerekli ilkelerin sağlanması İslâm hukukunun göreviydi. Ancak bazı durumlarda Osmanlı tarafı İslâm hukukuna ikinci öncelik tanımış ve objektif amaç ile pragmatik menfaatlere karşıt bir durum ortaya koymuştur. Çelişkili görülse de Osmanlı İmparatorluğu uluslar arası siyaset alanında şimdiye dek söylenenlerden çok daha fazla pragmatikti. Dubrovnik Cumhuriyeti, İmparatorluk'un pragmatik politikalarına dair en iyi örneği teşkil etmektedir.

Diplomatik karakteristikleri ile birlikte kapitülasyon elde etmede takip edilen prosedür, hukuki ve siyasi tek taraflılığa yönelik eğilimleri açıkça ortaya koymaktadır. Kapitülasyon uygulaması yabancı bir ülkenin inisiyatifiyle başlamakta, bunu Sultan'ın cevabı takip etmektedir. Her iki tarafın tutum ve sorunlarını ifade ettikten sonra Sultan tek taraflı olarak yeminini ('*ahd*') ve kefâletini (*eman*) vurgular, dostluk ilişkisinin geliştirilmesine yönelik niyetini beyan ederdi. Kapitülasyonlar daha geniş çerçevede diplomatik bir Osmanlı *berat* şekli olduğundan (*Arapça: nişân*) tahtı devralmalarını müteakip her Sultan tarafından yenilenmeleri gerekmektedir.¹³⁴ Ve bu şekilde kapitülasyonlar siyasi ilişkilerin devamlılığını güvence altına alacak şekilde değiştirilmiş ve güncellenmiş olmaktadır.

Yukarıda bahsedilenlerin dışında kapitülasyonların tek taraflılık niteliği şu prensipte de görülmektedir: Osmanlı Yönetimi kapitülasyonları toprakları üzerinde bulunan yabancıların hukuki statüsünün Osmanlı hükümeti tarafından resmi olarak atanan bir temsilciye sahip

¹³² Osmanlı hukukunun oluşum ve işlevi üzerine ayrıntılı bir değerlendirme için Bakınız: Yunus Koç, "Early Ottoman Customary Law: the Genesis and the Development of Ottoman Codification", *Shattering Tradition: Custom, Law and the Individual in the Muslim Mediterranean*, Palgrave Macmillan, New York, 2005, s. 75-121.

¹³³ Yabancı ülke vatandaşlarına bir takım özel imtiyazlar tanınması yerel Osmanlı resmi görevlileri ile sık sık anlaşmazlıklara neden oldu ve devletin bir kurum olarak işlemini sekteye uğrattı. Yabancılar bağlamında Osmanlı görevlilerine en sık iletilen şikâyetler şunlardı: yerel halka konan vergilerden yabancıların muaf tutulması (örn. *reftiye*, *kasabiye*), satılmayan ve bedeli ödenmemiş mallardan vergi alınması, alacak iddiasında bulunma, para değeri konusunda tartışma, para koparmak için yalan ifade verme.

¹³⁴ Resmi bir ihtiyaç bulunmasına rağmen, yabancı (Müslüman olmayan) bir devlette her iktidar değişikliğinde kapitülasyon düzenlenmiyordu.

resmi bir millet (*tâife, millet, cemâat*) şeklinde tanımak için kullanmıştır. Bu nedenle bilinmelidir ki İstanbul'da yabancı devletlerin elçi ve konsolosları Osmanlı hükümeti tarafından yabancı hükümetlerin resmi temsilcileri değil ilgili milletin (*tâife*) liderleri olarak kabul edilmekteydi.¹³⁵

14. yüzyılda İtalyan deniz devletlerine verilen ilk Osmanlı kapitülasyonları gümrük ve ticaret alanında imtiyâzlar içermekte, deniz trafiği¹³⁶ ile cebri borç toplamadan korunma konularındaki hak ve yükümlülükleri tanımlamakta ve adli bir muhakeme usulünü garanti etmekteydi. Ne var ki Akdeniz'in 16. yüzyıldan sonra çok kutuplu jeostratejik siyaset bölgesi olmasından sonra, Osmanlı İmparatorluğu Atlantik'teki yeni deniz güçlerine de kapitülasyonlar vermeye başlamıştır. Ancak o zamanlar bu kapitülasyonların tamamen farklı nedenleri bulunmaktaydı. Kronolojik olarak bakıldığında 16. yüzyıldan itibaren Osmanlı İmparatorluğu içindeki yabancı vatandaşlara tanınan İmtiyâzların genişletilmesi ile hem Akdeniz ve hem de Osmanlı İmparatorluğu'nun siyasi ve ekonomik varlığındaki tedrici gerileme arasında bir bağıntı bulunmaktadır.¹³⁷ Bu bağlamda yabancı vatandaşlar yukarıda bahsedilen hakların yanında İslâmî hukuka aykırı bazı haklar da edinmeye başladı (İslâm ülkelerinde sınırsız seyahat¹³⁸, İmtiyâzlı vergi, harç oranları ile gümrük muafiyetleri, ülke dışında tasfiye ve hacizden koruma, müslüman kıyafetleri giyme¹³⁹ ve kişisel ihtiyaçlar için şarap satın alma). Bunun yanında bazı Osmanlı kapitülasyonlarının karşılıklılık ve simetri

¹³⁵ Ülkeye yerleşmiş durumdaki yabancı diplomatik temsilciler ihtiyaçları için ve gelir elde etmek amacıyla mallara özel bir vergi (ita. *cottimo*) uygulama hakkına sahipti. Bu bağlamda ülkede yaşayan yabancı diplomatik temsilciler esnaf temsilcileri (tur. *esnaf kethüdası*) olarak tanımlanabilir. Bakınız: Bülent Arı, "Osmanlı Kapitülasyonların Tarihçesi ve Mahiyeti", *Yeni Türkiye 701 Osmanlı Özel Sayısı*, 200/32, Ankara 2000, s. 242-251.

¹³⁶ 16. Yüzyıl'daki kapitülasyonlarda İslâm bölgesine ait denizler (Ege Denizi, Kızıl Deniz ve Kara Deniz, İstanbul, Çanakkale ve Otanto Boğazları) olarak değerlendirilen sularda Cezayirli korsanların soygun girişimlerine karşı yabancı gemilerin korunması konusunda özel maddeler bulunmaktadır. Bakınız: İnalçık, "Osmanlı'nın Avrupa ile Barışıklığı..." s. 270.

¹³⁷ Yabancıların kendi bölgeleri dışındaki haklarının genişletilmesine rağmen Osmanlı hiçbir zaman yabancıların özerk koloniler kurmasına izin vermemiş ya da onları dört bir yanı duvarlarla çevrili şehirlerin içine kapatmamıştır. Bakınız: Halil İnalçık, "İmtiyâzat", *Encyclopaedia of Islam*, Leiden, Brill, 1971, Cilt. 3, s. 1180.

¹³⁸ İslâm hukukuna göre *müste'min* sınıfındaki bir yabancıya tanınan güvenlik garantisi tüm İslam bölgelerinde tanınan garanti ile temelde aynıydı. Ancak yabancı vatandaş sayısının çok olmasından ve ekli nüshasıyla birlikte yalnızca bir kapitülasyon belgesi bulunmasından dolayı büyük ticaret merkezlerinin dışına seyahat eden tüccarlar yanlarında Osmanlı devletinin yazılı garantisini (tur. *izn-i hümayûn*) ya da bölgedeki kadı tarafından düzenlenen belgeleri (tur. *yol tezkiresi*) taşıdılar. Ancak Osmanlı resmi görevlileri sıklıkla Osmanlı devletinin garanti yazısını kabul etmiyordu ve bu nedenle Dubrovnik Osmanlı'dan kapitülasyonun bir çok nüshasının kendilerine verilmesini talep ediyordu. Bu konuda uygulanan yöntem şuydu: Dubrovnik'teki hükümet dairesi Osmanlı devletinin onaylı kapitülasyon nüshalarını ödünç alıp tüccarlara veriyor, tüccarlar Dubrovnik'e geri döndüklerinde bu nüshalar geri veriliyordu. Bakınız: A.DVN.DVE.d 13/1: (1/1)/s.5-6 (fi 20 şehri-cumazi'el-ûla sene salase 'aşere ve elf) (14 Ekim 1604); 822/s.180 (fi evâhir-i şehri-Cemâziu'l-ûla sene seb'a ve 'işrîn ve elf) (Mayıs 1618).

¹³⁹ Gayri Müslimlerin silah taşınması, özel bir tip kıyafet giymesi ya da ata binmesi yasaktı. Bakınız: Abû Yûsuf'un yorumu: Shemesh, s. 93.

taşıdığından bahsedildiğinde üzerinde durulması gereken şudur ki bu iki nitelik en çok her iki devlet vatandaşlarına eşit muamele edilmesi ihtiyacına ağırlık veren kapitülasyonlarda görülmektedir.¹⁴⁰

Osmanlı kapitülasyonu yabancı ülkelerle yapılan geçici anlaşmalar ve haraca tabi, bağımlı devletlerle yapılan daimi anlaşmalara hukuki bir çerçeve oluşturmaktadır. Bunun yanında şu da belirtilmelidir ki ilişkilerin gerçek karakteri her bir kapitülasyonun içerik analizi ile değerlendirilmek durumundadır.

3.2.1. 16. Yüzyıl İle 17. Yüzyılın İlk Yıllarındaki Siyasi Bağlam Çerçevesinde Osmanlı Kapitülasyonları

15. ve 16. yüzyıllarda Osmanlı İmparatorluğu'nun uluslar arası pragmatik politikalarına dair birçok ilginç örnek bulunmaktadır. Ne var ki, bir referans noktası olmadığından –örneğin uluslar arası ilişkilere ait bir prensip- 17. yüzyıl başında düzenlenen Osmanlı kapitülasyonu kapsamındaki Dubrovnik Cumhuriyeti statüsünün tam ve net şekilde anlaşılabilmesi için yegâne unsur karşılaştırmalı metottur.

Bu bağlamda Osmanlı İmparatorluğu'nun haraç vergisine tabi (tebaa) Eflak, Boğdan ve Erdel devletleriyle ve ayrıca Venedik Cumhuriyeti ile arasındaki ilişkilerin özünün ve ayrıca Osmanlı'nın uluslar arası çok kutuplu ilişkilerindeki önemli noktalarının ana hatlarını belirlemek istedik. Osmanlı devletinin Venedik ile olan ilişkisinin siyasi olarak iki ayrı ve bağımsız; aynı zamanda ortak çıkarlar bağlamında birbiri içine geçmiş oluşumlar arasında iki taraflı ve opsiyonel bir karaktere dayandığı tarihçiler tarafından kabul edilmektedir. Diğer yandan Osmanlı'nın Eflak, Boğdan ve Erdel ile ilişkileri, deyim yerindeyse *vasal* ve *senyör* arasında görülen daimi bir ilişki şeklinde ve asimetrik nitelikteydi. Bu çalışma kapsamında bizler bu ilişkilere zaman çerçevesinden ayrı olarak bakmaya ve ilgi alanımızı oluşturan 1604 Dubrovnik kapitülasyonu içeriğindeki unsurlarla bu ilişkileri karşılaştırmaya çalışacağız.

¹⁴⁰ Bu prensip Avrupalı yabancılarla aktif bir şekilde iş ilişkileri yürüten gayrimüslim tebaaya (Yahudiler, Ermeniler, Rumlar ve Slavlar) tam olarak uymaktadır. Bu, Levanten ticaretinin zamanla neredeyse tamamen *zimmî* ve *müste'minlerin* kontrolü altına girmesine neden olmuştur. Bunun yanında belirli bazı Hıristiyan Osmanlı vatandaşları yabancı büyük elçilerce tercüman ya da fahri konsolos olarak seçilmiş bu kişilere yabancı tüccarlarla ciddi rekabete girecek düzeyde maddi olanak sağlanmıştır. Bakınız: İnalçık, "İmtiyazat", s. 1180.

3.2.2. Eflak¹⁴¹ ve Boğdan¹⁴²

Rumen tarihçi Viorel Panaite'nin de belirttiği gibi Osmanlı ve Eflak, Boğdan arasındaki ilişkilerin ilk aşaması 14. yüzyıl sonlarından 1538'e kadar devam etmiştir.¹⁴³ Birkaç sayılı aralık dışında Eflak 1394, Boğdan ise 1455'den itibaren İmparatorluğa haraç adı altında vergi (İngilizce: *tribute*) ödemekteydi. Ne var ki her iki ülke de büyük güçlerin (Macaristan, Polonya ve Osmanlı İmparatorluğu) menfaat bölgesine girdiğinden objektif gereksinim ya da çıkarlar nedeniyle Eflak – Boğdan'ın tabiiyet statüsü bu üç güç arasında el değiştirmiştir. 15. yüzyıl boyunca ve 16. yüzyılın ilk çeyreğinde Osmanlı Eflak ve Boğdan'ın kontrolünü ele almak için ara ara savaşa girmiş ve sonunda bu her iki ülkenin de kontrolünü daha sıkı bir şekilde eline almayı başarmıştır.

Panaite, her iki ülkenin de Osmanlı'ya *haraç* adlı vergi ödediğini; her ne kadar Osmanlı bu şekilde isimlendirse de bu verginin klasik İslâmî anlamda *haraç* olmasının beklenmemesi gerektiğini belirtmektedir. Ayrıca aslında ödenen verginin barış için fidye niteliği taşıdığına ve her iki ülke statüsünün İslâmî hukuk bağlamında etkilenmediğine dikkat çekmektedir.¹⁴⁴

Ne yazık ki diğer bazı kaynaklarda varlıklarından bahsedilse de Osmanlı ve bu iki ülke arasında yapılan ve bu zaman periyodunu kapsayan anlaşmalar günümüze ulaşmamıştır. Panaite, 1475 ve 1476 yıllarındaki büyük Osmanlı seferlerinden sonra Osmanlı ile Boğdan *voyvodası* arasındaki anlaşmazlıkların 1481'de sona erdiğini ve Boğdan'ın kaydı tutulan yegâne kapitülasyonunu aldığını belirtmektedir.¹⁴⁵ Ne var ki bu kapitülasyondan sonra, 1484'den 16. yüzyılın ilk yarısına kadar bir dizi Osmanlı seferi düzenlenmiş ve böylece 1481 kapitülasyonu gerçek önemini kaybetmiştir.¹⁴⁶

¹⁴¹ Kemal Karpat, "Eflak", DİA, c. 20, İstanbul 1999, s. 466-469.

¹⁴² Abdulkadir Özcan, "Boğdan", DİA, c. 6, İstanbul 1992, s. 269-271.

¹⁴³ Viorel Panaite, *The Ottoman Law of War and Peace*, Columbia University Press, New York, 2000.

¹⁴⁴ Panaite, *The Ottoman Law...*, s. 206.

¹⁴⁵ Rumen tarihçi Mihai Maxim en az onbir Osmanlı belgesi ve bir dizi yerel kaynağın hem Eflak hem de Boğdan için düzenlenen kapitülasyonun varlığını teyit ettiğini belirtmektedir. Bakınız: Mihai Maxim, "An Introduction to the Juridical-Legal Foundations of the Relations Between the Ottoman Empire and the Romanian Principalities", *Romano-Ottomanica Essays & Documents From the Turkish Archives*, Isis Press, İstanbul 2001, s. 15.

¹⁴⁶ Panaite Osmanlı yönetim geleneğindeki kapitülasyon karakterinin ikili niteliğine dikkat çekmekte ve ancak içerik analizi ile bir ilişkinin hukukî karakterinin belirlenebileceğini belirtmektedir. Bakınız: Viorel Panaite, "Peace Agreements in Ottoman Legal and Diplomatic View 15-17 Century", *Pax Ottomana: Studies in Memoriam of Prof. Dr. Nejat Göyünç*, Yeni Türkiye, Ankara 2001, s. 284; Diğer yandan Panaite Osmanlı devleti ve eyaletleri arasında yazılı olmayan anlaşmaların var olabileceğini de kabul etmektedir, Bakınız: Panaite, *The Ottoman Law...*, s. 384.

Bu bağlamda bu iki ülkenin bahsi geçen zamanlardaki hukuki statüsünün tanımlanmasında kullanılacak tek referans noktası olarak Panaite Osmanlı menşeli belgeleri göstermektedir. Bu belgelerde 1538 yılına kadar bu iki ülke *savaş memleketleri (dârü'l-harb)* olarak tanımlanmaktadır. Bu nedenle barış anlaşmalarının hukuki karakterlerine vâsıl olunamadığından Panaite Osmanlı belgelerine dayanarak bu iki ülkenin İslâm hukuku perspektifinde ve barış zamanlarında sadece *barış memleketleri (dârü's-sulh ya da dârü'l-muvâdea)* olarak tanımlanabileceğine inanmaktadır.¹⁴⁷

1417 barışıyla belirlenen Eflak yükümlülükleri şu şekildeydi (Boğdan da 1455 yılında benzer yükümlülüklerin altına girmiştir)¹⁴⁸: 1. *haraç* ödeme, 2. voyvodaların oğullarının rehin olarak gönderilmesi, 3. askeri lojistik destek, 4. yabancı ülkeler ile ilgili durumları Osmanlı'ya bildirme, 5. Osmanlı'ya hediyeler gönderme. Bu yükümlülüklerin İslâmî teori konseptine göre aslında *barış ülkesi* bağlamında beklenen simetri veya karşılıklılık karakterlerini yansıtmadıkları görülmektedir.¹⁴⁹

Bir başka Rumen tarihçi Mihai Maxim, Eflak ve Osmanlı arasında *anlaşma ülkesi (darü'l-'ahd)* çerçevesinde resmi ve hukuki bir ilişki tanımının 1430'larda şekillenmeye başladığına inanmaktadır. Maxim ayrıca 1476'da III. Vlad Dracula'nın ölümüyle bu ilişkinin sağlamlaştığını belirtmekte, aynı durumun 1504'te Dük Stefan'ın ölümüyle Boğdan için de yaşandığını eklemektedir.¹⁵⁰

Ne var ki, Maxim *voyvodaların* Osmanlı tebası oldukları yıllara odaklanırken, (ki bu yılları uzun süren barış dönemleri izlemiştir), Panaite ise ilişkiler boyutunda önemli nitelikteki ve hem gerçek anlamda hem de şeklen gerçekleşen değişimleri göz önünde bulundurmaktadır. Bu nedenle Panaite'ye göre Osmanlı'nın her iki ülke üzerinde daha katı kontrol uygulamalarına gitmesi kilit noktaları oluşturmaktadır.

Panaite Osmanlı'nın Polonya ile barış ilanından ve 1538'deki Boğdan işgalinden sonra bu iki ülkenin özerkliğini anlamlı bir oranda azalttığını belirtmektedir. Osmanlı, bu tarihlerdeki belgelerinde bu iki ülkeden "*koruma altındaki bölgeler*" (*memâlik-i mahrûse*) olarak

¹⁴⁷ Panaite, *The Ottoman Law...*, s. 238, 463.

¹⁴⁸ Uzunçarşılı II, s. 431, 434.

¹⁴⁹ Panaite, *The Ottoman Law...*, s. 160, 164; Uzunçarşılı II, s. 430.

¹⁵⁰ Bakınız: Maxim, s. 20.

bahsetmeye başlamıştır. Bu, o ülkelerin Osmanlı ülkesi sayıldığını gösterir. Bunun yanında İmparatorluk o zamandan itibaren *voyvodaları* tanımaya hatta atamaya başladı; bunlara beylerbeyi türünde bir *berat* verdi ve ayrıca sadakat – ittifak konularında yükümlü kıldı¹⁵¹ Osmanlı, *voyvodaların* devletler arası siyasette temaslarda bulunmasını yasakladı, *haraç* oranını artırdı ve bu ülkelerde Osmanlı garnizonları kurdu.¹⁵²

Bu bağlamda Panaite 1538 yılından itibaren bu iki ülkenin daha geniş bir anlamda ve şüphe götürmez bir şekilde *İslâm bölgesine* dâhil olduğu sonucuna varmaktadır. Panaite bu sonuca, anlaşma yükümlülükleri ilkelerinden yola çıkarak değil (yazılı ya da yazılı olmayan) özellikle zamanın Osmanlı belgelerinden de anlaşıldığı gibi iki ülke üzerinde gitgide kuvvetlenen Osmanlı kontrolünden ibaret gerçek olgulardan vardığını ifade etmektedir.¹⁵³

Yukarıda açıklanan hususlar değerlendirildiğinde özellikle bir noktanın dikkat çektiği görülmektedir. *Voyvodaların* haraç ödeme suretiyle Osmanlı nüfuzunu tanınmasıyla başlayan ve 1538'de uzun bir barış döneminden sonra sona eren ilişkinin geri döndürülemez niteliği ve istikrarı bulunmaktadır. Osmanlı ile "diğer taraf" arasında İslâm hukuku çerçevesinde ilişki oluşturma hususundaki ön şartları bu iki nitelik oluşturmaktadır.

3.2.3. Erdel

Habsburg yanlıları ve Osmanlı yanlıları arasındaki çatışmalardan kaynaklanan istikrarsızlık, Viyana'nın yakın olması ve 15. yüzyıl klasik Rumeli prensibine göre Osmanlı'nın Erdel işgaline yönelik gösterdiği zayıflık, İmparatorluğun Erdel'e yüz yıl önce Eflak ve Boğdan'a karşı benimsediği politikadan daha pragmatik bir politika gütmesini gerektirdi. Bunun yanında 16. ve 17. yüzyıl'da Erdel, Osmanlı'nın Avrupa'daki kanayan yarası ve kargaşa bölgesi olmuştur. Osmanlı devleti, Erdel güçleri üzerinde hâkimiyet kurmak amacıyla yerel elitlere ek siyasi imtiyazlar tanımaya mecbur kalmıştır. İmparatorluk seçilmiş olan Erdel düklerini düzenli olarak tanımanın yanında bunların bazılarına kapitülasyon verme yoluna da gitmiştir. Ancak görülmektedir ki bahsi geçen kapitülasyonlar Osmanlı'nın haraç yükümlüsü eyaletleri ile olan ilişkileri önceden belirleme gayesini değil, imtiyazlı gruba yönelik belirli bir siyasi destek açılımını yansıtmaktadır.

¹⁵¹ İlke: *dosta dost ve düşmana düşman olub*; Devletlerarası politikaların uyarlanması ile ilgili olarak benzer hak ve yükümlülükler 1565 berati ile bir Yunan adası olan Naxos knezine beyan edilmiştir. Bakınız: Uzunçarşılı III/2, s. 102.

¹⁵² Panaite, *The Ottoman Law...*, s. 337-338, 377-396; Uzunçarşılı III/2, s. 91.

¹⁵³ Panaite *anlaşma ülkesi* (ar. *darü'l-ahd*) hukukî kategorisinin varlığını kabul etmemiştir.

Örneğin 1571 Erdel kapitülasyonunun Iştván Bathory'ı voyvoda olarak seçen Erdel aristokratlarının talebiyle verildiği yine kapitülasyonun metninde belirtilmektedir. Yazılı içerikte voyvodanın, aristokratlarının ve halkının Osmanlı Sultanı'na *haraç* ödediğinden, sadakat ve itaatkârlıklarını her daim ifade ettiklerinden (...*sadâkat ve ubûdiyyette sabit-kadem oldukları*...) ve aralarından birini voyvoda olarak seçtiklerinden bahsetmektedir.¹⁵⁴ 1614'te bir başka voyvoda Betlen Gabor'a verilen kapitülasyonda voyvodanın dış politika eylemlerine (Viyana ile olan ilişkiler kastedilmektedir) getirilen Osmanlı hükümeti yasağı belirtilmektedir. Bu kararıyla Osmanlı hükümeti açık bir şekilde ana gayesini dile getirmiş olmaktadır: İmtiyazlı siyasi grup ve Avusturya ile gerçekleştirilebilecek olası ilişkinin önüne geçmek.¹⁵⁵

Macar tarihçi Geza David tarafından da belirtildiği gibi 16. yüzyılda Eflak - Boğdan ve Erdel üzerinde yürütülen Osmanlı idaresinde benzerlikler görülmesine rağmen beş ana farklılık göze çarpmaktadır: 1) Osmanlı garnizonları Eflak ve Boğdan'ın başkentlerinde kurulurken Erdel hiçbir zaman Osmanlı ordusu barındırmamıştır; 2) Osmanlı hükümeti hiçbir zaman doğrudan Erdel voyvodası atamamıştır; 3) Erdel voyvodası hiç bir zaman oğullarını Osmanlı'ya rehin olarak göndermemiştir; 4) Her iki ülke ekonomileri gelişirken Erdel çok daha az miktarda *haraç* göndermiştir; 5) *Haracın* yanında iki ülke her yıl armağan gönderirken Erdel hiçbir zaman bunu yapmamıştır. David günümüzde bu üç ülkenin yükümlülükler bağlamındaki farklılıklarının altında yatan nedeni açıklayıcı nitelikte tek bir belge bile bulunmadığını belirtmekte ancak bunun yerleşik uygulamanın bir parçası olduğunu öne sürmektedir.¹⁵⁶

3.2.4. Venedik

Osmanlı İmparatorluğu kurulmadan çok önceleri bile Venedik, Bizans, Memluklar ve Anadolu Türk beylikleri ile gelişmiş ticari ilişkiler yürütmekteydi.¹⁵⁷ Osmanlı İmparatorluğu, istikrar kazanmaya başladığı ilk yıllarda genel anlamda Venedik ile ilişkilerini germekten

¹⁵⁴ Uzunçarşılı III/2, s. 91, s. 46.

¹⁵⁵ Ibid, s. 56.

¹⁵⁶ Geza David, "Administration in Ottoman Europe", *Süleyman the Magnificent and His Age*, Longman, London-New York, 1995, s. 71-90.

¹⁵⁷ Osmanlı öncesi Venedik ve Anadolu Beylikleri ilişkileri için Bakınız: Delilbaşı, s. 95-103.

kaçındı. Bu nedenle ilk Osmanlı kapitülasyonu büyük oranda Venedik'in önceden Anadolu Türk beylikleri ile yürüttüğü, iki taraflı ve karşılıklı ilişkilerin bir devamı niteliğindedir.¹⁵⁸

Osmanlı İmparatorluğu Mora, Dalmaçya ve Arnavutluk gibi coğrafyalarla topraklarını büyüttüğü 15. yüzyıl ortalarından itibaren Venedik ile daha büyük anlaşmazlıklar yaşamaya başlamıştır.¹⁵⁹ Ne var ki 16. yüzyılda Venedik Osmanlı ile defalarca savaşmasına rağmen genel anlamda bakıldığında her iki tarafın da barışı muhafaza etmeyi tercih ettiği söylenebilmektedir. Ticarete dayalı şehir devletlerinin güçlerindeki tedrici gerileme ve Atlantik kaynaklı yoğun rekabet uluslar arası arenada önemini yitirmeye başlayan Venedik'in siyasi ve askeri konumunu etkilemiştir.

Hollandalı tarihçi Hans Theunissen Venedik kapitülasyonları ile ilgili değerlendirmesinde Venedik kapitülasyonlarının her iki tarafça onaylanma prosedürüne tabi olduğunu bu prosedürle kapitülasyonun iki taraflı ve karşılıklı karakterinin resmi düzeyde açıkça ortaya konduğunu belirtmektedir.¹⁶⁰ Theunissen, bu diplomatik prosedürün ve kapitülasyon metinlerinin 16. yüzyıl ortalarında değişmeye başladığının, ayrıca bu durumun Venedik kapitülasyonlarının klasik *berat* formu kazanmasına neden olduğunun altını çizmektedir. Ne var ki Osmanlı'nın Venedik'e verdiği kapitülasyonlar yine de başlı başına birer siyasi enstrüman olarak kabul edildiğinden bir deniz ve ticaret gücü olarak Venedik'in kapitülasyonları gerçekte eşdeğer bir kurum olarak ve simetri taşıyan bir karakterle aldığı göz önünde bulundurulmalıdır. Bu nedenle uygulamada her iki tarafın da vatandaşlarının hakkını karşılıklı olarak koruduğu kabul edilmiştir.¹⁶¹

Venedik hiç bir zaman 16. yüzyıldaki vergiye tabi ülkeler ve Dubrovnik örneklerinin oluşturduğu manada ve cizyenin bir alternatifi olarak *haraç* vergisi ödemek zorunda olmamıştır. Venedik *haraç* vergisini sadece Mora ve Ege adaları¹⁶² dâhilindeki resmi İslâm

¹⁵⁸ Menteşe beyi tarafından verilen 1403 Venedik kapitülasyonu içeriğindeki unsurlar oldukça ilginçtir. Bakınız: Ibid, s. 99.

¹⁵⁹ 15. yüzyıl'da Osmanlı devleti Devletlerarası ticaret için Venedik'in rakiplerini tercih etmeye başlamıştır: Genova, Floransa ve Dubrovnik. Bakınız: Halil İnalçık, *The Ottoman Empire, The Classical Age*, s. 133-139.

¹⁶⁰ Doküman Sultan'ın tuğrası ve Venedik hükûmeti mührü ile onaylanmıştır. Bakınız: Theunissen, s. 225, 307.

¹⁶¹ Ibid, s. 307-308; V.L. Menage, "The English Capitulation of 1580: A Review Article", *International Journal of Middle East Studies*, Cilt: 12, No.:3 (Nov. 1980), s. 375.

¹⁶² Örneğin 1430'dan itibaren Venedik Lepanto ve Arnavutluk'ta bulunan bir çok ufak mülkü elinde bulundurduğundan Osmanlı devletine 236 altın ödemiştir. 1479 barış antlaşması ile Venedik 100,000 altını bir kerede savaş tazminatı olarak, ve yıllık 10.000 altın da serbest ticaret için ödemiştir. 1482'de Sultan II. Beyazıt serbest ticaret için ödenen bedeli kaldırmıştır. 1517'den 1571'e kadar Venedik Kıbrıs'ı elinde bulundurmaktan dolayı Osmanlı devletine yıllık 8000 altın vermiştir. Kıbrıs'ı kaybettikten sonra 1573 kapitülasyonunda Venedik

topraklarında mülkiyet hakları çerçevesinde ödemiş zaman zaman da Osmanlı'ya savaş tazminatları vermiştir.¹⁶³

1604 Venedik kapitülasyonu iki devlet arasındaki dostluğu ifade etmekte ve Venedik'i İmparatorluk ile Batı arasında savaş olması durumunda tarafsız kalma durumunda bırakmaktadır. Sultan Venedik'in anlaşmaya bağlı kalması durumunda kendilerinin de bağlı kalacağını (*mu'âhede*) beyan etmektedir.¹⁶⁴

Diğer maddelerde borçların karşılıklı olarak kabulü, tarafları Venedikli-Osmanlı olan davalarda kadı önünde Venedik şahadetinin geçerliliği ve tercüman (*dragoman*) ihtiyacının kabul gördüğü yer almaktadır. Kapitülasyonda *haraç*, gümrük vergisi veya harçlarından bahsedilmemekte sadece eski geleneklerin devamı ifade edilmektedir. Venedik'e karşı uygulanan yegâne kısıtlama büyük olasılıkla casusluk ve korsanlık faaliyetlerinden çekinildiğinden İslâm bölgelerinde seyahat ve denizciliğe kısıtlama getirilmesidir.

Uluslar arası ilişkilere İslâmî teori açısından bakıldığında 1604 kapitülasyonu kapsamındaki Osmanlı Venedik ilişkilerinin İslâm hukuku çerçevesine tam olarak uymakta olduğu görülmektedir. Venedik bir *barış ülkesiydi (dârü's-sulh)*, ve kendisine tabi olanlar İslâm bölgesinde geçici olarak koruma altında bulunan bireylerdi,.

3.3.1. Kapitülasyon Kavramı Üzerinde Varılan Genel Sonuçlar

Buraya kadar verilen örneklerde görülmektedir ki devletler arası siyasette Osmanlı İmparatorluğu daha ziyade faydacı bir tavır sergilemekte, İslâm hukukunu ikincil öncelikte tutmakta ve bunun yerine amaca ve faydaya yönelmektedir. Şurası çok açıktır ki Osmanlı devletler arası ilişkilerde İslâm hukununun yanı sıra büyük oranda bir *reel-politik* unsuru olan belirli bir siyasi mekanizma yelpazesini ustaca idare etmektedir (askeri güç, siyasi – diplomatik faaliyetler veya maddi ya da mâli karakterli baskılar). Bu çerçevede aşağıdaki sonuçlara varılmıştır:

barış tazminatı olarak ve serbest ticaret için toplam 300.000 altın ödeme taahhüdünde bulunmuştur. Bakınız: Theunissen, s. 123, 133-4, 137.

¹⁶³ Örnek: Venedik 1540'da Kanuni Sultan Süleyman ile barış antlaşması imzaladığında barışa katkı için 300.000 altın ödemeyi Kabul etmiştir. Bakınız: Ibid, s. 168.

¹⁶⁴ Ibid, s. 579-591.

1. Osmanlı yönetimi kapitülasyon verirken hiçbir zaman yeknesak bir politikaya sahip olmamıştır. Uygulama göstermektedir ki kapitülasyonlar bağımsız ülkelere siyasi işbirliği, ittifak ya da barış karşılığında verilmiştir. Bunun yanında yine uygulamada görülmektedir ki haraçgüzar *dârü'l-ahd* devletler, Osmanlı'nın kendi açısından siyasi bir projesine, grup ya da programına destek vermeyi uygun bulduğu durumlarda kapitülasyon elde etmiştir.

Bu nedenle Osmanlı kapitülasyonları yüksek emperyal öneme sahip birer siyasi enstrüman olarak değerlendirilmelidir. Uluslar arası ilişkilerdeki İslâmî teori, kapitülasyonları siyasi bir enstrüman olarak öngörmesine hatta bunların her daim İslâm hukuku çerçevesinde kalması konusunda bir eğilim bulunmasına rağmen kapitülasyon verme ideolojik değil fakat siyasi ve pragmatik nedeni bir harekettir. Bu nedenle Osmanlı kapitülasyonuna sahip olmak Osmanlı hükümeti ve "diğer taraf" arasındaki ilişkinin manasına katkıda bulunmuş ancak bunun yanında bahsi geçen ilişkinin hiç bir zaman İslâm hukukuyla sıkı sıkıya tutarlılık göstermesine ihtiyaç duyulmamıştır.

2. "Diğer taraf" ile arasındaki ilişkilerde sahip olduğu hak ve yükümlülüklerin belirlenmesinde uygulamada bahsi geçen yükümlülüklerin İslâmî karakter taşıması gerekmemesine rağmen Osmanlı devletinin İslâmî hukuk terminolojisini kullandığı görülmektedir. *Haraç* konusunda eğildiğimizde Osmanlı devletinin terimi iki şekilde kullandığını görmekteyiz: 1) İslâm hukukundaki anlamıyla tutarlı olması ve 2) olağan barış tazminatı kapsamında ideolojiden uzak olması. Bu bağlamda bir ülkenin bu yükümlülükler altına girmesiyle, kendisinin İslâm hukukuna göre hukukî ve siyasî sınıflandırmaya tâbi tutulduğu anlamının çıkarılmasına gerek duyulmamaktadır.
3. Her bir kapitülasyon metni Osmanlı devleti ve "diğer taraf" (*darü's-sulh* ile *darü'l-ahd*), arasındaki ilişkinin esas niteliğini gösterdiğinden dolayı bu metinlerin analizi gerekmektedir. Ne var ki buradan sadece analiz ile iki taraf arasındaki ilişkilere tam ve kesin bir şekilde vakıf olunacağı anlamı çıkmamaktadır. Tam ve detaylı bir bakış açısı ancak Osmanlı devletinin belirli bir ülkeye yönelik olarak düzenlediği tüm hukuki ve siyasi belge serisinin tahlili ile elde edilebilir.
4. Uygulamada görülmektedir ki belirli bir toprak parçasının İslâm hukukuna göre sınıflandırılması için Osmanlı Devleti'nin ya bu bölge ile göreceli olarak istikrarlı bir ilişki tesis etmiş olması, bu bölge üzerinde daimi nitelikte siyasi nüfuz ya da kontrole sahip olması veya burayı tam olarak işgal etmiş olması gerekmektedir. Bu bağlamda İslâm

hukuku çerçevesindeki ana yükümlülük ve haklar ancak bahsi geçen sınıflandırmayı takiben ortaya çıkmaktadır. Ancak bu durumda *haraç* İslâmî olarak hukuki bir karakter kazanmaktadır.

Yukarıda varılan sonuçlar çerçevesinde Dubrovnik ile ilgili olarak aşağıdaki soruları ortaya koyabilmekteyiz:

1. Dubrovnik Cumhuriyeti 1442'den itibaren düzenli olarak kapitülasyon elde etmiştir. 17. yüzyıl'a kadar süregelen tarihlerde Dubrovnik ve Osmanlı devleti arasındaki ilişkide harekete geçirici unsur neydi ?
2. Dubrovnik Cumhuriyeti 15. yüzyıl ortalarından itibaren Osmanlı devletine *haraç* öderken bunun gerçek anlamı, nedeni ya da hukuki ve siyasi önemi neydi?

1604 Dubrovnik kapitülasyonunun analizi ile iki taraf arasındaki ilişkide var olan temel siyasi fikre ulaşılabilecektir.

3.3.2. Dubrovnik Kapitülasyonu

1442'deki ilk Osmanlı kapitülasyonundan Sultan I. Ahmed'in 1604 kapitülasyonuna kadar dokuz sultan tahta oturmuştur. Ancak belirtilen tarih diliminde düzenlenen (1442-1604) Dubrovnik kapitülasyonları arasında günümüzde iki adet orijinal belge vardır (III. Murad ve III. Mehmet kapitülasyonları).¹⁶⁵ Diğer tüm kapitülasyonların sadece kopya nüshaları elimizdedir (I. Selim'in¹⁶⁶, II. Süleyman'ın¹⁶⁷ ve I. Ahmed'in kapitülasyon ekli ferman nüshaları¹⁶⁸). 1442 yılında II. Murad, 1458 yılında II. Mehmet ve 1481 yılında II. Bayezid kapitülasyonları Dubrovnik hükümet dairesindeki nüshalarda Bosna tipi Kiril alfabesi ile Hırvat dilinde yazılı olarak muhafaza edilmiştir.¹⁶⁹

¹⁶⁵ Kapitülasyonlar DA'de sayı verilerek muhafaza edilmiştir: III. Murad III'ün (Cilt 7, No.:301) ve III. Mehmed'in (Cilt 9, No.:431) kapitülasyonları. Bakınız: Miović, *Fermani (Fermanlar)*, s. 177, 194; III. Murad kapitülasyon nüshası N. Biegman tarafından verilmiştir. Bakınız: Biegman, s. 56-57.

¹⁶⁶ I. Selim'in 1513 tarihli kapitülasyonu DA'de ve Osmanlı Türkçe'si ile yazılı olarak muhafaza edilmiş en eski kapitülasyondur ve bir Rumeli kazaskerinin düzenlediği nüshada yer almaktadır. Bakınız: Elezović I, s. 572-579.

¹⁶⁷ Nüsha 1556 yılında Osmanlı Türkçe'si ile hazırlanmış ve DA'de muhafaza olunmuştur: Cilt 5, No.:207. Bakınız: Miović, *Fermani (Fermanlar)*, s. 165.

¹⁶⁸ Nüsha 1604 yılında Osmanlı Türkçe'si ile hazırlanmış ve DA'de muhafaza olunmuştur: Cilt 11, No.:532. Bakınız: Miović, *Fermani (Fermanlar)*, s. 209.

¹⁶⁹ Kapitülasyon belgelerinin kaynak eseri: Boško Bojović, *Raguse et L'Empire Ottoman*. Ayrıca Ćiro Truhelka'nın kitabından da yararlandım, *Tursko-slovijski spomenici Dubrovačke archive (Dubrovnik Arşivindeki Türkçe-Slovence belgeler)*.

A.DVN.DVE.d 13/1 defterinin 1 ve 2. sayfalarında 19 Rebi'ü'l-âhir 1013 A.H. (15 Ağustos 1604) tarihli ve I. Ahmed'in tahta geçmesini takip eden dokuz ay zarfında yazılan bir Dubrovnik kapitülasyon nüshası bulunmaktadır. Aynı defterin 179 ve 180. sayfalarında Cemâziye'l-evvel 1027 A.H. (06-15 Mayıs 1618) tarihli yani II. Osman'ın tahta geçişinden yaklaşık üç ay sonra verilen II. Osman kapitülasyonu bulunmaktadır.¹⁷⁰

Metinlere diplomatik kuralları açısından bakıldığında belirtilen iki kapitülasyon nüshasındaki paragraf sırasının değiştirildiği düşünülebilir. Diplomatik *protocol* and *eschatocol* (resmi giriş ve sonuç) bölümleri bizim nüshalarımızda bulunmamaktadır ve metin kısa başlangıç bölümünden hemen sonra ana bağlama geçmiştir. 1604 kapitülasyonu tarihi metnin başındadır.¹⁷¹ *Dispositio* (hüküm) bölümünün orijinal belgeden aynen kopyalandığı görülmektedir. Metin bir *te'kid* ve son ihtar bölümleri ile sona ermektedir. Defterdeki iki kapitülasyon nüshası arasında metin *expositio* (nakl) özelliği bakımından çok küçük farklılıklar bulunduğundan 1604 tarihli metinden farklılıklara dair notlar yer alan bir metne yer verdik.

Metin:

(datatio – tarih)

Yevmü'l-isneyn

Fî 19 şehr-i Rebi'ü'l-âhir sene selâse 'aşere ve elf

1. Protokol kısa bir giriş bölümüyle kısaltılmıştır:

1.1 *Nişân-i hümâyûn oldur ki:*

2. Bağlam

(expositio/narratio - nakl)

2.1 *Bundan akdem Dubrovnik begleri ve knezleri merhumûn ecdadım zamanlarında sadâkat ve istikâmet ile ita'at ve inkiyâd gösterdikleri ecilden ellerine ahd-nâme-i hümâyûn verilüb*

2.2 *Ba'dehu merhum babam Sultan Mehmed han zamanında dahî elçileri gelüb ahdnâmeleri tecdîd olunmak rica eylediklerinde.¹⁷²*

¹⁷⁰ Defter içeriğine göre öyle görülmektedir ki üç aylık fetret döneminde I. Mustafa Dubrovnik Cumhuriyeti'ne kapitülasyon vermemiştir.

¹⁷¹ 1618 tarihli nüsha yer ve tarihle bitmektedir: *Tahriren fî evâsıt-ı şehr-i Cemâziü'l-ûla sene seb'a ve 'işrîn ve elf. Be-makam-i Kostantiniyüzyile el-mahruse;*

¹⁷² 1618 tarihli nüsha şu giriş bölümüne sahiptir: "*Bundan akdem Dubrovnik begleri ve knezleri merhumûn ecdâd-i izâmım enârallahu te'âla berahinehum zamanlarında sadâkat ve istikâmetle itâ'at ve inkiyâd getürüb, ol zaman*

(dispositio – hüküm)

- 2.3 *Kadîmden edâ edegeldikleri on iki bin beş yüz sikke filurilerin sâl-be-sâl âdet-i kadîme üzere elçileri ile âsitâne-i sa'âdetime getüreler.*¹⁷³
- 2.4 *Zikr olunan on iki bin beş yüz sikke filuriden ziyâde haraç taleb olunmaya.*
- 2.5 *Ve mezburların vilâyet[lerin]e ve memleketlerine ve hisarlarına ve kendülerine sancakbeglerinden ve subaşılardan ve erbâb-i timardan ve bi'l-cümle sâye-i sa'âdetimde olan kimesnelerden bi-vech-i mine'l-vucûh zarar ve ziyân yetişmeye.*
- 2.6 *Ve bundan evvel ka'aları ve vilâyetleri ne vechle emn ü eman içinde olgelmişler ise girü ol vechle emn ü emân içinde olalar.*¹⁷⁴
- 2.7 *Ve bunların cevânibinde olan illerden yağı ve illeri olsun kurudan ve yaşdan olsun, mezburların kala'larına geleler ve gideler hiç ahad mani' olmayub, dahl u ta'aruz kılmaya.*¹⁷⁵
- 2.8 *Ve bâzırganları memâlik-i mahrûsemde ticaret edeler gelüb gideler; rızklarına ve davarlarına ve sair esbâblarına kimesne dahl edüb zahmet vermeye.*
- 2.9 *Ve yollarda bac dahi taleb etmeyeler.*
- 2.10 *Ve zikr olunan Dubrovnik tâcirleri memâlik-i mahrûseme meta'ların getürüb satduklarında evvelden yüzde iki akça gümrük alınugelüb sonradan mezburların satdukları meta'larından yüzde beşi akça gümrükleri alınmak emrim olmuşdu. Dubrovnik elçileri gelüb "Edirne ve Brusa ve İstanbul'dan gayrı Rumili vilâyetlerinde tâcirlerimiz satdukları meta'larından gümrüklerin ber-karâr-ı sâbık yüzde ikişer akça alınub bu üç yerden gayrı yerde satılan meta'imızın gümrüğün üç yıl üç yüz bin akça mukata'a ile 'âmil bulalım. Ve 'âmile yarar kefil-i bi'l-mâl bulalım, nesne zâyî olmasun. Ve altı ayda bir elli bin akçayı hazine-i âmireye teslim idelim, zira emin dahl etmesün ve üzerimize havâle gelmesün" deyu iltizâm eyledikleri ecilden mezburların bâzırganları zikr olunan üç yerden gayrı Rumili vilâyetlerinde karadan ve denizden getürüb satdukları meta'larından ber-karâr-ı sâbık yüzde iki akça alınmak emr olunub.*
- 2.11 *Bâzırganları meta'larını satdukları yerlerde yüzde iki akça gümrüklerin gümrük 'âmili olana vireler.*
- 2.12 *Ve her altı ayda bir elli bin akça iltizâmları üzere hazîne-i 'âmireye getürüb teslim ideler.*

ellerine 'ahd-nâme verilüb, ba'dehû merhum babam Sultan Ahmed han tâbe serâhu zamanında 'ahdnameleri tecdîd olunmak ricâ eylediklerinde ..."

¹⁷³ 1481 kapitülasyonunda haraç için nihai miktar olarak 12.500 altın belirlenmiştir.

¹⁷⁴ 2.5 ve 2.6 maddeleri ilk kez 1442 kapitülasyonunda benzer şekilde geçmektedir.

¹⁷⁵ 2.7 maddesinde komşu Osmanlı ve Venedik topraklarından tüccarların Dubrovnik'e serbest ticareti kastedilmektedir.

- 2.13 *Ve elçileri şöyle şart eyledi ki: “Zikr olunan gümrük ‘ummâl el-ân üç yıla olmaya. Bu üç yıl tamâm olduktan sonra girü yarar ‘âmiller ve mâla yarar kefiller bulivirelüm” deyu iltizâm etdiler.*
- 2.14 *Ve emin olan girü Dubrovnik kapusunda oturub.*
- 2.15 *Bunlardan gayrı sâir Frenklerin yüzde beş akça hesabı üzere cem’ eyleye.*
- 2.16 *Ve bu vechile şart eyledikler ki, hîle ve telbîs edüb sâir Frenklerin meta’ın gümrük virmemek için kendimüzündür deyu suret-i _____ şöyle ki hîleleri sâbit ve zâhir ola, ol meta’ girift ola.*
- 2.17 *Karadan ve denizden İstanbul’a meta’ getürüb satduklarında yüzde beş akça hesabı üzere ve Edirne’ye ve Brusa’ya meta’ iledüb satduklarında yüzde üçer akça gümrüklerin vireler.*
- 2.18 *Ve zikr olunan üç şehrin gümrüğü bu mukata’ada dâhil değildir. Ve hazine-i ‘âmireye zabt ü kabz oluna.*
- 2.19 *Ve mezburların tâcirleri meta’ların satmayacak olurlarsa alub istedikleri yere iledeler kimesne manî olmaya.¹⁷⁶*
- 2.20 *Ve iltimasları olan yerlerden eğer Şer’le sâbit ve zâhir olursa alalar.*
- 2.21 *Ve şahidleri Dubrovnik’den olan kimesnelerin şahâdetleri mezburların iltimasları hakkında mesmu’ ola. Eğer iltiması Müslümanlarda ise kadıya varub Şer’le sabit olursa alalar.*
- 2.22 *Ve âharın borcu için Dubrovnik’den geleni tutmayalar. Belki borçlu kim ise bi-hakkın mahsus ânı tutalar. “Sen ol yerdensin” deyu rencîde etmeyeler.¹⁷⁷*
- 2.23 *Memâlik-i mahrûsemden bir kimesnenin rızkın alub Dubrovnik’e kaçsa mezkurun âdet üzere anda dahî teftiş oluna, tâ kimesnenin rızkı zayı’ olmaya.*
- 2.24 *Dubrovnik’den beri gelüb memâlik-i mahrûsemde mürd olsa rızkına beytûlmâlcî dahl itdikleri andan vârisi gelüb rızkın taleb eyleye.¹⁷⁸*
- 2.25 *Ve adâvet üzere olan küffâr vilâyetlerinden bâzîrgânlar mezburların illerine ticârete gelürlerse hiç ahad mâni’ olmaya.¹⁷⁹*

¹⁷⁶ 2.19 maddesi ilk kez 1442 kapitülasyonunda geçmektedir.

¹⁷⁷ 2.22 maddesi 1442 kaynaklıdır fakat yalan ifadelerin konu alındığı son madde ile güncellenmiştir.

¹⁷⁸ 2.24 maddesi ilk kez 1442 kapitülasyonunda geçmektedir.

¹⁷⁹ 2.25 maddesinin önünde 1481 kapitülasyonunda Hırvatça yazılan bir maddenin benzerine yer verilmiştir. Bu maddede şöyle denmektedir: *konuştığı dil ne olursa olsun herkes buraya (Dubrovnik) karadan ya da denizden seyahat edebilir, burada kalabilir ve herhangi serbest bir şehri ve egemen bölgesini ziyaret eder gibi burayı da ziyaret edebilir.*

- 2.26 *Ve kendülere memâlik-i mahrûsemden bir kimesne ziyân etdirse bana 'arz oluna. Gereği gibi hakkından gelinüb rızıkları tazmîn etdürile deyu ahd-nâme-i hümâyun verilüb.*
- 2.27 *Ve zikr olunan hususlardan gayrı Dubrovnik bâzîrgânları memâlik-i mahrûsemde aldıkları meta'ı İstanbul'da ve Tuna'da ve Rumilinde vâki' olan iskelelerde gemilere tahmîl eylediklerinde kimesne mâni' olmaya.*
- 2.28 *Ve âdet-i kadîme üzere yüzde iki akça gümrüklerin edâ eylediklerinden sonra olugelene muhâlif refti(ye) ve masdariye nâmına akça alınmaya.*
- 2.29 *Ve şimden sonra sâir ber-mu'tad ihdâs olunmağla cümle Rumili vilâyetlerinde Dubrovnik bâzîrganlarından nesne taleb olunmaya.*
- 2.30 *Ve bâzîrganları meta'ların satmayacak olurlarsa istedikleri yere alub gidüb kimesne mâni' olmaya deyu ahd-nâmelerinde derc olunmak ricâ etdiklerinde pâye-i serîr-i a'lâlarına arz olundukda mâ-takaddemden olageldüğü kânun üzere ola deyu bu hatt-i hümâyun ile ferman olunub.*

(sanctio – te'kid)

- 2.31 *Hâlâ 'avn-i inâyet-i rabbânî ile serîr-i saltanat ve bargâh-i hilâfet-celâlet ile müyesser olmağıla ol ahd-nâmeyi mezbûrûn beğler Marko Bazeli ve Yako Babali nam elçileri ile gönderüb, tecdîd olunmak rica etdikleri ecilden ben dahî mukarrer tutub müceddeden işbu ahd-nâme-i hümâyun izzet-makrûnum verdüm.*
- 2.32 *Buyurdum ki: zikr olunan Dubrovnik beyleri mâdam ki cadde-i 'ubûdiyetde sâbit-kadem ve râsih-dem olub, vech-i meşrûh üzere sadâkat ve istikâmetle hizmetlerin ve haraçların bî-kusûr edâ edeler. Merhûmun ve mağfûr(un) lehüm ecdâdım ve babam ruhları için ve dînüm için ve âtiye-hakk için bu şartlardan 'udûl ve inhirâf gösterilmeye.¹⁸⁰*

(ihtâr)

- 3.1 *Ve işbu ahd-nâme-i hümâyunuma muhâlif emr-i şerif ihrâc olunursa dahî amel olunmayub, re'y-i ahd-nâme-i hümâyununun mazmûnuyla 'amel oluna.¹⁸¹*

¹⁸⁰ 1618 tarihli nüshada şu te'kid bölümü (sanctio) bulunmaktadır: *Zikr olunan Dubrovnik begleri mâdam ki cadde-i 'ubûdiyetde sâbit-kadem olub vech-i meşrûh üzere sadâkat ve istikâmet ile hizmetlerin ve haraçların bî-kusûr edâ eyleyeler. Ben dahi 'ahd u yemin iderim ki: yerleri ve gökleri halk iden hudâyi mu'in celle celâluhu ve 'amme nevâluhu hakkı için ve dînüm için ve ecdâd-i 'izâmım ve babam enârallahu berahinehüm, ervâh-i şerîfeleri için bunlara mahallerden 'udul ve inhirâf gösterilmeye. Ve bu 'ahd-nâme-i hümâyuna muhâlif emr-i şerif ihrâc olunursa dahi 'amel olunmayub dâima bu 'ahd-nâme-i hümâyunum mücebince 'amel oluna. Min ba'd hilâfına cevaz gösterilmeye.*

¹⁸¹ 1618 tarihli nüshada şu lânet bölümü (corroboratio) bulunmaktadır: *Ve bu 'ahd-name-i hümâyuna muhalif emr-i şerif ihrac olunursa dahi 'amel olunmayub. Da'ima bu 'ahd-name-i hümâyunum mucebince 'amel oluna. Min-ba'd hilâfına cevaz gösterilmeye.*

3.3.3. Belgenin Değerlendirilmesi

Madde 2.1-2.7, 2.25, 2.31 ve 3.1 Dubrovnik ve Osmanlı İmparatorluğu arasındaki ilişkilerin siyasi karakterini açıklamaktadır. Kapitülasyon metninin başlangıcı ve bitişi söz konusu ilişkinin Dubrovnik'in daimi ve sürekli sadakat ve biatinın yanında Sultan'ın onayı ve bu sadakate karşılık olarak verdiği ödül vaatleri üzerine kurulduğunu göstermektedir.

Kapitülasyonun başlıca ön şartı Dubrovnik'in 12.500 altın sikke değerinde *haraç* ödemesiydi. Uygulamada *haraç* barış ve işbirliği simgesi olan güven mektubu yerine geçmiş, kapitülasyon düzenlenmeden önce yabancı yöneticilerce Sultan'a gönderilmiştir. *Haraç* öndendikten sonra Sultan Dubrovnik'in toprakları, kurumları ve vatandaşlarına ait özerkliğin ihlal edilemezliğini İslâm hukuku ve gelenekleri çerçevesinde garanti eden bir kapitülasyon düzenlemiştir. Sultan böylece Dubrovnik'i tebaasından gelen saldırılarına karşı korumayı vaat etmekle, Dubrovnik halkına Osmanlı topraklarında serbestçe ticari faaliyet yapma hakkı tanımaktadır. Ancak diğer yandan Sultan, Osmanlı ile savaş durumunda olunsun ya da olunmasın dünyanın herhangi bir yerinden gelen yabancıların Dubrovnik'te bulunma ve ticaret yapma hakkı olacağını da beyan etmiştir.

2.8-2.24 ve 2.26-2.30 anlaşmanın hukuki ve ticari unsurlarını belirlemektedir. Sultan tüm Dubrovnik tüccarlarına Osmanlı İmparatorluğu'nun her yerinde serbest seyahat ve ticaret garantisi vermekte ve bunları tüm yerel vergilerden muaf kılmaktadır (*bac, reftiye, masdariye*). Sultan ayrıca tebaası dolayısıyla Dubrovnik'in zarar görmesi durumunda zararın tazmini için doğrudan kendisine bilgi verilmesi üzerinde durmaktadır.

Kapitülasyonun büyük bir bölümü Kanuni zamanında Dubrovnik'e verilen Dubrovnik'in gümrük vergisi üzerindeki iltizamın şekil ve işlevini belirleyen maddelerde düzenlenmiştir. Bunun yanında, Sultan I. Ahmed'in Dubrovnik gümrük vergisini %2'den %5'e çıkarmak istemesiyle ilgili olarak 1604 kapitülasyonunda Dubrovnik elçilerinin gümrük resimlerini iltizamla toplama geleneğine atıfta bulduklarını belirtmektedir.

Unutulmamalıdır ki iltizam bedeli ile sadece satılan mallar üzerinden ve satış yerinde Dubrovnik tüccarlarından alınan %2'lik bir vergi kastedilmektedir. Malların satılmaması durumunda Dubrovnik tüccarları bu malları hiçbir gümrük vergisi ödemedi başka yerlere nakledebiliyorlardı. Dubrovnik tarafından talep geldiğinde Osmanlı devleti bir mültezim atıyordu. Bu kişi Dubrovnik vatandaşı olmak zorundaydı. Dubrovnik hükûmeti de mültezim

için üç senelik görev süresi bulunan bir garantör seçerdi. İltizama konu olan ticaret bölgesi İmparatorluk'un sadece Rumeli topraklarını kapsıyordu ve Dubrovnik'in yerel vergi ödemek durumunda olduğu üç şehir bu bölgeye dâhil değildi: Edirne ve Bursa için % 3, İstanbul için %5. İltizam bedeli 50 biner akçelik iki taksit halinde ve altı ayda bir ödenmek durumundaydı.

Dubrovnikli tüccarlar %2 vergi ödemek durumundaydı. Bunun yanında Dubrovnik ayrıca Dubrovnik limanında diğer ülkelerden gelen yabancı tüccarlardan %5 vergi alan Osmanlı gümrük memuruna (*emin*) da ev sahipliği yapıyordu. Osmanlı gümrük memurunun Dubrovnikliler'in ticareti ve vergi iltizam düzenine müdahale etmesine izin verilmiyordu. Diğer yandan, kapitülasyonda Dubrovnik halkının yasaları ihlal etme alışkanlığına sahip olduğundan bahsedilmekte yabancı tüccarların daha az vergi ödemesi için bu kişilere ait malları gümrükten kaçak sokup kendi mallarıymış gibi gösterdikleri ifade edilmektedir.¹⁸²

Kapitülasyon belgesinde hukuki ve ticari nitelikteki maddeler arasında borç anlaşmazlıklarının çözümüne yönelik maddeler de bulunmaktadır: Vergilerin üçüncü kişilerce zorla toplanması yasaklanmıştır. Ayrıca kapitülasyon belgesinde Dubrovnik'in hukuki kurumlarının tanındığı ve kadı huzurunda Dubrovnik vatandaşı biriyle Müslüman bir kişinin şahitliklerinin eşit olduğu kabul edildiği metinde vurgulanmıştır. Ölmüş kişilerin mallarına devlet tarafından el konması kesin bir şekilde yasaklanmıştır.

3.3.4. Sonuç

Dubrovnik kapitülasyonunun ana fikri büyük oranda İslâm hukukuna göre şekillenmiş olsa da kısmen haraç mükellefi ülkelere yönelik kuramsal ilişki kavramının ötesine geçmekte, yani bu tür ilişkiye has belirli unsurları içermemekte ve ilişkilerde takip edilen pragmatizmin bir nevi kanıtını oluşturmaktadır.

İslâm hukukundaki asimetrik ilişkiler kuramından yola çıkan hukukî bir çerçeveden bakıldığında Dubrovnik *haraç* ödediği sürece Osmanlı devletinin askeri ve siyasi korumasına tabiydi. Tabii ki tek yükümlülük *haraç* değildi. Dubrovnik'ten iç ve dış politikalarını Osmanlı devletinin politikalarına uydurması bekleniyordu. Ne var ki Dubrovnik'in 12.500 altın

¹⁸² Anadolu'daki yabancı tüccarlar kendilerini Dubrovnik vatandaşı gibi göstermeyi bu şekilde Osmanlı yönetiminden buğday elde etmeyi ya da gümrük vergisi ödemediği kaçınmayı alışkanlık edinmişti. Bakınız: 5 No'lu MD, No.: 533 (27 Rebîü'l-âhir 973 / 21 Kasım 1565).

değerindeki *haraç* vergisi sembolikti çünkü Osmanlı devleti için bu miktar çok da anlam ifade etmiyordu. Bu çerçevede öyle görülmektedir ki *haraçtan* çok Dubrovnik'in siyasi rolü Osmanlı devleti için daha önemlidir. Şöyle ki haraç ödeme yükümlülüğünün yanında 15. yüzyıl sonu ve 16. yüzyılda özellikle Akdeniz'deki uluslar arası siyaset sahnesinde Dubrovnik'in Osmanlı devleti için çok daha büyük öneme haiz olduğu söylenebilmektedir.

Osmanlı devletinin çıkarlarını mümkün olan en iyi şekilde elde etme çabasıyla Dubrovnik'e yüzyıllar boyunca cömertliğini gösterdiği, uluslar arası siyasi faaliyetlerinde serbestlik tanıdığı konusunda oldukça ikna olmuş durumdayız. Kapitülasyon, Osmanlı devletinin Dubrovnik Cumhuriyeti'ne ait kurumların varlığını kabul etmesi ya da kontrol etmesine değinmemektedir.

Bazı tarihçiler Dubrovnik'teki resmi devlet görevlilerinin ard arda yeniden seçilmeleri üzerinde Osmanlı devletinin daimi bir kontrol elde edemediğinden bahsetmekte ve bunun Dubrovnik'teki kurumların fiilî şekilde bağımsız kalmasına neden olduğuna değinmektedir. Bu sonuçların Osmanlı kurumlarını sıradan görmek kadar banal nitelikte olduğunu belirtmek gerekir.

Dubrovnik'in Osmanlı devleti nazarındaki önemi en açık şekilde, tüm *harbi* dünyasından yabancıların Dubrovnik'e serbestçe girip ticari faaliyette bulunmasına işaret eden kapitülasyon maddesinde görülmektedir. Osmanlı devleti Dubrovnik'e uluslar arası arenada bağımsız bir bölge "rolü" verme amacındaydı. Çağdaş uluslar arası ilişkilerde muharip ülkeler mümkün olan en çok iletişim kanalını açık tutmaktadır. Buna benzer şekilde Dubrovnik Cumhuriyeti de Osmanlı İmparatorluğu ve Batı arasında bir iletişim kanalıydı. Varılan bu sonuçlar ilk başta çok cüretkar görülebilir; ancak 16. yüzyıl süresince vukuu bulan uygulama göstermektedir ki zamanın devletler arası casusları, diplomatları, muhtelif ülke elçileri, askerleri ve tüccarları için Dubrovnik bir kesişme noktasıydı.

Jeostratejik konumu ile birlikte tehlike arz etmesine rağmen aynı zamanda imtiyâzlı durumunun kaynağını oluşturan güçlü İmparatorluğun bilincinde olan Dubrovnik, 19. ve 20. yüzyıl duygusal tarih belgelerinde aksi yönde ifadeler olmasına rağmen, hiçbir zaman ciddi bir Osmanlı karşıtı harekete ev sahipliği yapmamıştır. Haklı olarak şu sonuca ulaşılabilir: *reel-politik* çerçevesinde konsensüse varma aşamasında, Dubrovnik politikalarının başarısı ile Dubrovnik'teki asil grupların siyasi ve ideolojik birliği arasında çok dar anlamlı bir bağıntı görülmektedir. Dubrovnik, mesele ne olursa olsun, ister Venedik

lehine ya da aleyhine ister Osmanlı lehine ya da aleyhine hiçbir zaman gerçek bir *pro et contra* (lehde ya da aleyhte) bir politika gütmemiştir. Bu, Dubrovnik'te asalet klanları arasında iç iktidar mücadeleleri yaşamadığı anlamına gelmemektedir. Bu kavgaların Cumhuriyet sınırlarını sıklıkla aştığı da bir gerçektir. 16. yüzyıl sonlarında asil bir zümre diğer asil zümrenin iktidarını ele geçirmeye çalışmış ve bu esnada İspanya'dan yardım istemiştir. Bu da yazılı tarihte bahsi geçen Osmanlı karşıtı eğilim fikrine katkıda bulunmuştur. Genel anlamda bahsi geçen kavganın nedenleri çok sıradandır. En sonunda her iki zümre de Osmanlı ile ilişkilerin gerilmesinin tüm cumhuriyeti zora sokacağına bilincine varmışlardır. Bu çerçevede Dubrovnik'in deyim yerindeyse bağımsız bir devlet olarak hayatta kalmasının Dubrovnik asil zümresinin ihtiyatlı yaklaşımından kaynaklandığı şüpheye yer bırakmayacak bir argümandır.¹⁸³

Bu çerçevede *dârü'l-'ahd* kategorisine ait diğer haraç mükellefi devletlerden farklı olarak Dubrovnik halkının hem özel hem de ticari anlamda yüksek İmtiyâzlara sahip olduğunu söylemek mümkündür. Buna örnek olarak *zimmî* popülasyon olmalarına rağmen Osmanlı İmparatorluğu'nda %2 vergi ödemek zorunda olan tek Hıristiyan tüccar topluluğu olmaları verilebilir. Bu imtiyâz, kaynağını İslâm hukukundan değil, eski gelenek ve uzun süreden beri süregelen iki taraflı ilişkilerden alıyordu.

Bunun yanı sıra birbirini izleyen her kapitülasyon gerçek hayattaki yeni durum ve problemleri göz önüne alacak şekilde yeni maddelerle güncellenmiştir. Bu maddeler sorunları çözüme ulaştırmış ayrıca Dubrovnik vatandaşlarına siyaset, adalet ve ticaret alanlarında ülke dışı (İngilizce: *extraterritorial*) bazı haklar vermiş, diğer bir yandan da *zimmî* popülasyon hak ve yükümlülükleri çerçevesinin dışına çıkılmasına neden olmuştur. Yukarıdaki yorumlar çerçevesinde Dubrovnik Cumhuriyeti'nin statüsünü değerlendirdiğimizde Dubrovnik'in esas anlamıyla *dârü'l-'ahd* kategorisine ait olduğu sonucuna varabiliriz. Ancak kapitülasyonlarda açıkça görülmektedir ki beklentilerin ve İslâm hukukunun tersine Dubrovnik Cumhuriyeti bazı durumlarda bağımsızlık unsurlarıyla benzerlik gösteren ve Osmanlı devletinin pragmatik çıkarlarıyla tam bir paralellik sergileyen yüksek derecede bir siyasi bütünlüğü elinde tutmuştur.

¹⁸³ Dubrovnik'in asil tabakasındaki klan savaşları fenomeninin daha iyi anlaşılabilmesi için şu iki teoriye bakınız: 1) Dubrovnik asil zümresinin Osmanlı yanlısı ve Osmanlı karşıtı olarak bölünmesi konseptini dayanak alan Zdenko Zlatar teorisi. Bakınız: Zdenko Zlatar, *Between the Double Eagle and Crescent*, 2) Stjepan Ćosić ve Nenad Vekarić tarafından öne sürülen yeni teori çok daha tutarlıdır ve çok fazla kanıt ile desteklenmektedir. Ne var ki bu teori klan savaşlarının sadece iktidarı ele geçirme şeklinde ve ideolojik konseptlerden yoksun, basit nedenleri üzerinde durmaktadır. Bakınız: Stjepan Ćosić ve Nenad Vekarić, *Dubrovačka vlastela između roda i države (Klan Ve Devlet Arasında Dubrovnik Asil Zümresi)*, Dubrovnik 2005.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

A.DVN.DVE.d 13/1 (1604-1618) KAYITLARINDAKİ BELGELERİN IŞIĞINDA 17. YÜZYILIN BAŞINDA OSMANLI İMPARATORLUĞU - DUBROVNIK CUMHURİYETİ İLİŞKİLERİNE TEMATİK BİR BAKIŞ

4.1. SİYASİ İLİŞKİLER

Doğu Adriyatik suyolunun kontrolü varolması için temel şart olduğundan, Venedik su yollarının kontrol hakkının kendisinde olduğunu ve Adriyatik Denizi'nde savaş donanması tutma hakkına sahip olduğunu düşünmüştür. Buna rağmen küçük ve askeri bakış açısından sıra dışı olan Dubrovnik Cumhuriyeti uluslar arası önem taşıyan özel konumu sayesinde baş kaldırmıştır.

4.1.1. 17. Yüzyılın Başlangıcı Ve 1603-1606 Lastovo Krizi

Hıristiyan koalisyonu 1593-1606 yılında Venedik'in savaştan çekilmesiyle hüsrana uğramıştır. Katolik koalisyonu koalisyonda yer almayı pragmatik siyaset meselesi değil medeniyet ile ilgili bir zorunluluk olarak değerlendirdiğinden özellikle İspanya ve Papalık Venedik'i cezalandırmayı istemişlerdir. Dubrovnik'in tarafsız kalmak için özel bir ayrıcalığı varken önemli bir deniz kuvveti olan Venedik'in böyle bir ayrıcalığı yoktur.

Dubrovnik hiçbir zaman Osmanlı İmparatorluğu'na karşı "Büyük Savaş" (1593-1606) olarak bilinen savaşa doğrudan katılmamasına rağmen savaş Dubrovnik ve Osmanlı İmparatorluğu arasındaki ilişkileri dolaylı olarak olumsuz etkilemiştir. Savaş Venedik'in Dubrovnik'e yeni bir saldırı planlamasına neden olmuştur. Venedik bu küçük Cumhuriyete saldırmak için herhangi bir siyasi tartışma aramıştır. 1602'de Lastovo adasındaki ayaklanmayı kendi avantajına göre kullanmıştır.

Ancak Venedik Hıristiyan koalisyonunun kendisine karşı tepki gösterebileceğini beklerken Macaristan'la savaşta olan Osmanlı devletinin Dubrovnik'i cesurca savunmak için hazır

olacağını düşünmemiştir. Venedik'in Osmanlı devletinin kızgınlığını küçümserken Balkanlar'da 10 yıldan fazla süredir Osmanlı devletiyle uyum içinde olan tarafsızlığına ve ortak çıkarlarına güvendiği görülmektedir.¹⁸⁴

Lastovo Adası Dubrovnik Cumhuriyeti hâkimiyeti altında kendi özerk yönetimine sahiptir. Dubrovnik hükûmeti Lastovo'nun kendi hükûmetinde reform yapmak için 1601 yılında mâli ve idari akitlerini kullandığı için halktan bir grup siyasi bir komplo düzenlenmiş ve Venedik'ten koruma istemiştir. Dahası Venedik Dubrovnik ve Papalık arasındaki kötü ilişkilerin avantajlı durumundan faydalanmaya karar vermiştir ve Lastovo krizine paralel olarak Ocak 1603'te adayı işgal etmiştir.¹⁸⁵ Dubrovnik'in ordusu Venedik'inkine dayanabilecek güçte değildir. Dolayısıyla Dubrovnik İspanya'da ve Osmanlı Devleti nezdinde yoğun diplomatik girişimlere başlamıştır.

Belirli aşamalarla Lastovo'nun işgali sırasında Osmanlı devleti İstanbul tabanlı *balyosa* Venedik'in ordusunu geri çekmesini emretmiştir. Aslında Osmanlı devletinin Lastovo'nun işgalini Dubrovnik'in haklarına saldırıdan çok İmparatorluğa doğrudan bir aşağılama olarak gördüğü varsayılmıştır. İlk kez Venedik İslâm dünyası ile *harbi* dünya arasındaki barışı devam ettirmenin temel önkoşulunu ihlal ederek Osmanlı devleti tarafından İslâm'a katılmış bir toprağı işgal etme saygısızlığını göstermiştir. Dahası genç Sultan I. Ahmed'i (1603-1617) de küçük düşürmüştür.¹⁸⁶ Nisan 1604'te Venedik, sultanın çok katı bir ultiatom getiren elçisi tarafından ziyaret edilmiştir. Osmanlı devleti *balyosu* da hapse atmıştır.¹⁸⁷ Ancak bütün bu tehditlere rağmen Venedik Osmanlı devletinin gücünün Macaristan savaşı nedeniyle önemli ölçüde kısıtlanmış olduğu gerçeğinin farkındaydı.¹⁸⁸

¹⁸⁴ Bu durumda Venedik'in çıkarı bölünme yoluyla Balkanlar'da yeni kurulmuş olan ticareti istikrarlı hale getirmek olmuştur. Osmanlı devletinin çıkarı da müttefiki ayırmak ve böylece Hıristiyan koalisyonunu zayıflatmak olan Osmanlı diplomasisinin klasik prensibinde yatmaktadır. Osmanlı devleti aynı ilkeyi 16. Yüzyıl ortalarında Fransa'ya ve ondan sonra da 16. Yüzyılın sonunda Venedik'e uygulamıştır. Bakınız: Halil İnalçık, „Avrupa Devlet Sistemi: Fransa ve Osmanlı“, *Doğu Batı Makaleler I*, Doğu Batı, Ankara 2005, s. 255; Bülent Arı, „Akdeniz'de Korsanlık ve Osmanlı Deniz Hukuku“, *Türkler ve Deniz*, Kitap Yayınevi, İstanbul 2007, s. 269.

¹⁸⁵ Bu, müstehcen davranışları nedeniyle 1602'de Dubrovnik'te tutuklanmış bir Katolik rahip tarafından düzenlenmiştir. Ancak Osmanlı karşıtı savaşın ortasında *Roman Curia* durumu yanlış yorumlamıştır. Yani Dubrovnik topraklarına Roma Kilisesi'nin siyasi eylemlerini engellemek için bir çaba olarak değerlendirmişlerdir. Bu tamamen sıradan durum 1603'ün başlangıcına kadar aylarca süren karşılıklı bir siyasi soruna dönüşmüştür. Bakınız: Radovan Samardžić, *Veliki vek Dubrovnika (Dubrovnik'in Büyük Çağı)*, Prosveta, Beograd 1962, s. 27-31.

¹⁸⁶ Daha geniş bir bağlama ait olmasına rağmen tarihçi Kinross I. Ahmed'i kaprisli ve faydası olmayan ayrıca haremde çok fazla etkilenmiş genç bir adam olarak tanımlamaktadır. Bakınız: Lord Kinross, *The Ottoman Centuries – The Rise and Fall of the Turkish Empire*, Perennial, NY 2002, s. 289-290.

¹⁸⁷ Samardžić, s. 43.

¹⁸⁸ 1 Mayıs 1605'te Sultan Venedik balyosuna Dubrovnik halkının isyancıları affetmeye karar vermiş olmasına ve Venedik'in savaştan çekilmek için bir emir düzenlemiş olmasına rağmen hâlâ Dubrovnik Cumhuriyeti'ne geri verilmediğini belirten bir ferman göndermiştir. Adadan geri çekilmesi için Venedik'e iki aylık bir süre verilmiştir.

Bugüne kadar tarih yazımında Venedik'in adayı ele geçirmek mi, Dubrovnik'i savaşa kışkırtmayı mı yoksa sadece Dubrovnik Cumhuriyeti'ni küçük düşürüp tavizler vermeye zorlamayı mı istediği belirsiz olarak kalmıştır. Dubrovnik Cumhuriyeti'ni isyancıları affetmeye zorlamıştır. Ancak Dubrovnik'in korumasında bütün güçler ayakta kalmıştır. Üç yıldan fazla süren işgalden sonra Venedik sonunda 1606 yılında adadan geri çekilmiştir.

4.1.2. Venedik Ve Dubrovnik Arasında Devam Eden Çatışmalar

Zitvatorok (1606) barış Antlaşması Osmanlı İmparatorluğu'nun batı sınırlarında bir barış dönemi başlatmıştır. Venedik Balkanlar'da barışı sürdürmekte özellikle çok istekli olmuştur. Savaştan hemen sonra Osmanlı Balkanları'nda genel bir Hıristiyan isyanı çıkarmak için Hıristiyan koalisyonunun planlarına karşı çıkmıştır.¹⁸⁹ Osmanlı karşıtı isyanların olası başarısı Balkan ticaretinde yeni kurduğu istikrarı bozabilirdi. İsyân sadece Venedik'in en tehlikeli düşmanı olan Avusturya'nın işine yarardı.

Venedik, Balkanlar'da *mevcut durumu* korumakla ilgilenirken Dubrovnik'e yeni saldırılar düzenlemekten de çekinmemiştir. 1606'dan sonra Venedik donanması sistematik olarak Dubrovnik gemilerine ve ticaret mallarına el koymaya devam etmiştir.¹⁹⁰ Aslında hem karadan hem de denizden Dubrovnik'e karşı ekonomik bir savaşa neden olmuştur. Balyos Dubrovnik'i devamlı olarak Hıristiyan koalisyonunun Osmanlı karşıtı planlarına sahte katılımı için Osmanlı devletinde suçlamıştır. Diğer yandan Dubrovnik halkı bu suçlamaları yalan olarak değerlendirmiştir.¹⁹¹

16. yüzyılın sonunda Osmanlı devleti daha geniş Akdeniz siyaseti üzerindeki ilgisini çoktan kaybetmiştir. Bu şartlarda Dubrovnik'in ayrıcalıklı konumunu korumadaki ilgisini de

Bakınız: A.DVN.DVE.d 13/1: (1/6)/s.18 (fî 12 Zi'l-hicce sene 13 (1013)). DA'da orijinal: Cilt 12, No.:551. Bakınız: Miović, *Fermani (Fermanlar)*, s.210.

¹⁸⁹ Bu çalışmanın ilk bölümünün son paragrafına bakınız.

¹⁹⁰ Nadir olmasına rağmen Dubrovnik halkının Venedik gemilerine el koyduğu görülmektedir. A.DVN.DVE.d 13/1 kayıtları bir Venedik gemisine el koyan bazı Dubrovnikliler'den bahseden Haziran 1610 tarihli sadece bir fermanı içermektedir. Misilleme olarak Venedikliler Dubrovnik'in gemilerinden birine el koymuştur ve Dubrovnik halkını Osmanlı devletine şikâyet etmiştir. Sultan Venedik'in savunmasına yönelik bir ferman düzenlemiştir. Dolayısıyla bu olayın varlığından şüphe duymamız gerekmesine rağmen sonuçları genellememeliyiz. Bu durumlar çoğunlukla saldırgan bireyler tarafından yapılırken diğer kaynaklar Venedik işgalleri ve soygunlarının aslında bir devlet politikası olduğunu ileri sürmektedir. Bakınız: A.DVN.DVE.d 13/1: 356/s.74 (fî 13 Rebü'l-evvel 1019).

¹⁹¹ Samardžić, s. 76-77.

kaybetmiştir ve Dubrovnik'le Osmanlı İmparatorluğu arasındaki sorunları çözmek için Bosna beylerbeyine güvenmiştir.

Venedik diplomasisi Osmanlı devletindeki üst düzey Osmanlı görevlileri arasında güven oluşturmakta zorlanmasına rağmen Bosna Hersek'teki Osmanlı görevlileri arasında daha fazla başarı sağlamışlardır. Taşradaki Osmanlı eliti açgözlü ve yozlaşmıştı. Cömert Venedik hediyeleri ve rüşveti Venediklilerin Dubrovnik'in Balkanlar'daki eski imtiyazlarına kavuşması için sessiz bir onay almaları için yeterli oluyordu. Bosna tuz ticaretindeki Dubrovnik tekeline Venedik'in müdahaleleri çok sıklaşmıştır. Dolayısıyla çağdaş Dubrovnik politikacılarına göre Osmanlı devletinin doğrudan müdahalesi ve etkisini devam ettirmesi Dubrovnik Cumhuriyeti'nin varlığını devam ettirmesi için sorun olarak görünmektedir.¹⁹²

4.1.3. Venedik'in Dubrovnik'e Taarruzu

Dubrovnik topraklarındaki Venedik işgalleri 1615–1620 yılları arasındaki İspanya ve Avusturya'ya karşı savaşı süresince de devam etmiştir. Savaşa Osmanlı sınır topraklarını soyan Avusturyalı paramiliter gruplar olan *uskoklar* neden olmuştur. 1606 Zitvatorok barışından sonra uskoklar Venedik ve Dubrovnik topraklarını işgal etmeye başlamışlardır. Osmanlı hükümeti'nde ve yerel Osmanlı beyleri arasında Venedik Dubrovnik'i uskoklarla işbirliği içinde olmakla suçluyordu. Venedik İspanya ve Avusturya'yı Dubrovnik'e askeri koruma vermesi yönünde kışkırtmaya çalışmıştır. Bu, Venedik'in, Dubrovnik'in sultana sadakatsiz olduğu yönünde Osmanlı hükümetindeki tartışmasını desteklemiştir.¹⁹³ Ancak, Osmanlı hükümeti sessiz kalırken Osmanlı vilayetlerindeki beyler Dubrovnik'e karşı siyasetten çok ekonomik şantajlarla sınırlı kalmıştır.

İspanyol donanması Venedik suçlamaları için sağlam bir zemin sağlamıştır. 1617 yılında sadece İspanyollar üç kez Dubrovnik sularında kalmıştır. Osmanlı devleti sadece resmi uyarıyla tepki gösterirken Dubrovnik'in Osmanlı devletindeki saygınlığı derinden sarsılmıştır.

¹⁹² 1618'de Bosna'daki memurların baskı rejiminden Osmanlı devletinin korumasını sağlamak için Dubrovnik halkı genç Sultan II. Osman'dan daha önceki sultanların fermanlarının en azından 39 tanesini tanımasını istemişlerdir (A.DVN.DVE.d 13/1 kayıtlarında muhafaza olunan belgelere göre). Fermanların belirli olaylardan bahsetmesine rağmen yenilenen fermanların er ya da geç öyle olması gerekeceği için bilinçli olarak düzenlendiğini göz önünde bulundurmalıyız. Bu fermanların Dubrovnik ve Osmanlı İmparatorluğu desteği ilişkilerinde belirli bir siyasi ortamı yansıttığı en önemli gerçektir.

¹⁹³ Hırvatistan bibliyografyasında Venedik'in Avusturya ve İspanya'ya karşı savaşı (1615-1618) *Uskok Savaşını (Uskočki rat)* ifade etmektedir. Uskoklar (*uskoci*) daha sonra özel bir paragrafta tartışılacaktır.

Aynı yıl İspanyol donanması Saraybosna'dan Osmanlı mallarını taşıyan bazı Venedik gemilerini soymuştur. Dubrovnik halkı Bosna'daki büyük misillemeden olumsuz etkilenmiştir ve 1617 yılında Venedik Dubrovnik'e karşı askeri saldırı düzenlemiştir.¹⁹⁴ 1618'de Dubrovnik topraklarında Venedik'in işlediği suçlar çok ağırdı. Bu suçların rastgele olmadığına kanıtı, işlenecek suçları detaylı bir şekilde açıklayan Venedik hükûmetinin Eylül 1617'de Donanma Baş Kumandanına gönderdiği emirdir. Buna göre bu emir amaçlarının askeri hedefler olmadığını, kesinlikle sivillere yönelik olduğunu ortaya koymaktadır.¹⁹⁵

Başlangıçta Dubrovnik diplomasisi Sadrazam Halil Paşa'nın Dubrovnik Cumhuriyeti'nin korunması için onayını almada büyük çaba sarf etmiştir. Dubrovnik'in Sultanın en sadık haraçgüzarı olduğunu ve Dubrovnik'e yapılan saldırıların Dubrovnik kapitülasyonlarında belirtilen sultanın isteğine karşı olduğunu altını çizmişlerdir.

Osmanlı devletindeki kıdemli Osmanlı memurları sivillere karşı Venedik suçlarıyla korkutulmuşlardır. Bu nedenle Venedik beklediğinin aksini yapan Osmanlı devletine karşı tepki göstermiştir.¹⁹⁶ 1618'de Sultan II. Osman (1618-1622) Bosna beylerbeyinden başlayan daha alt kademelerdeki memurlara kadar devam eden Dubrovnik'i korumalarını ve vahşetine son vermezse karşı saldırıya geçeceği yönünde Venedik'i tehdit etmelerini emreden bazı fermanlar göndermiştir.¹⁹⁷ 1619'da Venedik saldırılarına son vermiş ve böylece o yıl Adriyatik'te 10 yıllık kesin barış döneminin başlangıcı olmuştur.

¹⁹⁴ Samardžić, s. 75.

¹⁹⁵ Foretić II, s. 88.

¹⁹⁶ Samardžić, s. 84.

¹⁹⁷ A.DVN.DVE.d 13/1: 693, 694/s.145 (fî evâsıt-ı şeh-r-i Muharramü'l-harâm sene seb'a ve 'işrîn ve elf); 852/s.192 (fî evâsıt-ı şeh-r-i Zî'l-hicce sene seb'a ve 'işrîn ve elf). DA orijinaleri: Cilt 13, No.: 648, 645; Cilt 14, No.:691. DA Venedik'in Dubrovnik işgalinden ve 1618-1619 dönemindeki kaçak meselelerinden bahseden 10 fermanı muhafaza etmektedir: Cilt 13, No.: 643, 645, 646, 648, 650; Cilt 14, No.: 651, 667, 668, 670, 691. Bakınız: Miović, *Fermani (Fermanlar)*, s. 224, 227, 230.

Haziran 1618 tarihli A.DVN.DVE.d 13/1 kayıtlarında: 693/s.145, Venedik genel yönetiminin (*provveditore*) filosuyla denize açıldığından ve Dubrovnik limanı Gruž'u kapattığından, evleri ateşe verdiği ve daha başka suçlar işlediğinden bahsedilmektedir. Ayrıca Dubrovnikliler'i ve tüccarları forsa olarak tutmakla suçlanmıştır. Esirleri serbest bırakması, malları iade etmesi ve Dubrovnik halkına kötü davranmayı bırakması emredilmiştir çünkü yaptıkları Venedik ile Osmanlı devleti arasındaki barış anlaşmasını ihlal etmiştir.

Aralık 1618 tarihli A.DVN.DVE.d 13/1 kayıtlarında: 852/s.192 Sultan Bosna beylerbeyini, Hersek sancakbeyini ve Dubrovnik Cumhuriyeti çevresindeki kadıları Venedik'in Dubrovnik halkına saldırdığı, evleri ateşe verdiği, soygun yaptığı, insanları zincire vurup gemilere aldığı, çoğunu öldürdüğü, ürünleri kestiği, Dubrovnik halkını bir buçuk yıl boyunca abluka altında tuttuğu, ticaret trafiğine müdahale edip gemilere saldırdığı konusunda uyarmıştır. Sultan'ın mektubunu Dubrovnik'e getiren Mustafa Çavuş zararın 30.000 akçe olduğunu tahmin etmiştir ve bu Venedik tarafından ödenmemiştir. Bu nedenle Sultan bütün zararın gecikmeden ödenmesi, Venedik'in Dubrovnik limanlarını, sınırlarını, istihkamlarını, köy ve kasabalarını ve ticarlarını tehlikeye düşürmesini durdurmak için bir hatt-ı hümayûn düzenlemiştir. Balyosun başkan adına zararı ödemeye, el koyduklarını geri vermeye ve Dubrovnik limanlarına girmemeye söz verdiğini belirtmiştir. Venedikliler sözlerinden dönmekten engellenmişlerdir.

4.1.4. 17. Yüzyıla Doğru

17. yüzyıl Dubrovnik ve Venedik'in ekonomik güçlerinin azaldığı çağ olmuştur. Buna rağmen Venedik'in Adriyatik üstündeki askeri ve siyasi baskısı azalmamıştır. Savaştan hemen sonra 1620 yılında Venedik hükûmeti Adriyatik'teki bütün silahlı ve buğday yüklü gemilere el koyma kararı almıştır. Bu karar Dubrovnik Cumhuriyeti'ni ifade etmektedir. Venedik'le olan sorunların yanında 17. yüzyıl aynı zamanda Afrikalı korsanlarla büyük ve sık karşılaşmalar da getirmiştir.

Osmanlı hükûmetine Dubrovnik arasındaki ilişkiler 17. yüzyılda sabit kalmıştır. Ancak Osmanlı devletinin yavaş yavaş zayıflaması Dubrovnik ve Osmanlı İmparatorluğu arasındaki sınırın Hersek ve Karadağ'dan Osmanlı'ya tabi olanlar tarafından münferit saldırılar ve soygunlar için boşluklu hale gelmesine neden olmuştur. Merkezî devletin zayıflaması en derin sonuçlarına Osmanlı hükûmetine il yöneticileri arasındaki ilişkilerde ulaşmıştır. 16. yüzyılın başlarında yerel düzeyde Osmanlı ordusunu ve bürokrasisini zenginleştiren güçlü disiplin yok olmaya başlamış, rüşvet ve yolsuzlukla değişmiştir. Siyasi açıdan var olma meselesi olarak değerlendirildiğinden Dubrovnik, meselelerini doğrudan Osmanlı devleti ile çözmekte ısrar etmiştir. Ancak Dubrovnik diplomasisi İstanbul ve Bosna ve Hersek beyleri arasındaki koordinasyon eksikliği, tutarlı devlet politikası eksikliği ve merkezî hükûmet kaosuyla yüz yüze gelmiştir.

4.2. 17. YÜZYILIN BAŞINDA DUBROVNIK-OSMANLI SINIRINDAKİ DURUM

4.2.1. Balkanlar'da Osmanlı Ticaret Antreposu Ve Dubrovnik'le Yapılan Tuz Ticaretinin Merkezi Olarak Herceg Novi'yi Kurma Çabası

Orta çağlardan itibaren Balkanlar'daki tuz ticareti devlet tekelindedir. Dubrovnik ile Sırp ve Bosna kralları arasındaki detaylı anlaşmalarla belirlenmiş ve kontrol edilmiştir.¹⁹⁸ Bazı Bosna asilzâdeleri tuz ticareti üzerinde Dubrovnik'in hâkimiyetini yıkmaya yönündeki çabalarına

¹⁹⁸Tuz ticareti sadece önceden belirlenmiş yerlerde yapılabilirdi. 13. yüzyılda Dubrovnik ve Sırp kralları arasında belirlenen anlaşmayla tuz ticaretinin kuzeybatıda Neretva nehri (bugünkü Bosna Hersek'te) ve güneydoğuda Bojana nehri (bugünkü Karadağ'da) arasındaki dört yerde yapılabileceği belirtilmiştir: Neretva nehriindeki Drijeva (sonraki Gabela), Dubrovnik, Kotor, ve Bojana nehriindeki Sveti Srđ. Bakınız: Foretić I, s. 112.

rağmen Dubrovnikliler Orta çağlarda tekel sahibi olarak fiilî konumunu korumuştur. 15. yüzyılın başlarında Dubrovnik tekeli yıkma amacıyla Hersek Dükü Stjepan Kosača, Venedik'in yardımıyla tuz çalışmaları ve ticari pazar (*iskele*) olarak Herceg Novi kasabasını inşa etmeye başlamıştır.

Bu yönelimler 1482'de Herceg Novi Osmanlı kontrolüne girdikten sonra da devam etmiştir. Ancak Osmanlı devletinin genel siyasi çıkarlarının tersine 16. yüzyılın ortalarına kadar Hersek sancakbeyleri ve Herceg Novi'deki kadılar, Osmanlı devletinde Herceg Novi'yi Dubrovnik'in değil kendi ticari pazarı olarak desteklemek amacıyla sistematik bir lobi faaliyeti yürütmüşlerdir. Dahası Hersek sancakbeyleri ve Novi'den kadılar sınır illeri olarak daha fazla özerk yetkiye sahip oldukları için Dubrovnik tüccarlarına karşı saldırılar düzenlemekten geri duramamışlardır. Herceg Novi ticareti ağırlıklı olarak Dubrovnikli tüccarlara tâbi olduğu için sonunda baskı ve haraç iddiaları asılsız kalmıştır.

Herceg Novi'de tuz üretiminde ortaya çıkan sorun bilgi, organizasyon eksikliği ve yetersiz nitelikler gibi birçok nedenden ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla Osmanlı yerel yönetimi ilk zamanlarda Arnavutluk ve İtalya'dan tuz ithaline odaklanmıştır. Dubrovnik'in Novi'de tuz üretimine itiraz etmeye hakkı olmamasına rağmen üçüncü ülkelerden tuz ithaline karşı çıkmışlardır. Osmanlı devletinde, kendileri Sultan'ın haraçgüzârı oldukları için, haracın tuz ticaretinden toplanması nedeniyle yabancılar üzerinde üstünlükleri olduğunu belirtmişlerdir. Bu nedenle 1483'te Osmanlı devleti, Dubrovnik halkı için Novi tuzu tüketildikten sonra Osmanlı topraklarına sadece Dubrovnik'in tuzunun ithal edileceğini belirten bir ferman düzenlemiştir.¹⁹⁹ Üçüncü ülkelerden tuz kaçakçılığını kontrol altına almak için 1485 yılında Osmanlılar, tuz ticaretini Osmanlı toprakları Herceg Novi ve Risan'la Dubrovnik Cumhuriyeti topraklarında da Dubrovnik, Slano ve Klek ile sınırlandırmıştır.²⁰⁰ 1510'dan itibaren tuz satışlarının *Ston emini* tarafından denetlendiği Dubrovnik Cumhuriyeti topraklarındaki Ston'da da başlamıştır. 1485'te Osmanlı devleti, Novi'deki satılmayan tuz miktarı ne kadar olursa olsun Dubrovnik halkının Osmanlı topraklarında serbest ve sınırsız bir şekilde tuz satmalarına izin veren bir ferman düzenlemiştir. İhracat kazançları iki taraf arasında yarı yarıya bölünmüştür.²⁰¹

¹⁹⁹ Bakınız: Truhelka, s. 73.

²⁰⁰ Foretić I, s. 239; Truhelka, s. 77-81.

²⁰¹ DA fermanları: Cilt 1, 1483-1485'ten (888-890 A.H.) No.:25, 28, 29 bakınız: Miović, *Fermani (Fermanlar)*, s. 140-141.

1485 fermanı Dubrovnik Cumhuriyeti'nin en önemli imtiyazlarından birisidir. Dubrovnik'le serbest tuz ticareti kararıyla beraber Osmanlı devleti aslında Dubrovnik Cumhuriyeti'nin gelişmiş ticaret ağını kullanarak ve Orta çağlardaki tekeli *fiili* olarak yeniden canlandırarak tuz ticaretindeki bütün rakiplerini tamamen bastırmasını sağlayan onayı vermiştir.²⁰²

Tuz ticaretindeki meselelerin çözülmesi Dubrovnik Cumhuriyeti ile Osmanlı İmparatorluğu arasında önemli bir gerçeği ortaya çıkarmıştır. II. Bayezid dönemine kadar Dubrovnik Cumhuriyeti ile Osmanlı İmparatorluğu arasındaki ilişkileri başlatanlar Balkanlar'da ticareti güçlendirmek isteyen ve dolayısıyla Osmanlı devletini Dubrovnik ilişkilerini tanımlamak konusunda cesaretlendirmiş olan yerel Osmanlı yöneticileri olmuştur. Ancak 15. yüzyılın sonundan itibaren Osmanlı devleti inisiyatifi eline almıştır. Dahası inisiyatif ticari nedenlerden çok siyasi nedenlerle şekillendiğinden Osmanlı divanda Dubrovnik lehinde davranmıştır ve kendi topraklarındaki yerel toplulukların ekonomik çıkarlarını ihmal etmiştir.

Kendi çıkarlarını güvence altına almak için Herceg Novi'deki yerel Osmanlı yöneticileri uzun zaman boyunca yabancı tuzun ithali ve kaçakçılığında yer almışlardır ancak hiçbir zaman Dubrovnik'in tekeli tehlikeye atmamışlardır. Aslında Osmanlı devletinde tuz kaçakçılığı nedeniyle Dubrovnik diplomasinin şikâyetleri üzerine düzenlenen fermanların sayısı gerçek oranlardan çok sorunların abartılmasıyla ilgili oldukça fazla şey söylemektedir.²⁰³ Tuz kaçakçılığı sorunu Osmanlı yerel görevlileri ile Dubrovnik arasındaki ticaret ilişkilerinde kalıcı olmuştur, daha sonra Venedik tarafından pekiştirilmiştir.

Dubrovnik'in diplomasinin birçok Hersek sancakbeyi ve yerel kadılar için önemli özellikleri olmuştur. Bir yandan baskı rejimi diğer yandan da yolsuzluk Dubrovnik diplomasinin ellerinde avantaja dönüşmüştür. Dolayısıyla diplomasi yerel gerginlikleri bastırmak için sıklıkla parayı kullanmıştır. Sınır bölgelerindeki kaosu önlemek için Osmanlı devleti çareyi yöneticileri değiştirmekte bulmuştur. Dubrovnik'le sınır sorunlarının kısmi çözümü Herceg Novi kadısının iltizam görevinden alınıp yeni görevlinin Dubrovnik'le yönetim ve gümrük işlerinin denetimine getirildiği 1526 yılında bulunmuştur. Yeni görevli nâzır (Dubrovnik Latince ve İtalyanca belgelerinde "*nazar*" veya "*nazor*" olarak yazılmış) olarak atanmıştır ve idari merkezi Neretva nehri kıyısındadır. Bu sadece yerel görevlilerin Dubrovnik ile Osmanlı iş ilişkilerine müdahale etmesini önlemekle kalmamış aynı zamanda da Herceg Novi'nin

²⁰² Hersek'teki tuz ve tuz ticareti sorunlarını kapsayan 56 ferman DA'de bulunmaktadır, bu fermanlar 15. yüzyılın sonundan 1618'in sonuna kadar olan dönemi kapsamaktadır.

²⁰³ Daha önce belirtilen fermanlarla beraber (DA: Cilt 1, No.:25, 28, 29) bakınız DA fermanları: Cilt 1, No.:45, 47, 48 1491-1492'ten (896-897 A.H.), Cilt 2, 1514'ten (920 A.H.) No.:99-103

Dubrovnik'inkine benzer şekilde ticari liman haline gelme şansı ve olasılığını da kaybetmesine neden olmuştur.²⁰⁴

Uzun süre boyunca Hersek sancakbeyleri Osmanlı devletinde Dubrovnik ticareti ile ilgili şüphelere neden olmuşlardır.²⁰⁵ Novi'yi canlandırma çabaları 16. yüzyılın ikinci on yılının sonuna kadar devam etmiştir. Ancak sonunda Dubrovnik'in ulaşılmazlığıyla ilgili ek bir teyit olmuştur.²⁰⁶ 1530'lara kadar tuz üretimi ve satışı Herceg Novi'yi de kapsayan bütün eski kasabalarda durmuştur. Tuz satmak için yeni yer Dubrovnik'in sadece kendi tuzunu satacağı Neretva nehrinde (bugünkü Bosna Hersek'teki Čapljina kasabası yakınında) Gabela'da açılmıştır. 16. yüzyılın başlangıcında Gabela 1580'den sonra Bosna eyaletlerinin bir parçası haline gelen bütün sancaklar için tuz sağlayan Hersek'te imparatorluk için önemli bir ticaret merkezi olmuştur.

1559'a kadar tuz ticaretinden elde edilen bütün kârın Dubrovnik ve Osmanlı İmparatorluğu tarafından eşit olarak paylaşıldığı iyi yapılanmış bir dönem olmuştur. O zamandan beri üretim ve ulaşım ücretlerinin arttığı bahanesini kullanan Dubrovnik halkı kârın şu şekilde bölünmesini ayarlamıştır: üçte ikisi Dubrovnik için, kalanı da Osmanlı İmparatorluğu için. Uzun zaman boyunca Hersek ve Gabela'daki Osmanlı yöneticileri devlet hazinesinin zararlarını ifade eden düşük kazanımlara karşı çıkmıştır. Osmanlı devletine verilen oran ne kadar düşük olsa da tuz ticaretinde Dubrovnik halkı tarafından kazanılan varlığın ne kadar fazla olduğunun gerçek tanığı olmuşlardır. Ancak Osmanlı devleti Dubrovnik Cumhuriyeti'nden daha fazla siyasi yarar sağlayabileceğini düşündüğü 15. yüzyılın sonunda yaptığı gibi her zaman Dubrovnik'i savunmuştur.²⁰⁷

Dubrovnik tuz ticaretindeki asıl sorun Venedik'in Bosna Hersek'te rakip olarak ortaya çıktığı 17. yüzyılın başında ortaya çıkmıştır. Dubrovnik'in tuz tekeline müdahale etmek Venedik'in en büyük çıkarlarından biri olmuştur. Bu nedenle o dönem Osmanlı devletinde Dubrovnik ile Venedik arasındaki uzun süren diplomatik savaşı işaret etmektedir. Kârlı tuz işini almak için

²⁰⁴ Popović, s. 147;

²⁰⁵ 17. yüzyılın başına kadar Dubrovnik'in ya da yerel yöneticilerin isteği olan birçok ferman tuz ticaretinde Dubrovnik halkının ödemeleri, ayrıcalıklarını ve zorunluluklarını belirlemiştir. Ancak 1612'de Osmanlı devletindeki Bosna görevlileri hâlâ Dubrovnik'in imtiyazlarının meşruluğunu sorguluyorlardı. Bakınız DA: Cilt 13, No.:610 Mart sonundan/ 1612 Nisan başına kadar (fi evâsıt-ı Muharrem 1021). Miović, *Fermani (Fermanlar)*, s. 219.

²⁰⁶ Dubrovnik'e %2 gümrük vergisi imtiyazı Herceg Novi ticareti için ağır bir yenilgi olmuştur. Kendi ticaret eliti ve güçlü bir ekonomik ve siyasi desteği olmadan Novi hiçbir zaman Balkanlar'da önemli bir ticaret merkezi haline gelememiştir. Bakınız: Foretić, s. 240.

²⁰⁷ Karşılaştırınız: Miović, *Fermani (Fermanlar)*, s. 98.

Venedik ilk olarak Gabela'da Dubrovnik ile beraber tuz satma izni almıştır. Daha sonra Dubrovnik Venedik'in fermanının iptal edilmesini sağlamıştır.

Eylül 1606'da Sultan I. Ahmed Venedik'in Gabela'da tuz satmasına izin vermiştir ve daha sonra en geç Temmuz 1608'de örneği Dubrovnik arşivlerinde muhafaza edilen bir karşı ferman düzenlemiştir.²⁰⁸ A.DVN.DVE.d 13/1 kayıtlarındaki aşağıdaki ferman şunları belirtmektedir:

- Dubrovnik halkı tehdit ettiği için satıştan çekilmeye zorlanmışlardır ve bu durum devlet hazinesine büyük zarar vermiştir. 28 Aralık 1608'de sultan Bosna beylerbeyi ve defterdarı ile Hersek'teki bütün kadırlara gümrüğe aykırı olduğu gerekçesiyle Venedik'e verilen izni kaldıran bir ferman hazırlamıştır (*...iskele-i mezbûrede tuz bey' iderüz deyu ta'addî itmekle Dubrevnik tâcirlerinin bey' ü şirâ'larına manî ve iskelenin ibtaline bâis ve mâl-i miriye küllî müterettib olmuştur...*).²⁰⁹

1610'da *balyos* Venedik lehine bir ferman daha almıştır.

- 3 Nisan 1610'da, sultan Bosna Beylerbeyine Dubrovnik halkının tuz satmalarına izin vermediğini belirten ve destek olarak fermanı kullanan Venedik balyosunun şikayetini kapsayan bir ferman düzenlemiştir (*...Venedik tâcirleri Bosna vilâyetinde vâkî Gabele ve Makarska iskelelerine tuz ile ve sâir meta' ile varub sulh ü salâh ve 'ahd-nâme-i hümâyun mücebince ticâret edub, iki cânibin gümrük mahsûlüne küllî nef' hâsıl olurken, Dubrovnik bâzirgânları mücerred müstakîl kendülere nef' hâsıl olmak için zikr olunan iskelelere Dubrovniklû'nün tuzlarından gayrı tuz gelüb satılmasın deyu bir tarîkle emr olmağla, Venedik bâzirganlarına tuz getürtmeyüb, bey' ü şirâ'larına mânî oldukları...*). Sultan Bosna beylerbeyine iki tarafı da sorgulamasını ve Dubrovnikliler'in Venedikliler'in tuz getirip satmalarını yasaklamasını önlemesini emretmiştir. Dahası sultan Dubrovnik halkının Venedik fermanına karşı bir ferman alması durumunda el konmasını ve Osmanlı devletine gönderilmesini istemiştir (*...Dubrevniklüler yine bir tarîkle Venediklû'nün*

²⁰⁸ Ferman DA: Cilt 12, No.:579, 588, 589 1606-1608'den (1015-1017 A.H.). Bakınız: Miović, s. 214, 216; Aynı içerikteki fermanlar için bakınız: DA: Cilt 4, No.:182 1550'den (957 A.H.); Cilt 6, No.:295 1574'ten (982 A.H.); Cilt 7, No.:327 157'dan (984 A.H.); Cilt 8, No.:354 1583'ten (991 A.H.); Cilt 11, No.:543 Eylül 1604'ten (11 Rebîü'l-âhir 1013); Cilt 13, No.:603, 604 Temmuz 1611'den (fî evâsıt-ı Rebîü'l-âhir 1020); Cilt 13, No.:612 Temmuz 1613'ten (fî evâil-i Ramazân 1021); Cilt 14, No.:657 Nisan 1618'den (fî evâil-i Rebîü'l-âhir 1027). Bakınız. Miović, *Fermani (Fermanlar)*, s. 176, 180, 184, 209, 216, 218, 220, 225.

²⁰⁹ A.DVN.DVE.d 13/1: 258/s.58 (fî 20 Ramazân-i şerif 1017).

*ellerinde olan evâmir-i şerîfe mugayir emr ibraz ederler ise ellerinden alub der-dest edüb bu hususu vukû'u üzere yazub dergâh-i mu'allâma 'arz eyleyesiz).*²¹⁰

1611'de sultan Dubrovnik'in tekeli tanıdığıdır.

- 4 Temmuz 1611'de sultan Bosna beylerbeyi ve kadısına ve Hersek'teki bütün kadılara Dubrovnik'in Gabela'da çok eski zamanlardan beri tuz satmakta olduğunu belirten bir ferman düzenlemiştir. Herhangi başka birinin tuz satması durumunda el konmasını ve hazineye iade edilmesini emretmiştir. (...*selâtin-i mâziye zamanlarından berü evâmir-i şerîfe ile Gabele iskelesinden ve etrâfındaki yerlerden Dubrevnik bâzirganlarından gayrı kimesne tuz getirmeyub ve satmayub. Eğer bunlardan gayrı kimesne tuz getirürse getirdükleri tuzu mîrî cânibinde girift olunagelüb...*). Sultan Neretva Nehri'nde Makarska'dan (günümüzde Hırvatistan'ın güney sahili) Dubrovnik'e başkalarının tuz satmasını, saklamasını ya da tutmasını ve merkeze taşımalarını engelleyen bir fermanın daha önce düzenlendiğinden söz etmiştir. Tuz kaçakçılığından sağlanan bütün para hazineye alınacaktır (...*Dubrevnik bâzirganlarından gayrı kimesne tuz getirmeyüb ve satmayub ve saklamayub ve iç illere göndermeyüb anun gibi olugelene muhâlif vech-i meşrûh üzere tuz getürub ba'dehû bir tarîkle satdıklarında tuzun bahasını cânib-i mîrîye zabt eyleyüb min-ba'd olugelene muhâlif kimesneye iş etdirmeyesiz...*). 'Arz yeni bir emir düzenlendikten sonra uymayanları belirtecektir.²¹¹

A.DVN.DVE.d 13/1 kayıtları Dubrovnik'in Gabela'daki tuz ticaretini nasıl kötüye kullandığını açıklayan birçok fermanı kapsamaktadır. Hem Osmanlı yöneticilerinin hem de Dubrovnikli tüccarların kötüye kullanıma yabancı olmadıklarını göstermektedir. Yöneticiler Osmanlı devletinin kârını üçte birden yine eskisi gibi yarıma çıkarmak istemiştir ve Dubrovnik halkını Osmanlı devletini aldatmakla suçlamıştır. Venedikli tüccarların katılması için lobi faaliyeti yürütmüşlerdir.²¹² Dubrovnik halkı kazanmayı başarmadan önce resmi olarak üçte biri almaya çalışmışlardır:

²¹⁰ A.DVN.DVE.d 13/1: 343/s.72 (fî 9 Muharrem 1019).

²¹¹ A.DVN.DVE.d 13/1: 399/s.82 (fî 22 Rebü'l-âhir 1020); aynı içerikteki fermanlar: 410/s.84 Eylül 1611'den (fî 12 Recebü'l-murecceb 1020); 529/s.107 Ağustos 1613'ten (fî 13 Cemâziye'l-âhir 1022); 742/s.159 Nisan 1618'den (fî evâhir-i şehri Rebü'l-âhir sene seb'a ve 'işrîn ve elf); 750,751,752/s.163 Nisan sonu /Mayıs başlangıcı 1618 (fî evâil-i şehri Cemâziye'l-ûla sene seb'a ve 'işrîn ve elf); sadece şu orijinaler DA'de muhafaza edilmemiştir: 529 i 752.

²¹² Nisan 1612'den bir süre önce Bosna defterdarı Osmanlı devletine Gabela'daki tuz ticaretinin gelecekteki yönetimi için yerel kadıların önerilerini sormalarına neden olan bir dilekçe göndermiştir. DA'deki ferman: Cilt 13, No.:610 Mart 1612 (fî evâil-i Muharrem 1021); bakınız: Miović, *Fermanî (Fermanlar)*, s. 219.

- 28 Ağustos 1610'da sultan Bosna beylerbeyini ve Gabela kadısını eminlerin kendilerine ait olduğunu söyleyerek yabancı tüccarların tuzunu getirdiği ve sakladığı konusunda uyarmıştır. (...*hâlâ sâir bâzirganlar ve ba'zı kimesneler bunların ellerinde olan evâmir-i şerîfeye muhâlif umenâlar mu'avenet ile tuz getürüb ve "eminlerin tuzudur" deyu ve tüccar tâifesi _____ edüb kadîmden olugelene muhâlif rencide eyleyüb...*) Sultan beylerbeyi ve kadiya bu tür çarpık işleri yasaklamalarını emretmiştir.²¹³
- 28 Ağustos 1610'da Bosna beylerbeyi ve Gabela kadısına önceki yıl Gabela'daki *nazır* ve *eminlerin* satılmayan yani depolanan tuzdan kendi üçte birlerini almak istediklerini belirten bir ferman düzenlemiştir (...*nâzırı ve eminleri oligelmişe muhâlif bâzirganları tuz hânesin cebren açub, sâhiblerinin rıza'ları yoğiken istedikleri küllî tuzların satdıklarından gayrı bunların ellerinde olan evâmir-i şerîfeye muhâlif ve oligelmişe mugayır tuzları satılmadan üç üçden bir üçü taleb idüb...*). Sultan uygulamanın yapılmamasını istemiştir.²¹⁴
- 26 Ocak 1612'de sultan Bosna beylerbeyi ile defterdarına ve Hersek sancağı kadılarına defterdarın tuz kârının bir bölü üçünden fazla almasını söyleyen bir ferman aldığından bahseden bir ferman hazırlamıştır (...*sen ki defterdarsın, hâlâ hilâf-i vâki' inhâ ile bir tarikle ziyâde almak için emr almağla, bunların ellerinde olan hatt-ı hümâyun sa'âdet-makrûna ve emr-i şerîfe muhâlif ve kadîmden oligelene mugâyır ziyâde taleb eyledüğün ecilden...*). Eski belgeleri doğruladıktan sonra eski gümrükleri tanıyan bir ferman düzenlenmiştir. Olası bir karşıt emir kaldırılmıştır.²¹⁵
- 1618 Nisan sonu/Mayıs başında sultan incelemeden sonra defterdarın Osmanlı devletine Dubrovnik'in daha yüksek fiyatlarla tuz ticareti yaptığını, tüccarların zarar gördüğünü ve trafiğin zarar gördüğünü belirten "Dubrovnik beylerine" gönderilen fermanı tanımıştır. Bu ayrıca hazineyi de olumsuz etkilemiştir. Sultan 50 akçeden satılacak tuzun ölçüsünü 1/3 hazineye ve 2/3 tüccara bırakılacak şekilde belirlemiştir (...*fûruht-i tuz ücreti bahalu olub erbâb-i ticâret zarar etmekle mürûr u 'ubûrları munkati' olub mîrîye gadr olduğu süddde-i sa'âdetime 'arz olundukda iskele-i mezbûrda câri olan her bir mezre tuz*

²¹³ A.DVN.DVE.d 13/1: 363/s.76 (fî 8 Cemâziye'l-âhir 1019).

²¹⁴ A.DVN.DVE.d 13/1: 362/s.76 (fî 8 Cemâziye'l-âhir 1019). DA orijinal: Cilt 12, No.:596. Fermanlar II. Osman tarafından düzenlenmiştir: 765/s.167 1618 Mayıs ortasından (fî evâsıt-ı şehr-i Cumâde'l-ûla sene seb'a ve işrîn ve elf). DA orijinal: Cilt 14, No.:681. Bakınız: Miović, *Fermani (Fermanlar)*, s. 217, 229.

²¹⁵ A.DVN.DVE.d 13/1: 419/s.86 (fî 22 Zi'l-kâ'de 1020). DA orijinal: Cilt 13, No.:608. DA fermanlarına göre bu sorun ilk olarak 1523'te ortaya çıkmıştır (Cilt 3, No.:109). Bakınız: Miović, *Fermani (Fermanlar)*, s. 151, 218.

*ellişer akçaye fûruht olunub sülûsü mîrî için alınub sülûsânın tuz sâhibi kabz etmek bâbında emr-i şerîf verilüb...).*²¹⁶

Dubrovnik halkı her zaman yeterli miktarda tuz sağlayamamıştır. Osmanlılar onları fiyatları yükselterek alıcıların kendilerine rüşvet vermesine neden olmakla suçlamışlardır. Dubrovnik halkı sürekli olarak ağırlığını önlemek ve Osmanlı parasının değer kaybetmesi için tuz satış ölçüsünü (*spud*) düşürmeye çalışmıştır.²¹⁷ Dubrovnik halkı düzenli olarak geleneksel tuz fiyatları ve kâr bölüm ölçüleri için Osmanlı devletinin onayını almıştır.²¹⁸

Venedik ve Dubrovnik arasındaki periyodik çatışmalar Osmanlı Balkanları'ndaki kaos sırasında Dubrovnik'in tuz ticaretindeki imtiyazlarını savunmayı bıraktığı 17. yüzyıl sonuna kadar sürmüştür. Venedikliler'in ortaya çıkışı Dubrovnik'in 16. yüzyıldaki ayrıcalıklarını kaybetmesine neden olan 17. yüzyılın sonunda Osmanlı devletinde bazı önemli siyasi değişikliklere neden olmuştur. Dubrovnik'in istisnai ticaret ilişkilerinde Osmanlı devletinin kararlı desteğini yitirdiği görünmektedir.

4.2.2. Dubrovnik Ve Osmanlılar Arasındaki İlişkilerde Uskoklar Sorunu

Dubrovnik ile Osmanlı İmparatorluğu arasındaki ilişkilerin tarihinde uskoklar 16. yüzyılın ortalarında ortaya çıkmışlardır. 17. yüzyılın ilk çeyreğinin sonuna kadar Adriyatik'teki olaylarda önemli bir rol oynamışlardır. 1537'de oluşturulmuşlardır. Dalmaçya şehri olan Split'in kuzeyindeki Klis kalesinin Osmanlılar tarafından işgalinden sonra düzenli Hırvatistan ordusunun kalan üyeleri Split'in yaklaşık olarak 200 kilometre kuzeybatısında Adriyatik şeridinde yer alan Senj kasabasında yeniden toplanmışlardır. O zaman Habsburg Monarşisi'nin paramiliter kuvvetleri olarak uskokların merkezinin olduğu dönem olmuştur. Uskoklar karada Osmanlı akıncıları ve denizde de levendlerin Avusturya'daki karşılığıydılar.

Venedik'in yardımıyla 16. yüzyılda saldırılarını Osmanlı topraklarında yapmışlardır. Bu, sınır çatışmalarını düşük yoğunlukta tutma yollarıydı. Diğer yandan Bosna ve Hersek'i işgal

²¹⁶ A.DVN.DVE.d 13/1: 738/s.158 (fî evâil-i şehri-i Cumâde'l-ûla sene seb'a ve 'işrîn ve elf).

²¹⁷ Bakınız: DA fermanlar: Cilt 3, No.:142 1534'ten (941 A.H.); Cilt 5, No.:208 1556'dan (964 A.H.); Cilt 5, No.:215 1559'dan (966 A.H.); Cilt 10, No.:474 1599'dan (1007 A.H.); Cilt 11, No.:509 1603'ten (1011 A.H.); Bakınız: Miović, *Fermani (Fermanlar)*, s. 156, 165, 200, 205.

²¹⁸ Bu konuyu kapsayan fermanların sayısı oldukça fazladır ancak sadece DA örnekleri burada bulunmaktadır: Cilt 11, No.:547 Eylül 1604'ten (2 Cemâziye'l-evvel 1013); Cilt 13, No.:629 1618 Ekim Sonu/Kasım başlangıcı (fî evâsıt-ı Ramazân 1023); Cilt 14, No.:663 Mayıs 1618'den (8 Cemâziye'l-evvel 1027); Bakınız: Miović, s. 210, 222, 226.

etmelerini açık bir şekilde gerçekleştirmişlerdir (özellikle de 1537-1541 ve 1570-1573 savaşlarında). 1571 Kıbrıs Savaşı sırasındaki belirli durumlarda uskoklar Dubrovnik topraklarından Hersek'e saldırmışlardır. Bosna ve Hersek asıl amaçları olmasına rağmen Dubrovnik'in Osmanlılar'la işbirliği içinde olduğunu iddia ederek Dubrovnik topraklarını da tahrip etmişlerdir.

Uskokların misillemesinden ya da Venedik ve Avusturya'nın siyasi baskısından çekinen Dubrovnik hükûmetinin çoğunlukla uskoklara karşı gelemediği bir gerçektir. Ancak Dubrovnik topraklarından geçmeleri Osmanlı tarafından halkın Dubrovnik'e karşı misillemeye bulunmasına neden olmuştur. Osmanlı devleti çoğunlukla uskok işgallerinden Dubrovnik'in sorumlu olduğuna inanmamış ve misillemeleri yasaklamıştır.²¹⁹ Ancak uskok dönemi boyunca Herceg Novi ve Gabela'daki Osmanlı valileri genellikle Dubrovnik'e karşı düşmanca davranmışlardır.²²⁰ Dubrovnik Devlet Arşivi 1588 ile 1618 arası uskok saldırılarıyla ilgili otuz fermanı muhafaza etmektedir.²²¹ En önemlisi yerel Osmanlı görevlilerinin uskok sorunlarını Dubrovnik Cumhuriyeti'ne şantaj yapmak için ya da Osmanlı devletine suçlamalarda bulunmak için kullandığı görülmektedir. Dubrovnik diplomasisi sürekli olarak bu iddiaları ortadan kaldırmak için uğraşmıştır:

- 1605'te Osmanlı topraklarına uskok saldırısından sonra Dubrovnik'in rolü Osmanlı devletinin araştırmalarında öne çıkmıştır. Araştırmadan iki aydan daha kısa bir süre sonra Dubrovnik halkının uskoklarla işbirliği yapmadığı kanıtlandığı için soruşturmanın durdurulmasını söyleyen yeni bir emir çıkarılmıştır.²²²

²¹⁹ DA 1588 yılına ait uskoklarla ilgili ilk fermanı muhafaza etmektedir. DA ayıca 1604'e kadar uskok sorunundan bahseden beş fermanı da muhafaza etmektedir. Bunların dördünde Osmanlı devleti Dubrovnik'i savunmaktadır. Sadece 1597'deki fermanla Sultan Dubrovnik topraklarında Bosna beylerbeyinin uskok istilalarına karşı savunma planı düşünmesini başlatmak için bir araştırma istemiştir. Ancak Dubrovnik halkından şüphe etmemiştir. Fermanlar DA: Cilt 8, No.:365 1588'den (996 A.H.); Cilt 9, No.:421, 424 1595'den (1003 A.H.); Cilt 10, No.: 457, 463 1597'den (1005 A.H.). Bakınız: Miović, *Fermani (Fermanlar)*, s. 185, 193, 198, 199.

²²⁰ Dubrovnik halkını koruma, araştırma ve uskoklar nedeniyle Dubrovnik halkına kötü davranmayı yasaklama emri Ağustos 1613'te Bosna beylerbeyi, Hersek sancakbeyi ve yerel kadılar için düzenlenmiştir. Bakınız DA: Cilt 13, No.:624 (fi evâsıt-ı Cemâziye'l-âhir 1022). Bakınız Miović, *Fermani (Fermanlar)*, s. 221; Herceg Novi'nin kadıları, dizdarı ve ağalarına Dubrovnik'le iyi ilişkilerini sürdürmeleri ve istihkamlarını korumaları için 11 Ocak 1618'de bir ferman gönderilmiştir. A.DVN.DVE.d 13/1: 690/s.144 (fi 14 Muharreamü'l-harâm sene seb'a ve 'işrîn ve elf); DA orijinal: Cilt 13, No.:647. Bakınız: Miović, *Fermani (Fermanlar)*, s. 224.

²²¹ Bakınız: Miović, *Fermani (Fermanlar)*, s.116.

²²² 1605 uskok işgalinden sonra, Herceg Novi'deki Osmanlı tebası iki Dubrovnik asilini ve Dubrovnik tebasından 62 kişiyi kaçırmıştır. Dördünü öldürmüşlerdir ve 2.200 sığır çalmışlardır. Eylül 1605'te Osmanlı devleti çalınanların Dubrovnik halkına iade edilmesini isteyen bir ferman hazırlamıştır (fi evâil-i Cemâziye'l-evvel 1014). Aralık 1605'te sultan bir inceleme başlatılmasını emretmiştir. Ayrıca Dubrovnik'in uskoklarla işbirliğini sona erdirmek için herşeyin yapılmasını emretmiştir. Takip eden iki ay içinde Osmanlı devleti bütün incelemelerin sona ermesi ve alınanların iade edilmesi için bir ferman hazırlamıştır (Receb 1014 – Muharrem 1015). Fermanlar DA: 556, 561-566, 573, Cilt 12 Bakınız: Miović, *Fermani (Fermanlar)*, s. 211-213.

- 1612'de Osmanlı devleti başka bir inceleme başlatmıştır. Ancak Hersek sancakbeyinin *kaymakamı* duruşma sırasında Dubrovnik elçisini haksız şekilde hapsetmiş ve cezalandırmış, bir grup insanla birlikte Dubrovnik topraklarını işgal etmiş ve sözde hasarlar için Dubrovnik hükûmetini 7000 altın para ödemesi yönünde tehdit etmiştir. 1612'nin sonunda düzenlenen yeni bir ferman kaymakamın Osmanlı devletine getirilmesini ve uskok saldırılarından sorumlu olmadıkları için Dubrovnik'in cezalandırılmamasını emretmiştir.²²³
- 1613'te sultan Bosna beylerbeyi, Hersek sancakbeyi ve yerel kadılara uskok soygunlarını ve uskokların çalınan malları Dubrovnik topraklarına götürdüğü suçlamalarını araştırmalarını emretmiştir. Osmanlı devletindeki Dubrovnikli diplomatlar Dubrovnik Cumhuriyeti'nin de aynı zararları gördüğünü ve hem kendilerinin hem de Hersek'in mallarının çalındığını ve Senj'e götürüldüğünü anlatmıştır. Osmanlı devletinin ilk kararı Dubrovnik Cumhuriyeti'nin zararlar için 7.340 gümüş para ödemesi yönünde olmasına rağmen birkaç ay sonra düzenlenen yeni bir fermanla bu emir kaldırılmıştır çünkü Dubrovnik Cumhuriyeti'nin daha önce uskok tehlikesiyle ilgili olarak Osmanlı'ya uyardığı kanıtlanmıştır.²²⁴

Adriyatik'teki uskok soygunları Venedik'in Avusturya ve İspanya'ya savaş açmasından sonra sona ermiştir (1615–1620). Madrid Barış Antlaşması ile düzenli Avusturya orduları Senj'de konumlanırken Habsburg monarşisi uskokları kuzey Hırvatistan'a göndermeye sürmüştür.

1618'den sonra Dubrovnik kaynakları Hersek'te artık uskok saldırılarından söz etmemektedir. Ancak Osmanlı tebası tarafından misilleme hareketleri bitmemiştir. Uskok saldırıları bahanesiyle yerel Osmanlı yöneticilerinden sessiz destek alarak devam etmişlerdir. Dubrovnik Cumhuriyeti sürekli olarak Osmanlı tarafından kişilerin misilleme saldırılarından korunmak için ferman düzenlenmesini istemiştir. Dubrovnik Cumhuriyeti ayrıca elçilerinin korunmasını ve topraklarında Osmanlı incelemelerinin yasaklanmasını istemiştir.²²⁵

²²³ DA fermanı: Cilt 13, No.:612 Aralık 1612'den (fi evâil-i Ramazân 1021). Aynı konuda DA'deki önceki fermanlar için: Cilt 13, No.:609 (fi evâsıt-ı Muharrem 1021). Bakınız, Miović, *Fermani (Fermanlar)* s. 218, 219.

²²⁴ A.DVN.DVE.d 13/1: 528/s.107 (fi 13 Cemâziye'l-âhir1022); 542/s.109 (fi 11 Şa'bân 1022). DA orijinaleri: Cilt 13, No.: 622 ve 623. DA'de aynı konudan bahseden fermanlar: Cilt 13, No.:613 (fi evâsıt-ı Muharrem 1022). Bakınız: Miović, *Fermani (Fermanlar)*, s. 219, 221.

²²⁵ Mayıs 1618'de Dubrovnikli diplomatlar Sultan II. Osman'dan sözde uskok saldırılarını ve Dubrovnik'le işbirliği yaptıklarını bahane olarak kullanan sözde Hersek soyguncularından koruyan fermanı yenilemesini istemişlerdir.

4.2.3. Osmanlı devletinin Dubrovnik Vatandaşlarını Koruması

Osmanlı devleti ile sürdürdüğü istikrarlı ilişkilere rağmen Dubrovnik Cumhuriyeti İmparatorluğun çöküşünde kendi konumuna yenik düşmüştür. Dubrovnik düşük yoğunluklu sınır-kara ihtilaflarına, soygun, acıma, acımasızlık, kişisel hırslar, Bosna ve Hersek'teki Osmanlı eliti ile Arnavutluk, Tripoli, Tunus ve Cezayir'deki leventler ile korsanların özel çıkarlarına sürekli olarak maruz kalmıştır.

Korunan arşiv materyallerine göre, Osmanlı devletinin Dubrovnik'i Osmanlı kaynaklı olsun olmasın saldırılar karşısında koruma şevki inkâr edilemez. Bununla ilgili varsa tek şüphe Osmanlı İmparatorluğu'nun sonuna geldiğinde Osmanlı devletinin durumu denetim altında tutma gücü ile ilgili olabilir.

Venedik'e gönderilen Osmanlı devleti fermanları, Bosna ve Hersek'teki Osmanlı yetkilileri, Hersek sancakbeyi ve Herceg Novi ve Gabela kadısı bunun iyi birer kanıtıdır. Osmanlı devleti genellikle boyunduruğu altındakileri uyarmak için aşağıdaki formüllerden birini ya da birkaçını kullanmıştır: 1) Halkımız Dubrovnik halkına son yıllarda gösteremedikleri yakınlık ve saygıyı göstermelidir; 2) Sultan, Dubrovnik halkının kötü muamele görmesini istemiyor; Osmanlı yetkilileri onlara düşmanca davranmaktadır; 3) Dubrovnik vergi mükellefi bir ülkedir ve bu şekilde diğer vergi mükellefi ülkeler gibi korunmalı ve savunulmalıdır (...*Dubrevnik tâifesi kadîmî harac-güzârlarımdır anlara dahl ü ta'arruz olunmağa emrim yokdur. Zikr olunan Dubrevniklü gelüb giderlerken kendülere ve âdemlerine ve knezlerine ve sâir re'âyasına ve tâcirlerine kimesneyi dahl ü ta'arruz etdirmeyüb...*).²²⁶

1604-1618 dönemine ilişkin olarak A.DVN.DVE.d 13/1 defterinde Osmanlı devleti tarafından gerek Dubrovnik elçileri ile onların yardımcıları, gerekse siviller ve tüccarlara verilen ve Dubrovnik Cumhuriyeti vatandaşlarının korunmasını teyit eden fermanlar yer almaktadır. Bunlar iki önemli yapıya sahiptir:

Bakınız: A.DVN.DVE.d 13/1: 758/s.165; 764/s.167; 766/s.168 (fî evâil-i şehri-i Cumâde'l-ûla sene seb'a ve 'işrîn ve elf); 769/s.169 (fî evâhir-i şehri-i Cumâde'l-ûla sene seb'a ve 'işrîn ve elf). DA orijinaleri: Cilt 14, No.:667, 668, 670, 669. Bakınız: Miović, *Fermani (Fermanlar)*, s. 227.

²²⁶ A.DVN.DVE.d 13/1: 735/s.157; 757/s.165 (fî evâil-i şehri-i Cumâde'l-ûla sene seb'a ve 'işrîn ve elf). Fermanlar, II. Selim zamanındaki eski fermanların yenilenmiş halidir. İçerik olarak aynı olup aynı sancakta yer alan Hersek sancakbeyi ve kadılarına yöneliktir. Belirtilen fermanlardan ikincisi özgün haliyle DA'da saklanmaktadır: Cilt 14, No.:666; Dubrovnik'ten vergi mükellefi ülke olarak bahsedilmeyen ancak yerel Osmanlı yöneticilerini saygı göstermeleri konusunda uyarıcı fermanlar için Dubrovnik arşivindeki örnekler bakınız: Cilt 14, No.: 655 ve 656 (fî evâsıt-ı Rebü'l-âhir 1027). Bakınız: Miović, *Fermani (Fermanlar)*, s. 225, 227.

İlki yirmi üç fermandan oluşmaktadır. Bunların çoğu, her yıl 12.500 altın para bedelinde haraç ile altı ayda bir Dubrovnik gümrük vergisi bedelini taşıyan Dubrovnik elçilerinin korunmasına ilişkindir. Osmanlı İmparatorluğu topraklarında iş için seyahat eden Dubrovnik elçilerinin asistanları ya da Dubrovnik tacirlerine ilişkin daha az sayıda ferman bulunur. Bütün fermanlar basit bir forma sahiptir:

- 15 Eylül 1607'de Osmanlı devleti İstanbul'dan Dubrovnik'e dönen Dubrovnik elçilerinin korunması hakkında bir ferman çıkartmıştır. Bu ferman, bütün bey ve kadılara Dubrovnik elçilerinin dönüş izni olduğuna ilişkin bir uyarı niteliğindedir. Aynı zamanda beraberlerindeki kişilerin, iki atın, küçükbaş hayvanların ve mallar ile güvenli yiyeceklerin de korunması emri de çıkarılmıştır. Bunlar tehlikeli geçit ve boğazlarda korunacaktır. (...*hâlâ Dubrevnik beglerinin dergâh-i mu'allâmda olan ilçileri icâzet-i hümâyûnumla Dubrevnige müteveccih oldukların bildürüb, kendülerine ve âdemlerine ve iki re's at ve bargirlerine ve esbâblarına yolda ve izde menâzil ve merâhilde hilâf-i şer'-i şerîf kimesne dahl ü ta'arruz etmeyüb, lâzım geldükde akçalarıyla zâd ü zevâdelerin alıvirmek bâbında emr-i şerifim ricâ eyledikleri ecilden buyurdum ki: Mezbûrun ilçiler her kangıñızun taht-i hükûmetine dâhil olurlarsa kendilerine ve âdemlerine ve iki re's at ve sâir bargirlerine ve esbâblarına hilâf-i şer'-i şerîfe kimesneyi dahl ü ta'arruz etdürmeyüb ve lazım olan zâd ü zevâdelerin narh-i cârî üzere akçalarıyla tedârik ediverüb, ve mahûf ve muhatara olan derbendlerde kifâyet [mikdârı] ademler koşmağla hıfz u hirâset etdirüb...*).²²⁷
- Elçilerin korunmasına ilişkin emirler taşıyan fermanlarda yiyecek ve atlar ile ilgili hususlar yer almıyordu. Ancak, casusluk suçlamaları karşısında korunma konusuna 1618 yılında Haziran sonu/ Temmuz başında çıkarılan fermanla olduğu gibi özellikle dikkat çekilmiştir: (...*Dubrevnige kağıdların ve mektubların alub gidüb ve Dubrevnik'den Asitane-i sa'âdetde ilçilerine getürüb varışda ve gelişde subaşılâr ve voyvodalar ve iş erleri ve sancakbegleri âdemleri ve ulaklığa gidüb çavuşlar ve kapucular ve yavacılar(?)*

²²⁷ A.DVN.DVE.d 13/1:215/s.50 (fî 23 Cemâziye'l-evvel 16). Aynı konulu fermanlar: (4/6)/s.18 Mayıs 1605'ten itibaren (fî gurre-i Muharrem sene 14 (1014)); 107/s.28 Şubat 1606'dan itibaren (Fî evâsıt-ı Şevvâl (1014)); 132/s.34 Nisan 1606'dan itibaren (fî 20 Zî'l-hicce sene 14 (1014)); 190/s.45 Mayıs 1607'den itibaren (fî sulh-i 30 Muharrem 1016); 196/s.46 Ağustos 1607'den itibaren (fî 15 Rebîü'l-âhir 16 (1016)); 248 i 249/s.57 Ağustos 1608'den itibaren (fî 14 Cemâziye'l-evvel 1017); 398/s.81 Haziran 1611'den itibaren (fî 21 Rebî'u'l-evvel 1020); 417 i 418/s.85 Ocak 1612'den itibaren (fî 22 Zî'l-ka'de 1020); 534/s.108 Eylül 1612'den itibaren (fî 3 Şa'bânü'l-mu'azzam 1021); 597 ve 598/s.118 Kasım 1614'ten itibaren (fî 14 Şevvâl 1023); 671/s.140 tarihsiz; 775/s.170 Mayıs 1618'den itibaren (fî evâsıt-ı şehr-i Cemaziu'l-ûla sene seb'a ve 'işrîn ve elf); 778/s.171 Nisan sonu/Mayıs başı 1618'den itibaren (fî evâil-i şehr-i Recebül-mürecceb sene seb'a ve 'işrîn ve elf); 787/s.172 Eylül 1618'den itibaren (fî evâsıt-ı şehr-i Ramazânu'l-Mübârek sene seb'a ve 'işrîn ve elf).

*mücerred celb ü 'ahz için rencîde etmeyüb ve "siz casussuz" deyu dahl olunmayub, mezbûrlarin emsâli rencîde ve remîde etdirilmeyub...)*²²⁸

- Gerek bireysel tüccarlar için gerekse genel olarak çıkarılan tüccarların korunmasına ilişkin fermanlar, yerel Osmanlı yöneticileri ile onların idaresi altındakileri Dubrovnik tüccarlarını ve beraberlerindeki küçükbaş hayvan ya da malları rahat bırakmaya zorlamaktaydı.²²⁹

İkinci yapı içerisinde Dubrovnik tüccarlarına verilmiş on ferman yer almaktaydı. Bunlar Osmanlı devletinin kendilerine İslâmî kıyafetler giyinme imtiyazı tanıyarak Dubrovnik tüccarlarını mümkün olan en iyi şekilde koruyabilme niyetini açıkça ve şüpheye yer bırakmayacak şekilde göstermektedir. Günümüzde, bu fermanların siyasi önemi fiziksel korunma için çıkarıldıkları dönemdekinden çok daha büyüktür:²³⁰

- Fermanlarda, gerektiğinde kendilerini ya da mallarını koruyabilmeleri için Dubrovnik tüccarlarının Müslümanlar ve yabancılar için hazırlanmış *muste'min*, adı verilen kıyafetleri giyme hakkı tartışılmıştır. (...*göresiz vech-i meşrûh üzere esbâb giyen tüccar tâifesi memâlik-i mahrûsem zimmîlerinden olmayub sahîh Dubrevniklü tâcir olub, yelegi takye ve yakalu kaftan ve çakşirler giyüb, ve ok ve yay ve sarık ve kılıç ve şiş ve mahmuz ve tel götürüb, ve ata binüb kendü hallerinde ticâret üzere yürürler iken, ümenâ ve ummâl ve ehl-i örf ve sâir kimesneler şer'-i şerîfe ve 'ahd-nâme-i hümâyuna ve oligelene muhâlif rencîde olunub ve yollarda ve şehirlerde ve kasabalarda ve karyelerde atlarını ulağa alub ta'addî ederler ise men' u def' edüb...)*²³¹

²²⁸ A.DVN.DVE.d 13/1: 778/s.171 (fî evâil-i şehr-i Recebû'l-murecceb sene seb'a ve 'işrîn ve elf). Aynı içerikli bir ferman için Bakınız 741/s.159 (fî evâil-i şehr-i Cumâde'l-ûla sene seb'a ve 'işrîn ve elf). Ferman 741 orijinal haliyle DA'da saklanmaktadır: Cilt 14, No.:672. Bakınız: Miović, s. 277.

²²⁹ A.DVN.DVE.d 13/1: (4/4)/s.3 Ağustos 1604'ten itibaren (fî 19 şehr-i Rebîü'l-âhir sene salase 'aşere ve elf); (2/3)/s.4 Ekim 1604'ten itibaren (fî 20 şehr-i Cumâde'l-ûla sene salase 'aşere ve elf); 250/s.57 Ağustos 1608'den itibaren (fî 14 Cemâziye'l-evvel 1017); 682/s.143 Haziran 1617'den itibaren (fî evâsıt-ı şehr-i Cumâde'l-âhir sene sitte ve 'işrîn ve elf); 697/s.145 Şubat 1618'den itibaren (evâsıt-ı Safer sene seb'a ve 'işrîn ve elf). Sözü edilen fermanların hiçbiri DA'da muhafaza edilmemiştir.

²³⁰ Bu bölümde ileride konuya ilişkin daha fazla bilgi verilecektir.

²³¹ A.DVN.DVE.d 13/1: 407/s.83 1 Ağustos 1611'den itibaren (fî 21 Cemâziye'l-evvel 1020). Aynı konuya ilişkin diğer fermanlar: (2/2)/s.2 Ağustos 1604'ten itibaren (fî 19 şehr-i Rebîü'l-âhir sene salase 'aşere ve elf); (5/6)/s.18 Mayıs 1605'ten itibaren (fî gurre-i Muharrem sene 14 (1014)); 535/s.108 Eylül 1612'den itibaren (fî 3 Şa'bânü'l-mu'azzam 1021); 676 and 677/s.142 Ekim 1616'dan itibaren (evâhir-i şehr-i Ramazân sene 1025); 704/s.147 Mart 1618'den itibaren (fî evâsıt şehr reb'iulevvel sene sab'a ve 'işrîn ve elf); 770/s.169 Mayıs 1618'den itibaren (fî evâhir-i şehr-i Cemâziu'l-ûla sene seb'a ve 'işrîn ve elf); 779/s.171 Ağustos 1618'den itibaren (evâsıt-ı Şa'bân 1027); 789/s.172 Ekim 1618'den itibaren (fî evâhir-i şehr-i Şevvâli'l-Mübârek sene seb'a ve 'işrîn ve elf).

4.2.4. Sınır Çatışmaları, Osmanlı Yetkilileri Ve Ordusu Tarafından Yetkinin Kötüye Kullanılması, Dubrovnik Topraklarında Soygun Ve İstilâlar

Hersek'te Osmanlı hakimiyetinin başlangıcından itibaren, yerel Osmanlı yöneticileri tarafından gerçekleştirilen kanun ihlalleri, Herceg Novi ve Trebinje'den Osmanlı tebaasının istila edilmesi ya da Osmanlı topraklarında Dubrovnik tebaasının soyguna uğraması ya da kaçırıldığına dair Dubrovnik Arşivinde saklanan çok sayıda ferman bulunmaktadır.²³² 17. Yüzyılın başlarında Dubrovnik ile Gabela ve Herceg Novi'deki Osmanlı yöneticileri arasındaki ilişkiler daha da kötüye gitmiştir. Osmanlı beyleri yalnızca kendi yerel halklarının Dubrovnik halkına ve topraklarına verdiği zararı görmezden gelmekle kalmamış, aynı zamanda 1612 tarihli Hersek *kaimmakâm* olayının da gösterdiği gibi çeşitli istilalarda da yer almışlardır.

Bu kadar çok sayıda fermanın bulunması, yerel Osmanlı yöneticilerinin Dubrovnik üzerinde baskıyı sabit tutmak amacını benimsediklerini göstermektedir.²³³ Açgözlülüğün ve tamahkârlığın yanı sıra, bu davranışın altında yatan diğer bir neden de Dubrovnik'in geniş imtiyazlarının sınırın Osmanlı toprakları tarafında kalan kısmında yer alan halkların ekonomik çıkarları önünde büyük bir engel teşkil etmesinin yarattığı öfke olabilir. Ayrıca, uskok istilâları yalnızca sorunun yarattığı gerginliği arttırmıştır.

A.DVN.DVE.d 13/1 defterinde, Osmanlı yetkililerinin başkanlığında Dubrovnik halkına yapılan saldırılara ilişkin fermanlar yer almaktadır. 1614 yılında Gabela kalesinin Osmanlı kaptanının da karıştığı çeşitli olaylar olmuştur:

- 27 Eylül'de sultan Hersek, sancakbeyi ile Gabela kadısını Gabela kaptanının Dubrovnik'te bir köye saldırdığı, evleri ateşe verdiği, soyduğu ve 6 kişiyi kaçırdığı konusunda uyarmıştır. Sultan, saldırıların engellenmesini ve çalınan altınların geri verilmesini emretmiştir. Dubrovnik'e kapitülasyona ters düşen hiçbir şeyin yapılamayacağı uyarısında bulunmuştur.²³⁴

²³² Miović, *Fermani (Fermanlar)*, s. 115.

²³³ Örneğin: Mart 1568'te Osmanlı devleti Herceg Novi kadısına Osmanlı tebaası ile Dubrovnik Cumhuriyeti halkı arasında davaları yönetebilsin diye Dubrovnik'te kendi temsilcisini (*naib*) görevlendirme izni vermiştir. Ekim 1568'de Osmanlı devleti, temsilcinin halklar arasında büyük sıkıntılar yaratması sebebiyle (muhtemelen Dubrovnik hükûmetiyle olan meseleleri nedeniyle) bu fermanı iptal etmiştir. *7 No'lu MD*: Cilt I, No.:1042/s.495; Cilt III: No.:2225/s.124. DA'da original 2225 ferman: Cilt 6, No.:265. Bakınız: Miović, *Fermani (Fermanlar)*, s.172.

²³⁴ A.DVN.DVE.d 13/1: 588/s.116 (fî 22 Şa'bân 1023).

- 26 Ekim'de sultan yukarıda adı geçen kaptanın Split'e giden kervanlara saldıran bir hırsız olduğunu, sonradan Gabela kaptanı olduğunu belirten bir ferman çıkartmıştır. Ancak, Gabela'da bile tüccarları soymaya devam etmiştir. Onları bu şekilde uzaklaştırarak hazineyi büyük zarara sokmuştur (...*ile'l-ân katil ve kutta'u't-tarik dahi ve sârik olduğundan gayrı Isplit iskelesine geçen tüccarın ve sâir ebnâ-yı sebilin yolların basub nicesinin emvâl ve erzâkın nehb u gâret ve nicesin dahi katl itmekden hâlî değil iken, hâlâ Neretva kapudani olmagla Gabele iskelesine gelen tüccarın ve Frenk tâifesinin esbâbların nehb u gâret edüb ve zikr olunan iskeleden cümle tüccarı kaçırub mâl-i mîrîye küllî gadri olub...*). Filosuyla Dubrovnik'te bir köye saldırmış, burayı soymuş ve 9 kişiyi Gabela iskelesine götürmüştür. Bu kişiler *harbiymiş* gibi onlara bedel biçmiştir. 5 kişiyi serbest bırakmış ancak diğerlerini aralıksız olarak dövmüş ve Dubrovnik'in tuz tüccarlarının korkudan kaçmasına sebep olmuştur. Bu kişi adalet önüne çıkarılmadan tüccarlar geri dönememiştir. Bu olay Ljubinje ve Gabela kadıları, kale sınır-kent dizdari, Hersek sancakbeyi kaymakamı ve Temesvar müteşerifi tarafından da nakledilmiştir. Sultan çalınan altınların ve kaçırılan kişilerin iadesini ve failin yargılanmasını istemiştir. Suçlu bulunduğu takdirde İstanbul'a gönderilecektir.²³⁵
- Nisan 1618 ortasında sultan Hersek sancakbeyini Dubrovnik uzun yıllardır devletin sadık bir vergi mükellefi iken sancakbeyinin koruması altında tutulmadığı konusunda uyarmıştır. Sultan, Dubrovnik halkının kötü muameleye maruz kaldığını vurgulamış, bu nedenle sancakbeyi ile tebaasının onları koruması gerektiği uyarısında bulunmuştur. Aynı ferman Gabela kaptanı, ağa ve kadıya da gönderilmiştir. Sultan onlara yerlerini değiştirildiğini, Dubrovnik halkından çok fazla şikayet gelmesi nedeniyle kendilerini Osmanlı devletine geri getirecek kişilerin yola çıktığını bildirmiştir.²³⁶
- 1 Ağustos 1611'de sultan, Draç'taki Osmanlı donanması kaptanı (*Drač kapudani*), kadı ve Draç kalesi muhafızını (*Drač kalesi muhafazasında olan yaya başı*) güvenlik garantisi ve yerel kadıların *'arz'ına* rağmen Draç kalesi azaplarından (kale muhafızı) Mustafa ağanın (muhafız) buğday almak için Dubrovnik'ten Draç'a gelen bir gemiyi ele geçirdiği konusunda uyarmıştır. Sultan ilgili kişilere derhal suçluları yakalamalarını ve çalınanları iade etmelerini emretmiştir. Ayrıca, işlenen suçlar gibi çalınan malların da *sicile* geçirilmesini emretmiştir. Suçlular bağlanacak ve İstanbul'a gönderilecektir. Emir, eski

²³⁵ A.DVN.DVE.d 13/1: 592/s.117 (fî 22 Ramazân-i Mübârek 1023).

²³⁶ A.DVN.DVE.d 13/1: 708/s.148 (fî evâhir-i Rebîü'l-âhir sene seb'a ve 'işrîn ve elf).

Temeşvar beylerbeyi olup o dönemde Valona mutasarrıfı olan Piri Paşa'nın oğlu Osman'a gönderilmiştir.²³⁷

Disiplinsizliğinin daha büyük olaylara sebebiyet verdiği Osmanlı sınır-kara garnizonu 17. Yüzyıl başlarında çok büyük bir sorun haline gelmiştir. Bu garnizondan Osmanlı askerleri kişisel sebeplerle şehri ziyaret etmiştir. Ancak, 16. Yüzyılın başlarından itibaren Sultan, Osmanlı devletinin resmi temsilcilerinin yanı sıra silahlı Osmanlı tebaasının da Şehir ya da Ülke topraklarına özel ya da toplu girişlerini yasaklamıştır.²³⁸ Osmanlı sivil tüccarları ise Dubrovnik Cumhuriyeti'nin topraklarına girmekte ve iş yapmakta tamamen serbest bırakılmıştır.²³⁹ A.DVN.DVE.d 13/1 defterinde Şehre giren silahlı Osmanlı askerleri ile ilgili çok sayıda ferman yer almaktadır. Askerler Ploče (Şehrin doğu kapısı) sınır garnizonunda ve Ledenice (Şehrin kuzeyinde Osmanlı topraklarında bir sınır garnizonu) *eminlerden* ücret talep etmiştir. Osmanlı devleti Bosna Beylerbeyi, Hersek sancakbeyi ve Dubrovnik civarındaki kadılara Osmanlı askerlerinin Dubrovnik topraklarına silahlı girişinin yasak olduğunu telkin etmiştir.

1610-1611 yıllarında Herceg navi'deki Osmanlı askerlerinin karıştığı iki olay yaşanmıştır.

- 28 Ağustos 1610 tarihli birinci fermana Herceg Novi kalesi *emininin* Dubrovnik'teki Ploče'ye nasıl geldiği ve Novi'deki Osmanlı askerlerinin maaşı için para toplamak amacıyla Dubrovnik halkından zorla gümrük vergisi aldığı açıklanmıştır (...*zıkr olunan havâleler memâlik-i mahrûse çıkan Dubrevnik bâzırganlarının çıkardıkları esbâblarının gümrüklerin taleb edüb ve esbâblarına basub...*).²⁴⁰
- 20 Kasım 1611 tarihli ikinci ferman Herceg Novi'den Osmanlı askerlerinin Ledenice'ye maaş elde etmek için geldiği belirtilmiştir. Ledenice'deki *emin* onlar için yeterli paraya sahip olmadığında, askerler Dubrovnik'e inerek oradaki insanları huzursuz etmeye başlamıştır. Sultan Ledenice *emininin* yeterli paraya sahip olmaması halinde ödemenin

²³⁷ A.DVN.DVE.d 13/1: 408/s.84 (fî 21 Cemâziye'l-evvel 1020).

²³⁸ Ferman DA: Cilt 12, No.:566, 567, 569 Ocak- Şubat 1606'dan itibaren (Ramazân 1014); Bakınız: Miović, *Fermani (Fermanlar)*, 212-213.

²³⁹ Ferman DA: Cilt 2, No.:69 1503'ten itibaren (908 A.H.). Fermana şehrin doğu girişinde bir Osmanlı emini tarafından Dubrovnik halkının kötü muameleye maruz bırakıldığı anlatılmaktadır. Şehre silahlı olarak girmiş olması ayrıca öfke yaratmıştır. Bakınız: Miović, *Fermani, (Fermanlar)*, s. 146.

²⁴⁰ A.DVN.DVE.d 13/1: 364/s.76 (fî 8 Cemâziye'l-âhir 1019); Aynı içerikli bir ferman da bir sene sonra çıkarılmıştır. Bakınız DA: Cilt 13, No.:601 Haziran 1611'den itibaren (17 Rebü'l-âhir 1020); Bakınız: Miović, *Fermani (Fermanlar)*, s. 211.

Bosna defterdarı tarafından yapılacağına dair bir emir çıkartmıştır (...*Nova havâlelerine tenbîh eylesiz ki oligeldiği üzere Loniçaya varub 'ulûfelerini eminden taleb edüb alub bu bahâne ile min-ba'd Dubrevnik önüne varmayalar. Anun gibi 'ulûfelerini eminden alamadıklarında sen ki defterdarsın havâleler sana varub sen dahî emin yanına getirdüb 'ulûfelerini alivirüb bu bahâne ile havâleler Dubrevnik önüne varub sulh ü salâha muhâlif Dubrevnik halkını ve sâirini rencide edüb, gavga ve fesad eylediklerine rızâ-yı şerîfim yokdur...*).²⁴¹

1614 yılında Gabela'daki Osmanlı garnizonunun maaşına ilişkin iki ferman çıkarılmıştır.

- 16 Ekim tarihli birinci fermanla önceki Neretva *kaptanı* ile Gabela kalesi *dizdarının* bir Dubrovnik tüccarının sattığı tuzdan elde ettiği kazancın üçte birini daha tüccar bunu Gabela *eminine* ulaştıramadan ele geçirdiği yer alır. Sultan Hersek sancakbeyi ile kadılarına suçluları cezalandırmalarını emretmiştir.²⁴² Kasım ayında çıkan diğer bir fermanla Dubrovnik tüccarlarının tuz kazançlarını Gabela *eminine* teslim etmeleri ve Gabela garnizonunun doğrudan *emin* tarafından ödeme alması emredilmiştir.²⁴³

A.DVN.DVE.d 13/1 defterindeki birçok fermanla 17. Yüzyıl başından itibaren Osmanlı tebaasından sivillerin ve soyguncuların karada ve denizde yaşanan olayları ile ilgili kayıtlar yer almaktadır:

- 15 Ağustos 1604 tarihinde Dubrovnik'in elçilerinin Sofya ve diğer yerlerde iş teklifi alan Dubrovnik tüccarları ile ilgili şikayetlerinin yer aldığı bir ferman çıkarılmıştır. Aynı zamanda ticari mallarının hükûmet adı altında ve geri ödeme vaatleriyle ele geçirildiğini belirtmişlerdir. Sultan Rumeli sancakbeylerini ve kadılarını bu sahtekârlığa son vermeleri konusunda uyarmıştır.²⁴⁴
- Nisan 1618 ortalarında çıkarılan bir fermanla Novi kadısı ve dizdarının yanı sıra Hersek sancakbeyi ve kadısı da Dubrovnik asilleri ile tebaasının Osmanlılar ile uyum içine

²⁴¹ A.DVN.DVE.d 13/1: 412/s.84 (fî 14 şehr-i Ramazânü'l-Mübârek 20). Ferman II. Osman tarafından yenilenmiştir: 763/s.167 (fî evâil-i şehr-i Cumâde'l-ûla sene seb'a ve 'işrîn ve elf). DA'da 412 fermanın orijinali: Cilt 13, No.:607. Bakınız: Miović, *Fermani (Fermanlar)*, s. 218.

²⁴² A.DVN.DVE.d 13/1: 594/s.117 (fî 22 Ramazân-i Mübârek 1023). DA orijinal: Cilt 13, No.:629. Bakınız: Miović, *Fermani (Fermanlar)*, s. 222.

²⁴³ A.DVN.DVE.d 13/1: 599/s.118 (fî 25 Şevvâl 1023).

²⁴⁴ A.DVN.DVE.d 13/1: (1/2)/s.2 (fî 19 şehr-i Rebü'l-âhir sene salase 'aşere ve elf).

yaşarken Taşlıca'dan üç askerin Osmanlı devleti kapıcısı ile tercümanını öldürmeye ve soymaya çalıştığı konusunda uyarılmıştır. Olaya ilişkin ilam düzenlendikten sonra, suçluların cezalandırılması emredilmiştir.²⁴⁵

- Kasım 1618 başında Sultan Filibe kadısını Dubrovnik'teki iki tüccarın yaşadığı ve birinin öldürüldüğü hırsızlık olayını soruşturması ve adaleti yerine getirmesi konusunda uyarılmıştır. İki saldırgan yakalanmış ancak Çorpan'daki kadıya kaçmışlardır.²⁴⁶
- 28 Ağustos 1618'de, Sultan Hersek sancakbeyi ve Herceg Novi kadısına kadının Dubrovnik halkının Dubrovnik'ten bir gemi çalan Ömer oğlu Mustafa'dan şikayetçi oldukları ile ilgili mektubuna istinaden bir ferman çıkarmıştır. Aynı tarih ve konulu bir diğer ferman Herceg Novi'deki Osmanlı gemileri kaptanına hitaben çıkmıştır; fermenda soyguncunun Dubrovnik topraklarına saldırdığı, soygunculuk yaptığı ve insanları köle olarak sattığı belirtilmiştir. Sultan meselenin mahkemede çözülmesini, adaletin yerini bulmasıyla durumun başkalarına da örnek olmasını istemiştir.²⁴⁷
- 1611 yılında iki ferman Bosna beylerbeyine ve Herceg Novi kadısına gönderilmiş ve fermanlarda Herceg Novi'den iki Dubrovnik vatandaşını soyup birini de öldüren iki suçludan söz edilmiştir. Sultan bir soruşturma yürütülmesini emretmiş ve suçlunun derhal imparatorluk *divanına* çıkarılmasını emretmiştir (*...mezburları ele getirüb yarar âdemlere düşüb sütte-i sa'âdetime gönderesiz ki divân-i hümâyunumda Şer'le görüle ve bile koşub gönderdikleri kimesnelere muhkem tenbih ve te'kîd idesiz ki: bunlarda bir tarikle gaybet itdirmekden hazer ideler...*).²⁴⁸
- Haziran 1617 ortalarında, Herceg Novi kadısı ve dizdarına Osmanlı tebaasını Dubrovnik topraklarına girmek, soygun yapmak ve yerel halkı kaçırmaktan alıkoymayı emreden bir ferman çıkarılmıştır. Novi'den bazı kişiler Dubrovnik yakınlarında Mrcine köyünden bir

²⁴⁵ Ferman, Dubrovnik'in Taşlıca'daki kolonisinden bazı üyelerin Osmanlı devleti kapıcısına ve tercümanına saldırmakla suçlandığını göstermektedir. Bir dizi rapordan sonra saldırıya uğrayan kişilerin Dubrovnik'ten kişilerin aleyhine şüpheleri dağıtmak için doğru ve detaylı bir *ilam* göndermesi gerekmiş ve gerçek suçluların peşine düşmek zorunda kalınmıştır. Bakınız A.DVN.DVE.d 13/1: 743/s.157 (fi evâhir-i şehri Rebî'ül-âhir sene seb'a ve işrîn ve elf).

²⁴⁶ A.DVN.DVE.d 13/1: 829/s.181 (fi evâsıt-ı şehri Zi'l-kâ'de sene 1027).

²⁴⁷ A.DVN.DVE.d 13/1: 201, 203/s.47 (fi 3 Cemâziye'l-evvel 16). Ferman 203'ün orijinali DA'da saklanmaktadır: Cilt 12, No.:586. Bakınız: Miović, *Fermani (Fermanlar)*, s. 215.

²⁴⁸ A.DVN.DVE.d 13/1: 397/s.81 (fi 17 Rebî'u'l-evvel 1020), 405/s.83 (fi 07 Cemâziye'l-âhire1020). Ferman 405'in orijinali DA'da saklanmaktadır: Cilt 13, No.:605. Bakınız: Miović, *Fermani (Fermanlar)*, s. 218.

kızı kaçırmışlardır. Ancak, Dubrovniklilerin dizdara gönderdiği çok sayıda mektuba rağmen hiçbir sonuç elde edilememiştir.²⁴⁹

- 1618 yılı Nisan sonu/Mayıs başında Sultan, Herceg Novi kadısına daha önce olduğu gibi Herceg Novi soyguncularının Dubrovnik kaleleri yakınlarına gelerek limanlara giren ya da limanlardan ayrılan gemilere ve köylerde ya da adalarda kilise ve bahçelere saldırmasını önlemesi konusunda III. Mehmed'in fermanını yinelemiştir.²⁵⁰

4.2.5. Dubrovnik Halkının Kaçırılması Ve Korsanlık

Osmanlı İmparatorluğu, Venedik ve Habsburg Monarşisi sınırlarında haydutlar ya da uskokakıncı saldırganları tarafından insanların kaçırılması ve satılması olağan bir durumdu. Bu saldırıların bir başka türü de korsanlıktı. Dubrovnik halkı önce kaçırılıyor, sonra da Venedik'e kalyon köleleri olarak ya da Doğu'ya köle olarak satılıyorlardı. 17. Yüzyıla kadar korsan saldırıları zaman zaman Venedikliler ya da uskoklar tarafından yapılırken, 17. Yüzyıl başlarında Olgun, Draç, Leş, Avlonya, Ayamavra ve Kuzey Afrika'dan Osmanlı korsanları sürekli olarak Dubrovnik gemilerine ve sahillerine saldırmıştır.²⁵¹

Ekim 1604 tarihli A.DVN.DVE.d 13/1 fermanı, Dubrovnik'in önerisi üzerine Osmanlı devleti korsan faaliyetlerini önlemek için garantör getirme kararı almıştır:

- 1604 yılında Avlonya sancakbeyi ile Olgun, Leş ve Draç kadılarına Avlonya, Leş ve Draç'tan soyguncu ve korsanların sürekli olarak denize açılarak Dubrovnik civarındaki köylerde soygunculuk yaptığı ve daha sonra satmak üzere insanları kaçırdığına ilişkin ferman gönderilmiştir. Dubrovnik Cumhuriyeti, buna göre, bu korsanların *sicile* iyi durumda bulunan bir yerel garantör kaydetmeden denize açılmasını engelleyen bir emir önerisi getirmiştir (...*anun gibi firkata ve sandal donadub deryaya çıdkmak isteyen levend*

²⁴⁹ A.DVN.DVE.d 13/1: 683/s.92 (fî evâsıt-ı şehr-i Cumâde'l-âhir sene sitte ve 'işrîn ve elf).

²⁵⁰ A.DVN.DVE.d 13/1: 755/s.164 (fî evâil-i şehr-i Cumâde'l-ûla sene seb'a ve 'işrîn ve elf). Orijinali DA'da: Cilt 14, No.:677. Bakınız: Miović, *Fermani (Fermanlar)*, s.228.

²⁵¹ Dönemin Eflak ve Arnavutluk sahillerinden Osmanlı'ya bağlı kişilerce çok sayıda korsanlık olayı bildirilmiştir. Bakınız: Miović, *Fermani (Fermanlar)*, s. 123; Basılı BOA Mühimme defterlerinde Dubrovnik gemilerine yönelik korsan saldırıları ile ilgili çok sayıda ferman yer alır: Nezihi Aykut ve ark. ed., *3 Numaralı Mühimme Defteri (966-968/1558-1560) – Özet ve Transkripsiyon*, BOA, Ankara 1993, No.:1621/s.216; *7 No'lu MD, Cild II*: No.:1621/s.216; *7 No'lu MD, Cild III*: No.:2529/s.309; Hacı Osman Yıldırım ve ark ed., *82 Numaralı Mühimme Defteri (1026-1027/1617-1618) – Özet –Transkripsiyon – İndeks ve Tıpkıbasım*, BOA, Ankara 2000, No.:172/s.115.

*tâifesinin yarar ve yurtlu kefillerin alub sicil eylemeyenlere salıvermeyüb muhkem tenbîh ve te'kid ide ki, varub Dubrovnik reâyasına ta'addî eylemeler...).*²⁵²

- Korsanlık önlenemediği için, Ağustos 1607'de Osmanlı devleti fermanı yenilemiştir. Ayamavra, Avlonya, Draç ve Leş'ten soyguncuların gece gündüz sürekli olarak Dubrovnik topraklarını ve adalarını gemilerle istila ettikleri, insanları ve çocuklu kadınları köle olarak aldıkları, soydukları ve kötü muameleye maruz bıraktıkları belirtilmiştir. Ayamavra-Dubrovnik deniz yolunda yer alan bütün beylere soyguncuların yaptıkları zararı karşılayacak güvenilir garantörleri kefil göstermedikleri müddetçe denize açılmasına izin vermemeleri konusunda emir gönderilmiştir (... *eşkiya cem' olub kalyata ve firkata ve kayıklar peydâ edüb deryâ yüzüne çıkub Dubrevnik vilâyetine ve adalarına gice ve gündüz gelüb urub re'âyayı avrete ve oglancıkları ile esir edüb ve erzak ve emvâl ve esbâblarin gâret edüb küllî zulm ve ta'addîden hâlî olmayub, zikr olunan haramzâde ve eşkiyâ kalyata ve firkata ve kayıklar ile derya yüzüne yarar kefilleri alınmayaca salıvirilmeye... Şöyle ki hazer ideler, kefillerine tazmîn etdirilüb...).*²⁵³

A.DVN.DVE.d 13/1 defterinde başka korsanlık olaylarından da söz edilmektedir:

- A.DVN.DVE.d 13/1 defterinde Temmuz 1606-Temmuz 1611 arasında Cezayir beylerbeyi kapudan paşa ile Ayamavra adası kadısına çıkarılmış üç ferman yer alır. Fermanda 1604 yılında Karli-ili sancakbeyi tarafından idare edilen Ayamavralı soyguncuların 1604 yılında 18.000 altın çalıp 34 Dubrovnik vatandaşını kaçırdıkları bildirilmiştir.²⁵⁴ Yapılan soruşturmada geminin bir suçlu olan eski Karli-ili sancakbeyi Mustafa tarafından ele geçirildiği anlaşılmıştır. Ayrıca, kendi 'arzında adı geçen sancağın o dönemki sancakbeyi Mahmud tarafından belirtildiği üzere 3 mürettebatı rehin almıştır. Bunun üzerine sultanın hatt-ı hümayunu ile Mustafa'nın cezalandırılması, çaldığı altınlar ile kaçırdığı kişilerin ise geri gönderilmesi için bir ferman çıkarılmıştır. Emir yerine getirilmemiş ve bu sırada Mustafa ölmüştür. Bunun üzerine kapudan paşa ile Ayamavra kadısına başka bir ferman çıkarılmış ve mallar ile rehinelerin Mustafa'nın varislerinden istenmesi emredilmiştir. Razi

²⁵² A.DVN.DVE.d 13/1: (1/3)/s.4 (fî 20 şehr-i Cumade'l-ûla sene salase 'aşere ve elf).

²⁵³ A.DVN.DVE.d 13/1: 198/s.46-47 (fî 3 Cemâziye'l-evvel 16 (1016)). Orijinali DA'da: Cilt 12, No.:584. Bu ferman II. Osman tarafından yenilenmiştir: 746/s.161 1618 yılı Nisan sonu/Mayıs başından itibaren (fî evâil-i Cemâziye'l-evvel sene seb'a ve 'işrîn ve elf). 1607-1618 dönemi için DA'da aynı konulu iki ferman daha yer alır: Cilt 12, No.: 593 Eylül 1609'dan itibaren (fî evâil-i Cemâziye'l-âhir 1018); Cilt 13, No.:614 Nisan 1613'ten itibaren (fî evâil-i Safer 1022). Bakınız: Miović, *Fermani (Fermanlar)*, s.215, 216, 219.

²⁵⁴ Soygun 1604 yılında olmuştur. Bakınız DA: Cilt 11, No.:533 1604 Temmuz'dan itibaren (fî evâil-i Safer 1013); Cilt12, No.:558 1605 Eylül sonundan itibaren (fî evâsıt-ı Cemâziye'l-evvel 1014). Bakınız: Miović, s. 208.

gelmemeleri ve mallar ile rehineleri bırakmaya yanaşmamaları halinde, mallarına el konulacağı ve Osmanlı devletine gönderileceği bildirilmiştir. Bu sorun 1611 yılına değin çözülemediği için aynı yıl suçluların varislerinin mallarına el konulması ve Osmanlı devletine gönderilmesi için bir ferman çıkarılmıştır.²⁵⁵

- Ağustos 1607 sonunda sultan Elbasan sancakbeyi ve kadısına bir ferman çıkarmıştır. Fermanda Dubrovnik Cumhuriyeti'nin Cernica (bir Hersek köyü) kadısına bazı Osmanlı tebaasının Cavtat iline saldırarak soygunculuk yaptığı ve 44 kişiyi kaçırdığı şikayetini iletmek üzere bir adam gönderdiği belirtilir. Sultan kadıya Dubrovnik elçisi ile birlikte suçluların cezalandırılması, çalınanların iadesi ve Osmanlı devletine 'arz gönderilmesi amacıyla bir soruşturma yürütmesini emretmiştir.²⁵⁶

Sultanlar yalnızca belirli korsanlık olayları için ferman çıkarmamıştır. Aynı zamanda genel olarak Dubrovnik halkının kaçırılmasını engellemek ve zor kullanmaksızın serbest bırakılmalarını sağlamak için de ferman düzenlemişlerdir.²⁵⁷ Dubrovnik Arşivinde sultanın Dubrovnik halkının esir alınmasını yasakladığı çok sayıda ferman yer almaktadır.²⁵⁸ Osmanlı devletinin yardımlarıyla, esirler Dubrovnik hükûmetinin doğrudan Kuzey Afrika'daki korsan yuvalarına gönderdiği özel elçiler tarafından azat edilmişlerdir.²⁵⁹ Dubrovnik esirlerini yüzyıllarca serbest bırakmaya uğraşan diplomatlar için Dubrovnik haraçlarını devam ettirmek çok önemli bir görevdi. Ancak korsanlığı durdurmak da hiç kolay değildi:

- 1618'de Nisan sonu/Mayıs başında III. Mehmet zamanına ait bir ferman yenilenecek Rumeli sancakbeyleri ve kadılarına gönderilmiştir. Fermanda bazı soyguncuların çok sayıda Dubrovnik vatandaşını kaçırdığı ve *zaim* ile *tımar sahiplerinin* rüşvet istediği ve onları azat etmediği belirtilmişti. Sultan Dubrovnik halkı Osmanlı tebaası olduğundan ve diğer tüm Osmanlı tebaası gibi haraç ödediğinden vakit kaybetmeksizin serbest bırakılmalarını ve Dubrovnikli oldukları ispat edildikten sonra zararın telafi edilmesini ve

²⁵⁵ A.DVN.DVE.d 13/1: 140 ve 141/s.35 Temmuz 1606'dan itibaren (fî 7 Rebî'u'l-evvel 15 (1015)); 400/s.82 Temmuz 1611'den itibaren (fî 7 Cemâziye'l-evvel 1020). Ferman 141 orijinal haliyle DA'da muhafaza edilmektedir: Cilt 12, No.:577. Bakınız: Miović, s. 214.

²⁵⁶ A.DVN.DVE.d 13/1: 202/s.47 (fî 3 Cemâziye'l-evvel 16 (1016)). Orijinali DA'da: Cilt 12, No.:585. Bakınız: Miović, *Fermani (Fermanlar)*, s.215.

²⁵⁷ Bakınız DA ferman: Cilt 13, No.:616 Nisan 1613'ten itibaren (fî evâsıt-ı Safer 1022). Bakınız Miović, *Fermani (Fermanlar)* içinde, s. 220; Prensipite Osmanlı devletinden kapitülasyon alan bir ülke otomatikman Osmanlı tebasından gemi koruması alır. Bakınız: Bulent Arı, „Akdeniz'de Korsanlık...“, s. 293-295.

²⁵⁸ DA fermanlar: Cilt 11, No.:517 Mart 1604'ten itibaren (fî evâsıt-ı Şevvâl 1012); No.:525 Temmuz 1604'ten itibaren (fî evâil-i Safer 1013). Bakınız: Miović, *Fermani (Fermanlar)*, s. 206-207.

²⁵⁹ Miović, *Diplomacija (Diplomasi)*, s. 95.

İslâm'a döndürülmemeleri halinde geri gönderilmelerini emretmiştir. (*..Dubrevnik re'âyâsı sâir memâlik-i mahrûsem re'âyâsı gibidir. Haracgüzarımızdır; anlardan esir olmak (almak) caiz değildir. Her kangınızın taht-i hükûmetinde Dubrevnik re'âyâsından alınmış esir bulunur ise, her kiminde olursa olsun, asla ta'allul ve bahane itdirmeyüb Dubrevniklü re'âyâsından olduğu sâbit ve zâhir olduktan sonra ol makule esirleri müslüman olmuş ise sahibine azad etdirüb itk te'diyesin verdirersiz henüz küfri üzere ise Dubrevniklü âdemlerine teslim etdirüb...*).²⁶⁰

Kuzey Afrikalı korsanlar Adriyatik'e saldırmış ve Olgun'dan korsanlara liderlik ve yardım etmişlerdir.

- Eylül 1613 sonunda sultan Tunus beylerbeyi ile Ayamavra kadısına bir ferman göndererek Tunus kaptanı Musli reisin Dubrovnik önünde Koločep adasında meydana gelen soyguna liderlik ettiği, yakıp yıkıp çok sayıda insanı öldürüp 84 kişiyi de kaçırdığı ve adada soygun yaptığı gerekçesiyle cezalandırılmasını emretmiştir. Çalınanlar hiçbir gecikme olmaksızın geri gönderilecek ve kaptan derhal İstanbul'a teslim edilecektir. Ancak, Dubrovnik elçileri kendilerini Tunus Divanı önünde bulduklarında, ne çalınanlar geri verilmiş ne de esirler serbest bırakılmıştır. Sultan bir kez daha Dubrovnik'i savunmuştur.²⁶¹

Kuzey Afrika kısa bir süre için Osmanlı devletinin katı denetimine tabi olmuştur. Kısa zaman sonra, savaş zamanında Osmanlı donanmasına dahil olan ve kapudan paşa yönetimindeki korsan gemilere indirgenmiştir. Korsanlar, Avrupalı ticaret gemilerine büyük bir tehdit oluşturmuşlardır. Ancak, Avrupalı güçlerin korsanlara karşı saldırgan bir tedbir almamasının iki önemli gerekçesi vardır. Her ne kadar Tunus, Cezayir ve Tripoli özerk yönetilip her zaman Sultana boyun eğmekten hoşlanmasa da ihtiyaç anında sultandan korunma talep etmişlerdir. Ayrıca, rakip Avrupa ülkeleri kendi gemilerini korumak için Kuzey Afrikalı nâibler ile iyi ilişkiler kurmaya çalışmışlar, aynı zamanda da korsanları ele geçirip onları kendi rakiplerine karşı kullanmak istemişlerdir.²⁶²

²⁶⁰ A.DVN.DVE.d 13/1: 762/s.166 (fî evâil-i şehri Cumâde'l-ûla sene seb'a ve 'işrîn ve elf). Original in DA: volume 14, No.:676. See: Miović, *Fermani (Fermanlar)*, s. 228.

²⁶¹ A.DVN.DVE.d 13/1: 540, 541/s.109 (fî 11 Şa'bân 1022). The firman on the same topic in DA: volume 13, No.:625 from September 1613 (fî evâil-i Şa'bân 1022). See: Miović, *Fermani (Fermanlar)*, 221; the first document on this case is kept in DA: volume 13, No.:615 from end March 1613 (fî evâil-i Safer 1022). See: Miović, *Fermani (Fermanlar)*, s.220.

²⁶² Bulent Arı, „Akdeniz'de Korsanlık...“, s. 295-309;

4.3. DUBROVNIKLI TÛCCARLARIN OSMANLI TOPRAKLARINDAKİ MÛLKİYET HAKLARI

4.3.1. Osmanlı İmparatorluğunda Dubrovnik Kolonileri

Osmanlı gelmeden önce Dubrovnik'in Bosna ve Sırbistan'daki ticareti büyük ölçüde Balkan maden ve metalinin çoğunlukla İtalya'dan gelen lüks mal ve kumaşlar ile değış tokuşuna dayalıydı. Orta Çağ Sırp ve Bosna idarecilerinin imtiyazlarına uygun olarak Dubrovnik kolonileri (Bosna'da Visoko, Fojnica, Srebrenica, Kreševo ve Foča; günümüzde Sırbistan ve Kosova'da yer alan Novo Brdo, Trepča, Janjevo ve Rudnik kentleri) belirli ölçüde özerkliğe sahipti ancak aynı zamanda madenlerin kullanımında imtiyazlara sahiptiler. Balkanlar'da Osmanlı fetihleri 11. Yüzyıldan itibaren Dubrovnik kolonilerinin varlığı önünde önemli bir darbe oluşturmuştur. 15. Yüzyıl ortalarından itibaren birçok koloni Sırbistan ve Bosna'ya yönelik saldırılarda yok olmuştur. Dubrovnik'in eski kolonilerini yeniden oluşturma ve yenilerini kurma çalışmaları ilk olarak 1470'lerde Bulgaristan'da başlamıştır (Sofya, Üskup, Vidin ve Trnovo). 1480'ler ve 1490'larda Kosova kolonileri de yeniden oluşturulmuştur (Priştine, Novi Pazar ve Prokuplje).²⁶³

Dubrovnik'in Bosna ve Sırbistan'daki eski kolonilerinin büyük bir bölümü hiçbir zaman yeniden oluşturulamamıştır. Bunun sebebi, Osmanlı İmparatorluğu'nun metal (özellikle gümüş ve bakır) ile stratejik mallar (buğday, pirinç, bezelye, mercimek, çeşitli deri türleri, hububat ve silahlar) üzerine yasak getiren yeni ekonomik politikalarıdır. Ancak, Dubrovnik'in eski madencilik-sanayi kolonileri yok olmaya başlarken, Balkanlar'da ve Osmanlı hakimiyeti altındaki Balkan pazarlarında ticari malların (küçük baş hayvan), deri, gıda gibi toplanma noktası haline alan yeni koloniler oluşmuştur.²⁶⁴

Her ne kadar Dubrovnik tüccarları Osmanlı hakimiyeti altındaki Balkanlar'da çeşitli şehirlerde iş yapsa ve hatta buralarda sürekli olarak yaşamış olsa da Osmanlı İmparatorluğu altındaki Dubrovnik yerleşimlerinin her biri resmi "koloni statüsünde" olamamıştır. Dubrovnik kolonisi mülki değildir ancak 15. ve 16. Yüzyılda Osmanlı rızasıyla Osmanlı topraklarında kurulan hukuki bir kurum olmuştur ve meşruiyeti kapitülasyonlara dayanmaktadır. Bir koloninin kısmî bir muafiyet statüsü bulunurdu ve Dubrovnik vatandaşları arasında ilişkiler düzenlenirken

²⁶³ Zlatar, s. 14.

²⁶⁴ Halil İnalıcık, Donald Quataert ed., *An Economic and Social History...*, s. 260.

hukukî ve idarî yetki özerkliği bulunmaktaydı. Özerkliği ve görevleri, 1387 yılından itibaren Dubrovnik Cumhuriyeti'nin özel konsül hukukuna uygun olarak düzenlenen bir konsolosun yetkisi altında bulunmaktaydı. Konsolos, Dubrovnik Cumhuriyeti tarafından atandığı için Cumhuriyetin kolonileri üzerinde doğrudan denetimi bulunurdu.²⁶⁵

Koloniler içinde Dubrovnik vatandaşları arasında soruşturma ve hukuki ihtilaf durumları karşısında Osmanlı devletine gönderilen Dubrovnik konsolosları önemli bir rol oynamaktaydı. Bu kişilere *haraç memurları* deniyordu ve haracı taşıyan diplomatlar anlamına geliyordu. Asilzade olduklarından çoğu hukukçuydu. İstanbul'a ve oradan da Dubrovnik'e yaptıkları aylarca süren yolculuklar boyunca haraç konsolosları her bir kolonide Cumhuriyetin en üst düzey hukuki yetkisini temsil ederlerdi. Ayrıca, gümrük vergisi ile Dubrovnik vatandaşlarından diğer yükümlülükleri almak zorunda oldukları için mâli yükümlülükleri de bulunmaktaydı. Dubrovnik Cumhuriyeti'nin resmi konsolosları olarak, *haraç memurları* düzenli olarak il idarecileri ile yerel Osmanlı yöneticilerini ziyaret ederek, meseleleri yerinde görüşüp onlara pahalı hediyeler sunarlardı. En önemli il idarecileri Rumeli ve Bosna beylerbeyleri idi.²⁶⁶ Dubrovnik kolonileri 16. Yüzyılda da yayılmaya devam etmiş ve Osmanlı Balkanlar'ının ticaretini hareketlendirmişlerdir.

4.3.2. Osmanlı İmparatorluğunda Dubrovnik Halkının İmtiyazları

Dubrovnik ticaret kolonileri içi ilişkiler Cumhuriyetin hukuku ile belirlenmiştir. Diğer yandan, Osmanlı İmparatorluğu sınırları dâhilinde Dubrovnik halkının hukuki statüsü kapitülasyonlar ile belirlenmiş ve kapitülasyonların yeniden ele alınmasıyla olaylar genişlemiştir. Osmanlı topraklarındaki Dubrovnik vatandaşları *reaya (cizye, ispence)*²⁶⁷ vergilerinden muaf tutulmuştur çünkü Dubrovnik Cumhuriyeti bunu toplu olarak ödemiştir (*harac-ı maktu*).²⁶⁸

²⁶⁵ Ilija Mitić, *Konzulati i konzularna služba...*, s. 32.

²⁶⁶ Miović, *Diplomacija (Diplomasi)*, s. 46-47, 56.

²⁶⁷ İnalçık, Quataert ed., *An Economic and Social History...*, s. 69.

²⁶⁸ Dubrovnik arşivinde 1516-1618 arasındaki döneme ait olarak sultanın açıkça Dubrovnik açısından reaya vergilerini tartıştığı altı ferman yer almaktadır. I. Selim'in 1516 tarihli fermanında Bosna sancağındaki kadınlara haraç, ispence ve diğer vergileri sadece topraklarda kalıcı olarak yerleşmek ve aile kurmak isteyen Dubrovnik tüccarlarına uygulamaları emredilmektedir. Bakınız: Ferman DA: Cilt 3, No.:106 Miović, *Fermani (Fermanlar) içinde*, s. 151; Aşağıdaki fermanlarda şu ifade yer alır: Eğer Dubrovnik vatandaşları yeni imparatorluk defterine reaya ya da reaya oğlu olarak kayıtlı değiller ise, Dubrovnik tüccarları hastalık sebepleriyle ya da yalnız, evli, çocuklu olarak Osmanlı İmparatorluğuna yerleşmek istiyorlar ya da borçları nedeniyle Dubrovnik'e dönemiyorlar ise, haraç, ispence ya da diğer reaya vergisinden muaf olurlar. Bakınız: DA fermanları: Cilt 4, No.:172 1549'dan itibaren (956 A.H.); Cilt 7, No.:304 1575'ten itibaren (983 A.H.); Cilt 9, No.:447 1595'ten itibaren (1003 A.H.); Cilt 11, No.:544 Eylül 1604'ten itibaren (1 Cemâziye'l-evvel 1013); Cilt 14, No.:659 Nisan 1618'den itibaren (4 Cemâziye'l-evvel 1027). Bakınız: Miović, *Fermani (Fermanlar)*, s. 159, 177, 196, 209, 226.

Ayrıca, uygulamada Dubrovnik halkı İslâm topraklarında resmi *zimmî* statüsüne sahip bireylerden beklenebilecek imtiyazdan çok daha fazlasına sahip olmuştur. Bu imtiyazlar *müst'emin* statüsüne sahip yabancı tüccarların sahip olduğu imtiyazlara çok benzemekle birlikte, aynı zamanda *müst'emin* statüsündekilerin asla sahip olmadığı *zimmî* imtiyazlarından da yararlanmışlardır; örneğin İslâm topraklarında oturma izni ya da *mülk* edinme hakkı bunlar arasındadır.²⁶⁹

İmtiyazlar büyük oranda Dubrovnik kapitülasyonlarından kaynaklanmış olsa da, bunlar büyük ölçüde gelenekler, töreler ve reel-politikten etkilenmiştir. Dolayısıyla, bu hususlar *geçici* ihtiyaçlar doğrultusunda oluşturulmuş ve A.DVN.DVE.d 13/1 defterindeki fermanlar Dubrovnik imtiyazlarını doğrularken Sultanlar hem kapitülasyonları hem de eski töreleri esas almışlardır.

Dubrovnik imtiyazları reel-politikten yoğun bir biçimde etkilenmiştir. Çoğunlukla bunlar Osmanlı yönetimine şaşırtıcı gelmiştir. Dubrovnik'in imtiyazlarını yorumlamak genellikle il düzeyi ve yerel düzeyde sorunlu olmuştur. Çoğu zaman yolsuzluk ve rüşvete maruz kalmışlardır. 17. Yüzyıl başlarında sultanların yerel Osmanlı yöneticilerini mevcut imtiyaz ve töreler ile Dubrovnik halkına saygı göstermeleri ve bu imtiyazları kaldıran hiçbir fermanı dikkate almamaları hususunda uyarıcı çok sayıda ferman ile uyardığı görülür.²⁷⁰

En sık karşılaşılan sorun, Osmanlı yöneticilerinin Dubrovnik halkına İslâm dışı çok sayıda vergi uygulamasıdır. Bunlar arasında Osmanlı topraklarına serbest geçiş için uygulanan yerel idari vergi ve harçlar (örneğin *reftiye*, *masdariye*, *bac*, *kuzzât akçesi*, ya da bütün bir İmparatorluk ya da belirli bir bölge için Osmanlı devleti tarafından uygulanan özel vergiler (örneğin *'avânız*) de dâhildir.

²⁶⁹ 16. Yüzyıl başlarında, Dubrovnik vatandaşlarının tanımlanması sırasında Bosna, Hersek ve Rumeli için vergi sayımı belirlenirken özellikle genç erkeklerin *acemi-oğlan* olarak alınmasında bazı sorunlar ortaya çıkmıştır. 1516 yılında Osmanlı devleti geçici olarak İmparatorluğa giren bu Dubrovnik vatandaşlarının *müste'men* statüsünde olmaları gerekçesiyle reaya vergilerini ödemekten geçici olarak muaf tutulmalarını, zira daimi olarak İmparatorlukta ikamet eden kişilerin reaya vergisini ödemekle mükellef olduklarını belirten bir ferman çıkarmıştır. Çünkü Dubrovnik halkı daha sonra Bosna sayımlarında belirtilmemiş olup (1522 ve 1529), Osmanlı devleti ve Cumhuriyet Dubrovnik halkını son olarak Kanuni Sultan Süleyman'ın tahta çıktığı zamandaki kapitülasyonlarda öngörülen statüsüne taşımaya çalıştıkları görülmektedir. DA ferman: Cilt 3, no. 106 1516'dan itibaren (922 A.H.). Bakınız: Miović, *Fermani (Fermanlar)*, s. 151; Elezović I, s. 921-923; Popović, s. 100.

²⁷⁰ Bu fermanların birçoğu Venedik'in tuz ticaretinde Dubrovnik'in tekeline kırma çabaları ile ilgilidir. Öncelikle Venedik'e onların tuz ticareti yapmasına izin vermesi yolunda bir ferman gönderilmektedir, daha sonra Dubrovnik yıllık olarak Venedik kaynaklı olanı iptal eden bir ferman almaktadır. Çelişkili fermanlar için bakınız.: A.DVN.DVE.d 13/1: 258/s.58, Aralık 1608'den itibaren (fi 20 Ramazân-i şerif 1017), ve 343/s.72, Nisan 1610'dan itibaren (fi 9 Muharrem 1019).

Kendi mülkiyetlerinde olmamakla beraber Osmanlı toprağında arazi, üzüm bağı, ev ya da dükkan sahibi olan Dubrovnik tüccarlarının ilgili arazinin İslâm dünyasına ait olması nedeniyle olağan haraçları ödemeleri gerekmektedir.

- 1618 yılında nisan sonu/ mayıs başında sultan Rumeli kadısına yönelik fermanı yenilemiş ve *emin*, *'âmil*, *voyvoda* gibi vergileri yasaklamalarını ve diğer kişilerin Dubrovnik halkına kapitülasyon ile çelişen diğer reaya vergisi, harç ya da diğer haraçların onlar geri kalan reayaya mensupmuş gibi diğer yetkililer tarafından alınmasını yasaklamalarını emretmiştir. Dubrovnik halkı arazi, üzüm bağı, ev ya da dükkan ile ilgili zorunlu vergileri ödedikten sonra diğer vergilerden muaf tutulacaktı.²⁷¹

Her ne kadar İslâm hukukuna göre bir yabancı İslâm arazisine yerleştikten ve araziyi aldıktan bir yıl sonra *zımmi* vergisini ödemeye başlasa da, uygulamada Osmanlı devleti Dubrovnik halkını tüccar statüsünde oldukları gerekçesiyle bu vergilerden muaf tutmamıştır:

- 20 Kasım 1611 tarihinde Dubrovnik'ten bir tüccar Osmanlı devletine gelerek daha önce Rumeli'ye yerleşen ancak vergi ödemeyen kişiler ile ilgili şikayette bulunmuştur (...*harac ve nüzul ve 'avâriz ve celb-i nikâh ve sâir bid'atlar teklif olunmaya...*). Oysa Yeni Pazar'a yerleşen kendisi ve diğer halk İslâm topraklarında yaşamaya başladıkları ve bahçe ile üzüm bağı elde ettikleri gerekçesiyle reaya gibi muamele görmekteydi. Sultan Yeni Pazar kadısının kapitülasyon ve töreye aykırı olarak Dubrovnik halkına yeni vergi uygulamasını yasaklamıştır.²⁷²
- 21 Haziran 1614 tarihinde sultan Belgrad kadısının Belgrad'a yerleştikleri gerekçesiyle Dubrovnik tüccarlarından *cizye* toplamasını yasaklamıştır. Sultan Dubrovnik halkının tüccar kategorisine girdiğini vurgulamıştır (...*tüccâr tâifesinden 'ahd nâme-i hûmayûnuma muhâlif cizye taleb etdirmeyüb...*).²⁷³
- 1618 yılı Nisan başı/Mayıs sonunda, Kanuni Sultan Süleyman zamanına ait bir ferman yenilerek, Hersek'teki belirli *emin* ve *'âmillerin* Dubrovnik halkını reaya

²⁷¹ A.DVN.DVE.d 13/1: 747/s.162 (fî evâil-i şehri Cumâde'l-ûla sene seb'a ve 'işrîn ve elf). DA'daki orijinali: Cilt 16, No. 687. DA'da aynı konuya ilişkin eski fermanlar: Cilt 5, No.: 202 1556'dan itibaren (963 A.H.); Cilt 7, No.: 307 1575'ten itibaren (983 A.H.); Cilt 9, No.: 439 1595'ten itibaren (1003 A.H.). Bakınız: Miović, *Fermani (Fermanlar)*, s. 164, 177, 195, Biegman, s. 228-230.

²⁷² A.DVN.DVE.d 13/1: 413/s.85 (fî 14 şehri Ramazânu'l-Mübârek 20). DA'da aynı içeriğe sahip bir önceki ferman: Cilt 5, No.:202 1556'dan itibaren (963 A.H.). Bakınız: Miović, *Fermani (Fermanlar)*, s. 164.

²⁷³ A.DVN.DVE.d 13/1: 570/s.113 (fî 14 Cemâziye'l-evvel 1023).

(...*"ra'iyetsiz" deyu hilâf-i kanun ve emr resm-i ra'iyet taleb idub...*) kabul ederek onlara reaya vergisi uyguladıkları vurgulanmıştır. Sultan Hersek sancakbeyi ve kadılarına bu tüccarların Dubrovnikli olduklarını ispatlamaları halinde bu kanunsuz uygulamayı önlemelerini emretmiştir (...*rençber tâifesi sahîh Dubrevniklü ise...*).²⁷⁴

Belirli sorunlar karşısında Dubrovnik imtiyazlarının bazı boyutlarının tartışıldığı çok sayıda ferman bulunmaktadır:

- 26 Ağustos 1610 tarihinde Osmanlı devletinde Dubrovnik konsolosları kapitülasyonda böyle bir uygulama yer almadığı halde çocuklarının ve tüccarların hizmetkârlarının devşirme olarak acemi oğlana alınmasından şikâyetçi olmuşlardır. Aynı soruna değinen bir ferman mevcut olduğu için sultan Rumeli kadılarına bu duruma son vermelerini ve Osmanlı devletine itaatsizliği bildirmelerini emretmiştir.²⁷⁵
- II. Osman'ın tahta geçişinden sonra, 1618 Nisan sonu/Mayıs başında, Dubrovnik halkı III. Mehmed'in fermanının yenilenmesinde muvaffak olmuş, böylece Dubrovnik vatandaşlarının Osmanlı ordusuna alınması yasaklanmıştır. Fermanda şöyle öngörülmektedir: Dubrovnik halkı... Osmanlı ordusuna maddi itaat ve hizmetten muaf olduğu halde (*'azab ve kürekci*)²⁷⁶, beş yüz Dubrovnik vatandaşı Konavle nahiyesinde çavuşların baskısıyla orduya alınmıştır.²⁷⁷
- 15 Ağustos 1604 tarihinde, Dubrovnik halkı Osmanlı devletine tüccarlarının Rumeli ili (*Vilayet-i Rum*) olan *Rodosçuk* kadılığında tüccarlarına *kuzzât akçesi*²⁷⁸ vergileri uygulandığı yolunda şikâyetlerini bildirmiştir. Sultan Rumeli kadılarına bu tür vergilerin toplanmasının Dubrovnik kapitülasyonuna aykırı olduğunu açıkça belirtmiştir.²⁷⁹

²⁷⁴ A.DVN.DVE.d 13/1: 744/s.160 (fî evâil-i şehri Cumâde'l-ûla sene seb'a ve 'işrîn ve elf). DA'da aynı içerikli önceki fermanlar: Cilt 9, No.:441 1595'ten itibaren (1003 A.H.). Bakınız: Miović, *Fermani (Fermanlar)*, s. 196; Elezović I, s. 34-38.

²⁷⁵ A.DVN.DVE.d 13/1: 365/s.76 (fî 8 Cemâziye'l-âhir 1019).

²⁷⁶ Adı geçen iki terim Osmanlı İmparatorluğu'nun denizcilik terminolojisinde kullanılmaktadır. Bakınız: Idris Bostan, *Osmanlı Bahriye Teşkilatı: XVII. Yüzyılda Tersâne-i Âmire*, TTK, Ankara 2003, s. 51-66, 187-204.

²⁷⁷ A.DVN.DVE.d 13/1: 754/s.164 (fî evâil-i şehri Cumâde'l-ûla sene seb'a ve 'işrîn ve elf).

²⁷⁸ Bu bir çeşit idari vergidir, Bakınız: Mehmet Zeki Pakalin, *Osmanlı Tarih Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, Cilt II., MEB, İstanbul 2004, s. 123-124.

²⁷⁹ A.DVN.DVE.d 13/1: (2/4)/s.3 (fî 19 şehri Rebü'l-âhir sene salase 'aşere ve elf).

- Dubrovnik tüccarlarını koruma amacıyla Osmanlı devleti İslâm hukuku çerçevesini aşarak onlara İslâmi kıyafet giyinme ayrıcalığı tanımıştır. Bu imtiyaz “Osmanlı devletinin Dubrovnik vatandaşlarını koruması” başlığı altında ele alınmıştır. Ancak, adı geçen imtiyazın hukuki ve siyasi önemi işlevsel boyutundan daha büyüktür. Hukuki açıdan A.DVN.DVE.d 13/1 defterinde kayıtlı on fermanla Dubrovnik tüccarlarına kendilerini koruma ihtiyaçları doğabileceği düşünülerek yalnızca Müslümanlar ile *must’emin* kabul edilen yabancıların giyebileceği kıyafetleri giyme imtiyazı tanınmıştır.

Dubrovnik’in Osmanlı topraklarındaki imtiyazları açısından siyasi olarak daha az önemli olmakla beraber yine de ilginç bir gerçek dikkat çekicidir:

- 1618 yılında Mart ayının ortasında Sofya’daki Dubrovnik halkı sultandan yerel yöneticilerin müdahalesi olmaksızın kendi ihtiyaçları için şarap almalarına izin veren fermanı yenilemesini istemişlerdir. Sultan Sofya kadısına Dubrovnik’in kendi ihtiyaçları için şarap alma hakkına kimsenin müdahale etmesine izin vermemesini emretmiştir.²⁸⁰
- Altı ay sonra, 1618 Ekim ayının ortalarında, Dubrovnik konsoloslarının halen İstanbul’da ikamet ederken kendi ihtiyaçları doğrultusunda, kendi paralarıyla yıllık olarak bin galon şarap almalarına izin veren bir ferman çıkartılmıştır.²⁸¹

Bütün bu hususlar göz önünde bulundurulduğunda, sözü edilen fermanlar ve kayıtlar *must’emin* ve *zimmi* olarak imtiyazlarını açıkça göstermektedir. Buna göre, Dubrovnik halkının ikili durumuna ilişkin A.DVN.DVE.d 13/1 kayıtları sayesinde en geç 17. Yüzyılın başlarına kadar Osmanlı İmparatorluğu Dubrovnik’in pozisyonunu siyasi olarak kavramsallaştırarak Osmanlı devleti önünde özel sorumluluklar ve haklar ile *Dubrovnik taifesi* ya da *sahih Dubrovniklu tacirler* olarak sınıflandırmak suretiyle ayrı bir konum şeklinde belirlemiştir.²⁸²

²⁸⁰ A.DVN.DVE.d 13/1: 702/s.146 (fî evâsıt-ı şehri Rebû’l-evvel sene seb’a ve ‘işrîn ve elf).

²⁸¹ A.DVN.DVE.d 13/1: 788/s.172 (fî evâhir-i şehri Şevvâli’l-Mübârek sene seb’a ve ‘işrîn ve elf).

²⁸² Bakınız örnekler: A.DVN.DVE.d 13/1: (2/3 ve 3/3)/s.2 , Ağustos 1604 (fî 19 şehri Rebû’l-âhir sene salase ‘aşere ve elf); Biegman şunu ifade etmektedir: yerel Osmanlı yöneticilerinin ve kadıların Dubrovnikliler’e *reaya* ve bazen *tacirler* şeklinde hitab etmesi olağan dışı olmasa da karşılığında siyasi ve ekonomik çıkarlar sağladıkları sürece Dubrovniklilerin kendileri için *zimmi* ya da *reaya* sıfatlarını kullanmakta hiç tereddüt etmemeleri ilginçtir. Bunun yanında Dubrovnikliler Osmanlı devletine haraç ödeyerek gösterdiği bağımlılığını abartılı boyutlara taşımaya ve bu şekilde Osmanlı devletinin kendilerini Venedik’e karşı koruması amacıyla daha fazla dikkatini çekmeye hazırı. Bk: Biegman, s. 34-35.

4.3.3. Osmanlı İmparatorluğu'nda Dubrovnik Halkının Mülkiyet Hakları İle İlgili Sorunları

Dubrovnik halkı kendileri için bir tehdit unsuru olan ve mallarını soyan Osmanlı tâbiyetindeki insanlar ile Osmanlı topraklarında sıklıkla sorun yaşamışlardır. Aşağıda bu sorunlardan bazılarına ait örnekler yer almaktadır:

- 4 Ocak 1605'de Sultan, Edirne'deki kadı, *bostancıbaşı* ve *bekçiler zabıtine* yönelik olarak yeni bir ferman göndermiş, bu makamlara *bekçilerin* ve diğer resmi Osmanlı görevlilerinin Dubrovnikliler'e ait evlere izinsiz girmelerinin ve bu kişilere adaletsiz muamele yapılmasının önüne geçmesini buyurmuştur. Mayıs 1605 tarihli bir diğer fermanla Sultan Dubrovnikliler'in Edirne'de birçok mülk sahibi olduğunu vurgulamış, yine bu mülkler arasında bulunan ve bazı işgalci kişilerin ikâmet ettiği kilisenin tahliye edilmesini buyurmuştur.²⁸³
- 1616 yılı Eylül ayının sonlarında Edirne kadısına bir ferman gönderilmiş, fermanla, Örhan Yasef adlı bir Yahudi'nin Dubrovnik haraç elçilerine ait konutun yanında bir mülke sahip olduğu belirtilmiştir. Mülkünün sınırlarını genişleten Yahudi, bu konutun arazisinin bir bölümünü işgal etmiştir. Bir hüccet düzenlenmiş, Sultan, hüccetin gerçekleşmesi durumunda Yahudi'ye ait duvarın yıkılmasını emretmiştir. Ne var ki bu sorunun 1618 ortalarına kadar çözülmediği görülmektedir. Şöyle ki, 1618 Mayıs tarihli bir fermanla Sultan kadıyı uyarmış, bahsi geçen Yahudi'nin duvar yıkımını sürüncemede bırakmasına izin verilmemesini istemiştir.²⁸⁴
- 1617 yılı başlarına ait tarihsiz bir fermanla Sultan, Niğbolu kadısına Yahudi *eminin* Dubrovnikliler'in mülkiyetine ait konutları kullanma ve buralara mallarını depolamadan men etmesini emretmiştir.²⁸⁵

²⁸³ A.DVN.DVE.d 13/1: (2/3)/s.14 (fî 15 şehr-i Ramazân-i muşarif sene salase 'aşere ve elf), (3/6)/s.18 (fî gurre-i Muharrem sene 14 (1014)).

²⁸⁴ A.DVN.DVE.d 13/1: 675/s.141 (fî evâsıt-ı şehr-i Ramazân sene 1025), 774/s.170 (fî evâsıt-ı şehr-i Cumâde'l-ûla sene seb'a ve 'işrîn ve elf).

²⁸⁵ A.DVN.DVE.d 13/1: 673/s.141 (tarihsiz).

- 1618 yılında Dubrovnik elçileri, çok eski zamanlardan beri Osmanlı devletinin dostları olmalarına rağmen gördükleri tüm zulüm ve kötü muamele dolayısıyla Sofya'daki mülk sayısının 30'dan 3-4'e düştüğünden ve bu zulmün hiç de duracak gibi görünmediğinden yakınmaktadır. Sultan Dubrovnikliler'e yapılan kötü muamelenin kendi istediğini yansıtmadığını belirtmiş, Sofya'daki kadıya ilgili suçların önüne geçmesini buyurmuştur.²⁸⁶
- 1618 Şubat ayından Sultan, Silistre ve Rumeli beylerbeyleri ile bunların sancakbeyleri ve kadılarına Prevadi kadılık bölgesinde Dubrovnikliler'in evleri, mülkiyetindeki eşyaları ve ticari faaliyetleri ile ilgili yürütülen zulmü durdurmalarını emretmiştir.²⁸⁷
- 1618 Temmuz sonunda düzenlenen ferman ile Prevadi kadısına Dubrovnikliler'in gereksinimlerine cevap vermesini, örneğin bu kişilerin toprağına üç yıl önce giren ve hala orada yaşayan Müslüman bir kişiyi bu bölgeden çıkarmasını emretmiştir.²⁸⁸

4.3.4. Dubrovnik Halkı İle Osmanlı Tebaası Arasındaki Davalar, Ticârî Sorunlar Ve Yalan Suçlamalarla Para Koparma Teşebbüsleri

Dubrovnikli tüccarlar ile Osmanlı topraklarındaki Osmanlı Tebaası arasındaki davalar kadı tarafından görülüyordu.²⁸⁹ Davalar çoğunlukla ticari faaliyetlerde ve borçlarda yaşanan sorunlardan kaynaklanıyordu. Dubrovnik kapitülasyonu, özellikle borç kaynaklı bu anlaşmazlıkların çözümüne yönelik genel bazı prensipler ortaya koymaktadır (...Ve *iltimasları olan yerlerden eğer şer'ile sâbit ve zâhir olursa alalar...*). Bahsi geçen yerlerde uluslar arası ilişkiler bağlamında Osmanlı devleti, devletlerin tebâlarına ait borçlarla ilgili yükümlü olduklarını beyan etmektedir. Bu nedenle Osmanlı devleti yükümlülük altına girmiş

²⁸⁶ A.DVN.DVE.d 13/1: 692/s.144 (fî evâsıt-ı şehri-i Muharrem sab'a ve 'aşreyin ve elf).

²⁸⁷ A.DVN.DVE.d 13/1: 699/s.146 (fî evâhir-i Safer sene seb'a ve 'işrîn ve elf).

²⁸⁸ A.DVN.DVE.d 13/1: 825/s.181 (fî evâhir-i Receb sene 1027).

²⁸⁹ A.DVN.DVE.d 13/1 defterindeki III. Mehmed zamanında çıkarılan eski bir fermanın 1618 yılı Nisan sonu Mayıs başında yeniden düzenlendiği fermanıdır. Fermanı Hersek beyi ve Herceg Novi kadısına yönelik olarak Dubrovnik topraklarında yaşayan *zimmi* tebaanın Dubrovnik mahkemesinde yargılanmasına izin verilmesi buyruğı yer almaktadır. Bk: A.DVN.DVE.d 13/1: 740/s.158 (fî evâil-i şehri-i Cemâziye'l-ewveli sene seb'a ve 'işrîn ve elf). Aynı içerikteki daha eski fermanlar için bakınız: DA: Cilt 5, No.:232 tarih 1563 (970 A.H.); Cilt 5, No.:246 tarih 1567 (974 A.H.); Cilt 9, No.:434 tarih 1595 (1003 A.H.); Bk: Miović, *Fermani (Fermanlar)*, s. 168, 169, 195.

olan tüm Osmanlı borçlularını Cumhuriyet'e; Dubrovnik de kendi tebaasından aynı durumdaki kişileri Osmanlı Devleti'ne iade etmek durumundaydı.²⁹⁰

Dubrovnik Osmanlı topraklarında kendi vatandaşlarıyla ilgili sorun yaşadığında genellikle Osmanlı devletinden yardım isterdi.²⁹¹ 1618 Nisan sonu Mayıs başında Osmanlı devleti Dubrovnik halkına yönelik olarak yeni bir ferman çıkarmış Osmanlı eyalet memurlarına Dubrovnik tebaasına ait kişilerin Osmanlı topraklarına geçmeleri durumunda geri gönderilmesini buyurmuştur.²⁹²

Yerel Osmanlı memurları tarafından Dubrovnikli kişilerden zorunlu ve yetkisiz borç toplama sıklıkla başvurulan bir uygulamaydı. Dubrovnik kapitülasyonunun en eski hükümlerinden biri, Dubrovnikli hiçbir tüccarın yurttaşlarına ait borçlardan mâli olarak sorumlu olmayacağına dair Osmanlı devleti tarafından verilen güvenceye değinmektedir (...*Ve âharın borcu için Dubrovnik'den geleni tutmayalar. Belki borçlu kim ise bi-hakkın mahsus ânı tutalar. Sen ol yerdensin deyu rencîde etmeyeler. Memâlik-i mahrûsemden bir kimesnenin rızkın alub Dubrovnik'e kaçsa mezkûrun âdet üzere anda dahi teftiş oluna, tâ kimesnenin rızkı zayî olmaya...*).²⁹³

Kapitülasyonun genel karakterinden dolayı dava işlemlerinde kullanılmak üzere, uygulama amaçlı bir dizi ferman düzenlemesine ihtiyaç duyulmuştur. A.DVN.DVE.d 13/1 defterinde anlaşmazlık durumunda âdil mahkeme hükümlerine ulaşabilmek amacıyla Osmanlı tüccarları ile Dubrovnikli tüccarlar arasındaki ticaret anlaşmalarının kadı huzurunda yapılması ve bunların *sicil* kaydının tutulmasına yönelik ihtiyacın üzerinde duran bir çok kayıt bulunmaktadır.²⁹⁴ Kayıtlarda ayrıca yalancı şahitlik yapanların belirlenmesinin altı çizilirken kadılar da davaları sürüncemede bırakmama konusunda uyarılmaktadır.²⁹⁵ Sadece bu kayıtlardan yararlanılarak Osmanlı devleti tarafından tarif edilen durumun ya da Dubrovnik diplomasisinin abarttığı hususların anlaşılması zor olsa da bahsi geçen sorunların karşılıklı

²⁹⁰ Örnek için Haziran 1618 tarihli, 82 No'lu ferman MD: No.:274/s.115.

²⁹¹ Bir fermanında Sofya kadısından Dubrovnik elçilerinden olan ve mektupları ile birlikte kaçan bir ulağın cezalandırılmasına yardım etmesi istenmektedir. Bk: A.DVN.DVE.d 13/1: 703/s.146 (fî evâil-i şehri Rebû'l-âhir sene seb'a ve 'işrîn ve elf).

²⁹² A.DVN.DVE.d 13/1: 736/s.157 (fî evâil-i şehri Cumâde'l-ûla sene seb'a ve 'işrîn ve elf). DA original: Cilt 14, No.:671. Bakınız: Miović, *Fermani (Fermanlar)*, s. 227.

²⁹³ Bu çalışmanın üçüncü bölümündeki 1604 Dubrovnik kapitülasyonuna bakınız.

²⁹⁴ Aynı içeriğe sahip muhafaza edilen ilk ferman için bakınız: DA: Cilt 1, No.:32, tarih 1486 (891 A.H.). Bk: Miović, *Fermani (Fermanlar)*, s. 141.

²⁹⁵ Aynı içeriğe sahip muhafaza edilen ilk ferman için bakınız DA: Cilt 1, No.:10, tarih 1472 (877 A.H.). Bk: Miović, *Fermani (Fermanlar)*, s. 141.

ilişkilerde oldukça sık ortaya çıktığı bir olgu olarak karşımızda durmaktadır. Bu bağlam ile ilgili olarak aşağıdaki fermanlara yer verilmiştir:

- 1 Mart 1606 tarihli fermanda Silistre *emininden* bahsedilmekte, *temessük* kanıt gösterilerek eminin Dubrovnikli tüccar Maro Nama'ya 57,000 akçe borçlu olduğuna değinilmektedir. Silistre *emini* borcunun devlet hazinesine olduğunu (*benim mîrîye deynim vardır*) iddia etmiş ve bu borcu ödemeyeceğini beyan etmiştir. Sultan borçlu ve alacaklının mahkemede birlikte sorgulanmasını emretmiştir. *Temessüke* göre suçlu olduğu kanıtlanması durumunda borçlunun borcunu ödemeyi geciktirmesine mahal verilmemesi istenmiştir.²⁹⁶
- 1606 tarihli başka bir fermanda Dubrovnik halkı ile eski Hersek sancakbeyi İbrahim arasındaki bir davadan söz edilmekte, sancakbeyi Cumhuriyet'i parasını ödediği malları teslim etmemekle suçlanmaktadır. Dubrovnik ilgili malları İbrahim'in yardımcısına teslim ettiğini kanıtlamasına rağmen bu kişi sancakbeyine malları vermemiş, bu nedenle Dubrovnik elçileri cezalandırılmıştır. İki fermanda Sultan Bosna beylerbeyi, Hersek sancakbeyi ve bunların kadılarına elçileri salıverme ve bir başka soruşturma açma emri vermiştir.²⁹⁷

A.DVN.DVE.d 13/1 defterinde, Osmanlı tebaasına ait kişilerin yalancı şahitler marifetiyle para koparmaya teşebbüs ettiklerine dair Dubrovnik elçi ve tüccarları tarafından dile getirilen bir çok şikayet kaydı yer almaktadır. Genel olarak Osmanlı devleti, bir sorunun ancak önceden kadı'ya ait belgelere kaydedilmiş olması koşuluyla hukuki anlamda borç kapsamında değerlendirilebileceğini belirtmiş, bu hususta ısrar ederek anlaşmazlıkları çözmüştür. Ne var ki yalancı şahitler kadıya yalan ifade verdiklerinde sorun büyüyordu (*...ba'zı şerîrler zikr olunan tâcirlerden birinin "bize deyni vardır" deyu haberi yoğiken, ardından şâhid-i zor ikamet idüb kadıdan nakl-i şehâde alub ... hilâf-i şer'-i şerif rencide iderler...*). Olası yalan ifadelerin önüne geçilebilmesi için beyanların kadı huzurunda ticari ilişkiyi paylaşan her iki tarafa verilmek üzere iki nüsha halinde düzenlenmesini belirten bir buyruk verilmiştir. (*...“Dubrovnik bâzırganlarından ba'zıları ba'zı yerlerde memâlik-i mahrûse re'âyâsıyla bey' ü şirâ ve gümrük ve ticâret ve sâir umûr-i şer'iyeleri vâki' oldukda kadıya varub sebet-i sicill veya hüccet etdirüb sonra niza'ları oldukda sûret-i sicille veya hüccete*

²⁹⁶ A.DVN.DVE.d 13/1: 110/s.29 (fi 21 Şevvâl sene 14 (1014)).

²⁹⁷ A.DVN.DVE.d 13/1: 134/s.24 (fi 2 Muharrem sene 1015); 137/s.24 (fi 11 Safer 15 (1015)). DA'deki 137 No'lu orijinal ferman: Cilt 12, No.:575. Bk: Miović, *Fermani (Fermanlar)*, s. 214.

*nazar olunub mûcibi ile fasl-i husûmet kılınub, eğer bu iki temessükden biri olmayacak olursa mücerred şahid-i zor ikame etmekle ol bâbda olan tezvîr ve telbîs davaları istima' olunmaya“ deyu ellerinde mute'addid ahkâm-i şerife var iken...)*²⁹⁸

Dubrovnik halkından para, rüşvet ya da mal koparma teşebbüsleri çok fazladır:

- 30 Nisan 1604'de bir ferman çıkarılmış, fermana yirmi yıldan fazla bir süre önce Frano isminde Dubrovnikli bir tüccarın Filibe'den taşındığı belirtilmiştir. Üzerinden bu kadar yıl geçmesine rağmen belirli bazı insanlar Frano'ya karşı baskılarını artırmış ve kendilerine Frano'nun adı geçen yerde kaldığı iki yıllık süre zarfında tahakkuk eden 40.000 akçe borcu olduğunu beyan etmişlerdir. Sultan fermana Filibe ve Sofya kadılarından olayı soruşturmalarını, diğer tarafın yirmi yıl önceye ait bir borcun tahsilini talep ettiğinin kanıtlanması durumunda bu borçtan caydırılmasını istemiştir.²⁹⁹
- 1 Ağustos 1611 tarihli ferman, bazı Müslümanların para koparma amacıyla (*ahz ü celb için*) bir takım Dubrovnikliler'in kendilerine küfür edip saldırdıkları, dinlerinden dönüp sonradan Müslüman oldukları şeklinde iftira ettikleri, bu yüzden bazı Dubrovnikliler'in cezalandırıldığını beyan etmektedir. (...*ba'zı şirret ve şekâvet ile müşhid kimesneler mücerred celb ü ahz için “müsliman olmuş idünüz ve ağzımıza şetm eyledinüz“ deyu iftira' idüb...*). Sultan Rumeli kadılarının bu usulsüzlüğü durdurmaları ve yalancı şahitlerden ifade alınmamasını, buna benzer suçlamaların devam etmesi durumunda şahitlerin Osmanlı devletine gönderilmesini emretmiştir.³⁰⁰
- Daha önce düzenlenen başka bir fermanın yenilenmiş hâli 1618 yılının Mayıs sonu Haziran başında çıkarılmış, bu fermanla kutsal şeylere küfür edildiği (muhtemelen İslâmî ya da devlete ait simgelere) şeklinde yalan suçlamalarla para koparmaya çalışan aç gözlü müslüman tebaa mensuplarının oluşturduğu sorunlar çözülmeye çalışılmıştır. Sultan, Rumeli kadılarından yalancı şahitlerden ifade alınmamasını bu şahitlerin ifadelerinin alınması için Osmanlı devletine gönderilmesini istemiştir.³⁰¹

²⁹⁸ A.DVN.DVE.d 13/1: (1 i 3 / 4)/s.3 (fî 19 şehr-i Rebû'l-âhir sene salase 'aşere ve elf). 1618 tarihli aynı içeriğe sahip fermanlar yeniden düzenlenerek çıkarılmıştır: 743/s.160 ve 761/s.166 (fî evâil-i şehr-i Cumâde'l-ûla sene seb'a ve 'işrîn ve elf). DA'deki 761 No'lu orijinal ferman: Cilt 16, No.:682. Bk: Miović, *Fermani (Fermanlar)*, s. 229.

²⁹⁹ A.DVN.DVE.d 13/1: 133/s.34 (fî 22 Zi'l-hicce sene 14 (1014)).

³⁰⁰ A.DVN.DVE.d 13/1: 406/s.83 (fî 21 Cemâziye'l-evvel 1020).

³⁰¹ A.DVN.DVE.d 13/1: 749/s.162 (fî evâil-i şehr-i Cumâde'l-ûla sene seb'a ve 'işrîn ve elf). DA orijinal belge: Cilt 14, No.:684. Bk: Miović, *Fermani (Fermanlar)*, s. 229.

- 1618 yılının Ekim sonu Kasım başında düzenlenen fermanla Silistre beylerbeyi ve Prevadi kadısı uyarılmış Jakov ve çevredeki diğer şehir ve köylerde yaşayan bazı Dubrovnikliler'in yeniçeri ve sipahilerce gerçek dışı suçlamalara maruz bırakıldığı, Jakov'un arazisinde bir ceset bulunduğu iddiasında bulunduğu belirtilmektedir. Dubrovnikliler'den bunun için tazminat istenmektedir. Sultan bu şekilde zorla para sızdırılmasına izin verilmeyeceğini belirtmiş ve bu şahitlerin mahkemeye çıkarılmasını buyurmuştur.³⁰²
- 10 Haziran 1617 tarihli fermanla Nikola isimli Dubrovnikli bir tüccarın adı geçmekte, bu tüccarın *temessük* sahibi olmadığı, Osmanlı tebasından bir takım kişilere borcu olan ve ismi bilinmeyen Dubrovnikli başka birine kefil olduğu ve yanlış bir suçlamaya mâruz kaldığı belirtilmektedir. Sultan Rumeli beylerbeyi, sancakbeyleri ve kadılarına, *hüccet* ya da *temessük* belgeleri yoksa bu davaların düşürülmesini emretmektedir. Buna benzer suçlamalarla karşılaşıldığında şahitlerin Osmanlı devletine gönderilmesi istenmiştir.³⁰³

Olayların soruşturulması ya da doğrudan Osmanlı devleti tarafından çözülmesi gereğinin duyulması, yukarıda bahsi geçen fermanlarda dikkat çeken önemli bir noktadır. Müslümanlar ile Dubrovnik tebaası arasındaki davalarda görülmektedir ki Dubrovnikliler kendi diplomatik becerilerine güvenme, aç gözlü yerel memurlardan kaçınma ve 16. yüzyılın sonları ile 17. yüzyılın başlarında Dubrovnik ve Osmanlı İmparatorluğu sınırında süregelen karmaşa ortamını aşma suretiyle sorunlarını yerel kadı ya da beyler yerine muhtemelen Osmanlı devletine götürmeyi tercih etmektedirler.

4.3.5. Osmanlı Topraklarındaki Dubrovnik Kiliseleri

Osmanlı topraklarında, Dubrovnik halkının genelde Dubrovnikli olan Katolik rahiplere sahip kiliseleri bulunmaktaydı. Dubrovnik Cumhuriyeti, özellikle Rumeli ve Bosna olmak üzere Osmanlı İmparatorluğu toprakları dahilinde Katoliklerin belirli bir ölçüde dini hizmet ihtiyaçlarını karşılamaktaydı. Dubrovnik Cumhuriyeti Romalı papalardan Hıristiyan koalisyonu kraliyet mahkemelerindeki siyasi tarafsızlığını desteklemesini talep ettiğinde az önce bahsi geçen rolünü mutlaka öne çıkarmaktaydı.

³⁰² A.DVN.DVE.d 13/1: 841/s.187 (fî evâsıt-ı şehri-Zi'l-hicce sene 1027).

³⁰³ A.DVN.DVE.d 13/1: 681/s.143 (fî 5 Cemâziye'l-âhir 1026).

Osmanlı öncesi zamanlardan gelen bu dini toprak bölümlerine göre, günümüzde Osmanlı yönetiminden beri güney doğu Hersek bölgesinde yer alan topraklarda bulunan Trebinje-Mrkan piskoposluk bölgesi, Dubrovnik başpiskoposluğuna tâbi olan bir bölgeydi. Bundan dolayı Dubrovnik hükûmeti bahsi geçen piskopos, rahip ve Katolik nüfusun gayri resmi koruyucusu gibi hareket ediyordu. Osmanlı devletinin rızasıyla hükûmet, piskopos ve rahiplerin serbestçe hareket edebilmesi amacıyla ferman almak için İstanbul'daki haraç elçi ve konsoloslarını kullanmıştır. Bu şekilde Katoliklerin Osmanlı yetkililerince ya da Doğu Avrupa Ortodoks Kiliselerinin elçilerince kendilerine uygulanan şiddetten korunmaları sağlanmıştır. Genellikle Katolik rahiplerin hukuki hakları ile eski kiliselerin yenilenmesi konuları Osmanlı devleti ya da Bosna beylerbeyince değerlendirilmekteydi.

Dubrovnik Kilisesi dini hizmetleri serbestçe organize edip gerçekleştirmede büyük zorluklar yaşamaktaydı. Şöyle ki Osmanlı *eminleri* Osmanlı topraklarında yerleşik durumdaki ruhban mensuplarına, aslında hiç de hakları bulunmamasına rağmen, haraç vergisi koymaya çalışmış, diğer yandan Katolik rahip ve halk kendilerini vergi mükellefi olarak sınıflandırmaya çalışan Sırp Ortodoks Kilisesi'nin tehditlerine mâruz kalmıştı.³⁰⁴

A.DVN.DVE.d 13/1 defterinde Dubrovnik Katolik Kilisesi'nin Ormanlı topraklarındaki sorunları hakkında dört ayrı ferman bulunmaktadır:

Dubrovnik'in Balkanlardaki kolonileri aynı zamanda komşu coğrafyada bulunan Sırp Ortodoks yönetimine de tâbiydi. (Yunanca: *dioikesis, eparcheia*). Bu durum kaynağını erken Roma – Bizans zamanından alan Hıristiyan kilise çatışmalarından alan bir çok sorunlara yol açmış, durumla doğrudan ilgisi olmayan Osmanlı devleti sıklıkla bu sorunlara dahil olmuştur.

- 31 Haziran 1614'de Sultan bir fermanla Pojega, Sriem, Mohaç, Izvornik ve Semendire sancaklarındaki kadılara Ortodoks Hıristiyanların, Katolik rahiplerce yürütülen çalışmalara müdahale etmeleri ve bunların paralarını almalarını engellemelerini

³⁰⁴ 16. yy tarihli ve Ortodoks Kilisesi'nce Katolikler'in kontrolüne yönelik girişimleri konu edinen 54 ferman bulunmuştur. Osmanlı devleti Ortodoks Kilisesi'ne haraç toplama hakkı vermiş, ancak Venedik, Fransa ve Avusturya lobileri ile Dubrovnik derhal bir şikayette bulunmuştur. Bu ferman Osmanlı devleti tarafından fesh edilmiştir. Bk: Miović, *Diplomacija (Diplomasi)*, s. 100-103; Aynı içerikte çok sayıda ferman DA'de saklanmıştır: Cilt 5, No.:238, tarih 1565 (973 A.H.); Cilt 6, No.:261, tarih 1567 (974 A.H.); Cilt 7, No.:333, tarih 1578 (986 A.H.). Bk: Miović, *Fermani (Fermanlar)*, s. 168, 171, 181.

emretmiştir. Fermanında ayrıca Katolik rahiplerin çok öncelerden beri hizmet vermekte oldukları ve Katolik nüfusu ziyaret ettikleri vurgulanmıştır.³⁰⁵

- 1617 yılının ilk yarısı süresince Alacahisar (Kruševac) sancağı ile Prokuplje kadılık bölgelerinde Dubrovnikli Katolik rahiplerin verdiği dini hizmetlere belirli kişiler çıkar amacıyla müdahale etmişlerdir. Sultan bunu yasaklamış ve yasağa uymayanların Osmanlı devletine bildirilmesini istemiştir. Dubrovnikliler birçok kez bu fermanın onaylı nüshalarını almak için talepte bulunmuşlardır.³⁰⁶

Osmanlı yönetimindeki Balkanlar'da 17. ve 18. yüzyılın süresince Novi Pazar, Belgrad, Sofya, İzmir, Edirne ve İstanbul'da Dubrovnik kiliselerinin olduğu belirtilmektedir. Bu kiliselerin yanında genellikle Dubrovnikliler'in evleri bulunmakta; bu evler elçi ve tüccarlara barınma imkanı sağlamakta ya da kilise görevi görmekteydi.³⁰⁷

- Mayıs 1618'de Sultan Sofya kadısına bazı Osmanlı vatandaşlarının Dubrovnik'e ait kiliselere saldırmasını engelleme emri vermiştir. Bir başka fermanında Osmanlı tebasından birçok kişinin sözde ferman buyruğu ile Sofya'daki Dubrovnik kilisesini teftiş etme tehdidinde bulunduğunu hatta bazı Dubrovnikliler'i hapse attıklarını belirtmektedir. Sultan bu faaliyete yasak koymuş, sahte fermanın İstanbul'a gönderilmesini ve kadı siciline yeni bir fermanın kaydedilmesini emretmiştir.³⁰⁸

4.4. 17. YÜZYILIN BAŞINDA DUBROVNİK VE OSMANLI İMPARATORLUĞU ARASINDAKİ SERBEST TİCARET KONULARI İLE TİCARET SORUNLARI

4.4.1. Dubrovnik'in Ticari İmtiyazları, Vergi Ve Resim Muafiyetleri

15. yüzyılın süresince ve 16. yüzyılın başlarında birçok kez Osmanlı devleti Dubrovnik'e daha yüksek vergi koyma teşebbüsünde bulunmuş olmasına rağmen, genel anlamda, Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Dubrovnikli tüccarlar satılan mallar üzerinden sadece %2 vergi

³⁰⁵ A.DVN.DVE.d 13/1: 572/s.114 (fî 14 Cemâziye'l-evvel 1023).

³⁰⁶ A.DVN.DVE.d 13/1: 672/s.141 (nedatirano) ve 684/s.143 (fî evâhir-i şehri Cumâde'l-âhir sene sitte ve 'işrîn ve elf).

³⁰⁷ Miović, *Diplomacija (Diplomasi)*, s. 100-103.

³⁰⁸ A.DVN.DVE.d 13/1: 756/s.164 (fî evâil-i şehri Cumâde'l-ûla sene seb'a ve 'işrîn ve elf) and 768/s.168 (fî evâhir-i şehri Cumâde'l-ûla sene seb'a ve 'işrîn ve elf).

ödemek durumundaydı. Müslüman Osmanlı tebasının %3, *zimmîlerin* %4, ve yabancıların %5 vergi ödemesinden de net bir şekilde anlaşılacağı gibi Osmanlı devleti Dubrovnik'in ticaret merkezi olma rolünü her zaman teşvik etmiştir.

1521 yılında Dubrovnik Cumhuriyeti'ne, Rumeli topraklarındaki tüm Dubrovnik vatandaşları için %2'lik gümrük vergisi iltizamı verilmiştir.³⁰⁹ Dubrovnik halkı İmparatorluk topraklarında satılmayan mallar ile nakliye üzerinden alınan vergiden muaf tutulmuşlardır. Gümrük iltizamı sadece Dubrovnik vatandaşları için geçerliken Şehir'e doğudan girişlerde (Ploče Kapısı) yabancılar Osmanlı *eminine* %5'lik olağan vergilerini ödüyorlardı.³¹⁰

Dubrovnik vatandaşları ayrıca ticari alandaki diğer haraç vergilerinden de muaftılar. Dubrovnikliler *fiilen* Osmanlı İmparatorluğu tarafından uygulanan tüm mâli resimlerden muaftı ve bu durum yerel Osmanlı resmi görevlileri ile ilgili olarak sorunlara yol açıyordu. Osmanlı beyleri, kadılar ile diğer yerel memurlar (*umenâ', 'ammâl, mültezimler*) gerek cahilliklerinden gerek de kasten para koparma amaçlı olarak Dubrovnikliler'e ait satılmamış mallar üzerine sıklıkla gümrük vergisi uygulamaya çalışmışlardır.³¹¹

A.DVN.DVE.d 13/1 defterinde eyalet memurları ile yerel memurların kapitülasyon belgeleri ve eski teâmülleri ihlal etmemeleri yönünde uyarıldıklarına bir çok yerde rastlanmaktadır:

- 1618 yılının Mayıs ayı sonlarında *mâliye* Budim, Bosna ve Temişvar eyaletlerindeki beylerbeyi, sancakbeyi ve kadılarına ferman göndermiştir. Bu fermanla Dubrovnik halkının, kendilerine iltizam edilen ve düzenli şekilde ödemeleri gereken %2 gümrük vergisine tâbi oldukları belirtilmektedir (...*vilâyet-i Rumiline varan tâcirleri alub satdıkları*

³⁰⁹ İltizam bedeli içinde Osmanlı gümrük memurlarına % 3 resim ödenen Edirne ve % 5 vergi ödenen İstanbul dahil edilmemiştir. Dubrovnik'in altı aylık iltizam bedeli 50.000 akçedir. Resmi olarak sadece Dubrovnik diplomasisindeki dragomanlardan bahsedilmesine rağmen asıl mültezim Cumhuriyet'tir. Dubrovnik kapitülasyonu hükümlerine göre gümrük vergisi iltizamı her üç yılda bir yenilenmektedir. Sicil memurluğu bir berat yayınlamakta, iltizam süresini, eski ve yeni mültezimin ismini burada belirtmektedir. İmparatorluk'un Asya bölümündeki toprakları iltizam kapsamında değildir (DA fermanı: Cilt 14, No.:661 Mayıs 1618 (fi Cemâziye'l-evvel 1027); Bakınız: Miović, *Fermani (Fermanlar)*, s. 226). Asya topraklarında Dubrovnikliler Osmanlı *eminlerine* % 2, Bursa'da % 3 vergi ödemekteydi. İltizam işlemi ile ilgili olarak her bir faaliyetten sicil memurluğu sorumluydu. A.DVN.DVE.d 13/1 defterinin ödenen haraç miktarının teyidi ya da iltizama dair berat ile ilgili tek bir bölüm içermemesinin altındaki gerçek bu olabilir. Bakınız: Miović, *Fermani (Fermanlar)*, s. 75-76.

³¹⁰ DA'deki bir fermanla Şehir'e (Ploče) doğudan girişte *eminin* üstlendiği rolün ilginç bir açıklamasına yer verilmektedir: Cilt 3, No.:117, tarih 1523 (930 A.H.).Bakınız: Miović, *Fermani (Fermanlar)*, s. 152.

³¹¹ Dubrovnik arşivinde vergi ve diğer haraç türlerinin Osmanlı devleti tarafından yasaklandığını belirten bir çok ferman yer almaktadır. Bakınız DA fermanları: Cilt 5, No.:203, 1556 (963 A.H.); Cilt 5, No.:209, 1557 (964 A.H.); Cilt 9, No.:414, 1594 (1003 A.H.); Cilt 10, No.:458, 1597 (1005 A.H.); Cilt 10, No.:459, 1597 (1005 A.H.); Cilt 10, No.:467 tarihsiz; Cilt 10, No.:468, 1597 (1006 A.H.); Cilt 10, No.:469, 1597 (1006 A.H.). Bakınız: Miović, *Fermani (Fermanlar)*, s. 164, 165, 192, 198-200, 222, 229.

meta'larından her ne ise yüzde ikişer akça gümrüklerin mîrî için virüb ... mukata'aları kat'â ziyâde ve noksan olmayub...). Bu konuyla ilgili olarak bir çok ferman düzenlenmiş olmasına rağmen resmi Osmanlı görevlileri diğer Hristiyan tüccarlar gibi Dubrovniklilerden de % 5 vergi talep etmekteydi (...*hâlâ sâir Frenk tâifesinin bâzîrgânları getürdükleri met'alarından yüzde beşer akça gümrük alınmağla Dubrevnik tâcirlerinin vech-i meşrûh üzere ellerinde olan 'ahdnâmeye ve evâmîr-i şerîfeye muhâlîf ümenâ ve ummâl ve mültezimin ve nüzzâr ta'addî ve tecâvüz eyledikleri...*). Sonunda Dubrovnikliler'in kendi *eminlerini* kendilerinin atadığı (...*kendü câniblerinden ta'yîn olunan eminleri ...*) ve üç yıldır belirli bir akçe iltizam bedeli ödedikleri anlaşılmış, memurlara Dubrovnikliler'den hiçbir şekilde harç, resim ya da yıllık herhangi bir vergi alınmamasına dair ferman gönderilmiştir (...*her ne ise kat'â gümrük ve resm namıyla akçaları alınmayub ve ber- ihdâs olan tekâlîf-i sâle ve teklif itdirmeyüb.*).³¹²

Kapitülasyona göre Dubrovnikli tüccarlar, *reft* (İmparatorluk tarafından dışsatımı yapılan mallar üzerinden alınan gümrük vergisi), *masdariye* (İmparatorluk tarafından ithal edilen mallar üzerinden alınan bir gümrük vergisi), nakil halindeki satılmamış mallar üzerinden alınan ücretler ve geçiş bedeli olarak alınan *bac* vergisi ödemek durumunda değildi.

Dubrovnik, yerel bölgelerde devlet vergilerini toplama hakkını bulunduran kişilerle (mültezim) ciddi sorunlar yaşamıştır. Mültezimin elinde belirli bazı vergileri toplama hakkını gösteren *berat* bulunmaktaydı. Ne var ki hiçbir *beratta* Dubrovnik'in bahsi geçen vergiden muaf olduğuna değinilmediğinden sorunlar çözüm için her zaman Dubrovnik imtiyâzlarına onay veren Osmanlı devletine getirilmek durumunda oluyordu.³¹³

- 1618 yılı ortalarında III. Mehmet zamanından kalma ferman yeniden düzenlenerek Belgrat ve tüm diğer Rumeli kadılarına gönderilmiştir. Fermanda kimsenin Dubrovnikliler'in ticari faaliyetlerine, mallarına ve hayvanlarına müdahale edemeyeceği belirtilmektedir. Dubrovnikliler'den gerek malların nakliyesi gerek kale tadilatları için herhangi özel bir vergi alınması yasaklanmıştır. Daha önceki sultanlar Dubrovnikliler'i birçok olaktan yoksun bırakan fermanlar çıkarmıştır (...“*avâriz-ı divâniyye ve tekâlîf-i örfiyyeden ve kassâb ve nüzü'l ve celeblik ve sarrâflık ve bunların emsâli nesnelere ile tefcîr ve tazyîk olmayub deyu dahi 'ahd-namelerinde mestûr iken ve bu âna gelince*

³¹² A.DVN.DVE.d 13/1: 773/s.170 (fî evâhir-i şehr-i Cumâde'l-ûla sene seb'a ve işrîn ve elf). Orijinal DA fermanı: Cilt 14, No.:688. Ayrıca bakınız DA: Cilt 13, No.:634 Ağustos 1615 (18 Receb 1024). Bakınız: Miović, *Fermani (Fermanlar)*, s. 222, 229.

³¹³ Miović, *Fermani (Fermanlar)*, s. 79.

nesne taleb olunagelmiş değil iken, araba ve gemi hizmetini ve köprü ve cerahor ve top ve sâir tekâlif olunmaya“ deyu ellerinde selâtin-i maziyyeden mute’addid ahkâm-i şerîfe olub.). Ne var ki serdar-ı ekrem bir ferman çıkarmış ve Dubrovnik ordusu için bir takım ayrıcalıklar talep etmiştir (*...ol emr-i şerif ve ellerinde olan ahd-nâme ve sâir evâmîr-i şerîfeye muhalif orduculuk ve sâir hizmet teklif olunub...*). Dubrovnik halkı yine de koruyucu nitelikte bir ferman talep etmiş, bunun sonucunda *maliya* düzenlenmiş ve divanda tasdik edilmiştir.³¹⁴

- 21 Haziran 1614’de bir ferman çıkarılmış, Belgrat dolaylarında sığır yüklemeye başlayan bazı Dubrovnikli tüccarlardan *eminin* seyahat izin belgesi (*yol tezkiresi*) istediği belirtilmiştir. Sultan Belgrat kadısından para koparma amaçlı bu durumun önüne geçilmesini istemiştir.³¹⁵

4.4.2. Osmanlı Hükûmeti’nin Ticarî Ambargosu

Sultanlar eyalet makamlarını Dubrovnik ticaretine karışmamaları yönünde sürekli olarak uyardıklarına rağmen, Dubrovnikliler stratejik olarak nitelendirilen malların ticaretini yapmak istediklerinde bazı sorunlar çıkabiliyordu ve bu malların yurt dışına çıkışı sıklıkla yasaklanabiliyordu.³¹⁶ Savaş zamanı Osmanlı devleti Hıristiyan ülkelerle ticaret yasağına daha çok dikkat ediyor yasak derecelerini artırıyordu.

Savaş zamanında Osmanlı devleti Dubrovnik ticari serbestisini korumaya öncelik verse de Dubrovnik’i sık sık Hıristiyan bir ülke olarak görmeye iten olaylar da yaşıyordu. Bu, İmparatorluk’un ya ihmalinden ya da Dubrovnikliler’in mallarını Osmanlı’nın düşmanlarına satacağı yönündeki haklı ya da haksız şüphesinden kaynaklanan bir durumdu. Varlığını tehlikeye sokması nedeniyle söz konusu yasak konusunda Dubrovnik diplomasisi bazı gayri ahlaki yollara da baş vurmuştur.³¹⁷ *Yasağın* Cumhuriyet’in hayati çıkarları için tehdit

³¹⁴ A.DVN.DVE.d 13/1: 777/s.171 (fî evâhir-i şehri Cumade’l-âhir sene seb’a ve işrîn ve elf).

³¹⁵ A.DVN.DVE.d 13/1: 571/s.113 (fî 14 Cemâziye’l-evvel 1023).

³¹⁶ DA’de muhafaza edilen dokümanlarda geçen ürünler kurşun, balmumu, buğday, pirinç, nohut, mercimek, belirli deri türleri, hububât ve silahlardır. Devlet tarafından konan resmi yasakların yanı sıra yerel makamlar da bir çok durumda Dubrovnik’in balmumu ithal etmesini engellemeye çalışmıştır. Bakınız: Miović, *Fermanlar*), s. 83.

³¹⁷ Dubrovnik diplomasinin ne kadar ilerleyebileceğine dair bir örnek 1645/56 yılları arasında gözlemlenebilir. Bu zaman zarfında konan resmi yasak Cumhuriyet’e oldukça zarar vermekteydi çünkü Venedik – Osmanlı savaşı süresince Dubrovnik ticareti için büyük kâr elde etme olanakları doğmuştur. Cumhuriyet bu olanaklardan yararlanmayı bilmiştir. Savaş süresince Osmanlı devleti bir çok kez önce yasak koymuş sonra bu yasakları kaldırmıştır, Dubrovnikliler ise itaatkâr olmayan yerel makamları kontrol altında tutmaya çalışmıştır. *Yasağın*

oluşturduğunun farkında olan Bosna beylerbeyleri, Hersek sancakbeyleri ve Herceg Novi'deki kadılar bu ticaret yasağını ellerinde bir şantaj unsuru olarak kullanmışlardır. Dubrovnik'in *yasakla* ilgili olarak Osmanlı devleti, Bosna ve Hersek nezdinde yürüttüğü diplomasiye ait bir çok belgeye Dubrovnik Arşivinde rastlanmaktadır.

A.DVN.DVE.d 13/1 defterinde Dubrovnikliler'in bir zamanlar yasağa tabi olan malların tekrar serbest ticaretini yapabilmesi için Osmanlı devleti tarafından verilen bir çok izne yer verilmektedir. Bu mallar genelde şunlardı: deri, balmumu, buğday ve barut.

- 1604 Nisan sonu Mayıs başında Osmanlı devleti Rumeli sancakbeyleri ve kadılarını uyarmış, Dubrovnikliler'in deri ve diğer malların ticaretini serbestçe ve emniyetli bir şekilde yapmalarına olanak verilmesini istemiş, Kanuni Sultan Süleyman zamanından beri bu iznin var olduğu belirtilmiştir.³¹⁸
- 22 Temmuz 1612'de Osmanlı devleti, Rumeli kadıları ile Tuna nehri kıyısındaki bölgelerde yer alan kadılara bir ferman göndermiştir. Dubrovnik tüccarları kendilerine Latin tüccarlar olarak hitab eden birinin 200 akçe değerindeki deriye sadece 100 akçe verdiğini, deriyi tersane için almak istediğini belirtmekte ve bu kişiyi şikayet etmektedir. Osmanlı devleti fermanla Dubrovnik halkının Latin olmadığını belirtmiş ve bu kişilerin deri ya da paralarına el konmasını yasaklamıştır.³¹⁹
- 30 Temmuz 1613'de Osmanlı devleti, Üsküp ve Dukagjin sancakları ile Priştine *eminine* ferman göndermiş ve şöyle buyurmuştur: O zamana dek Dubrovnikli tüccarlar deri ve yünün ticaretini serbestçe yürütmektedir. Ancak Priştina *emini* ile Üsküp *nazırı* sözde bir buyruk marifetiyle Dubrovnik ticaretini durdurmak istemektedir. Sultan Dubrovnik ticaretine yasak konmaması ve müdahale edilmemesini istemiş, Dubrovnikli tüccarların malları istedikleri ülkeden getirip kendi ülkelerine sokabileceklerini belirtmiştir.³²⁰

kaldırılması için istenen rüşvetin devlet gümrük dairesi kazançlarının çok üzerinde olması şikayet konusu olmuştur. Cumhuriyet'in lobi ve rüşvet giderleri yaklaşık 15.000 taleri bulmuştur. Bunun yanında temsilciler de bizzat sultana iki kez rüşvet vermişlerdir. Bakınız: Miović, *Dipomacija (Diplomasi)*, s. 87.

³¹⁸ A.DVN.DVE.d 13/1: 759/s.165 (fî evâil-i şehri Cumâde'l-ûla sene seb'a ve 'işrîn ve elf). DA'deki özgün eser: Cilt 14, No.:658. Bakınız: Miović, *Fermanlar (Fermanlar)*, s.226.

³¹⁹ A.DVN.DVE.d 13/1: 461/s.93 (fî 23 Cemâziye'l-evvel 1021).

³²⁰ A.DVN.DVE.d 13/1: 527/s.106 (fî 12 Cemâziye'l-âhir 1022).

- 1616 Ekim başlarında Sofya kadısına bir ferman gönderilmiştir. Dubrovnikliler bazı kişilerin deri ve bazı diğer malların ihracatının engellediğine dair şikayette bulunmaktadır. Osmanlı devleti daha önceden bu konuda ferman göndermesine rağmen bu kişiler durdurulamamıştır. Osmanlı devleti, Dubrovnikliler'e müdahale eden kişilerin durdurulması emrini vermiştir. Aynı ferman Rumeli mutasarrıflığına, Bosna beylerbeyine, Kilis sancakbeyine ve bu bölgelerdeki kadıların tümüne gönderilmiştir.³²¹

Sıklıkla yasağa tabi tutulan buğday, arpa ve diğer malların yanında Dubrovnik Cumhuriyeti barut imâl etmek için İmparatorluk'tan balmumu ve güherçile ithal etme iznine sahipti.

- 1618 Nisan sonu Mayıs başında sultan Dubrovnik'in ezelden beri Osmanlı devletine sadık, itaatkar bir haraç mükellefi olduğunu Mısır beylerbeyi ve kadısına gönderilen fermanla belirtmiş, bu nedenle Dubrovnikliler'in kendilerini savunma amaçlı olarak barut imâl edebilmesi için Mısır'dan güherçile satın almasına izin verilmesi emrini iletmıştır (*...kal'aların saklanmak için rızalarıyla bey' edenlerden kendü akçalarıyla güherçile aldıklarında kimesne mani' olmamak bâbında hükm-i şerif ricâ eylediklerinde kendü rızalarıyla bey' edenlerden olıgeldüğü üzere akçalarıyla üçyüz kantar güherçile almak istediklerinde ellerinde olan 'ahd-nâmelerine ve olıgelene muhâlif kimesne mâni' ve dâfi' olmayub...*).³²²
- 1618 Nisan sonu Mayıs başında sultan, III. Murad ve III. Mehmet zamanından kalma eski fermanları tekrar düzenleyen başka bir ferman çıkarmış, Şehirköy, Sofya, Niş, Alaca Hisar (günümüzde Sırbistan'daki Kruševac), Üsküp (günümüzde Makedonya'daki Skopje), Yeni Pazar (günümüzde Sırbistan'daki Novi Pazar), Bosna ve Foça kadılarından Dubrovnikli tüccarların serbestçe balmumu satın almasına izin verilmesini emretmiştir.³²³

³²¹ A.DVN.DVE.d 13/1: 678/s.142 (evâhir-i şehr-i Ramazân sene 1025). 705/s.147'deki içeriğe sahip ferman II. Osman tarafından yeniden düzenlenmiş, 1618 Mart sonu (fî evâhir-i şehr-i Rebî'ü'l-evvel sene seb'a ve 'işrîn ve elf) Sofya kadısına, birer nüsha da Rumeli ve Bosna beylerbeyleri, Hersek sancakbeyi ve bu eyaletlerdeki kadılara gönderilmiştir.

³²² A.DVN.DVE.d 13/1: 739/s.158 (fî evâil-i şehr-i Cumâde'l-ûla sene seb'a ve 'işrîn ve elf). DA'deki özgün belge: Cilt 14, No.:679. Bir önceki ferman için bakınız DA: Cilt 10, No.:478, 1599 (1599 A.H.). Bakınız: Miović, *Fermani (Fermanlar)*, s. 201, 228.

³²³ A.DVN.DVE.d 13/1: 745/s.161 (fî evâil-i Cemâziye'l-evvel sene seb'a ve 'işrîn ve elf). DA'deki orijinali: Cilt 14, No.:686. Aynı içeriğe sahip önceki fermanlar için bakınız DA: Cilt 3, No.:112, 1520 (926 A.H.); Cilt 3, No.:126, 1528 (934 A.H.); Cilt 5, No.:240, 1566 (973 A.H.); Cilt 11, No.:524 1604 Haziran sonu Temmuz başı (fî evâil-i Safer 1013). Bakınız: Miović, *Fermani (Fermanlar)*, s. 152,154,169,207.

4.4.3. Dubrovnik'in Osmanlı Topraklarından Buğday Tedariki

Tarihçi Braudel tarafından da belirtildiği üzere Osmanlı hububat mahsulleri ve fiyatları, Batı Akdeniz istihbarat unsurlarının casusluk faaliyetlerine konu olmaktadır. "Herkesin aklında buğday vardı çünkü buğday sıkıntısı bulunmaktaydı ve Akdeniz mahsulleri büyük oranda yetersiz kalıyordu." Braudel 16. yüzyılın süresince ucuz Doğu ve pahalı Batı arasında hububat fiyatlarında daima bir orantısızlık olduğunu belirtmektedir.³²⁴

Dubrovnik haraç elçilerinin en önemli görevlerinden biri de Osmanlı'dan buğday ve arpa satın alımı için gerekli izin belgesini elde etmektir.³²⁵ 16. ve 17. yüzyılda Dubrovnikliler her yıl yaklaşık 3.000 ton hububat alımı gerçekleştirmiştir. Alımlardaki başlıca tedarik merkezleri Yunanistan, Arnavutluk ve Hersek'te bulunmaktaydı: Eğriboz, Larisa, Veletinon, Lepanto, Tri kale, Farsala, Volos, Elbasan, Dukagjin, İşkodra, Çatalca ve Gabela. Buğday zaman zaman doğu Akdeniz ülkelerinden alınıyordu.³²⁶ Osmanlı'dan buğday alımı genelde geliri doğrudan sultan hazinesine giden *has* üzerinden yapılmaktaydı. Buğday alımında Dubrovnik Cumhuriyeti %2 vergi ödemek durumundaydı. Buğday tedariki Dubrovnik gümrük mukataasına dâhil edilmiyordu.

Dubrovnik Osmanlı devletinden buğday alımı için ilk izni Vezir-i Azam'a pahalı bir hediye vermek yoluyla elde etmiştir. Osmanlı devleti Osmanlı tebaasını uyaran fermanlar yayınlamış, Dubrovnik'in hububat alımı ve yüklü gemilerine müdahale edilmemesini istemiş, gemilerin Venedikliler, korsanlar ve diğer unsurlarca tehdit edilmesinin önlenmesini emretmiştir.³²⁷

³²⁴ Fernand Braudel, *Sredozemlje i Sredozemni svijet u doba Filipa II svezak I. (II. Philip zamanında Akdeniz ve Akdeniz Dünyası, Cilt I)*, AB, Zagreb 1997, s. 615.

³²⁵ Dubrovnik arşivinde 1505 ile 1618 yılları arasında düzenlenmiş 59 ferman bulunmakta, bu fermanlarda Dubrovnikliler'in sorunsuz nakliye garantisi ile belirli miktarda buğday alabileceklerine dair izinlere yer verilmiştir. Gliša Elezović Mühimme Defterleri incelemesinde, 1564 – 1565 yılları arasında Osmanlı buğday tedariki ile ilgili 5 ayrı ferman daha bahsetmektedir. DA'de bu fermanların orijinaleri yoktur. Bakınız: Gliša Elezović, *Iz carigradskih turskih arhiva – Mühimme defteri (İstanbul Türk Arşivleri- Mühimme Defterleri)*, SAN, Beograd 1951, s. 61, 192, 211, 217, 251; Basılı durumdaki BOA Mühimme Defterleri'nde birçok ferman muhafaza edilmiştir: 5 No'lu MD, No.: 37, 106, 400, 561, 859/s. 8, 21, 73, 102, 147; Ferman No.: 37, 106, 400, Elezović: s.211, 217, 251 fermanları ile eşleşmektedir.

³²⁶ Kudüs'ten buğday alımı için bakınız: 3 No'lu MD, No.: 486/s.218.

³²⁷ Miović, *Diplomacija (Diplomasi)*, s. 80-82; Sultan Batı'ya hububat kaçırılmasını önlemek için *temessük* yani malların menşeiini gösteren belge olmaması durumunda Dubrovnik tüccarlarına ait gemilere el konması için ferman çıkarmıştır. Örnek için bakınız: 3 No'lu MD: No.349/s.161 iz rujna 1559 (966 A.H.); Aynı defterde Mayıs 1560 (967 A.H.) tarihli Ferman no.120/s.494 hububat yüklü bir Dubrovnik gemisinin soyuluşunu anlatmaktadır.

Haraç ödüyor olmasından dolayı, Venedik ve diğer Batı Akdeniz ülkelerinin tersine Dubrovnik Cumhuriyeti İmparatorluk'tan hububat alımı için imtiyazlı bir konuma sahipti. 16. ve 17. yüzyıl boyunca Dubrovnik'in her daim Osmanlı'dan alınan büyük bir hububat arzına sahip olduğu söylenebilmektedir. Bahsi geçen zamanlarda kıtlık sıkıntısı çeken Avrupa'dan farklı olarak, Cumhuriyet vatandaşları hiçbir zaman kıtlık ya da yiyecek sıkıntısı yaşamamıştır.³²⁸ Bunun yanında, Osmanlı devletinin yasağına rağmen, Dubrovnik arz fazlası Osmanlı hububatını İtalya, İspanya ve Portekiz'e kaçak yollardan satmıştır.³²⁹

Dubrovnik vatandaşları Osmanlı İmparatorluğu'ndan başka gıda türlerini de ithal etmişler, Osmanlı topraklarında gıda sıkıntısı olmasına rağmen sınırsız ihracat için düzenli olarak izin elde etmeyi başarmışlardır. A.DVN.DVE.d 13/1 defterinde Osmanlı devletinin Dubrovnik tüccarlarının gıda alım ve ticaret serbestisini onaylayan bir çok fermanına yer verilmektedir:

- 28 Nisan 1604 tarihinde Osmanlı devleti Bosna beylerbeyi, Hersek sancakbeyi ile eyalet kadılarını Dubrovnikler'e serbest hububat ticareti izni verilmesini buyurmuş, bu hakkın Osmanlı'ya karşı her daim itaatkar ve sadık olmaları nedeniyle Kanuni Sultan Süleyman tarafından verilmiş olduğu belirtilmektedir.³³⁰
- 1618 Nisan ortalarında Osmanlı devletindeki Dubrovnikliler ile ilgili olarak Hersek sancağı *mutasarrıfı* ile Yenişehir ve Tirkala (günümüzde Yunanistan'ın Thessalia şehri), Inebahtı (Lepanto şehri), Mora (günümüzde Yunanistan'ın Peloponnisos şehri) ve Gabela *kadıları ile müfettişlerine* hitaben bir ferman çıkarılmıştır. Fermanda Dubrovnikliler'in piyasadan (Volos, Talinde, Asanaga ve Gabela) ve imparatorluk *hasından* kendi paraları ile ve belirli bir fiyattan (*narh*) 1538 ton buğday (3000 müddi) satın alma talebinde bulduklarından bahsedilmektedir. Fermanın kenarında aynı

³²⁸ 1565'te (973 A.H.) Anadolu'daki Foça kadısına bir ferman gönderilmiş, kendilerini Dubrovnikli olarak gösteren ve izin belgeleri olmayan Hristiyan tüccarların hububat satın almasının engellenmesi istenmiştir. Bakınız: 5 No'lu MD, No: 533/s.97.

³²⁹ Osmanlı devleti Dubrovnik'in Batı'ya kaçak olarak hububat gönderdiğinden her zaman şüphe etmiştir. Bir çok ferman Dubrovnikliler'in hububat satın almalarına izin verildiğini belirtmekte, ancak satın alınan bu malların Osmanlı'nın düşmanlarının eline geçmemesi konusunda dikkatli olunması uyarısında bulunmaktadır. Elde edilen kârlar ticareti o kadar kazançlı kılmıştır ki örneğin 1563'te Cumhuriyet Senatosu bir Osmanlı memurunu öldürtme yoluna baş vurmuştur. Bu memur Osmanlı hububatlarının teslimatının kontrolü ve bu malların Venedik'e kaçırılmaması görevini yürütmekteydi. Bakınız: Miović, *Fermani (Fermanlar)*, s. 106. Batı'ya hububat kaçırılmasına dair örnek için bakınız: 3 No'lu MD: No.1479/s.641, 1560 (967 A.H.).

³³⁰ A.DVN.DVE.d 13/1: 131/s.33 (fi 20 Zi'lhicce sene 14 (1014)). DA'deki orijinali: Cilt 12, No.:572; Bakınız: Miović, *Fermani (Fermanlar)*, 213.

fermanın aynı makamlara hitaben 1538 ton (3000 müddi) arpa için de düzenlendiği notu yer almaktadır.³³¹

- Cezayir beylerbeyi ile Cezayir kıyı şeridindeki sancakbeyleri, kadılar ve kaptanlara (*re'isler*) hitaben bir ferman çıkarılmış, Çatalca has bölgesinden Herceg Novi'ye 4000 müddi (2051 ton) buğday götüren Frano Radulović adlı Dubrovnikli bir kaptana geçiş izni verilmesini, bu geçiş için mal menşei üzerine *temessük* düzenlendiğini buyurulmuştur. Venediklilerin ve diğerlerinin bu geçişe müdahale etmeleri yasaklanmıştır.³³²
- 1618 Nisan sonu Mayıs başında sultan Hersek beyi ve kadılarına hitaben eski bir fermanı yeniden düzenleyen başka bir ferman göndermiş, Dubrovnikliler'in kendi paraları ile aldıkları buğday, arpa, koyun ve sığırla Dubrovnik'e girmek üzere sınırı geçmelerine engel olunmaması uyarısını yapmıştır.³³³

³³¹ A.DVN.DVE.d 13/1: 732/s.156 (fî evâhir-i şehri Rebû'l-âhir sene seb'a ve 'işrîn ve elf). DA'deki orijinali: Cilt 14, No.:653; bir sonraki DA ferman No.:654 aynı tarihte Dubrovnikliler'in millet izni aldıklarına değinir. Bakınız: Miović, *Fermani (Fermanlar)*, s.225.

³³² A.DVN.DVE.d 13/1: 760/s.166 (fî evâil-i şehri Cumâde'l-ûla sene seb'a ve 'işrîn ve elf). Aynı içerikteki DA fermanları için bakınız: Cilt 11, No.:539, 1604 Haziran sonu Temmuz başı (fî evâil-i Safer 1013); Cilt 14, No.:675 1618 Nisan sonu Mayıs başı (fî evâil-i Cemâziye'l-evvel 1027). Bakınız: Miović, *Fermani (Fermanlar)*, s.209,228.

³³³ A.DVN.DVE.d 13/1: 748/s.162 (fî evâil-i şehri Cumâde'l-ûla sene seb'a ve 'işrîn ve elf). DA'deki orijinali: Cilt 14, No.:683. Bakınız: Miović, *Fermani (Fermanlar)*, s. 229.

SONUÇ

Bu çalışmanın amacı 17. yüzyılın başlarında Osmanlı İmparatorluğu ve Dubrovnik Cumhuriyeti arasındaki siyasi ilişkilere dair tarihsel perspektiften bir değerlendirme yapmaktır. Çalışmanın temel kaynağı Düvel-i Ecnebiye Defteri (A.DVN.DVE.d 13/1)'dir. Bu defter Osmanlı İmparatorluğu ile Dubrovnik ve Venedik'in arasındaki ilişkilere dair Osmanlı idaresince tasnif edilen ilk defterdir ve 1604-1618 arasını kapsar.

Bu çalışmada cevap aranan en önemli iki soru şudur: Çift taraflı ilişkilerin esas niteliği neydi? Dubrovnik ile Osmanlı İmparatorluğu arasındaki ilişkiler devamlılık arz ediyor muydu?

Genel olarak bakıldığında Osmanlı'nın Balkanlar'a girmesinden 17. yüzyılın başlarına kadar Dubrovnik Cumhuriyeti ile Osmanlı İmparatorluğu arasındaki ikili ilişkiler üç evreden geçmiştir:

1. 1. Evre Dubrovnikliler ile Osmanlılar arasında ilk ilişkilerin başlamasından 1481'e kadar sürmüştür ve Dubrovnikli tüccarlar ile yerel Osmanlı memurları arasında, genelde ticaretle ve kısa süreli düzenlemelerle sınırlı ve özellikle iktisadi faaliyetler düzeyinde gerçekleşen ilişkiler ile belirginleşmektedir. Merkezî Osmanlı hükûmeti, Dubrovnik ile gerçekleşmesi muhtemel bir işbirliği ile ilgili net bir fikre sahip değildir. Osmanlı devleti sadece yerel görevlilerinin inisiyatiflerini ve menfaatlerini dikkate almaktadır.
2. 2. evre 1481'den 1570lerin sonuna kadar devam etmiştir ve Osmanlı İmparatorluğu ile Dubrovnik arasındaki ikili ilişkiler ile göze çarpmaktadır.

16. yüzyılda Dubrovnik Akdeniz'deki en büyük ticari filosuna sahip oldu ve çok zengin bir ticaret merkezi haline geldi. Cumhuriyet bu konumuna en çok da Osmanlı devletinin cömertliği sayesinde ulaşmıştır. Bu dönemde Dubrovnik ve Osmanlı İmparatorluğu

arasındaki ilişkiler ticari kimliğinin yanında siyasi bir boyut da kazanmıştır. Akdeniz'deki büyük güçler 16. yüzyılda uluslar arası arena ile sürekli temas halinde kalma amacıyla belirli kanalları elinde tutma ihtiyacında oldu. Bu ihtiyaç Dubrovnik'e Akdeniz'in tarafsız istihbarat merkezi olma olanağını sunmaktaydı. Osmanlı devletinin Dubrovnik yönlü tercihi stratejik bir nedene bağlı değildir. Bu tercihin nedeni Dubrovnik'in askeri açıdan bakıldığında köşede kalmış, ancak kurumsal açıdan bakıldığında diğer ülkelerce kuşatılmış konumda, *fiilen* bir devlet olarak varlığını sürdüren tek yerleşim bölgesi olmasıdır.

16. yüzyılda Osmanlı devletinin Dubrovnik'in siyasi rolüne yönelik ilgisi o kadar fazlaydı ki Osmanlı devleti Balkanlar'da kendisine tâbi olan halkların ekonomik menfaatlerini bile zaman zaman ihmal etmekteydi. Osmanlı'ya tâbi Balkanlar'ın tersine Cumhuriyet, tarihi boyunca Osmanlı devleti sayesinde hiçbir zaman açlık yaşamadı. Diğer yandan ihmal edilmişlik hissi ve endişenin yanında açlık ve gıda sıkıntısı ile boğuşan Dubrovnik'e komşu Osmanlı şehirlerinin sınır boylarında git gide büyüyen isyanlar meydana gelmekteydi. Zamanla bu şehirlerdeki Osmanlı tebaasından Dubrovnik halkına yönelik saldırılar artmış; bu durum yerel Osmanlı yöneticileri tarafından Cumhuriyet aleyhine kendi özel çıkarları için bir araç olarak kullanılmıştır.

3. 3. evre 16. yüzyılın sonunda başlamıştır ve Osmanlı devletinin uluslar arası siyasette dinamiklerini kaybetmesi, diplomatik ve istihbarat faaliyetlerini İstanbul'a taşıması, Osmanlı devletinin Dubrovnik'in siyasi rolü üzerindeki genel ilgisizliği ve İmparatorluk ile Cumhuriyet arasındaki sınırdaki var olan kontrollü karmaşa ortamı ile göze çarpmaktadır. Bunun yanında, Dubrovnik diplomasisindeki eğilimlerin tersine, bu tarihten itibaren Osmanlı devleti çift taraflı ilişkileri Bosna ve Hersek valilerini muhatap kılarak daha düşük düzeylere çekmeye çalışmaktadır. Osmanlı devletinin koruması olmadan Dubrovnik, Osmanlı eyalet yöneticilerinin keyfiyeti ve zorbalığına maruz kalmıştır. Bu kişiler kısa dönemli hakimiyetleri süresince muhtelif metotlar vasıtasıyla Cumhuriyet'ten daha yüksek miktarda para koparmaya çalışmışlar; sefalet dönemlerinde daha zengin Dubrovnik topraklarına saldırtmak ve buraları yağmalatmak üzere genellikle Doğu Avrupalı Ortodoks Vlaklar'dan oluşan (*Eflak*) yoksul tebaaları güçlü bir şantaj aracı olarak kullanmışlardır. Sınırdaki durum ise kontrollü bir karmaşa ortamına bürünmüştür.

17. yüzyılın başları ile ilgili bir sonuca varmak için A.DVN.DVE.d 13/1 defteri değerlendirilmelidir. Bu defterin, Osmanlı sicil defterleri içinde dış ilişkiler konusunda

bütünlüğü ve orijinal formu korunmuş şekilde saklanan en eski defter olduğu sonucuna vardık. Ne var ki defter ile DA'de aynı zamana ait Osmanlı belge kaynakları kıyaslandığında her iki kaynakta birbirine karşılık gelen belge sayısı bahsi geçen tüm belgelerin üçte birinden azdır. Konularına bakıldığında defterde parasal – mâli belgeler ile hukuki ve siyasi belgelerin büyük bir bölümünün yer almadığı görülmektedir. Bu belgelerin tümü DA'de yer almaktadır. Bunun kesin bir nedeni olmamasına rağmen, durumun Osmanlı idaresinin tutarsız arşivleme sisteminin sonucu olabileceği öne sürülebilir. Bu bağlamda ulaşılan sonuç şudur: Dubrovnik ile Osmanlı İmparatorluğu arasındaki ilişkilerin nesnel ve sağlıklı bir şekilde analizi için A.DVN.DVE.d 13/1 defteri tarihi bir kaynak olarak yeterlidir denemez.

Bu çalışmada ayrıca kapitülasyonların Osmanlı İmparatorluğu'nun uluslar arası ilişkilerdeki en güçlü hukuki–siyasi faaliyeti olarak şekillenmesi de incelenmek durumunda kalmıştır. Dubrovnik kapitülasyonunun işlevi karşılaştırmalı metotla açıklanmak durumundaydı. Dubrovnik kapitülasyonu genellikle İslâm hukuku çerçevesinde düzenlenmiş olsa da Osmanlı devletinin haraç mükellefi ülkelere karşı yürüttüğü ilişkilere ait teorik konsepti aşan belirli bazı sıra dışı unsurları barındırdığı sonucuna varılmıştır. Osmanlı devleti ve Cumhuriyet arasındaki hukuki ilişkilerde belirli bir düalizm olduğu görülmektedir.

Kapitülasyonun ilişkilere dair genel bir bağlam ortaya koymasına hatta ilişkiler dahilinde hukuki bir karakter bulunduğunu belirtmesine rağmen, ilişkilerin gerçek karakteri sadece kapitülasyon vasıtasıyla değil ancak diğer daha alt seviyedeki hukuki ve siyasi belgelerin ayrıntılı incelemesi ile anlaşılabilir.

Osmanlı devletinin mümkün olan en etkin şekilde menfaat sağlamak için Dubrovnik'ten gerek ticari gerek de siyasi alanda cömertliğini esirgemediği kesin bir olgudur. Osmanlı devleti Dubrovnik'e iç ve dış işlerinde serbest siyasi faaliyet gösterme hakkı vermiştir bu şekilde Cumhuriyet kurumlarına mutlak bütünlüğünü sürdürme hakkı tanımıştır. Aslında bu, *dârü'l-'ahd* kuramsal konsepti ile başlı başına bir çelişki oluşturmamaktadır. Ancak, buradan Dubrovnik'in bu avantajları kötü niyetle kazandığı anlamı da çıkarılmamalıdır. Dubrovnik Cumhuriyeti güçlü İmparatorluk'un jeostratejik konumunun her daim bilincinde olmuş, kendisi için bu açıdan bir tehdit oluşturmasına rağmen İmparatorluk'un aynı zamanda imtiyâz ve güvenliğinin kaynağı olduğunu kabul etmiş ve hiçbir zaman önemli nitelikte Osmanlı karşıtı hareketlere ev sahipliği yapmamıştır. Bu çerçevede *darü'l-'ahd* kategorisine ait diğer haraç mükellefi ülkelerin tersine Dubrovnik halkına gerek özel gerek de ticari mânâda yüksek nitelikte imtiyâzlar bahsedilmesi bizleri şaşırtmamaktadır (kadı başkanlığındaki

mahkemelerde müslümanlarla eşit olma, daha düşük miktarda gümrük vergisine tâbi olma, müslümanın kıyafetleri giyme, at binebilme...).

A.DVN.DVE.d 13/1 defterindeki ferman kayıtlarının detaylı incelemesi, bizlere ilginç bazı ilişki örnekleri sunmakta, Dubrovnik'in Osmanlı ilgi alanındaki özel durumunu belirleme imkanı sağlamaktadır. Şöyle ki, en azından uygulama açısından Osmanlı Devleti'nin pragmatik hedefler gözettiği varsayıldığında bahsi geçen örneklerde Osmanlı devletinin İslâm hukuku prensiplerini gözardı ettiği apaçık ortada olan bazı durumlar görülmektedir.

Hukuki çerçeveden bakıldığında Dubrovnikiiler'in *müst'eminler* ve *zimmîler* şeklindeki iki siyasi statü arasında sıkıştıkları fermanlarca net bir şekilde ortaya konmaktadır. Osmanlı İmparatorluğu'nun Dubrovnikiiler'e özel yükümlülükler ile birlikte bazı haklar verdiği ve statülerini *Dubrovnik taifesi* ya da *sahih Dubrovniklu tacirler* olarak belirlediği; böylece en geç 17. yüzyılın başlarına kadar Dubrovnik'in konumunu siyasi olarak kavramlaştırdığı sonucuna varılmıştır.

Belgelerin incelenmesini takiben 16. yüzyılın sonlarında çift taraflı siyasi ilişkilerin önem seviyesi ve yoğunluğunun düşürülmesine yönelik eğilimin vukû bulduğuna dikkat çekmek istiyoruz. Dubrovnik'teki Devlet Arşivleri'nde 1573'den itibaren istihbarat konusunda düzenlenen hiç bir ferman bulunmadığı açıktır ki bu durum Cumhuriyet'in bu bağlamdaki görevini tartışmaya açmaktadır. Bu konudaki fermanlara A.DVN.DVE.d 13/1 defterlerinde de yer verilmemiştir. Ne var ki buradan Dubrovnik'in istihbarata ilişkin rolünün sona erdiği anlamını çıkarmak için aceleci davranılmamalıdır. Cumhuriyet 17. ve 18. yüzyıl boyunca Akdeniz'de cereyan eden olaylarla ilgili Osmanlı devletini zaman zaman bilgilendirmeye devam etmiştir.

Bu çalışma, daha önce yapılan ve en çoğu birinci bölümümüzde kullanılmış olan araştırmalarda elde edilen sonuçları teyid etmektedir. İspatlanan sonuçlara örnek olarak 16. yüzyılın sonlarında İmparatorluk ve Cumhuriyet arasındaki sınırda Osmanlı tebaasından Dubrovnik topraklarına yönelik saldırı ve benzer olaylarda tedrici bir artış yaşanması verilebilir.

Dubrovnik ile Osmanlı İmparatorluğu arasındaki ilişkiler 17. yüzyılda devam etmiştir. Ancak 17. yüzyılın ikinci yarısından 1808'de Cumhuriyet'in yıkılmasına kadar Osmanlı İmparatorluğu'ndaki ekonomik kriz ve eyaletlerdeki karmaşa ortamının etkileri ikili ilişkilere

oldukça fazla yansımıştır. Hukuki çerçeveden bakıldığında Dubrovnik Cumhuriyeti ve Osmanlı İmparatorluğu arasındaki ilişkilerin 19. yüzyılın başlarına kadar değişmeden geldiği görülse de gerçek siyasi ilişkiler nitelik bakımından değer yitirmekte ve edilgen bir kimliğe bürünmektedir.

KAYNAKÇA

- Arı, Bülent, "Osmanlı Kapitülasyonların Tarihçesi ve Mahiyeti", *Yeni Türkiye 701 Osmanlı Özel Sayısı*, 200/32, Ankara 2000.
- Arı, Bülent, „Akdeniz'de Korsanlık ve Osmanlı Deniz Hukuku“, *Türkler ve Deniz*, Kitap Yayınevi, İstanbul 2007.
- Aykut, Nezihi ve ark. ed., *3 Numaralı Mühimme Defteri (966-968/1558-1560) – Özet ve Transkripsiyon*, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Ankara 1993.
- Bach, Ivan ve ark, *Historija naroda Jugoslavije*, II. Dio (*Yugoslav Halklarının Tarihi*, İkinci Bölüm), Matica Hrvatska, Zagreb 1959.
- Biegman, Nicolaas Hendrik, *The Turco-Ragusan Relationship According to the Fermanlar of Murad III (1575-1595) Extant in the State Archives of Dubrovnik*, Mouton, The Hague 1967.
- Bojović, Boško, *Raguse et L'Empire Ottoman (1430-1520)*, Editions de l'Association "Pierre Belon", Paris 1998.
- Bostan, Idris, *Osmanlı Bahriye Teşkilatı: XVII. Yüzyılda Tersâne-i Âmire*, TTK, Ankara 2003.
- Božić, Ivan, *Dubrovnik i Turska u XIV. i XV veku (14 Ve 15. Yüzyıllarda Dubrovnik Ve Türkiye)*, Srpska akademija nauka, Beograd 1952.
- Braudel, Fernand, *Sredozemlje i Sredozemni svijet u doba Filipa II svezak I. (II. Philip zamanında Akdeniz ve Akdeniz Dünyası, Cilt I)*, AB, Zagreb 1997.
- Brumett, Palmira, *Ottoman Seapower and Levantine Diplomacy in the Age of Discovery*, State University of New York Press, NY 1994.
- Burke, James, *The Day the Universe Changed*, Little, Brown and Company, Boston 1986.

Canatan, Yaşar, "Kapitulasyonlar Nedir", *Yeni Forum*, Mayıs 1991.

Ćosić, Stjepan ve Vekarić, Nenad, *Dubrovačka vlastela između roda i države (Klan ve Devlet Arasında Dubrovnik Asil Zümresi)*, Dubrovnik 2005.

Darling, Linda T., "Capitulations", *The Oxford Encyclopedia of the Modern Islamic World*, Vol. 1, Oxford University Press, NY 1995.

David, Geza, "Administration in Ottoman Europe", *Süleyman the Magnificent and His Age*, Longman, London-New York, 1995.

Delilbaşı, Melek, "Orta Çağ'da Türk Hükümdarları Tarafından Batılılara Ahidnamelerle Verilen İmtiyazlara Genel Bir Bakış", *Belleken*, 185, c. XLVII, TTK, Ankara, 1983.

Elezović, Gliša, "Nekretna dobra Ahmed Paše Hercegovića u Dubrovniku – Izvor za pljačku Dubrovačke Republike" (*Ahmed Paşa Hersekoğlu'nun Dubrovnik'teki Varlıkları-Dubrovnik Cumhuriyeti'ni Yağmalamak Hakkında Bir Kaynak*), *POF*, br. I/1950, Orijentalni institut, Sarajevo 1950.

Elezović, Gliša, *Iz carigradskih turskih arhiva – Mühimme defteri (Istanbul Türk Arşivleri-Muhimme Defterleri)*, SAN, Belgrad 1951.

Elezović, Gliša, *Turski spomenici, knjiga I, sveska I (1348-1520)*, (*Türk Belgeleri, Kitap I, Cilt I (1348-1520)*), SKA, Beograd 1940.

Flemming, Barbara, "Public Opinion Under Sultan Süleyman", *Süleyman the Second And His Time*, Isis Press, Istanbul 1993.

Foretić, Vinko, *Povijest Dubrovnika do 1808., Drugi dio od 1526. do 1808. (1808'e Kadar Dubrovnik Tarihi, 1526'dan 1808'e Kadar İkinci Kısım)*, NZMH, Zagreb 1980.

Foretić, Vinko, *Povijest Dubrovnika do 1808., Prvi dio od osnutka do 1526. (1808'e Kadar Dubrovnik Tarihi, Kuruluşundan 1526'ya Kadar İlk Kısım)*, NZMH, Zagreb 1980.

Ihsan Genç, Yusuf ve ark (ed.), *Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi*, BOA, Istanbul 2000.

İnalcık, Halil, "Dâr Al-Ahd", *Encyclopaedia of Islam*, cilt. 2, Brill, Leiden 1983.

İnalcık, Halil, "İmtiyazat", *Encyclopaedia of Islam*, Vol. 3, Leiden, Brill, 1971.

- İnalcık, Halil, "Osmanlının Avrupa ile Barışıklığı: Kapitülasyonlar ve Ticaret", *Doğu-Batı Makaleler I*, Doğu-Batı, Ankara 2005.
- İnalcık, Halil, "State, Sovereignty and Law During the Reign of Süleyman", *İkinci Süleyman ve Dönemi*, The Isis Press, İstanbul 1993.
- İnalcık, Halil, "The Rise of Ottoman Historiography", *Historians of the Middle East*, Oxford University Press, London 1962.
- İnalcık, Halil, „Avrupa Devlet Sistemi: Fransa ve Osmanlı“, *Doğu Batı Makaleler I*, Doğu Batı, Ankara 2005.
- İnalcık, Halil, Quataert, Donald (ed.), *Economic and Social History of the Ottoman Empire 1300-1914*, Cambridge University Press, NY 1994.
- İnalcık, Halil, *The Ottoman Empire, The Classical Age 1300-1600*, Phoenix Press, London 2000.
- Jorga, Nicolae, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi 1-5*, Yeditepe, İstanbul 2005.
- Jorjo, Tadić, "Organizacija dubrovačkog pomorstva u XVI veku" (16. Yüzyıl'da Dubrovnik Donanmasının Yapısı), *Istoriski časopis 1-2*, SANU, Beograd 1948.
- Kafadar, Cemal, "The Myth of Golden Age", *Süleyman the Second And His Time*, The Isis Press, İstanbul 1993.
- Karpat, Kemal, "Eflak", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, cilt. 20, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul 1999.
- Khadduri, Majid, *War and Peace in the Law of Islam*, The Johns Hopkins Press, Baltimore 1955.
- Kinross, Lord, *The Ottoman Centuries – The Rise and Fall of the Turkish Empire*, Perennial, NY 2002.
- Koç, Yunus, "Early Ottoman Customary Law: the Genesis and the Development of Ottoman Codification", *Shattering Tradition: Custom, Law and the Individual in the Muslim Mediterranean*, Palgrave Macmillan, New York, 2005.
- Köse, Ziya Metin, *XVI. Yüzyılda Osmanlı-Dubrovnik Münasebetleri*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 1997.

- Krekić, Bariša, *Dubrovnik in the 14th and 15th Centuries: A City Between East and West*, University Oklahoma Press, Oklahoma 1972.
- Lewis, Bernard, *Muslimansko otkriće Europe (Avrupa'nın Müslüman Keşfi)*, ATC Avangarda, Beograd 2004.
- Lonza, Nela, *Statut Grada Dubrovnika (Dubrovnik Şehri'nin Anayasası)*, DA, Dubrovnik 2002.
- Maconald, D. B., "Dâr Al-Sulh", *Encyclopaedia of Islam*, cilt. 2, Brill, Leiden 1983.
- Maxim, Mihai, "An Introduction to the Juridical-Legal Foundations of the Relations Between the Ottoman Empire and the Romanian Principalities", *Romano-Ottomanica Essays & Documents From the Turkish Archives*, Isis Press, Istanbul 2001.
- Menage, V.L., "The English Capitulation of 1580: A Review Article", *International Journal of Middle East Studies*, Cilt: 12, No.:3 (Nov. 1980).
- Miović, Vesna, "Emin (Customs Officer) as Representative of the Ottoman Empire in the Republic of Dubrovnik", *Dubrovnik Annals 7*, Dubrovnik 2003.
- Miović, Vesna, *Dubrovačka diplomacija u Istambulu (İstanbul'daki Dubrovnik Diplomasisi)*, HAZU-Zavod za povijesne znanosti u Dubrovniku, Zagreb-Dubrovnik, 2003.
- Miović, Vesna, *Dubrovačka Republika u spisima namjesnika Bosanskog eyaleta i Hercegovačkog sandžaka (Eyalet-i Bosna ve Sancak-i Hersek Valilerinin Belgelerinde Dubrovnik Cumhuriyeti)*, Državni arhiv u Dubrovniku (Dubrovnik Devlet Arşivi), Dubrovnik 2008.
- Miović, Vesna, *Dubrovačka Republika u spisima osmanskih Sultana (Osmanlı Sultanlarının Belgelerinde Dubrovnik Cumhuriyeti)*, Državni arhiv u Dubrovniku (Dubrovnik Devlet Arşivi), Dubrovnik 2005.
- Miović-Perić, Vesna, *Na razmeđu – osmansko-dubrovačka granica (1667-1806) (Sınırda- Osmanlı İmparatorluğu ve Dubrovnik Sınırı (1667-1806))*, Zavod za povijesne znanosti HAZU, Dubrovnik 1997.
- Mitić, Ilija, *Dubrovačka država u međunarodnoj zajednici (Uluslar arası Toplumda Dubrovnik Devleti)*, JAZU-NZMH, Zagreb 1988.
- Mitić, Ilija, *Konzulati i konzularna služba starog Dubrovnika (Eski Dubrovnik'in Konsoloslukları ve Konsolosluk Hizmetleri)*, Historijski institut JAZU, Dubrovnik 1973.

- Öz, Mehmet, *Osmanlı'da Çözülme ve Gelenekçi Yorumcuları*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2005.
- Özcan, Abdulkadir, "Boğdan", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, cilt. 6, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul 1992.
- Özel, Ahmet, "Dârüssulh", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, cilt. 9, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul 1994.
- Pakalin, Mehmet Zeki, *Osmanlı Tarih Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, cilt II., MEB, İstanbul 2004.
- Panaite, Viorel, "Peace Agreements in Ottoman Legal and Diplomatic View 15-17 Century", *Pax Ottomana: Studies in Memoriam of Prof. Dr. Nejat Göyünç*, Yeni Türkiye, Ankara 2001.
- Panaite, Viorel, *The Ottoman Law of War and Peace*, Columbia University Press, New York, 2000.
- Polić-Bobić, Mirjana, *Među krizom i polumjesecom – dubrovačke dojave španjolskome dvoru o Turcima u XVI. st. (16. Yüzyıl'da Haç ile Hilal Arasında-İspanya Sarayına Türkler Hakkında Sunulan Dubrovnik Raporları)*, Naklada Ljevak, Zagreb 2000.
- Popović, Toma, *Turska i Dubrovnik u XVI veku (16. Yüzyılda Türkiye Ve Dubrovnik)*, Srpska književna zadruga, Beograd 1973.
- Šabanović, Hazim, "Turski dokumenti Državnog arhiva u Dubrovniku" (*Dubrovnik Devlet Arşivi'ndeki Türk belgeleri*), *POF*, 12-13 / (1962-63), Sarajevo 1965.
- Samardžić, Radovan, *Veliki vek Dubrovnika (Dubrovnik'in Büyük Çağı)*, Prosveta, Beograd 1962.
- Shemesh, A. Ben (çev.), *Taxation in Islam vol III, Abû Yûsuf's Kitâb Al-Kharâj*, Leiden, London 1969.
- Sousa, Nasim, *The Capitulatory Regime of Turkey*, The Johns Hopkins Press, Baltimore 1933.
- Theunissen, Hans, Osmanlı-Venedik Diplomasisi: 'Ahd-Nameler, *EJOS* (<http://www2.let.uu.nl/Solis/anpt/ejos/EJOS-I.2.html>) 1998.
- Truhelka, Ćiro, *Tursko-slovijenski spomenici Dubrovačke arhive (Dubrovnik Arşivlerinin Türkçe-Slavca Belgeleri)*, Zemaljska štamparija, Sarajevo 1911.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Osmanlı Tarihi*, II. Cilt, TTK, Ankara 1998.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Osmanlı Tarihi*, III. Cilt I. Kısım, TTK, Ankara 1995

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Osmanlı Tarihi*, III. Cilt II. Kısım, TTK, Ankara 1995.

Woodhead, Cristine, "Perspectives on Süleyman", *Süleyman the Magificent and his Age*, Longman, London-NY 1995.

Yıldırım, Hacı Osman ve ark. ed., *5 Numaralı Mühimme Defteri (973 / 1565-1566) – Özet ve Transkripsiyon*, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Ankara 1994.

Yıldırım, Hacı Osman ve ark. ed., *7 Numaralı Mühimme Defteri (975-976 / 1567-1569) – Özet – Transkripsiyon – İndeks, I., II., III. Cilt*, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Ankara 1998-1999.

Yıldırım, Hacı Osman ve ark. ed., *82 Numaralı Mühimme Defteri (1026-1027 / 1617-1618) – Özet – Transkripsiyon – İndeks ve Tıpkıbasım*, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Ankara 2000.

Zlatar, Zdenko, *Between the Double Eagle and the Crescent*, Columbia University Press, New York 1992.

Žontar, Josip, *Obveščevalna služba in diplomacija Avstrijskih Habsburžanov v boju proti Turkom v 16. stoletju* (16. Yüzyıl'da Türkiye'ye Karşı Verilen Savaşta Avusturyalı Habsburg İstihbaratı Ve Diplomasisi).

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel bilgiler:

Adı Soyadı: Mladen Glavina
Doğum Yeri ve Tarihi: Makarska, Hırvatistan, 02. Aralık 1977.

Eğitim Durumu:

Lisans Öğrenimi: Zagreb Üniversitesi, Studia Croatica, Tarih Bölümü
Bildiği Yabancı Diller: İngilizce, Türkçe

İş Deneyimi:

Çalıştığı Kurumlar: Hırvatistan Cumhuriyeti Dış İşleri Bakanlığı

İletişim:

E-Posta Adresi: mladen.glavina@mvpei.hr

Tarih: 25. Mayıs 2009

